

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Η Τουρκική Εμπλοκή στο Συριακό Εμφύλιο Πόλεμο: Αντικειμενικοί
Σκοποί – Εξέλιξη – Αποτίμηση

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κωνσταντίνος Βλάχος

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Κων/νος Υφαντής, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κων/νος Κολιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Κωνσταντίνος Βλάχος, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιέρωση

Στη μητέρα μου, που δεν είναι πια μαζί μας και στην αγαπημένη μου σύζυγο.

Συντομογραφίες

AKP: Adalet ve Kalkinma Partisi
AQI:al-Qaeda in Iraq
CBDAR: Canton Based Democratic Autonomy of Rojava
CIA:Central Intelligence Agency
DFNS: Democratic Federation of Rojava – Northern Syria
FOM: Free Officers Movement
FSA: Free Syrian Army
IRGC: Islamic Revolutionary Guard Corps
ISSG:International Syria’s Support Group
ISI: Islamic State in Iraq
ISIS: Islamic State in Iraq and al-Sham
KNM: Kurdish National Movement
KRG: Kurdish Regional Government
LAS: League of Arab States
LCC: Local Coordination Committees
MOC:Military Operation Center
MOGK:Musterek Ozel Gorev Kuvveti
MOM :Müşterek Operasyon Merkezi
NDF: National Defence Forces
OPCW:Organization for the Prohibition of Chemical Weapons
PKK: Partiya Karkerên Kurdistanê
PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat
SDC: Syrian Democratic Council
SDF: Syrian Democratic Forces
SNC: Syrian National Council
UAR: United Arab Republic
YPG:Yekîneyên Parastina Gel
YPJ: Yekîneyên Parastina Jin

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους καθηγητές μου και ειδικότερα τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Κων/νο Υφαντή για τις πολύτιμες συμβουλές του στη συγγραφή της εργασίας μου, τον καθηγητή κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου και τον αναπληρωτή κ. Κων/νο Κολιόπουλο, γιατί όλοι με βοήθησαν να δώ τον κόσμο μέσα από ένα μεγαλύτερο οπτικό πεδίο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	10
Κεφάλαιο Πρώτο: Ο Συριακός Εμφύλιος	13
1.1 Οι Εσωτερικές Δυναμικές της Σύγκρουσης	13
1.1.1 Η Διαμόρφωση της Κοινωνικής Δομής στη Συρία.	13
1.1.2 Το Μπαάθ και η Άνοδος του Hafiz al-Asad στην Εξουσία.	18
1.1.3 Η Διακυβέρνηση του Bashar al-Asad.	24
1.2 Το Περιφερειακό Περιβάλλον.....	30
1.2.1 Η Μέση Ανατολή πριν την Αραβική Άνοιξη.	30
1.2.2 Η Αραβική Άνοιξη.....	35
1.3 Η Εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου.....	41
1.3.1 Οι Πρώτες Συγκρούσεις.....	41
1.3.2 Η Διεθνοποίηση του Πολέμου.....	47
Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι Κούρδοι της Συρίας	55
2.1 Ιστορικό Υπόβαθρο.....	55
2.1.1 Από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Γαλλική Εντολή.	55
2.1.2 Από την Ανεξαρτησία στον Εμφύλιο Πόλεμο.	57
2.2 Οι Κούρδοι και η Εμφύλια Σύγκρουση	61
2.2.1 Οι Πρώτες Διαδηλώσεις.....	61
2.2.2 Ο Ένοπλος Αγώνας.	64
Κεφάλαιο Τρίτο: Ο Παράγοντας Τουρκία.....	70
3.1 Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας.....	70
3.1.1 Η Τουρκία στη Μέση Ανατολή.	70
3.1.2 Τουρκία και Αραβική Άνοιξη.....	76
3.1.3 Οι Σχέσεις Συρίας – Τουρκίας.....	81
3.2 Η Εμπλοκή της Τουρκίας στον Πόλεμο	86
3.2.1 Στήριξη στο Καθεστώς.....	86
3.2.2 Αλλαγή Στάσης.	90
3.2.3 Πορεία προς το Αδιέξοδο.	95
3.2.4 Η Ρωσική Επέμβαση.	103

3.2.5	Η Τουρκική Στρατιωτική Επέμβαση	110
3.2.6	Ανάλυση Τουρκικής Στοχοθεσίας.....	120
	Συμπεράσματα	129

Περίληψη

Η Αραβική Άνοιξη, το κύμα των λαϊκών εξεγέρσεων που σάρωσε τη Μέση Ανατολή το 2010, δημιούργησε προσδοκίες στους χρόνια καταπιεσμένους ανθρώπους των αραβικών κρατών, για καλύτερες συνθήκες ζωής. Ελπίδες που έγιναν συνθήματα σε διαδηλώσεις ή σε τοίχους, όπως στην αγροτική πόλη Ντεράα της νότιας Συρίας. Από εκεί ξεκίνησε μια τρομερή ανθρώπινη καταστροφή, κάποια από τις ημέρες του Μαρτίου 2011. Η χρόνια κοινωνικές αδικίες, η καταπίεση του καθεστώτος, η οικονομικές ανισότητες και το βαθύ ρήγμα των Σουνιτών και Σιϊτών, βρήκαν διέξοδο σε μια μακρόχρονη σύγκρουση, χωρίς νικητές και ηττημένους και με άγνωστο αποτέλεσμα. Μια σύγκρουση που έτυχε εκμετάλλευσης από περιφερειακούς ανταγωνισμούς ισχύος και γεωπολιτικές ανησυχίες από τα κράτη της περιοχής και όχι μόνο.

Η Τουρκία, τότε μοντέλο ανάπτυξης και δημοκρατίας για τον αραβικό κόσμο, έσπευσε να εκμεταλλευθεί το κενό ισχύος που προδιαγράφονταν, επιδιώκοντας να επιβεβαιώσει το ρόλο της, ως η ανερχόμενη δύναμη στην περιοχή. Λανθασμένες στρατηγικές επιλογές, εσφαλμένες εκτιμήσεις, ιδεολογική αγκύλωση και άγνοια του κοινωνικού λαβύρινθου της Συρίας, υποστήριξη ακραίων ισλαμιστικών στοιχείων, μαζί με τις προσωπικές επιδιώξεις των ηγετών της, την έσυραν σε ένα παιχνίδι με καταστροφικά αποτελέσματα. Προσπαθώντας να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες της, αγνόησε τις γεωπολιτικές πραγματικότητες της περιοχής και ενεπλάκη σε μια πολεμική σύγκρουση που την άφησε χωρίς επιλογές και απομονωμένη.

Οι πολιτικές επιλογές της Άγκυρας και κυρίως ο τρόπος που επιδίωξε την ολοκλήρωσή τους, είχαν σοβαρό αντίκτυπο στην κλιμάκωση της βίας και στην επιμήκυνση ενός πολέμου με έντονα σεχταριστικά χαρακτηριστικά. Ενός πολέμου που είχε άμεση επίδραση στην εθνική ασφάλεια και στην εσωτερική της λειτουργία, λόγω του μεγάλου κύματος εκτοπισμένων που κλήθηκε να φιλοξενήσει. Στο τέλος, αναγκάστηκε να επιστρέψει στο γεωπολιτικό ρεαλισμό που επέβαλαν οι ταχέως μεταβαλλόμενες συνθήκες της περιοχής.

Λέξεις Κλειδιά: Συρία, Τουρκία, PYD, ISIS.

Abstract

The Arab Spring, the wave of popular upheavals sweeping the Middle East in 2010, created expectations for the Arab oppressed people for better living conditions. Hopes made by slogans in demonstrations or walls, as in the rural town of Dehra in southern Syria. Deraa was the town a terrible human catastrophe began, back in of March 2011. Chronic social injustices, regime oppression , economic inequalities, and the deep rupture of Sunni and Shiites found a way out in a long-standing conflict without victors and losers and unknown outcome. A conflict that has been exploited by regional power rivals and geopolitical concerns by the states of the region and beyond.

Turkey, once a model of development and democracy for the Arab world, hastened to take advantage of the power gap that was prescribed, seeking to confirm its role as the rising power in the region. Incorrect strategic choices, erroneous estimates, ideological anchoring ignorance of Syria's social maze, support to extreme Islamic elements, along with the personal aspirations of its leaders, dragged her into a play with a devastating effect. Trying to meet her aspirations, she ignored the geopolitical realities of the region and became involved in a warfare that left Ankara without options and isolated.

Ankara's political choices, and especially the way it sought to complete them, had a serious impact on the escalation of violence and the prolongation of a war with highly sectarian features. A war that had a direct impact on national security and its internal functioning, due to the large wave of displaced people Turkey was called to host. In the end, he was forced to return to the geopolitical realism imposed by the rapidly changing conditions of the region.

Keywords: Syria, Turkey, PYD, ISIS

Εισαγωγή

Εάν η ιστορία μπορεί να ορισθεί ως το καταγεγραμμένο παρελθόν της ανθρωπότητας, τότε η Μέση Ανατολή¹ έχει περισσότερη ιστορία από κάθε άλλο μέρος του πλανήτη.² Όταν η Οθωμανική αυτοκρατορία έπαψε να υφίσταται, οι νικήτριες δυνάμεις την κατακερμάτισαν με τρόπο που άφηνε στους κληροδόχους αρκετά ερωτήματα. Το Ισλάμ, η αραβική γλώσσα και ο αραβικός πολιτισμός ήταν όλα εκεί, ενώ αυθαίρετα εδαφικά σύνορα είχαν χαραχθεί.³ Το χαλιφάτο είχε κυβερνήσει τον αραβικό κόσμο για 400 χρόνια και είχε χρησιμεύσει ως βάση της δικαιοδοτικής εξουσίας σε όλη τη Μέση Ανατολή. Οι χριστιανοί και οι άλλοι *άπιστοι* δεν γνώριζαν καμία άλλη εξουσία, εκτός αυτής που τους επέβαλε το θρησκευτικό τους καθήκον. Οι μουσουλμάνοι, όχι μόνο δε γνώριζαν άλλη εξουσία, αλλά δύσκολα μπορούσαν να δεχτούν οτιδήποτε άλλο εκτός του πολιτικού καθήκοντος του Ισλαμικού δόγματος.⁴

Η Συρία ήταν το σπίτι εκατοντάδων φυλών, ο τόπος κλασσικών πολέμων, η πρωτεύουσα του χαλιφάτου *Umayyad* και η περιοχή που βρίσκονταν η παγκοσμίως παλαιότερη κατοικημένη πόλη, η Δαμασκός.⁵ Από το 2011, η γλώσσα που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη Συρία, επικαλείται όρους όπως «*εμφύλιος πόλεμος*», «*καταστροφή*», «*βόμβες*» και «*Ισλαμικό κράτος*». Η βία έπληξε τη Συρία, κατέστρεψε μεγάλο μέρος του θρησκευτικού της καταλύματος, κατέστρεψε μεγάλο μέρος της ιστορίας της και καταδίκασε τους επιζήσαντες του πολέμου σε γενιές ανοικοδόμησης μόλις σταματήσει ο πόλεμος. Ελάχιστες χώρες έχουν υπάρξει που έχουν υποστεί τόσο μεγάλη καταστροφή, σε τόση ευρεία κλίμακα.⁶

Η στάση του καθεστώτος Άσαντ στις αρχικά ειρηνικές διαμαρτυρίες του λαού της Συρίας, πυροδότησε μια χωρίς προηγούμενο ανθρωπιστική καταστροφή. Η βίαιη

¹ Ο όρος «Μέση Ανατολή», αναφέρεται στην περιοχή εκείνη που εκτείνεται από την Αίγυπτο μέχρι το Ιράν και από την Τουρκία μέχρι την Υεμένη. Δεν συμπεριλαμβάνει ούτε τα κράτη της βορείου Αφρικής, ούτε και το Αφγανιστάν. Για περισσότερο από 1.300 χρόνια, ο συγκεκριμένος χώρος αποτέλεσε το επίκεντρο εκείνων των πολιτιστικών, οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων που προσδιόρισαν το ρόλο της Μέσης Ανατολής στη διεθνή πολιτική. Επομένως, δικαιολογημένα η περιοχή θεωρείται ως ενιαίος πολιτικός χώρος. Βλ. Αλέξανδρος Σ. Κούτσης, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*, Τόμος Α', (Αθήνα: Παπαζήση, 1992), σ. 10.

² Arthur Jr. Goldschmidt – Aomar Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, (Αθήνα: Επίκεντρο, 2016), σ. 33.

³ David Roberts, *The Ba'th and the Creation of Modern Syria*, (London: Routledge, 2015), σ. 15.

⁴ Roberts, *The Ba'th and the Creation of Modern Syria*, σ. 22.

⁵ Davis S. Sorenson, *Syria in Ruins, The Dynamics of the Syrian Civil War*, (Santa Barbara, California: Praeger, 2016), σ. 5.

⁶ Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 12.

αντιμετώπιση των Σύρων από το μηχανισμό ασφαλείας, έφερε στην επιφάνεια τις διαχρονικές διαιρέσεις της συριακής κοινωνίας, με αποτέλεσμα η χώρα να μετατραπεί σε μια απέραντη αρένα, που αργότερα έτυχε εκμετάλλευσης, από εν δυνάμει περιφερειακές δυνάμεις, που προσπάθησαν να επιβεβαιώσουν την ισχύ τους.

Η παρούσα εργασία, εστιάζει στον τρόπο που η Τουρκία, μία από τις παραπάνω δυνάμεις, προσέγγισε τη συριακή κρίση και στο βαθμό που συνέβαλλε στην κλιμάκωσή της. Σκοπός της είναι να παρουσιασθούν οι αντικειμενικοί σκοποί της Τουρκίας, από την αρχή της σύγκρουσης μέχρι τώρα, καθώς και η αποτελεσματικότητα των στρατηγικών της επιλογών. Μέσω της καταγραφής των κυρίων γεγονότων, θα καταδείξω ότι οι πολιτικές επιλογές της Άγκυρας από την αρχή του πολέμου, μέχρι και τα μέσα περίπου του 2016, βασίσθηκαν σε εσφαλμένες εκτιμήσεις και ρυμουλκήθηκαν από ιδεολογικές θρησκευτικές αγκυλώσεις. Η Τουρκία επέλεξε να υποστηρίξει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα στην αρχή της σύγκρουσης και να αγνοήσει τη γεωπολιτική πραγματικότητα, αποσταθεροποιώντας τη Συρία. Όταν αυτό εξαιτίας αδέξιων χειρισμών δεν έφερε αποτέλεσμα, υποστήριξε ακραίες ισλαμιστικές ένοπλες ομάδες, επιτρέποντας σε χιλιάδες σαλαφιστές και αργότερα τζιχαντιστές, να χρησιμοποιούν την επικράτειά της. Αγνόησε τον κίνδυνο που αναδύονταν με τη μορφή του κουρδικού αυτονομιστικού κινήματος και όταν επέλεξε να το ανασχέσει, βρέθηκε απομονωμένη από τη διεθνή κοινότητα.

Στο πρώτο Κεφάλαιο γίνεται μια συνοπτική ανάλυση των εσωτερικών δυναμικών της Συρίας, παρουσιάζεται το περιφερειακό περιβάλλον λίγο πριν τη σύγκρουση και γίνεται μια συνοπτική αναφορά στον τρόπο με τον οποίο ξεκίνησε η αντιπαράθεση και πως διεθνείς δρώντες εισήλθαν στο παιχνίδι. Η παρουσίαση της συριακής δομής κρίνεται απαραίτητη για να γίνουν κατανοητές οι ιδιαιτερότητες της χώρας και ο τρόπος που τα χαρακτηριστικά αυτά διαμορφώθηκαν. Η αποτύπωση του περιφερειακού περιβάλλοντος, καταδεικνύει τις δυναμικές που είχαν αναπτυχθεί πριν τον πόλεμο και πως αυτές επηρέασαν την πορεία της σύγκρουσης. Η περιγραφή του πολέμου, ακολουθεί τα πρώτα στάδιά του και τη διεθνείς διαστάσεις που στη συνέχεια έλαβε προκειμένου να γίνει κατανοητός ο λόγος που η σύγκρουση έλαβε αυτές τις διαστάσεις.

Στο δεύτερο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται εν συντομία η ιστορία των Κούρδων της Συρίας, ένας παράγοντας που λόγω των τουρκικών επιλογών αναδύθηκε ως κύριος δρώντας στον πόλεμο και στη συνέχεια απέκτησε πρωταγωνιστικό ρόλο,

κατευθύνοντας στην ουσία τις στρατηγικές επιλογές της Άγκυρας και επηρεάζοντας εν πολλοίς την έκβαση της ένοπλης σύγκρουσης.

Στο τρίτο και τελευταίο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η δράση του τουρκικού παράγοντα, με μια σύντομη αναδρομή πριν από την κρίση και στη συνέχεια καταγράφονται τα κύρια γεγονότα στα οποία η Τουρκία πρωταγωνίστησε, αλλά και τα προβλήματα που αναδύθηκαν λόγω των επιλογών της. Στο τέλος του κεφαλαίου, επιχειρείται μια ανάλυση της τουρκικής στοχοθεσίας, με κύρια θέση την παντελή αποτυχία της εξωτερικής της πολιτικής, αλλά και των επιλογών που της παρουσιάζονται από τώρα και στο εξής.

Κεφάλαιο Πρώτο: Ο Συριακός Εμφύλιος

1.1 Οι Εσωτερικές Δυναμικές της Σύγκρουσης

1.1.1 Η Διαμόρφωση της Κοινωνικής Δομής στη Συρία. Η Συρία στην πλειοψηφία της είναι μια μουσουλμανική (σουνιτική κατά πλειοψηφία⁷) αραβική χώρα, που όμως περιλαμβάνει και σημαντικούς πληθυσμούς μειονοτήτων με διαφορές στη γλώσσα, στη θρησκεία και στην εθνοτική καταγωγή.⁸ Πριν το συριακό εμφύλιο⁹, η γεωγραφική τους κατανομή δημιουργούσε μια κατάσταση ακόμη πιο πολύπλοκη. Σημαντικοί πληθυσμοί μειονοτήτων (εθνοτικές και θρησκευτικές), συμβίωναν με Σουνίτες σε όλη την έκταση της χώρας, ενώ καμιά περιφέρεια δεν ήταν πλήρως ομογενής. Ενώ οι Κούρδοι¹⁰ και οι Αλαουίτες¹¹ βρίσκονταν συγκεντρωμένοι στα βορειανατολικά και βορειοδυτικά της χώρας αντίστοιχα, σημαντικοί πληθυσμοί εξ' αυτών ήταν διασκορπισμένοι σε ολόκληρη την επικράτεια. Οι κύριες πόλεις της Συρίας αντανakλούσαν αυτό το πλούσιο μίγμα, ενώ οι μικρότερες πόλεις και οι αγροτικές περιοχές - οι εστίες της εξέγερσης του 2011 - έτειναν να είναι πιο ομοιόμορφες και διακριτές στη σύνθεσή τους.¹²

Η Συρία διετέλεσε υπό οθωμανική κατοχή, για περίπου 400 χρόνια. Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, η οικονομικό – πολιτική δομή της κοινωνίας δε σημείωσε καμία αξιόλογη μεταβολή, κυρίως διότι η περιοχή διοικούνταν σαν να ήταν απλώς μια απομακρυσμένη επαρχία κάποιας ξένης δύναμης.¹³ Η διαμόρφωση της σύγχρονης Συρίας, άρχισε την ύστερη οθωμανική περίοδο, όταν μια σειρά μεταρρυθμίσεων

⁷ Σύμφωνα με το *CIA World Factbook*, οι Σουνίτες μουσουλμάνοι αποτελούν το 74% του πληθυσμού, οι Αλαουίτες, Ισμαηλίτες και άλλες σιϊτικές σχέτες το 13%, οι Χριστιανοί το 10% και οι Δρούζοι το υπόλοιπο 3%. Οι Άραβες αποτελούν το 90,3% και οι Κούρδοι, Αρμένιοι και λοιποί το 9,7%. Βλ. «The World Factbook», CIA, 17 March 2018, <https://bit.ly/JZ2o63> (έγινε πρόσβαση στις 17 Μαρτίου 2018).

⁸ Sorenson, *Syria in Ruins*, σσ. 21-22.

⁹ Η χρονική διάκριση θεωρείται απαραίτητη, λόγω των εσωτερικών μετατοπίσεων και της μαζικής μετανάστευσης στο εξωτερικό, συνέπεια της 7χρονης σύγκρουσης.

¹⁰ Βλ. 2^ο Κεφάλαιο.

¹¹ Οι Αλαουίτες (*Alawite*) είναι μια σχέση που αναπτύχθηκε μεταξύ 850 μ.χ. και 1070 μ.χ. ως απόφυση των Σιϊτών μουσουλμάνων καθώς ο όρος *Alawi* σχεδόν σημαίνει ο οπαδός του *Ali ibn Abi Talib* (ο γαμπρός του Προφήτη), έτσι το όνομα προφανώς υπονοεί το Σιϊτικό δεσμό. Στη Συρία ο πληθυσμός των Αλαουϊτών ιστορικά ζούσε στις αγροτικές περιοχές της *Jabal al-Sahiliyah*, στα δυτικά της χώρας. Το 1973 ο *Hafiz al-Asad* (Χαφέζ Αλ Ασαντ) τότε πρόεδρος της Συρίας, προκειμένου οι Αλαουίτες να μην απολέσουν τη διακριτή τους ταυτότητα, ζήτησε από ένα σιϊτη κληρικό στο Λίβανο το *Musa al-Sadr* (Μούσα αλ-Σάντρ), μια θρησκευτική απόφαση (*fatwa*) που να δηλώνει ότι οι Αλαουίτες ήταν στην ουσία Σιϊτες μουσουλμάνοι. Βλ. Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 23.

¹² Emile Hokayem, *Syria's Uprising and the Fracturing of Levant*, (London: Routledge, 2013), σ. 17.

¹³ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σ. 197.

[γνωστές και ως μεταρρυθμίσεις *Tanzimat* (Τανζιμάτ) που έλαβαν χώρα από το 1839 έως το 1876], δημιούργησαν και ενδυνάμωσαν μια τάξη ιδιοκτητών γης και εμπόρων που αργότερα, στα τέλη του αιώνα, θα σχημάτιζαν την πολιτική ελίτ της συριακής κοινωνίας.¹⁴ Οι Οθωμανοί ηγέτες ασκούσαν έμμεσα εξουσία μέσω των αστικών αρχόντων, κυρίως σουνιτικές οικογένειες, τους *Ayan* (Αγιάν). Ο Οθωμανικός Κώδικας του 1858 - μέρος των μεταρρυθμίσεων Τανζιμάτ - σταδιακά μεταμόρφωσε τους Αγιάν σε μια τάξη μεγάλο - γαιοκτημόνων. Η ιδιοκτησία της γης, οι πελατειακές σχέσεις με τους εξαρτημένους αγρότες και οι ισχυροί δεσμοί με αστούς πολιτικούς παρείχαν επιπλέον στην τάξη αυτή, πολιτική ισχύ.¹⁵

Η σουνιτική μουσουλμανική πλειοψηφία περιοδικά ασκούσε πίεση ακόμη και διωγμούς στις μη σουνιτικές μουσουλμανικές αιρέσεις, οδηγώντας στη συγκέντρωσή τους σε απομακρυσμένες περιοχές. Οι Αλαουΐτες κατοίκησαν τα παράκτια δυτικά βουνά, ενώ οι Δρούζοι συσπειρώθηκαν στα βουνά του νότου. Ένας μικρός αριθμός σιΐτικών αιρέσεων, όπως οι Ισμαηλίτες συγκεντρώθηκαν σε απομονωμένα χωριά, ενώ οι Χριστιανοί (κυρίως ορθόδοξοι) της Συρίας, σε μεγάλο βαθμό απαλλαγμένοι από διώξεις ευδοκιμούσαν στα αστικά κέντρα, απασχολούμενοι με συγκεκριμένα επαγγέλματα και επιχειρήσεις.¹⁶

Κατά το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα, νέες ιδέες όπως *σύνταγμα, δημοκρατία, φιλελευθερισμός και κοσμικότητα*, άρχισαν να διαδίδονται, μέσω Σύρων που επέστρεφαν από τις σπουδές τους στο εξωτερικό, αλλά και Δυτικών που εργάζονταν στη Συρία ως εκπαιδευτικοί, στις ελίτ της χώρας.¹⁷ Την περίοδο εκείνη, η κατάσταση των θρησκευτικών μειονοτήτων άρχισε να επηρεάζεται έντονα από τις πολιτικές παρεμβάσεις στις εσωτερικές υποθέσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, που ενεργούσαν ως αυτό-προσδιορισμένοι προστάτες αυτών. Παρά το γεγονός ότι η κατάσταση των μειονοτήτων βελτιώθηκε, οι σχέσεις τους με τη σουνιτική πλειοψηφία, που τις θεωρούσε «*επικίνδυνες για την Αυτοκρατορία και την Ισλαμική κοινότητα*» επιδεινώθηκαν. Οι πολιτικές αυτές

¹⁴Samer N. Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, 2nd Edition (Cambridge, UK: Polity Press, 2018), σ. 27.

¹⁵Adham Saouli, "The Tragedy of Ba'thist State-Building", in Raymond Hinnebusch – Omar Imady (ed.), *The Syrian Uprising. Domestic Origins and Early Trajectory* (London: Routledge, 2018), σσ. 33-34.

¹⁶Christopher Phillips, *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2016), σσ. 27-28.

¹⁷John McHugo, *Syria, A Recent History* (London: Saqi Books, 2014), σ. 45.

παρεμβάσεις, είχαν σαν αποτέλεσμα την ενίσχυση τόσο της λειτουργίας των μειονοτήτων ως πολιτικές οντότητες, όσο και της κοινοτικής τους συνείδησης.¹⁸

Η απόφαση των Οθωμανών να συμμαχήσουν με τη Γερμανία εναντίον της *Entente Cordiale* (Εγκάρδια Συνεννόηση), ήταν καταστροφική για τη Συρία, καθώς ο πόλεμος προκάλεσε την κατάρρευση της οθωμανικής οικονομίας και η Συρία υπέστη τις συνέπειες.¹⁹ Αποθέματα τροφίμων επιτάχθηκαν από τον τουρκικό στρατό, όλα τα λιμάνια αποκλείσθηκαν από τις συμμαχικές δυνάμεις, αγρότες απομακρύνθηκαν από τη γη τους για να υπηρετήσουν ως κληρωτοί, ενώ δάση και καλλιέργειες αποψιλώθηκαν προκειμένου να καυσοδοτηθούν οι σιδηροδρομικές μεταφορές.²⁰ Έτσι η οθωμανική πολιτική στη Συρία βοήθησε να ανατραφεί ο *αραβικός εθνικισμός*²¹, ο οποίος τροφοδοτήθηκε ακόμη περισσότερο από τις ενέργειες του *Cemal Pasha* (Κεμάλ Πασά), του Οθωμανού κυβερνήτη της Συρίας, ο οποίος έφτασε στο σημείο να απαγχονίσει δημόσια Σύρους που αντιστέκονταν και να βασανίσει άλλους για να αποκαλύψουν τα ονόματα των συνεργατών τους.²²

Η επιβολή της Γαλλικής Εντολής (*French Mandate*) στη Συρία, μετά τον Α΄ΠΠ, αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα στις προσδοκίες για ανεξαρτησία των Αράβων εθνικιστών. Η Γαλλία ακολούθησε μια στρατηγική «διαίρει και βασίλευε», φέρνοντας σε σύγκρουση τις αγροτικές (μεγάλο-γαιοκτήμονες) και τις αστικές ελίτ και τοποθετώντας μη - εθνικιστές Σύρους σε θέσεις κλειδιά της αποικιακής της διοίκησης. Επιπλέον, η θρησκευτική πίστη των μειονοτήτων υποκινήθηκε εσκεμμένα, προκειμένου να αποφευχθεί ή να κατασταλεί η άνοδος του αραβικού εθνικισμού. Σε απόλυτη εφαρμογή της στρατηγικής τους, οι γαλλικές αρχές επέτρεψαν τόσο στους Αλαουΐτες όσο και στους Δρούζους την ίδρυση «κρατιδίων» χορηγώντας τους πλήρη εγχώρια αυτονομία, ανεξάρτητα από την κεντρική συριακή κυβέρνηση.²³ Ως

¹⁸ Nikolaos Van Dam, *The Struggle For Power in Syria, Politics and Society Under Asad and the Ba'ith Party*, (London: I.B. Tauris, 2011), σσ. 3-4.

¹⁹ Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 25.

²⁰ McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 51.

²¹ Αραβικός Εθνικισμός είναι η πίστη ότι όλοι οι Άραβες αποτελούν μια πολιτική κοινότητα (ή έθνος) και πρέπει να έχουν μια κοινή κυβέρνηση. Ένας εύγλωττος ορισμός του ποιος είναι Άραβας, είναι εκείνος που υιοθετήθηκε από μια συνδιάσκεψη Αράβων ηγετών: «οποιοσδήποτε ζει στη χώρα μας, μιλάει τη γλώσσα μας, ανατρέφεται με τον πολιτισμό μας και υπερηφανεύεται για τη δόξα μας, είναι ένας από εμάς». Ο Αραβικός Εθνικισμός διασκορπίστηκε με διάφορα κινήματα στη Μέση Ανατολή, των οποίων κοινό στοιχείο ήταν η συνεργασία αραβόφωνων λαών που αναζητούσαν τον έλεγχο του πολιτικού τους πεπρωμένου. Βλ. Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 221.

²² Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 25.

²³ Moshe Ma'oz, "The Emergence of Modern Syria", in Moshe Ma'oz - Anver Yaniv (ed.), *Syria Under Assad. Domestic Constraints and Regional Risks* (London: Routledge, 2014), σσ. 21-22.

αποτέλεσμα, οι ιδιαιτερότητες αλλά και οι αποσχιστικές τάσεις των θρησκευτικών και εθνικών κοινοτήτων ενθαρρύνθηκαν, ιδιαίτερα στις περιοχές που οι ομάδες αυτές αποτελούσαν την πλειοψηφία.²⁴

Σχεδόν αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από τους Γάλλους υπήρξαν ενδείξεις αντίστασης στη γαλλική κυριαρχία τόσο από την αστική ελίτ όσο και από την αγροτική τάξη.²⁵ Η κρατική εξουσία επιβάλλονταν από τη Γαλλία, ενώ οι υψηλές προσδοκίες που οι Γάλλοι εξέφρασαν ήδη από το 1918 για οικονομική ανάπτυξη στη Συρία, παρέμεναν απλώς προσδοκίες. Οι δημόσιες διαφωνίες ήταν σύνηθες φαινόμενο, που σε αρκετές περιπτώσεις οδηγούσαν στην έκρηξη αγροτικών ή αστικών εξεγέρσεων.²⁶ Για τη διατήρηση της εσωτερικής τάξης και την καταστολή των αναταραχών, οι Γάλλοι συγκρότησαν ειδικά τμήματα (*Troupes Spéciales du Levant*), χρησιμοποιώντας Δρούζους, Άραβες Χριστιανούς, αγρότες Σουνίτες, Κιρκάσιους και ιδιαίτερα Αλαουίτες, οι οποίοι αργότερα ανήλθαν σε σημαντικές θέσεις στο στράτευμα, χρησιμοποιώντας αυτές τις θέσεις και μετά την ανεξαρτησία (οι Σουνίτες μέχρι το 1964 είχαν τη δυνατότητα να εξαγοράζουν τη θητεία τους), ως μέσο κοινωνικής ανέλιξης.²⁷ Το γεγονός ότι τα στρατεύματα αυτά αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από μειονότητες, είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η δυσaráσκεια μεταξύ των αραβόφωνων Σουνιτών.²⁸

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου ο πληθυσμός της Συρίας αυξάνονταν σταθερά, με αποτέλεσμα τα οικοδομικά τετράγωνα των πόλεων να καθίστανται πιο πυκνοκατοικημένα και την ανώτερη τάξη να μετακινείται στα προάστια, που ήταν δομημένα με τρόπο που αντανakλούσαν ένα πιο ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, αφήνοντας έξω από τα τείχη τους ανθρώπους εκείνους που ήταν φτωχότεροι και παραδοσιακότεροι στον τρόπο ζωής.²⁹ Ήταν η εποχή που μια νέα αστική τάξη αναδύθηκε, αποτελούμενη από δικηγόρους, καθηγητές, φοιτητές, δημόσιους υπαλλήλους και εξειδικευμένους εργάτες, ενώ τέθηκε και η βάση για ένα εθνικό στρατό με τη συμμετοχή της κατώτερης και της μεσαίας τάξης, μαζί με τις

²⁴ Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σσ. 3-4.

²⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 31.

²⁶ Goldschmidt - Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 282.

²⁷ Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 27.

²⁸ Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 4.

²⁹ McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 99.

μειονοτικές κοινότητες που ήδη ήταν σε υπηρεσία.³⁰ Όμως τόσο η εμφάνιση της μεσαίας τάξης όσο και η σχετική οικονομική ανάπτυξη που ακολούθησε, δεν ήταν αρκετά να καλύψουν τις ανάγκες ενός ολοένα αυξανόμενου πληθυσμού. Νέα κινήματα, που κάλυπταν όλο το πολιτικό φάσμα, εμφανίσθηκαν, με στόχο την οικοδόμηση μιας νέας Συρίας, με βάση το δικό τους ξεχωριστό όραμα το καθένα.³¹ Τα κυριότερα από αυτά ήταν το Εθνικιστικό Κόμμα της Συρίας (*Syrian Nationalist Party*) και το Κομμουνιστικό Κόμμα της Συρίας (*Syrian Communist Party*) που ιδρύθηκαν το 1930, η Ένωση Εθνικής Δράσης (*The League for National Action*) με έτος ίδρυσης το 1935 και το 1940 αυτό που θα έπαιζε το σημαντικότερο ρόλο στο μέλλον, το Κόμμα της Αραβικής Αναγέννησης³² (*Arab Resurrection Party -Ba'ath*). Όλα τα κόμματα είχαν κοινές αρχές: εθνική ανεξαρτησία, κοινωνική και οικονομική μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση της δημόσιας ζωής.³³

Οι πρώτες εκλογές μετά την ανεξαρτησία διεξήχθησαν τον Ιούλιο του 1947 με τον επικεφαλής του Εθνικιστικού Κόμματος *Shukri al- Quwwatli* (Σούκρι αλ-Κουβατλί) να σχηματίζει κυβέρνηση υποστηριζόμενος από ανεξάρτητους βουλευτές της παλαιάς πολιτική ελίτ (όπου άλλωστε ανήκε και ο ίδιος)³⁴, αναδεικνύοντας παράλληλα μια ισχυρή αντιπολίτευση με βασικό πρωταγωνιστή το Κόμμα της Αραβικής Αναγέννησης (Μπαάθ).³⁵ Ακολούθησε μια εποχή έντονων πολιτικών αναταραχών με 3 πραξικοπήματα³⁶, που σε συνδυασμό με τις πολιτικές που

³⁰ Ma'oz, «The Emergence of Modern Syria» in Ma'oz - Yaniv (ed.), *Syria Under Assad*, σσ. 29-30.

³¹ McHugo, *Syria, A Recent History*, σσ. 100-101.

³² Το Κόμμα *Ba'ath* (Μπαάθ) ιδρύθηκε από τον *Michel 'Aflaq* (Μισέλ Αφλάκ) και τον *Salah al-Din Bitar* (Σαλάχ αλ-Ντιν Μπιτάρ). Ο Αφλάκ γεννήθηκε το 1905 στη Δαμασκό από μια ελληνορθόδοξη οικογένεια εμπόρων σιτηρών που δραστηριοποιούνταν στη *Hauran* (Χουράν). Θεωρούσε τον Προφήτη Μωάμεθ ως ιδρυτή του αραβικού έθνους και όχι ως ιδρυτή του Ισλάμ. Σπούδασε στη Σορβόννη, όπου επηρεάστηκε από τις ιδέες του Μαρξισμού και επιστρέφοντας στη Συρία δίδασκε Κλασσικές επιστήμες στο σχολείο *Tajhiz* στη Δαμασκό. Το 1940 ιδρύει το Μπαάθ, ως αρχικά μια μικρή ομάδα συζήτησης που σταδιακά η επιρροή της επεκτάθηκε. Ήταν ο βασικός του θεωρητικός, ενώ εξακολουθεί να είναι η κανονιστική του εξουσία σε ιδεολογικά θέματα. Ο Μπιτάρ ήταν και αυτός από τη Δαμασκό, αλλά η οικογένειά του είχε βορειοαφρικανική προέλευση. Η σταδιοδρομία του ακολούθησε στενά εκείνη του Αφλάκ τον οποίο γνώριζε καλά από την κοινή τους εκπαίδευση στο Παρίσι. Δίδαξε φυσική ομοίως στο σχολείο *Tajhiz* την ίδια περίοδο με τον 'Aflaq. Δολοφονήθηκε στο Παρίσι το 1980. Βλ. Roberts, *The Ba'ath and the Creation of Modern Syria*, σσ. 30-32.

³³ Ma'oz «The Emergence of Modern Syria», in Ma'oz - Yaniv (ed.), *Syria Under Assad*, σ. 30.

³⁴ McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 122.

³⁵ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σ. 234.

³⁶ Οι ηγέτες των στρατιωτικών πραξικοπημάτων ήταν ο *Husni al-Za'im* (Χούσνι αλ-Ζαΐμ) το 1949, ο *Sammi al-Hinnawi* (Σαμί αλ-Χινάουϊ) το 1949 και ο *Adib al-Shisakli* (Αμπίντ αλ-Σισακλί) που κυβέρνησε από το 1949 έως το 1954, όλοι τους Σουνίτες. Για την κατάληψη και διατήρηση της εξουσίας, βασίσθηκαν σε αξιωματικούς που είχαν το ίδιο εθνικό ή τοπικό υπόβαθρο. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 28.

ακολουθήθηκαν³⁷ είχαν ως αποτελέσματα, τη διείσδυση του πολιτικού κομματισμού στο στράτευμα (που είχε ήδη αρχίσει να διεκδικεί σημαντικό ρόλο στις πολιτικές διεργασίες της χώρας), την αφύπνιση της εργατικής τάξης, τη διεύρυνση της αγροτικής τάξης, αλλά και τη ραγδαία αύξηση της δημοτικότητας ριζοσπαστικών δυνάμεων, όπως το κόμμα Μπαάθ.³⁸

1.1.2 Το Μπαάθ και η Άνοδος του *Hafiz al-Asad* στην Εξουσία. Εν μέσω του αυξανόμενου πολιτικού χάους της περιόδου, η επιρροή του κόμματος Μπαάθ αυξήθηκε, ενώ νέα πολιτικά σχήματα εμφανίσθηκαν, όπως το Αραβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (*Arab Socialist Party*). Το 1958, το Μπαάθ – πλέον μέρος της κυβέρνησης της Συρίας³⁹ - σύνηψε μια πολιτική ένωση με την Αίγυπτο, αποτέλεσμα της οποίας ήταν η Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία (*United Arab Republic – UAR*). Ωστόσο ο πρόεδρος της Αιγύπτου *Gamal 'Abd al-Nasir*⁴⁰ (Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ) ψαλίδισε εντέχνως την ισχύ του συριακού κόμματος με αποτέλεσμα το πείραμα της ΗΑΔ να εξασθενήσει σε μεγάλο βαθμό τα εθνικιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα στη Συρία.⁴¹ Ένα από τα προβλήματα της Ένωσης, ήταν ότι αυτή δεν ήταν μεταξύ ίσων, αλλά μια ένωση που η Αίγυπτος ήταν το κυρίαρχο μέλος. Αυτή ήταν η τιμή που η στρατιωτική ηγεσία του Συρίας αποδείχθηκε πρόθυμη να πληρώσει αφού ουσιαστικά είχαν πιέσει τον Αιγύπτιο πρόεδρο για μια πλήρη ένωση.⁴² Η πολιτική ηγεσία του Μπαάθ είχε αποδεχτεί την ένωση, όπως και τη διάλυση του κόμματός τους, αφού αυτό ήταν μία από τις προϋποθέσεις του Νάσερ.⁴³

³⁷Την περίοδο εκείνη οι μετα – αποικιακές κυβερνήσεις παραμέλησαν χαρακτηριστικά την ενδοχώρα ενώ υπήρχαν έντονα παράπονα για την απουσία σχεδίου οικονομικής μεταρρύθμισης, διευρύνοντας έτσι τις ταξικές αλλά και τις τοπικιστικές διαιρέσεις. Σε συνδυασμό με την ήττα των Αράβων στον πόλεμο του 1948, οι ήδη υπάρχουσες πολιτικές διαμάχες οξύνθηκαν. Βλ. Saouli, «The Tragedy of Ba'thist State-Building», in Hinnebusch – Imady (ed.), *The Syrian Uprising* , σ. 36.

³⁸Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σσ. 232-249.

³⁹Το Μπαάθ δεν είχε ακόμη κερδίσει αρκετά ισχυρή λαϊκή υποστήριξη και το γεγονός αυτό το ανάγκασε να συνεργασθεί με τους κομμουνιστές. Βλ. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σ. 254.

⁴⁰Ο Νάσερ ισχυρίζονταν ότι αποτελούσε τον ιδεολογικό ηγέτη όλων των αράβων επαναστατών. Οι κυριότερες ιδέες του ήταν ο παναραβισμός (αποτελεί ουσιαστικά τον αραβικό εθνικισμό με έμφαση στην πολιτική ενοποίηση), ο θετικός ουδετερισμός (μη ευθυγράμμιση ούτε με το κομμουνιστικό μπλοκ, ούτε με τις αντικομμουνιστικές στρατιωτικές συμμαχίες που προωθούσαν οι ΗΠΑ) και ο αραβικός σοσιαλισμός. Βλ. Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 347.

⁴¹Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 31.

⁴²Την περίοδο από το Φεβρουάριο του 1954 μέχρι το Φεβρουάριο του 1958 όταν και δημιουργήθηκε η ΗΑΔ , το σώμα των Σύρων αξιωματικών ήταν χωρισμένο σε αντίπαλες φατρίες που κυριαρχούσαν οι Σουνίτες. Ο 16 Σύροι αξιωματικοί που πρωτοστάτησαν στην «ενωτική δέσμευση» ήταν όλοι Σουνίτες. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 29.

⁴³Nikolaos Van Dam, *Destroying a Nation, The Civil War in Syria* (London: I.B. Tauris, 2017), σσ. 21-

Η ΗΑΔ διήρκεσε μέχρι το 1961 και συνέβαλε στη μετατόπιση της ισορροπίας μεταξύ παλαιών και νέων κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων. Η συντηρητική ανώτερη τάξη, παλαιά ελίτ, υπέστη βαριά πλήγματα. Οι πολιτικοί ηγέτες που την εκπροσωπούσαν απομακρύνθηκαν, τα πολιτικά κόμματα διαλύθηκαν και τα περιουσιακά τους στοιχεία μειώθηκαν, συνέπεια μιας σειράς σοσιαλιστικών μεταρρυθμίσεων, όπως ο περιορισμός μεγάλων εκτάσεων γης, η κρατικοποίηση ιδιωτικών επιχειρήσεων και η αυστηρή εποπτεία και ο περιορισμός των εμπορικών και χρηματοπιστωτικών συναλλαγών. Αντίθετα, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της κατώτερης και μεσαίας τάξης βελτιώθηκαν. Ταυτόχρονα ενισχύθηκε και η κοινωνικοπολιτική κατάσταση της μεσαίας τάξης. Νέοι διανοούμενοι απορροφήθηκαν στην κρατική διοίκηση και στο αναπτυσσόμενο εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ νέοι αξιωματικοί προωθήθηκαν σε ανώτερες θέσεις, αντικαθιστώντας τους βετεράνους συντηρητικούς. Πολλοί από αυτούς, ανήκαν στις μειονότητες των Δρούζων και των Αλαουϊτών, καταδεικνύοντας έτσι την αυξανόμενη ενσωμάτωση των μειονοτικών κοινοτήτων, στη Συριακή πολιτική.⁴⁴

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1961, Σύροι αξιωματικοί οργάνωσαν ένα ακόμη πραξικόπημα με αίτημα τις μεταρρυθμίσεις που αυτοί θεωρούσαν ότι απαιτούνταν⁴⁵, αλλά όταν ο Νάσερ αρνήθηκε, έβαλαν τέλος στην ΗΑΔ. Οι αξιωματικοί ήταν συντηρητικοί Δαμασκηνοί⁴⁶ που είχαν υποστήριξη από την επιχειρηματική κοινότητα (έμειναν γνωστοί ως *σχηματικοί*). Επιπλέον υποστηρίζονταν από την Ιορδανία και τη Σαουδική Αραβία, οι οποίοι ήταν ενωμένοι έναντι του Νάσερ, που με το ριζοσπαστικό αραβικό εθνικισμό του θεωρούσαν ότι απειλούσε τις μοναρχίες τους.⁴⁷ Το καθεστώς που ανέλαβε μετά την απόσχιση, στηρίζονταν στη συμμαχία μεταξύ της νέας στρατιωτικής ηγεσίας και ενός ετερογενούς συνασπισμού πολιτικών προσωπικοτήτων. Η ακύρωση πολλών από τα σοσιαλιστικά μέτρα που είχαν ληφθεί,

22.

⁴⁴Ma'oz «The Emergence of Modern Syria» in Ma'oz - Yaniv (ed.), *Syria Under Assad*, σσ. 31-32.

⁴⁵Στην προσπάθειά του να ελέγχει το στρατιωτικό κατεστημένο, ο Νάσερ μετέθετε τακτικά Αιγύπτιους αξιωματικούς στο συριακό στρατό και Σύρους αξιωματικούς στον αιγυπτιακό, φροντίζοντας πάντα να διατηρείται η αιγυπτιακή υπεροχή. Η πρακτική αυτή σε συνδυασμό με τη συνολική σοσιαλιστική πολιτική του Αγύπτιου προέδρου, οδήγησε τους Σύρους αξιωματικούς στο πραξικόπημα. Βλ. Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σσ. 256-258.

⁴⁶Η κυρίαρχη θέση των Δαμασκηνών αξιωματικών, αντικατοπτρίζεται στη σύνθεση της συριακής Στρατιωτικής Διοίκησης, μετά το πραξικόπημα της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1961. Από τα 10 μέλη της, 5 ήταν Σουνίτες από τη Δαμασκό, 4 Σουνίτες από άλλα μέρη της Συρίας (1 εκ των οποίων ήταν Κιρκάσιος) και 1 ήταν Δρούζος. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 29.

⁴⁷McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 143.

προκάλεσε μια βαθιά ρήξη μεταξύ της άρχουσας συντηρητικής τάξης και των ισχυρών ριζοσπαστικών δυνάμεων που είχαν την υποστήριξη της πλειοψηφίας του πληθυσμού και μιας μεγάλης μερίδας των αξιωματικών του στρατού. Η ισορροπία δυνάμεων, είχε οριστικά ανατραπεί υπέρ των τελευταίων.⁴⁸

Στις 8 Μαρτίου 1963, ένα νέο στρατιωτικό πραξικόπημα αυτή τη φορά από ένα συνασπισμό Μπααθικών αξιωματικών οπαδών του Νάσερ και ανεξάρτητων συνδικαλιστών, θα ανατρέψουν το καθεστώς των *σχισματικών*. Λίγο καιρό αργότερα, τα μέλη των μειονοτήτων στο σώμα των αξιωματικών θα αρχίσουν να αυξάνονται υπέρμετρα εις βάρος των Σουνιτών. Βασικός λόγος για αυτό ήταν το γεγονός ότι οι στρατιωτικοί ηγέτες του Μπαάθ που εμπλέκονταν στο πραξικόπημα, προσέλκυσαν πολλούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς με τους οποίους διατηρούσαν δεσμούς οικογενειακούς, φυλετικούς ή τοπικιστικούς, προκειμένου να εδραιώσουν τις νεοαποκτηθείσες θέσεις τους. Μέσα σε λίγους μήνες θα κατορθώσουν να απαλλαχθούν από τους πλέον επιφανείς στρατιωτικούς (οπαδούς του Νάσερ) αλλά και τους συνδικαλιστές. Συμπτωματικά ή όχι, αυτοί έτυχε να είναι κυρίως Σουνίτες.⁴⁹ Στο τέλος δε του 1964, απέκλεισαν τελείως από την πολιτική ζωή της Συρίας τους - βετεράνους πλέον - ιδρυτές του Μπαάθ. Ο Μισέλ Αφλάκ εξορίστηκε εθελοντικά και ο Σαλάχ αλ-Ντιν Μπιτάρ απομακρύνθηκε από το κόμμα.⁵⁰

Η ανώτατη στρατιωτική ηγεσία του Μπαάθ, αποτελούνταν πλέον από 3 Αλαουΐτες, τον *Muhhamad 'Umran* (Μουχαμάντ Ουμράν), τον *Salah Jadid* (Σαλάχ Τζιαντίντ) και τον Χαφέζ αλ-Άσαντ, καθώς και από 2 Ισμαηλίτες, τον *Abd al-Karim al-Jundi* (Αμπντελ Καρίμ αλ-Τζουντί) και τον *Ahmad al-Mir* (Αχμάντ αλ-Μίρ).⁵¹ Αργότερα η στρατιωτική επιτροπή επεκτάθηκε στα 15 μέλη, τα περισσότερα από τα οποία είχαν αγροτικό υπόβαθρο και προέρχονταν από φτωχές οικογένειες. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι τα βασικά μέλη είχαν σχεταριστική μειονοτική προέλευση, ενώ οι περισσότεροι που συμμετείχαν στη στρατιωτική επιτροπή είχαν επίσης μειονοτικό υπόβαθρο.⁵² Η δυσανάλογη και ανομοιογενής παρουσία μειονοτήτων στο σώμα των αξιωματικών, επηρέασε σημαντικά την πορεία των πολιτικών εξελίξεων, καθόσον αναπτύχθηκε μια διαπάλη μεταξύ στρατιωτικών παρατάξεων με θρησκευτικές ή

⁴⁸Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σ. 259.

⁴⁹Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σσ. 31-32.

⁵⁰Ma'oz «The Emergence of Modern Syria» in Ma'oz - Yaniv (ed.), *Syria Under Assad*, σσ. 37-38.

⁵¹Sorenson, *Syria in Ruins*, σσ. 31-32.

⁵²Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 21-22.

φυλετικές διαστάσεις. Τη θρησκευτική αλληλεγγύη προωθούσε ο Αλαουΐτης Μουχαμάντ Ουμράν, ενώ τη φυλετική ο, εκείνη την εποχή Αρχηγός του Επιτελείου Στρατού, Σουνίτης *Amin al-Hafiz* (Αμίν αλ-Χάφεζ), ο οποίος το 1964 κατόρθωσε να απομακρύνει τον Ουμράν.⁵³ Οι στρατιωτικοί ηγέτες του Μπαάθ άρχισαν έναν αγώνα για την εξουσία, κατά τον οποίο ένας μετά τον άλλον εξαλείφονταν ή απομακρύνονταν, μέχρι που ο Αλαουΐτης στρατηγός Χαφέζ αλ-Άσαντ κυριάρχησε με το πραξικόπημα του στις 16 Νοεμβρίου 1970. Ο Άσαντ, θα ήταν ο ηγέτης της Συρίας, για τα επόμενα 30 χρόνια.⁵⁴

Η πρώτη πρόκληση για τον Αλαουΐτη στρατηγό, ήταν να ανασχηματίσει το Μπαάθ, με τρόπο που θα του εξασφάλιζε ότι δε θα αποτελούσε απειλή, σε ένα κόμμα που θα υπήρχε για να υποστηρίξει τον ηγέτη – μια πλήρης αντίθεση προς τις ιδέες των ιδρυτών του.⁵⁵ Έτσι, ο πολιτικός τομέας του κόμματος δεν ανέκτησε ποτέ ξανά τη δυναμική που πριν κατείχε, ενώ και η σημασία του ως πολιτική δύναμη μειώθηκε. Μπορεί ως μέγεθος να αυξήθηκε, αλλά τελικά ήταν ο ίδιος ο πρόεδρος, που θα αποφάσιζε για όλα τα σημαντικά θέματα.⁵⁶ Όντας εργασιομανής, έδινε μεγάλη προσοχή στη λεπτομέρεια έχοντας τάση για μικρό - διαχείριση. Περιέβαλε τον εαυτό του με πιστούς συνεργάτες, ενώ δεν έκανε το λάθος κάποιων από τους προκατόχους του να παραμελήσει τις ένοπλες δυνάμεις.⁵⁷

Ο Χαφέζ αλ-Άσαντ συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να ανταποκριθεί στη λαϊκή επιθυμία για σταθερότητα και να εδραιώσει τη θέση του, όχι μόνο για να προστατεύσει τη θρησκευτική του φυλή, αλλά και για να συνενώσει το στρατό που ήταν η κύρια πηγή πολιτικής αστάθειας.⁵⁸ Βασίσθηκε, σε μεγάλο βαθμό, σε αξιωματικούς της δικής του φατρίας, που τοποθέτησε σε στρατηγικής σημασίας θέσεις⁵⁹, προκειμένου να διατηρήσει τη δύναμή του. Αξιωματικοί που ανήκαν σε διαφορετικές θρησκευτικές κοινότητες προωθήθηκαν ομοίως σε υψηλές στρατιωτικές βαθμίδες, χωρίς όμως να μπορούν να απειλήσουν τον πρόεδρο, λόγω της ικανότητας

⁵³Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σσ. 266-268.

⁵⁴Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 41.

⁵⁵McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 181.

⁵⁶Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 51-52.

⁵⁷McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 181.

⁵⁸Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 33.

⁵⁹Είναι χαρακτηριστικό, ότι το 1973, μόλις 2 από τις συνολικά 5 Μεραρχίες του συριακού στρατού διοικούνταν από Αλαουΐτες. Μέχρι το 1992 η κατάσταση είχε αλλάξει δραστικά, με τους Αλαουΐτες να διοικούν 7 από τις συνολικά 9 Μεραρχίες. Βλ. McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 189.

των υποστηρικτών του να προλαμβάνουν κάθε τάση για εξέγερση.⁶⁰ Αναδιάρθρωσε τις δυνάμεις ασφαλείας, τοποθετώντας σε ευαίσθητες θέσεις συγγενείς και Αλαουΐτες, πιστεύοντας ότι θα έβλεπαν το καθεστώς σαν προστασία από οποιαδήποτε προσπάθεια επιστροφής στις σουνιτικές διώξεις της Οθωμανικής εποχής. Για τον ίδιο λόγο ευνόησε δυσανάλογα τους Δρούζους και τους Χριστιανούς, εξασφαλίζοντας παράλληλα ότι ορισμένοι Σουνίτες θα παρέμεναν σε βασικές θέσεις⁶¹ όπως αυτή του πρωθυπουργού. Ένα πολύπλοκο σύστημα υπηρεσιών πληροφοριών δημιουργήθηκε για την επιτήρηση των γριναζιών του καθεστώτος, αλλά και του πληθυσμού της χώρας γενικότερα⁶², προκειμένου να προληφθεί οποιαδήποτε προσπάθεια δολοπλοκίας.⁶³

Δεδομένου ότι είχε ήδη ολοκληρωθεί το πρόγραμμα εθνικοποίησης των μεγάλων επιχειρήσεων, απαλλάχθηκε από την ανάγκη να προωθήσει ριζοσπαστικά σοσιαλιστικά μέτρα⁶⁴ και επιδόθηκε στη βαθμιαία φιλελευθεροποίηση του πολιτικού συστήματος.⁶⁵ Έτσι, το 1972 δημιούργησε το Εθνικό Προοδευτικό Μέτωπο, ενώνοντας τα απομεινάρια Κομμουνιστικού Κόμματος της Συρίας, της Αραβικής Σοσιαλιστικής Ένωσης και αρκετών άλλων μικρότερων ομάδων της αριστεράς.⁶⁶ Ο Άσαντ αποδείχτηκε γενικότερα άνθρωπος που καταλάβαινε από πολιτική. Υποστήριξε τους φυλετικούς ηγέτες και επέκτεινε την εμβέλεια του κράτους, οικοδομώντας θεσμούς για να εξασφαλίσει την υποστήριξη των Σύρων. Προσέλκυσε τους αγρότες και τους εργάτες, μέσω μιας ισχυρά ελεγχόμενης οικονομίας που παρείχε θέσεις εργασίας και επιδοτήσεις, ενθάρρυνε τη δημιουργία συνδικάτων και

⁶⁰ Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 68.

⁶¹ Μετά το Νοέμβριο του 1970, αυξήθηκε το ποσοστό συμμετοχής τόσο των Σουνιτών όσο και των αστών στα υπουργικά συμβούλια και στις περιφερειακές διοικήσεις, εις βάρος αυτών που προέρχονταν από αγροτικές περιοχές και θρησκευτικές μειονότητες. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria* σ. 78.

⁶² Τόσο η αστυνομία, όσο και οι υπηρεσίες ασφαλείας (*mukhabarat-μουκχαμπαρατ*), εξαιρούνταν από οποιαδήποτε μορφή δικαστικής εποπτείας με τον νόμο εκτάκτου ανάγκης του 1963. Πρακτικά οι μουκχαμπαρατ μπορούσαν να συλλάβουν και να κρατήσουν τον οποιονδήποτε για όσο διάστημα θεωρούσαν ότι απαιτείται, ακόμη και να τον βασανίσουν ή και να τον θανατώσουν. Οι Σύροι πολίτες γνώριζαν ότι εφόσον συλλαμβάνονταν, βρίσκονταν στο έλεος των δυνάμεων ασφαλείας. Βλ. McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 185.

⁶³ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 28-29.

⁶⁴ Μάλιστα απέσυρε κάποια από τα μέτρα του ριζοσπαστικού σοσιαλισμού της δεκαετίας του 1960, κερδίζοντας έτσι την υποστήριξη ενός μεγάλου μέρους της εμπορικής τάξης. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 28.

⁶⁵ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σ. 274.

⁶⁶ Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 33.

επεδίωξε φιλόδοξα έργα υποδομής όπως η ηλεκτροδότηση των χωριών της Συρίας.⁶⁷

Ο κοσμικός όμως χαρακτήρας του Μπαάθ αντιμετωπίζονταν από μέρος της σουνιτικής πλειοψηφίας ως κάτι το προκλητικό.⁶⁸ Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, καθώς η μειονότητα των Αλαουϊτών εδραίωνε το μονοπώλιό της στην πολιτική εξουσία, το κίνημα των *Αδελφών Μουσουλμάνων*⁶⁹ άρχισε να αναδύεται ως η ισχυρότερη αντιπολιτευόμενη παράταξη.⁷⁰ Το 1976 άρχισαν να δολοφονούν εξέχοντες Αλαουϊτες (όχι απαραίτητα οπαδούς του Μπαάθ) και να οργανώνουν βομβιστικές επιθέσεις εναντίον κυβερνητικών στόχων⁷¹, με φόντο μία επιθετική θρησκευτική ρητορική.⁷² Η κρατική καταστολή πήρε τέτοια μορφή, που η ηγεσία της *Μουσουλμανικής Αδελφότητας* αποφάσισε ότι ήρθε η ώρα να απαντήσουν σε αυτά που είδαν ως προκλήσεις, υψώνοντας τη σημαία του *jihad* (τζιχάντ).⁷³ Στις αρχές του 1980, αιματηρές πολιτικές αναταραχές ξέσπασαν σε όλη την επικράτεια, προφανώς υποκινούμενες από τους Σουνίτες μουσουλμάνους εξτρεμιστές, υποστηριζόμενες από μεγάλο μέρος του συντηρητικού τμήματος της συριακής κοινωνίας.⁷⁴ Κλιμάκωση των αναταραχών έλαβε χώρα στην πόλη *Hama* (Χάμα) το Φεβρουάριο του 1982, όταν μια οργάνωση που αποκαλούνταν *Μαχητική Πρωτοπορία (Fighting Vanguard)*, υποστηριζόμενη από την τοπική ηγεσία των Μουσουλμάνων Αδελφών, άρχισε να ξεσηκώνει τον πληθυσμό εναντίον του καθεστώτος, καλώντας από τα μεγάφωνα των τζαμιών για τζιχάντ και φονεύοντας οπαδούς του Μπαάθ, ακόμη και μέσα στα σπίτια

⁶⁷ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 28.

⁶⁸ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 55.

⁶⁹ Αποτελεί μια διακρατική οργάνωση ισλαμιστών που ιδρύθηκε στην Αίγυπτο το 1928 από το *Hassan al-Banna* (Χασάν αλ-Μπανά). Το σύνθημα των Αδελφών Μουσουλμάνων είναι «*Το κοράνι είναι το σύνταγμα μας, ο προφήτης είναι ο ηγέτης μας και ο υπέρ θεού θάνατος είναι η ύψιστη επιδίωξή μας*». Ξεκίνησε ως ένα Πανισλαμικό, θρησκευτικό και κοινωνικό κίνημα. Η οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων είχε κατ' εκτίμηση δύο εκατομμύρια μέλη στο τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Βλ. Κιάρρα Τζίβραϊλ, «Στρατηγικό Αλφαριθμητικό για τη Σύγκρουση στη Συρία», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, 31 Οκτωβρίου 2017, <https://bit.ly/2TxbBXo> (έγινε πρόσβαση στις 10 Φεβρουαρίου 2018).

⁷⁰ Κούτσης, *Μέση Ανατολή*, σσ. 276-277.

⁷¹ Ένα από τα χειρότερα περιστατικά ήταν η βομβιστική επίθεση στη Σχολή Πυροβολικού στην πόλη *Aleppo* (Χαλέπι), στις 16 Ιουνίου 1979, όπου 32 άτομα έχασαν τη ζωή τους και 54 τραυματίστηκαν σοβαρά. Παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τον υπουργό Πληροφοριών τα θύματα δεν ανήκαν μόνο στη σχέση των Αλαουϊτών, αλλά ήταν τόσο Χριστιανοί όσο και μουσουλμάνοι Σουνίτες, η κοινή γνώμη θεώρησε ότι αυτοί ήταν κυρίως Αλαουϊτες. Η επιθέσεις άλλωστε βασικό στόχο είχαν αυτό, δηλαδή τη θρησκευτική πόλωση με στόχο την αποσταθεροποίηση του καθεστώτος. Η αντίδραση της κυβέρνησης ήταν βίαιη ξεκινώντας μια εκστρατεία εκρίζωσης της Αδελφότητας, που συμπεριελάμβανε φυλακίσεις και εκτελέσεις των μελών της. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σσ. 91-92.

⁷² McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 191.

⁷³ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 57.

⁷⁴ Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 96.

τους.⁷⁵

Αυτή τη φορά, η αντίδραση του καθεστώτος ήταν πιο βίαιη από ποτέ. Τζαμιά κατεδαφίστηκαν και περίπου 20.000 κάτοικοι της πόλης έχασαν τη ζωή τους.⁷⁶ Μετά τη σύγκρουση στη Χάμα, η οργάνωση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας ουσιαστικά δεν ορθοπόδησε ξανά στη Συρία πριν από το 2011. Ενώ όμως η ισλαμική φονταμενταλιστική αντιπολίτευση είχε πληγεί σοβαρά, οι σεχταριστικές εντάσεις μεταξύ Αλαουϊτών – Σουνιτών έγιναν πιο έντονες από ποτέ, αν όχι ισχυρότερες. Η μαζική καταστολή είχε σπείρει τους σπόρους της μελλοντικής σύγκρουσης και εκδίκησης, που θα έρχονταν στο προσκήνιο 30 χρόνια αργότερα.⁷⁷

Ο Χαφέζ αλ-Άσαντ καθ' όλη τη διάρκεια της διακυβέρνησής του συσσωρεύσε συμμάχους στα δύο εκτελεστικά όργανα του κόμματος, την Εθνική και την Περιφερειακή Διοίκηση, μέσω των οποίων ήταν σε θέση να καθορίζει την επάνδρωση καίριων διοικητικών θέσεων, όπως του πρωθυπουργού, του υπουργικού συμβουλίου και των περιφερειακών διοικητών. Ταυτόχρονα, διατήρησε μια παράλληλη, άτυπη δομή εξουσίας για τη διατήρηση του καθεστώτος. Εξασφάλισε, ότι τόσο οι στρατιωτικές υπηρεσίες όσο και οι υπηρεσίες πληροφοριών, θα επανδρώνονταν με πιστούς, μέλη της Αλαουϊτικής σχέτας, τους προστάτες του καθεστώτος και τους κατόχους της πραγματικής ισχύος.⁷⁸

1.1.3 Η Διακυβέρνηση του *Bashar al-Asad*. Η υγεία του Χαφέζ αλ-Άσαντ επιδεινώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και τελικά στις 10 Ιουνίου 2000 πέθανε από καρδιακή προσβολή σε ηλικία 69 ετών. Ο Χαφέζ είχε μεριμνήσει για την επόμενη ημέρα, προετοιμάζοντας το μεγαλύτερο υιό του *Bassel al-Asad* (Μπασσέλ αλ-Άσαντ) να τον διαδεχτεί, όμως αυτός έχασε τη ζωή του 1994 σε ένα αυτοκινητιστικό ατύχημα. Ύστερα από αυτό το απρόσμενο γεγονός, ο δευτερότοκος υιός του *Bashar al-Asad* (Μπασάρ αλ-Άσαντ), που εκείνη την περίοδο σπούδαζε οφθαλμίατρος στο Λονδίνο, ανακλήθηκε στη χώρα και προήχθη γρήγορα μέσω του στρατιωτικού συστήματος της Συρίας. Οι συνθήκες της ανόδου του στην εξουσία, έφεραν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας τυπικής εξουσιαστικής διαδοχής. Μία

⁷⁵McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 193.

⁷⁶Roberts, *The Ba 'th and the Creation of Modern Syria*, σ. 150.

⁷⁷Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 59.

⁷⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 60-61.

συνταγματική αλλαγή πραγματοποιήθηκε βιαστικά, για να μπορέσει να γίνει πρόεδρος, καθόσον ήταν κάτω από τη νόμιμη ηλικία⁷⁹, η κομματική επιτροπή τον αναγνώρισε ως το μοναδικό υποψήφιο⁸⁰ και ο ίδιος επιβεβαιώθηκε ως πρόεδρος παίρνοντας το 97% των ψήφων σε ένα αυθαίρετα οργανωμένο δημοψήφισμα.⁸¹ Αφού μίλησε με εκπληκτικά ανοιχτούς όρους στην εναρκτήρια ομιλία του, ακόμη και κριτικάροντας τους παλιούς τρόπους του πατέρα του, αναζωπυρώθηκαν οι ελπίδες για μεταρρύθμιση τόσο στο εσωτερικό της χώρας, όσο και στο εξωτερικό. Η πολιτική μεταρρύθμιση είχε προταθεί ξανά στο παρελθόν, πλην όμως είχε παραγκωνισθεί προς όφελος του μετασχηματισμού της οικονομίας.⁸²

Από την ανάληψη της εξουσίας του μέχρι και τους πρώτους μήνες του 2001, υπήρξαν κάποια ψήγματα πολιτικής απελευθέρωσης, όπως απαλλαγές πολιτικών κρατουμένων, χορηγήσεις αδειών για ανεξάρτητες εφημερίδες, ενθάρρυνση του πολιτικού διαλόγου και δημιουργία κοινωνικών ομάδων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ενθαρρυμένοι από αυτό που πίστευαν ως ένα πιο ανοικτό πολιτικό κλίμα μετά το 2000, οι «μεταρρυθμιστές» όπως ονομάστηκαν (ισλαμιστές, δημοκράτες ακτιβιστές, μέλη της κουρδικής κοινότητας, εθνικιστές, αριστερόφρονες, ακτιβιστές κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά και μέλη από την επιχειρηματική κοινότητα), άρχισαν να οργανώνονται και τον Ιανουάριο του 2001 υπέγραψαν τη Διακήρυξη των Χιλίων (*Declaration of One Thousand*): ένα πολιτικό έγγραφο που υπογράφηκε από 1.000 ακτιβιστές με το οποίο ζητούσαν πολιτικές μεταρρυθμίσεις.⁸³ Σύντομα όμως αυτή η ατμόσφαιρα άλλαξε, καθόσον η *παλαιά φρουρά* του κόμματος εξέφρασε την αντίθεσή της, ενώ ακόμη και ο αρχηγός των μυστικών υπηρεσιών ασφαλείας (μουκχαμπράτ) δήλωσε σαφώς στον Μπασάρ, ότι εάν συνέχιζε αυτή την πολιτική δε μπορούσε να του εγγυηθεί ότι θα παρέμενε στην εξουσία. Έτσι, μέχρι το καλοκαίρι του ιδίου έτους,

⁷⁹Η απαιτούμενη ηλικία για να γίνει κάποιος πρόεδρος ήταν τα 40 έτη. Με την τροποποίηση μειώθηκε στα 34 έτη για να μπορέσει να διεκδικήσει τυπικά τη θέση. Βλ. Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 63.

⁸⁰Οι υψηλόβαθμοι Αλαουίτες υποστηρικτές του Χαφέζ αλ-Άσαντ και οι εξαρτημένοι από αυτούς υποδέχτηκαν τον γιο του ως ενοποιητική φιγούρα, συμβολίζοντας την επιθυμία τους να συνεχίσουν την κληρονομιά του πρώην προέδρου, αλλά και να αποφύγουν την πρόωρη διαφωνία στις τάξεις των Αλαουϊτών. Στη Συρία, η αρχή της συλλογικής στρατιωτικής ηγεσίας δεν εφαρμόστηκε ποτέ με επιτυχία για μεγάλο χρονικό διάστημα και η αποδοχή του Μπασάρ ήταν η καλύτερη εναλλακτική λύση για την πρόληψη νέων εσωτερικών αγώνων ισχύος εντός των Αλαουϊτών, συμπεριλαμβανομένων και αυτών μεταξύ των γενεών. Βλ. Van Dam, *The Struggle For Power in Syria*, σ. 133.

⁸¹Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 21.

⁸²Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 59-60.

⁸³Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 53.

οι περιορισμοί στον πολιτικό λόγο ήρθαν ξανά στο προσκήνιο.⁸⁴ Η Διακήρυξη της Δαμασκού (*Damascus Declaration*) το 2005, σε μια στιγμή που φαινομενικά το καθεστώς είχε αποδυναμωθεί μετά την Επανάσταση του Κέδρου⁸⁵ στο Λίβανο, αποτέλεσε μια ακόμη προσπάθεια δημιουργίας μιας αντιπολιτευτικής πλατφόρμας που οραματίζονταν τη δημοκρατική αλλαγή στη Συρία. Αυτή η προσπάθεια, στην οποία μάλιστα η *Μουσουλμανική Αδελφότητα* διαδραμάτισε εξέχοντα ρόλο, υπήρξε η πρώτη που έφερε μαζί σχεδόν όλα τα αντιπολιτευτικά ρεύματα. Βασικές δομικές αδυναμίες αλλά και πολιτικές πραγματικότητες όπως δυσπιστία μεταξύ των μελών, οι διαφωνίες σε βασικά εθνικά ζητήματα και πάνω από όλα το γεγονός ότι ο συνασπισμός ήταν εξόριστος, δεν επέτρεψαν την ευόδωση της προσπάθειας.⁸⁶

Ο πατέρας του Μπασάρ αλ-Άσαντ, από τη μια πλευρά στηρίχθηκε στη συνεκτικότητα της κοινότητας των Αλαουϊτών (η οποία αντιπροσώπευε περίπου το 10% του συριακού πληθυσμού αλλά και μια κοινότητα η οποία δεν αποτελούσε κίνδυνο για το καθεστώς) και από την άλλη ακολούθησε μια πολιτική *διαίρει και βασίλευε* έναντι της πλειοψηφίας των Σουνιτών μουσουλμάνων. Ο Μπασάρ όμως επέλεξε άλλη οδό.⁸⁷ Αναλαμβάνοντας την εξουσία, σταδιακά προχώρησε σε αλλαγές στην αυταρχική δομή που παρέλαβε, μειώνοντας έτσι τη βάση της υποστήριξης του, καθώς απέκλεισε βασικές εκλογικές περιφέρειες, ενώ απέσυρε πρόσωπα της *παλαιάς φρουράς*, που είχαν δημιουργήσει με τη σειρά τους τα δικά τους δίκτυα υποστηρικτών.⁸⁸ Αν και αρκετοί Σουνίτες παρέμειναν σε διοικητικές θέσεις στις Ένοπλες Δυνάμεις και στις υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας, οι Αλαουΐτες διατήρησαν την κυριαρχία τους και στους δύο οργανισμούς. Οι ελίτ στρατιωτικές δυνάμεις που προστάτευαν τη Δαμασκό (η Μεραρχία Ειδικών Δυνάμεων, η Δημοκρατική Φρουρά και η 4^η Μεραρχία) διοικούνταν από Αλαουΐτες.⁸⁹ Επιπλέον,

⁸⁴McHugo, *Syria, A Recent History*, σσ. 206-207.

⁸⁵ Επανάσταση του Κέδρου (*Cedar Revolution*) ονομάστηκε η κινητοποίηση του λαού του Λιβάνου το 2005, συνέπεια της δολοφονίας του πρωθυπουργού της χώρας *Rafiq al-Hariri* (Ραφίκ αλ-Χαρίρι), για την οποία το συριακό καθεστώς κατηγορήθηκε ότι σχεδίασε. Μετά τις διαμαρτυρίες η προσκείμενη στη Συρία κυβέρνηση απομακρύνθηκε από την εξουσία και ακολούθησε η αποχώρηση των συριακών δυνάμεων από τη λιβανέζικη επικράτεια.

⁸⁶ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 53-55.

⁸⁷Sotiris Roussos, «The Syrian Conflict: Regional Repercussions and Outcomes», in Grigorios Tsaltas – Eirini Cheila – Constantinos Koliopoulos (ed.), *Security & Cooperation in the Mediterranean: Challenges & Opportunities* (Αθήνα: Ποιότητα, 2013), σ. 90.

⁸⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 60-61.

⁸⁹ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι χαμηλόβαθμα στελέχη τόσο στις Μονάδες των ΕΔ όσο και στις δυνάμεις εσωτερικής ασφάλειας, συχνά είχαν περισσότερη δύναμη και επιρροή από ένα Σουνίτη στρατηγό. Για την περαιτέρω διασφάλιση της κεντρικής εξουσίας, το καθεστώς ενθάρρυνε την

συγγενείς της οικογένειας τοποθετήθηκαν σε σημαντικές θέσεις ασφάλειας, ενώ φίλοι και συνεργάτες ορίστηκαν υπουργοί, διοικητές περιφερειακών διοικήσεων και πρέσβεις.⁹⁰ Μέσα σε λίγα χρόνια, ο Μπασάρ βρέθηκε στη θέση να βασίζεται σε μια πολύ στενή κλίκα ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων του μικρότερου του αδερφού *Maher al-Asad* (Μάχερ αλ-Άσαντ), διοικητή της Δημοκρατικής Φρουράς, του κουνιάδου του *Assef Shawqat* (Ασσέφ Σοκάτ), υφυπουργό εθνικής άμυνας και αρχηγό του Εθνικού Επιτελείου και του ξαδέρφου του επιχειρηματία *Rami Makhlouf* (Ραμί Μακλούφ).⁹¹

Η άνοδος στην εξουσία του Μπασάρ αλ-Άσαντ, συνέπεσε με την ανάγκη για επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων που είχαν ξεκινήσει τη δεκαετία του 1990 και σκόπευαν στην απελευθέρωση της συριακής οικονομίας και στη διευκόλυνση των ξένων επενδύσεων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές προωθήθηκαν από μια νεοφιλελεύθερη σκέψη για την οικονομία και πλαισιώνονται από την ασαφή στρατηγική της *οικονομίας κοινωνικής αγοράς* (social market economy⁹²) που προσπάθησε να επιτύχει κοινωνική ευημερία μέσω ολοένα και πιο ιδιωτικοποιημένων και εμπορικών μηχανισμών. Όπως αποδείχθηκε, οι μεταρρυθμίσεις απέτυχαν να αντιμετωπίσουν πολλά από τα κοινωνικά αιτήματα των Σύρων⁹³. Το 2000 και το 2001, μια σειρά νόμων άνοιξε το δρόμο για την ανάδυση ιδιωτικών τραπεζών, χρηματιστηρίου και ιδιωτικών πανεπιστημίων. Το καθεστώς δημιούργησε οικονομικές ζώνες, έχοντας ως βάση το κινεζικό οικονομικό μοντέλο, με σκοπό την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Ωστόσο, η απελευθέρωση της οικονομίας έγινε με απόλυτη αυτοσυγκράτηση και υπό την εποπτεία του καθεστώτος, προκειμένου να διατηρηθεί ο έλεγχος των πόρων του κράτους. Η επενδυτική πολιτική κεντρικά κατευθυνόμενη, ήταν προσαρμοσμένη για να ικανοποιήσει τα συμφέροντα των ελίτ που συνδέονταν με το καθεστώς. Έτσι, κατά τη δεκαετία του 2000 (σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τα προηγούμενα χρόνια), όσοι βρίσκονταν κοντά στην εξουσία απέκτησαν τον πλήρη έλεγχο ολόκληρων τομέων της

εγκατάσταση Αλαουϊτών σε στρατηγικά τοποθετημένα προάστια της πρωτεύουσας. Βλ. Adam Baczko – Gilles Dorronsoro – Arthur, Quesnay, *Civil War in Syria, Mobilization and Competing Social Orders* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017), σ. 71.

⁹⁰Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 21.

⁹¹McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 217.

⁹²Πρόκειται για ένα οικονομικό σύστημα βασισμένο σε μια ελεύθερη αγορά που λειτουργεί σε συνδυασμό με την κρατική πρόνοια για όσους δεν μπορούν να πουλήσουν το εργατικό τους δυναμικό, όπως είναι οι ηλικιωμένοι ή οι άνεργοι.

⁹³Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 41.

κρατικής οικονομικής δραστηριότητας.⁹⁴

Ο Μπασάρ με τις πολιτικές του, εγκατέλειψε τις αγροτικές περιοχές με ένα τρόπο που ο πατέρας του, με τη αυτοσυνειδησία της αγροτικής τάξης από όπου προέρχονταν, δε θα το έκανε ποτέ. Δαπάνες στις δημόσιες υπηρεσίες και στα αναπτυξιακά έργα της επαρχίας κόπηκαν ως αποτέλεσμα της οικονομικής μεταρρύθμισης⁹⁵, γεγονός που, σε συνδυασμό με τις ξηρασίες της δεκαετίας του 2000, πυροδότησε μια μεγάλη εσωτερική μετακίνηση από την ύπαιθρο στα μεγάλα αστικά κέντρα. Οι παραγκυπόλεις που ξεπήδησαν σε μεγάλες πόλεις όπως το Χαλέπι και τη Δαμασκό (η εμφάνισή τους επιβλήθηκε και από την ετήσια αύξηση του πληθυσμού την περίοδο εκείνη που έφτανε το 2,5%), κάλυπταν σχεδόν το μισό σχεδόν της έκτασής τους.⁹⁶ Καθώς ο ρόλος του κράτους από το 2000, είχε συρρικνωθεί σε μεγάλα τμήματα της επαρχίας, η εξάρτηση του καθεστώτος από τις μουκχαμπράτ είχε αυξηθεί.⁹⁷ Αυτό σήμαινε ότι σε ορισμένες περιοχές, οι υπηρεσίες ασφαλείας έγιναν το κύριο σκέλος του καθεστώτος με το οποίο αλληλεπιδρούσαν οι πολίτες. Επιπλέον, η αυξημένη παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από ισλαμικές φιλανθρωπικές οργανώσεις, καθώς οι κρατικές υπηρεσίες μειώθηκαν, είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη του συντηρητικού *σαλαφισμού*⁹⁸ σε ορισμένες περιοχές, ενισχύοντας έτσι τις σεχταριστικές διαιρέσεις.⁹⁹

Την παραμονή της επανάστασης η παρουσία του καθεστώτος στα χωριά και στις μικρές πόλεις ήταν εξασθενημένη, συγκρινόμενη με αυτές των δεκαετιών του 1960 και του 1970. Η επιρροή των θεσμών που συνδέονταν με το κόμμα του Μπαάθ και που είχε επηρεάσει τον πληθυσμό τη δεκαετία του 1970, 3 δεκαετίες αργότερα

⁹⁴Baczko – Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 61.

⁹⁵McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 218.

⁹⁶Baczko – Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 63-64.

⁹⁷Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 21.

⁹⁸Ο *σαλαφισμός* αποτελεί ξεχωριστή ιδεολογία μέσα στον ισλαμισμό και είναι εξαιρετικά συντηρητικός. Παίρνει το όνομά του από τους «ευσεβείς προγόνους» (*salaf as-salih*), του Προφήτη Μωάμεθ και τους πρώτους οπαδούς του, τις ζωές των οποίων επιθυμούν να μιμηθούν. Οι σύγχρονοι σαλαφιστές υποστηρίζουν μια κυριολεκτική και πουριτανική ερμηνεία του Ισλάμ. Υπογραμμίζουν την ενιαία φύση του Θεού (*tawhid* - *ταουχίντ*) και απορρίπτουν τις θρησκευτικές καινοτομίες που προέκυψαν μετά από αυτή την πρώιμη περίοδο, (όπως πολλές δημοφιλείς θρησκευτικές πρακτικές ή συμβιβασμούς με τα τοπικά έθιμα) καθώς και τη φιλοσοφική θεώρηση των θρησκευτικών ζητημάτων. Αντ' αυτού, εστιάζουν στο Κοράνι και στη ζωή του Προφήτη Μωάμεθ (*sunnah* - *σούννα*), στα ρητά και τις διδασκαλίες του (*hadith* - *χαντίθ*). Πιστεύουν ότι ο ισλαμικός νόμος είναι ένα πλήρες σύστημα που μπορούν να κατανοήσουν μόνο έμπειροι μελετητές και δεν υπάρχει χώρος για διαφορετικές ερμηνείες. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 149 και Daniel Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement. What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2015), σ. 69.

⁹⁹Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 62-65.

είχε εξασθενήσει. Το κόμμα είχε πάψει να αποτελεί φορέα κοινωνικής κινητικότητας και οι δομές του δεν αποτελούσαν πλέον ουσιαστικό πόρο για τις πολιτικές ελίτ. Το καθεστώς είχε αφήσει βασικές κυβερνητικές λειτουργίες σε αντιπροσώπους¹⁰⁰, αποφεύγοντας τη διαρθρωτική μεταρρύθμιση του κρατικού μηχανισμού¹⁰¹, ενώ είχε ενισχύσει τις διαιρέσεις και το σεχταρισμό.¹⁰² Μέχρι τις αρχές του 2011, όπως και σε άλλες αραβικές χώρες, οι αντικειμενικές συνθήκες για εξέγερση είχαν δημιουργηθεί. Οι πολιτικές του Άσαντ αλλά και η κυβερνητική κακοδιαχείριση τόσο της οικονομίας όσο και του κοινωνικού ιστού, είχαν ως αποτέλεσμα τη φθορά της χώρας και την ενίσχυση των ανισοτήτων, υπονομεύοντας βασικούς πυλώνες τους συστήματος που ο Μπασάρ κληρονόμησε από τον πατέρα του. Ο Άσαντ, παρά τις αρχικές εξαγγελίες απέτυχε να αναπτύξει νέα εργαλεία για την ανακούφιση της οικονομίας την αναδιάρθρωση της κοινωνίας και τη βελτίωση του πολιτικού διαλόγου.¹⁰³

Το 2010, η αναφορά του *Freedom House*¹⁰⁴ χαρακτήριζε τη χώρα ως «μη δημοκρατική», με βασικά χαρακτηριστικά τη συγκέντρωση της εξουσίας γύρω από την κυβερνητική ελίτ, την ενδημική διαφθορά, την απουσία ελεύθερου λόγου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τις βίαιες πρακτικές των αστυνομικών δυνάμεων και των μυστικών υπηρεσιών σε περιπτώσεις καταστολής, τον περιορισμό των πολιτικών ελευθεριών και την καταπίεση των ανθρώπινων δικαιωμάτων.¹⁰⁵ Ένα εκρηκτικό κοκτέιλ, με κύριο συστατικό την κοινωνική δυσαρέσκεια, που απλά περίμενε τη σπίθα για την ενεργοποίησή του.

¹⁰⁰ Χαρακτηριστικό των πολιτικών αυτών, ήταν η δημιουργία Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, όχι με τα συνήθη χαρακτηριστικά αλλά απόλυτα κατευθυνόμενες από το κράτος με συνέπεια την ανάδυση ιδιωτικοποιημένων παραγόντων για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, δημόσιων αγαθών και την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χωρίς όμως ικανή οργάνωση και κατά συνέπεια χαμηλή αποτελεσματικότητα.. Βλ. Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 46-48.

¹⁰¹ Bacsko – Dorronsoro– Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 59-63.

¹⁰² Με την ανάληψη της εξουσίας, ο Μπασάρ αλ-Άσαντ επιχείρησε να προσεγγίσει το σουνιτικό Ισλάμ, τοποθετώντας μετριοπαθείς Σουνίτες ηγέτες σε θέσεις εξουσίας και χαλαρώνοντας κάποιες από τις δεσμευτικές θρησκευτικές νομολογίες. Από το 2008 όμως και μετά, περιορισμοί όπως η απαγόρευση του *niqab* από τις γυναίκες δημόσιες υπαλλήλους αλλά και η στενή παρακολούθηση των θρησκευτικών δραστηριοτήτων από τις μουκχαμπράτ, οδήγησαν εκ νέου σε τριβές με τη σουνιτική πλειοψηφία. Βλ. Charles R. Lister, *The Syrian Jihad, Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, (New York: Oxford University Press, 2015), σ. 34.

¹⁰³ Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 36.

¹⁰⁴ Ανεξάρτητος οργανισμός, χρηματοδοτούμενος από τις ΗΠΑ, που ετησίως καταγράφει και δημοσιοποιεί την κατάσταση σε κάθε χώρα, σε ότι αφορά στις εσωτερικές πολιτικές και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

¹⁰⁵ James L. Gelvin, *The New Middle East: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2018), σσ. 54-55.

1.2 Το Περιφερειακό Περιβάλλον

1.2.1 Η Μέση Ανατολή πριν την Αραβική Άνοιξη. Η εγκαθίδρυση κυρίαρχων κρατών στη Μέση Ανατολή προέκυψε από την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ ΠΠ, σε συνδυασμό με την ολοένα και αυξανόμενη επιρροή της Ευρώπης στην περιοχή κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Η επακόλουθη πολιτική ανεξαρτησία των περισσότερων από τις χώρες αυτές, ήρθε ως αποτέλεσμα της μείωσης αυτής της επιρροής στην περιοχή μετά το Β΄ ΠΠ.¹⁰⁶ Τα κράτη στη Μέση Ανατολή, κέρδισαν την ανεξαρτησία τους σε δύο φάσεις. Η πρώτη, έλαβε χώρα κατά την περίοδο μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων με το Ιράκ, τη Σαουδική Αραβία και την Τουρκία να αποτελούν τις πρώτες ανεξάρτητες πολιτικές οντότητες της περιοχής και την Αίγυπτο να διατηρεί ένα ιδιόμορφο καθεστώς ανεξαρτησίας, το οποίο χρειάστηκε σχεδόν τριάντα πέντε χρόνια για να απαλλαχθεί από το βρετανικό παράγοντα. Η δεύτερη φάση, έλαβε χώρα μετά τον Β΄ ΠΠ κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης, που σηματοδότησε και το τέλος των βρετανικών και γαλλικών αποικιακών αυτοκρατοριών. Το Μαρόκο, η Αλγερία, η Τυνησία, ο Λίβανος, η Συρία (υπό γαλλική μέχρι τότε κυριαρχία) και οι χώρες του Κόλπου με την Ιορδανία (υπό τη βρετανική κυριαρχία), αποτέλεσαν το επόμενο κύμα των νεότευκτων κρατών της Μέσης Ανατολής.¹⁰⁷ Καθώς τα αραβικά κράτη της Μέσης Ανατολής, βίωναν την ένταση της ανεξαρτητοποίησης τους, αναπτύχθηκε έντονα και η ιδέα της αραβικής ενότητας.¹⁰⁸

Παρά την πολιτική τους ανεξαρτησία, τα νεοπαγή κράτη δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν επαρκή πολιτική δύναμη, που θα τους βοηθούσε να αναδείξουν και να διεκδικήσουν τα συμφέροντά τους, με αποτέλεσμα ο αραβικός εθνικισμός να λάβει μια πιο ριζοσπαστική μορφή κυριαρχώντας τόσο στη νέα μεσαία τάξη, όσο και στα κατώτερα στρώματα του κοινωνικού ιστού.¹⁰⁹ Ως επιπλέον πρόκληση για τις κυβερνήσεις που προέκυψαν μετά την ανεξαρτησία, αποτέλεσε η εκ νέου η δυναμική επανεμφάνιση του πολιτικού Ισλάμ, με τη μορφή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας,

¹⁰⁶ Beverley Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, 4th Edition (Cambridge, UK: Polity Press, 2018), σσ. 42-44.

¹⁰⁷ Gelvin, *The New Middle East*, σσ. 6-7.

¹⁰⁸ Μαίρη Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο, Οι Αραβικές Εξεγέρσεις και η Περίπτωση Της Συρίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2014), σσ. 72-73.

¹⁰⁹ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East* (Manchester: Manchester University Press, 2003), σ. 21.

μια παράμετρος η οποία στο παρελθόν¹¹⁰ είχε φανεί ως μια παράλληλη αλλά καθόλου ουσιαστική συνιστώσα. Μια συνιστώσα που ανέδειξε σταδιακά όχι μόνο τη σημαντικότητα της θρησκείας, αλλά ταυτόχρονα έγινε μοχλός για την ευρύτατη απήχηση της Αδελφότητας σε μεγάλα λαϊκά στρώματα.¹¹¹

Τις δεκαετίες του 1950 και 1960, οι κυβερνήσεις σε Αίγυπτο, Ιράκ, Συρία, Υεμένη και Λιβύη ανατράπηκαν από στρατιωτικά πραξικοπήματα. Οι στρατιωτικοί ανατρέποντας τις μοναρχίες και τις ολιγαρχίες σε ολόκληρη την περιοχή προχώρησαν στην εδραίωση κοσμικών κυβερνήσεων, αλλά - εκτός από την Αίγυπτο του Νάσερ - δεν μπόρεσαν να δημιουργήσουν σταθερά, από πολιτικής άποψης, κράτη μέχρι τη δεκαετία του 1970. Η αποτυχία των κινημάτων ενότητας – εν πολλοίς εξαιτίας του γεγονότος ότι μεταξύ των Αράβων ηγετών, δεν υπήρχε κάποιος πρόθυμος να εγκαταλείψει την εξουσία του ή να την μοιραστεί με άλλους¹¹² - αλλά και η ήττα του 1967 από το Ισραήλ, κατέστησαν ανεκπλήρωτο το όραμα της ενότητας.¹¹³ Ο αραβικός εθνικισμός, δεν είχε λάβει υπόψη τις βαθιές διαιρέσεις του αραβικού κόσμου, διαφορές μεταξύ τόσο των ηγετών όσο και των λαών, καθώς επίσης και μεταξύ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών και εκείνων που τα βασικά τους έσοδα δεν προέρχονταν κυρίως από το πετρέλαιο. Η επιτυχία του σιωνισμού, να δημιουργήσει ένα εβραϊκό κράτος, αποτέλεσε μια επιπλέον δυναμική που λειτούργησε ως τροχοπέδη στην ιδεολογική ηγεμονία του κινήματος.¹¹⁴ Οι συνθήκες αυτές άνοιξαν το δρόμο στην εναλλακτική πρόταση του Πολιτικού Ισλάμ να διεκδικήσει εκ νέου το ρόλο της ως καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης πολιτικής. Οι ηγέτες όμως των χωρών με κοσμικά καθεστώτα κατέστειλαν βίαια, όποτε χρειάστηκε, τα πολιτικά ισλαμιστικά κινήματα, θεωρώντας ότι αυτά υπονόμευαν τις εκσυγχρονιστικές τους προσπάθειες.¹¹⁵

¹¹⁰ Αρχικά η Ισλαμική αναζωπύρωση της δεκαετίας του 1930, που ξεκίνησε με την άνοδο των Μουσουλμάνων Αδελφών στην Αίγυπτο, εμφανίστηκε ως αντίδραση στο φιλελεύθερο εθνικισμό των ελίτ, που υποστήριζαν την υιοθέτηση της δυτικής φόρμουλας - κοσμικών δημοκρατικών κρατών, καπιταλιστικών οικονομιών - ως κλειδί για την εθνική δύναμη. Το κίνημα των Μουσουλμάνων Αδελφών αντίθετα, υποστήριζε την επιστροφή στις ισλαμικές πρακτικές, αλλά απέτυχε να εδραιωθεί στη συνείδηση της μεσαίας τάξης. Βλ. Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, σ. 20.

¹¹¹ Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σ. 75.

¹¹² Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 53-54.

¹¹³ Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, σ. 21.

¹¹⁴ Goldschmidt Jr – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σσ. 354-355.

¹¹⁵ Henry Kissinger, *Η Παγκόσμια Τάξη, Σκέψεις Γύρω από το Χαρακτήρα των Εθνών και την Πορεία της Ιστορίας* [μτφ. Χρήστος Καψάλης] (Αθήνα: Λιβάνη, 2014), σ. 165.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Μέση Ανατολή δεν αντανakλούσε πάντοτε - σε αντίθεση με την Ευρώπη - την εικόνα ενός διπολικού κόσμου. Η προβολή της αντιπαράθεσης των δύο υπερδυνάμεων στην περιοχή, αποτελούσε απλά μια επιπλέον δυναμική στην πολυπλοκότητα που χαρακτήριζε τις διακρατικές σχέσεις των χωρών της Μέσης Ανατολής, αλλά και τις σχέσεις τους με τους δύο αντίπαλους συνασπισμούς.¹¹⁶ Η εξωτερική τους δε πολιτική, εκπορεύονταν από τον τρόπο που τα εκάστοτε καθεστώτα αντιλαμβάνονταν την έννοια του εθνικού συμφέροντος¹¹⁷ και όχι από κάποια πολιτική ή θρησκευτική ιδεολογία.¹¹⁸ Οι συνθήκες της περιόδου επέτρεψαν στα κράτη της Μέσης Ανατολής να εξαγάγουν πόρους και από τις δύο υπερδυνάμεις και να διατηρήσουν μια σχετική αυτονομία - αν και τα αδύναμα μέρη στις σχέσεις *προστάτη – πελάτη* υπό την απειλή μιας ενδεχόμενης αλλαγής στρατοπέδου.¹¹⁹ Μέχρι τη «στιγμή της Αμερικής» στη Μέση Ανατολή, ελάχιστες κυβερνήσεις της περιοχής διαμόρφωναν την εξωτερική τους πολιτική σύμφωνα με τις επιθυμίες των υπερδυνάμεων, ενώ βασικοί ενδοπεριφερειακοί ανταγωνισμοί (όπως η συνεχιζόμενη αραβο-ισραηλινή διαμάχη ή η ιδεολογική σύγκρουση στο εσωτερικό του Ισλάμ) επηρεάστηκαν ελάχιστα από την παγκόσμια δυναμική.¹²⁰

Το τέλος της δεκαετίας του 1980 βρήκε τη Μέση Ανατολή σε μια κατάσταση επισφαλούς ειρήνης. Οι απειλές του Ιράν και του Ισραήλ στην ανατολική και δυτική πλευρά της αραβικής περιφέρειας, κατακερμάτισαν τον αραβικό κόσμο σε συμμαχίες που κάθε μία αντιλαμβάνονταν διαφορετικά το ποια από τις δύο απειλές ήταν η μεγαλύτερη. Σε αυτή την περίοδο, η Συρία επέλεξε την πλευρά του Ιράν για μια σχέση με ανταποδοτικά οφέλη και για τις δύο χώρες. Το Ιράν είχε τη δυνατότητα να κινητοποιεί τους λιβανέζους Σιΐτες εξ ονόματος του αγώνα εναντίον του Ισραήλ, ενώ η Συρία αποτελούσε την αντίσταση στην απομόνωση του Ιράν από τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο, εξαιτίας της μακρόχρονης σύγκρουσης με το Ιράκ. Η νέα δεκαετία, θα έβρισκε τον αραβικό κόσμο εξαντλημένο, από τις συγκρούσεις και στα δύο αυτά

¹¹⁶Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 33.

¹¹⁷Η εθνική διάσταση στην πολιτική (με την έννοια των πολιτικών εκείνων επιλογών που επεδίωκαν το συμφέρον των πολιτών κάθε χώρας), μέχρι τη διάλυση της ΕΣΣΔ και το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, είχε σε μεγάλο βαθμό αγνοηθεί. Η εθνική αλλά και η μειονοτική ταυτότητα, άρχισαν να αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στη χάραξη των πολιτικών στη Μέση Ανατολή, μετά την εμφάνιση εθνοτικών συγκρούσεων σε όλο τον κόσμο. Βλ. Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σ. 34.

¹¹⁸Kissinger, *Η Παγκόσμια Τάξη*, σ. 167.

¹¹⁹Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, σσ. 28-29.

¹²⁰Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 33-34.

μέτωπα.¹²¹

Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου, ανάγκασε μερικά από τα κράτη της περιοχής να αναθεωρήσουν τις πελατειακές εκείνες σχέσεις με τις οποίες είχαν εξασφαλίσει την ως ένα βαθμό αυτονομία τους, σε ότι αφορά κυρίως θέματα ζωτικής σημασίας για αυτά, επιδιώκοντας μια πιο στενή συνεργασία¹²², που έφτανε στα όρια της εξάρτησης, με τη μοναδική πλέον υπερδύναμη.¹²³ Ο πόλεμος του Κόλπου το 1991, δεν μετασχημάτισε ριζικά το σύστημα της Μέσης Ανατολής, είχε ως αποτέλεσμα όμως τη μετατόπιση της ισορροπίας ισχύος προς όφελος των μη αραβικών κρατών της περιφέρειας.¹²⁴ Τη δεκαετία δε του 1990, έκανε την εμφάνιση του ένας ακόμη παράγοντας που θα διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο στις πολεμικές συγκρούσεις της περιοχής και αργότερα θα μετασχηματίζονταν σε παγκόσμια απειλή. Επαγγελματίες πολεμιστές, προερχόμενοι αρχικά από τον πόλεμο του Αφγανιστάν αλλά και εμπειροπόλεμοι άλλων συγκρούσεων ανά την υφήλιο, άρχισαν να οργανώνονται σε ομάδες και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, μέσω δικτύων ισλαμικού εξτρεμισμού.¹²⁵

Η επέμβαση της συμμαχίας των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003, υπήρξε σημείο καμπής για την περιοχή. Ο πόλεμος, είχε σοβαρό αντίκτυπο στην ισορροπία ισχύος – προς όφελος κυρίως του Ιράν – ενώ επανέφερε στην επιφάνεια δυναμικές, όπως το σεχταρισμό, το τζιχαντισμό [με την ανάδυση της *al-Qaeda in Iraq-AQI* (άλ-Κάϊντα στο Ιράκ)] και τον κουρδικό εθνικισμό. Τάσεις οι οποίες αργότερα, θα είχαν μεγάλη επίδραση στην εξέλιξη του εμφυλίου πολέμου της Συρίας. Η αδυναμία εδραίωσης ενός βιώσιμου κράτους, ανέδειξε την αδυναμία των ΗΠΑ να μετουσιώσουν τη στρατιωτική τους υπεροχή σε πολιτική δύναμη, επιφέροντας τις αλλαγές που ο

¹²¹Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, σσ. 200-201.

¹²²Η Άγκυρα π.χ. προσπάθησε να ενισχύσει τους δεσμούς της με την Ουάσινγκτον, προκειμένου να διατηρήσει τη σημασία της στην περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η προσπάθεια συνίστατο στην προώθηση της χώρας τόσο ως προπύργιο ενάντια στα *αδίστακτα καθεστώτα* της περιοχής όσο και ως προφυλακή στις ασύμμετρες απειλές, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προέρχονταν από μη κρατικούς δρώντες. Βλ. Aaron Stein, *Turkey's New Foreign Policy: Davutoglu, the AKP and the Pursuit of Regional Order* (Milton, UK: Routledge Journals, 2014), σσ. 11-12.

¹²³Robert Mason, *Reassessing Order and Disorder in the Middle East: Regional Imbalance or Disintegration?* (New York: Rowman & Littlefield, 2017), σ. 11.

¹²⁴Το Ισραήλ και η Τουρκία βρέθηκαν σε πλεονεκτική θέση ισχύος μετά τον πόλεμο. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από την ευκολία με την οποία η Τουρκία διεξήγαγε επιδρομές στο Β. Ιράκ εναντίον του PKK, τις απειλές πολέμου στη Συρία για την παροχή καταφυγίου στους αντάρτες των Κούρδων, αλλά και τον τρόπο που τόσο η Τουρκία όσο και το Ισραήλ, χειρίστηκαν τα θέματα της περιφέρειας την εποχή εκείνη, εκμεταλλευόμενες την αδυναμία των αραβικών χωρών. Βλ. Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, σσ. 222-223.

¹²⁵Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σσ. 91-92.

πρόεδρος τους *George W. Bush Jr.* (Τζώρτζ Μπούς) οραματίζονταν για την περιοχή.¹²⁶ Η αμερικανική κατοχή αρχικά προκάλεσε τη σθεναρή αντίσταση τόσο των Σουνιτών όσο και των Σιϊτών Ιρακινών, βυθίζοντας στη συνέχεια τη χώρα σε μια εμφύλια σύγκρουση, που απείλησε να τη διαλύσει. Παράλληλα ενίσχυσε τη ρόλο στις περιφερειακές εξελίξεις της αλ-Κάϊντα¹²⁷, αλλά και τη δυνατότητά της να στρατολογεί μαχητές και εθελοντές για τις τρομοκρατικές επιθέσεις της. Τελικά αυτό που κατάφερε, ήταν να ρίξει το Ιράκ στη σφαίρα επιρροής του Ιράν¹²⁸, με την ανάδειξη του Σιϊτη *Nouri al-Maliki* (Νουρί αλ-Μαλίκι) στον πρωθυπουργικό θώκο και να διαιρέσει τη χώρα με τη δημιουργία μιας αυτόνομης κουρδικής περιοχής στα βόρεια.¹²⁹

Με το Ιράκ να εισέρχεται στην τροχιά του Ιράν και την Αιγυπτιακή επιρροή να μειώνεται στην περιοχή, η Σαουδική Αραβία βρέθηκε στην άγνωστη θέση (λόγω της αποστασιοποιημένης στρατηγικής αλλά και της παρασκηνιακής διπλωματίας που προτιμούσε μέχρι τότε) του ηγέτη των προσπαθειών για την αναχαίτιση της Τεχεράνης. Η Τουρκία, υιοθετώντας μια όλο και περισσότερο ανεξάρτητη πολιτική στη Μέση Ανατολή και συχνά αντιτιθέμενη στον Αμερικανό σύμμαχό της, έγινε πιο ενεργή στα περιφερειακά ζητήματα. Όπως το Ιράν, η ηγεσία της Τουρκίας είδε την πτώση του *Saddam Hussein* (Σαντάμ Χουσεϊν), ως ευκαιρία να γεμίσει το περιφερειακό κενό που δημιουργήθηκε. Η αυξημένη αντιπαλότητα μεταξύ Σαουδικής Αραβίας και Ιράν, έδωσε την ευκαιρία στο Κατάρ, μια πλούσια σε φυσικό αέριο χώρα και έναν παραδοσιακό σύμμαχο των ΗΠΑ, να αναλάβει τον ρόλο της Σαουδικής Αραβίας ως περιφερειακός συντονιστής, ενισχύοντας το προφίλ του. Ο αντίπαλος των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η πρώην ΕΣΣΔ, είδε τη θέση του στη

¹²⁶Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 34-40.

¹²⁷Η Αλ Κάϊντα προήλθε από το αντι-σοβιετικό τζιχάντ στο Αφγανιστάν τη δεκαετία του 1980. Καθώς οι Σοβιετικοί προετοίμαζαν να αποσυρθούν, ο *Osama Bin Laden* (Οσάμα Μπίν Λάντεν) και μερικοί από τους στενούς συνεργάτες του - συνεπαρμένοι από τη νίκη τους επί της ισχυρής ΕΣΣΔ -, αποφάσισαν να κεφαλαιοποιήσουν το δίκτυο που είχαν δημιουργήσει και να αναλάβουν έναν παγκόσμιο «ιερό πόλεμο». Το όραμα του Μπιν Λάντεν ήταν να δημιουργήσει μια εμπροσθοφυλακή από ελίτ μαχητές που θα μπορούσαν να συγκεντρώσουν τις μικρές τζιχαντιστικές ομάδες που αγωνίζονται, εναντίον των δικών τους καθεστώτων σε μια ενιαία οργάνωση. Βλ. Daniel Byman, «Comparing Al Qaeda and ISIS: Different Goals, Different Targets», *Brookings*, 29 April 2015, <https://brook.gs/2SADPAP> (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2018).

¹²⁸Ως ένα από τα μεγαλύτερα κράτη της Μέσης Ανατολής, το Ιράν προσπάθησε επί μακρόν να επεκτείνει την επιρροή του, μια φιλοδοξία που ενισχύθηκε και εμπνεύστηκε από την ισλαμιστική επαναστατική ρητορική του μετά την εξέγερση του 1979. Το Ιράκ μέχρι εκείνη τη στιγμή, στεκόταν ως εμπόδιο στην επέκταση αυτή. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 33.

¹²⁹Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 458.

Μέση Ανατολή να αναβαθμίζεται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000. Ο *Vladimir Putin* (Βλάντιμιρ Πούτιν) και οι εθνικιστές του, έβλεπαν πλέον τη Μέση Ανατολή ως ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος, με κάθε διπλωματικό ή οικονομικό όφελος για τη Ρωσία εκεί, να αποτελεί ήττα για τις ΗΠΑ και αντίστροφα.¹³⁰ Οι ΗΠΑ τέλος, μοναδική υπερδύναμη, πριν τις εξεγέρσεις των λαών των αραβικών χωρών, με διαφορετικό πλέον πρόσωπα στην εξουσία, είχε εμφανή παρουσία στη Μέση Ανατολή διατηρώντας δυνάμεις στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, συνεργάζονταν στενά με πολλές από τις χώρες της περιοχής, ενώ οι υπηρεσίες της είχαν επικεντρωθεί στην καταπολέμηση των απειλών που προέρχονταν από την αλ-Κάϊντα.¹³¹

Η Μέση Ανατολή το 2011 παρουσίαζε την εικόνα μιας περιοχής σε μεταβατικό στάδιο. Η ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών, αν και στην πραγματικότητα περιορισμένη σε σχέση με αυτό που οι περισσότεροι αντιλαμβάνονταν, δεν αμφισβητούνταν, πλην όμως άλλες περιφερειακές δυνάμεις, άρχιζαν να διεκδικούν ή να επιβεβαιώνουν το ρόλο τους στην περιοχή.¹³²

1.2.2 Η Αραβική Άνοιξη. Από το 2010 ο αραβικός κόσμος εισήλθε σε μια νέα φάση που είναι ευρέως γνωστή ως *Αραβική Άνοιξη*. Εξεγέρσεις, μεγάλες ή μικρές, εμφανίστηκαν σχεδόν σε κάθε αραβική χώρα, ξεκινώντας - σχεδόν οι περισσότερες - από εργάτες ή φοιτητές.¹³³ Παρά τις σημαντικές τους διαφοροποιήσεις, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στις συνθήκες κάτω από τις οποίες ξεκίνησαν, οι εξεγέρσεις, παρουσίαζαν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Έλαβαν χώρα αυθόρμητα, χωρίς - τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο - παρεμβάσεις εξωτερικών παραγόντων και συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση, ενώ τα αιτήματα τους εξελίχθηκαν από την αρχική απαίτηση για βελτίωση των οικονομικών συνθηκών στην ανάγκη υιοθέτησης πολιτικών μεταρρυθμίσεων και τελικά στην ανατροπή της διεφθαρμένης και μακρόβιας καθεστηκυίας τάξης.¹³⁴ Οι κινητοποιήσεις στον αραβικό κόσμο, τράβηξαν την προσοχή των δυτικών κοινωνιών που τις αντιμετώπισαν ως προσπάθειες

¹³⁰ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 36- 46.

¹³¹ Κουσκουβέλης, Ηλίας (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη, Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*, (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012), σ. 46.

¹³² Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 42.

¹³³ Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 491.

¹³⁴ Κυριακίδης, Κλεάνθης, «Το Πολιτικό Ισλάμ και η Αραβική Άνοιξη», στο: Κουσκουβέλης, (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη*, σ. 46.

εκδημοκρατισμού¹³⁵ και καταδίκης τόσο του αυταρχικού μοντέλου το οποίο επιβίωνε επί πολλά χρόνια, όσο και της αποτυχίας των αραβικών κρατών να αποκτήσουν λειτουργικές κυβερνήσεις.¹³⁶ Οι μαζικές διαδηλώσεις που ξεκίνησαν στα τέλη του 2010 δεν ήταν ένα μοναδικό γεγονός στην αραβική ιστορία. Επρόκειτο μάλλον για την πιο πρόσφατη φάση ενός μακρόχρονου αγώνα για δημοκρατικά δικαιώματα και την κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη στην περιοχή.¹³⁷ Η Αραβική Άνοιξη, καθώς οι εκκλήσεις για μεταρρυθμίσεις ολοένα και αυξάνονταν και τα αυταρχικά καθεστώτα απομακρύνονταν από την εξουσία, δημιούργησε ελπίδες ότι μια νέα, δημοκρατική πολιτεία, θα εδραιωθεί στη Μέση Ανατολή.¹³⁸

Στις 17 Δεκεμβρίου 2010, ο *Mohamed Bouazizi* (Μοχάμεντ Μπουαζίζι), ένας Τυνήσιος πλανόδιος μικροπωλητής, αυτοπυρπολήθηκε μπροστά από το τοπικό κυβερνητικό κτήριο της αγροτικής πόλης *Sidi Bouzid* (Σιντί Μπουζίντ), εξαιτίας του γεγονότος ότι μια δημοτική αστυνόμενος και η βοηθεί της, αφού τον προσέβαλαν χυδαία και χειροδίκησαν εναντίον του, στη συνέχεια του κατέσχεσαν το καρότσι με τα εμπορεύματά του, το μοναδικό του περιουσιακό στοιχείο. Πριν την αυτοκτονία του, είχε προσπαθήσει μάταια να διαμαρτυρηθεί στις τοπικές αρχές.¹³⁹ Τα τελευταία του λόγια ήταν «*πώς περιμένετε να κερδίσω τα προς το ζην*;». Μέσα σε λίγες ώρες από τον θάνατό του διαδηλώσεις ξέσπασαν στην πόλη και στη συνέχεια εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα. Αν και η αυτοκτονία του Μπουαζίζι ήταν η σπίθα της κινητοποίησης, οι διαδηλώσεις σύντομα επικεντρώθηκαν γύρω από τις κοινωνικό - οικονομικές διακρίσεις, την ενδημική διαφθορά¹⁴⁰ και την αυταρχική εξουσία του

¹³⁵ Παράλληλα βέβαια υπήρξαν από ορισμένους επιφυλάξεις που αφορούσαν σε ενδεχόμενη άνοδο των ισλαμιστών εκμεταλλευόμενοι το χάος που θα δημιουργούσαν οι κινητοποιήσεις, παίρνοντας ως παράδειγμα την περίπτωση του Ιράν το 1979, ενώ κάποιοι άλλοι θεώρησαν ότι οι αναταραχές ήταν αυτό καθεαυτό δημιουργήματα ισλαμιστικών οργανώσεων. Τόσο η Τυνησία όσο και η Αίγυπτος, οι δύο πρώτες χώρες στις οποίες ξέσπασαν διαδηλώσεις, είχαν βιώσει τη δεκαετία του 1980 ισλαμιστικές βίαιες κινητοποιήσεις που τα καθεστώτα είχαν κατορθώσει να καταστείλουν. Βλ. James L. Gelvin, *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2012), σσ. 72-73.

¹³⁶ Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σ. 114.

¹³⁷ Gelvin, *The New Middle East*, σ. 27.

¹³⁸ Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σ. 307.

¹³⁹ Λίτσας, Σπυρίδων, «Το Φαινόμενο της Αραβικής Άνοιξης Ένα Χρόνο Μετά: Μια Θεωρητική και Εμπειρική Αποτίμηση», στο Κουσκουβέλης (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη*, σ. 115.

¹⁴⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαφθοράς στη χώρα, αποτελεί η οικογένεια *Trabelsi* (Τραμπελσί), στην οποία ανήκε η Πρώτη Κυρία. Μέλη της οικογένειας κατείχαν το μοναδικό ιδιωτικό ραδιοφωνικό σταθμό στην Τυνησία, τη μεγαλύτερη αεροπορική εταιρεία της χώρας, real estate εταιρείες και μεγάλα ποσοστά σε τράπεζες, τα οποία είχαν αποκτήσει μέσα από αδιαφανείς διαδικασίες. Η ίδια η σύζυγος του προέδρου, εικάζεται ότι όταν αποχώρησε από τη χώρα, είχε μαζί της στο αεροσκάφος 56 εκατομμύρια δολάρια σε ράβδους χρυσού. Βλ. Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 56-57.

καθεστώς, υπό την ηγεσία του προέδρου *Zine el Abidine Ben Ali* (Ζιν Ελ Αμπιντίν Μπεν Άλι).¹⁴¹ Αρχικά, ο Τυνήσιος πρόεδρος, ο οποίος βρισκόνταν στην εξουσία για ένα τέταρτο του αιώνα, σε μια προσπάθεια χειραφέτησης των διαδηλωτών υποσχέθηκε - σε ένα μοτίβο που επαναλαμβανόταν συχνά στον αραβικό κόσμο - 300.000 νέες θέσεις εργασίας, νέες κοινοβουλευτικές εκλογές και «εθνικό διάλογο», χωρίς όμως αποτέλεσμα.¹⁴² Με τη δικαιολογία ότι οι διαμαρτυρίες αποτρέπουν τις ξένες επενδύσεις και τον τουρισμό, διέταξε να κλείσουν όλα τα σχολεία και τα πανεπιστήμια και στη συνέχεια ανέπτυξε τις δυνάμεις ασφαλείας και το στρατό για να καταστείλει τις διαδηλώσεις. Ύστερα από το θάνατο 21 πολιτών στην πόλη *Kasserine* (Κάσεριν) στη δυτική Τυνησία από τα πυρά ελεύθερων σκοπευτών, η εξέγερση άλλαξε πορεία, καθώς οι εξοργισμένοι διαδηλωτές άρχισαν να ζητούν την αποχώρηση του προέδρου. Στις 13 Ιανουαρίου, πλήθος διαδηλωτών περικύκλωσαν το προεδρικό μέγαρο, με τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων να αρνείται να χρησιμοποιήσει τις δυνάμεις του για την καταστολή. Την επόμενη ημέρα, ο Μπεν Αλί έφυγε στη Σαουδική Αραβία, σηματοδοτώντας έτσι την πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία του αραβικού κόσμου που μια λαϊκή ειρηνική εξέγερση, οδήγησε στην έξωση ενός αυταρχικού ηγεμόνα.¹⁴³

Η δύναμη του λαού της Τυνησίας ενέπνευσε διαμαρτυρίες σε όλο τον αραβικό κόσμο. Δεν υπήρξε ούτε μια αραβική χώρα που δεν αντιμετώπισε κάποια μορφή διαμαρτυρίας, κοινωνικής κινητοποίησης ή πολιτικής αναταραχής.¹⁴⁴ Το διακρατικό σύστημα της Μέσης Ανατολής βρίσκονταν υπό πίεση.¹⁴⁵ Οι πρώτες διαδηλώσεις μετά την Τυνησία, έλαβαν χώρα στη γειτονική Αλγερία. Τον Ιανουάριο του 2011, οι Αλγερινοί αντέδρασαν στις αυξήσεις των τιμών σε βασικά αγαθά, διαδηλώνοντας σε όλη τη χώρα. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε απάντησε μείωση των τιμών, προσφέροντας παράλληλα οικονομικές και πολιτικές παραχωρήσεις. Ταυτόχρονα όμως έδειξε

¹⁴¹ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 56.

¹⁴² Gelvin, *The New Middle East*, σσ. 24-25.

¹⁴³ Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 58-59

¹⁴⁴ Αναταραχές ξέσπασαν και στις μοναρχίες της Μέσης Ανατολής. Με εξαίρεση το Μπαχρέϊν και την Ιορδανία, τα αιτήματα των διαδηλωτών στο Μαρόκο, τη Σαουδική Αραβία, το Κουβέϊτ και το Ομάν αφορούσαν σε μεταρρυθμίσεις και όχι στην αλλαγή των καθεστώτων, ενώ επιπλέον δεν έτυχαν και καθολικής αποδοχής. Ο κατευνασμός των διαδηλώσεων στις χώρες αυτές, ήρθε με τη μορφή των βελτιωμένων οικονομικών παροχών, με εξαίρεση το Μπαχρέϊν όπου οι εξεγέρσεις κατεστάλησαν βίαια με τη συνδρομή στρατιωτικών δυνάμεων από τη Σαουδική Αραβία και τα ΗΑΕ, καθώςον αυτές θεωρήθηκε ότι υποκινούνταν από τους Σιΐτες του Ιράν. Ήταν η μοναδική εξέγερση που κατεστάλη με τη στρατιωτική επέμβαση άλλων χωρών. Βλ. Gelvin, *The New Middle East*, σ. 26 και σσ. 43-44.

¹⁴⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 56.

αποφασιστικότητα, προβάλλοντας την ισχύ του κρατικού μηχανισμού σε κάθε συγκέντρωση. Έτσι, παρά το κάλεσμα του Εθνικού Συντονισμού για την Αλλαγή και τη Δημοκρατία (*National Coordination for Change and Democracy – CNCD*) - ενός οργανισμού που συγκροτήθηκε από την αντιπολίτευση για μαζικές διαδηλώσεις στις αρχές Φεβρουαρίου - και το εκτεταμένο απεργιακό κύμα συνέπεια της αυξανόμενης δυσaráσκείας για τις υψηλές τιμές και την ανεργία, η εξέγερση των Αλγερινών δεν είχε το αποτέλεσμα της Τυνησίας. Η αποτελεσματική καταστολή, η στενή σχέση του στρατού με το καθεστώς, η απροθυμία των Αλγερινών να βιώσουν εκ νέου τη φρίκη ενός εμφυλίου πολέμου, καθώς και οι διαιρέσεις στο κίνημα διαμαρτυρίας (πρωταγωνιστικό ρόλο στη συγκρότηση του *CNCD* έπαιξε ένα πολιτικό κόμμα με ερείσματα στη μειονότητα των Βερβερίνων της Αλγερίας), ήταν οι βασικοί λόγοι της αποτυχίας.¹⁴⁶

Στις 14 Ιανουαρίου 2011, την ημέρα που ο πρόεδρος της Τυνησίας έφευγε από τη χώρα, κύμα αναταραχών ξέσπασε στην Ιορδανία, για να ακολουθήσουν το Ομάν στις 17, η Αίγυπτος στις 25, η Υεμένη στις 27 και το Σουδάν στις 30. Η Αίγυπτος, το πιο πυκνοκατοικημένο αραβικό κράτος, βίωσε μια διαρκή, ευρεία και ως επί το πλείστον ειρηνική δημόσια διαδήλωση, με εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους για ημέρες συγκεντρωμένους στην πλατεία *Tahrir* (Ταχρίρ) του Καΐρου.¹⁴⁷ Η αιγυπτιακή εξέγερση ξεκίνησε με μια έκρηξη διαμαρτυριών στις 25 Ιανουαρίου 2011. Εκατοντάδες χιλιάδες Αιγυπτίων σε όλη τη χώρα, προέβησαν σε ειρηνικές πράξεις πολιτικής ανυπακοής, διαδηλώσεις, πορείες, απεργίες, διεκδικώντας μεταρρυθμίσεις για δίκαιη μεταχείριση και καλύτερες οικονομικές συνθήκες, απαιτώντας ταυτόχρονα την απομάκρυνση του επί τριάντα χρόνια προέδρου της χώρας *Hosni Mubarak* (Χόσνι Μουμπάρακ). Η κεντρική πλατεία του Καΐρου Ταχρίρ, έγινε το σύμβολο της εξέγερσης, καθώς όλο και περισσότεροι πολίτες ανταποκρίνονταν στις προτροπές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και ενωθούν με τους ήδη συγκεντρωμένους για ημέρες διαδηλωτές. Σε σύντομο χρονικό διάστημα οι διαδηλώσεις μετατράπηκαν σε μια επαναστατική εξέγερση μεγάλης κλίμακας ενάντια στο καθεστώς, που οι αστυνομικές ομάδες καταστολής δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν.¹⁴⁸ Στις 28 Ιανουαρίου, ύστερα από την άρνηση του υπουργού

¹⁴⁶ Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 113-115.

¹⁴⁷ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 58.

¹⁴⁸ Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σσ. 448-449.

Εσωτερικών να εξουσιοδοτήσει την αστυνομία για τη χρησιμοποίηση πραγματικών πυρών εναντίον των διαδηλωτών, ο Μουμπάρακ ανέπτυξε στρατιωτικές δυνάμεις. Η άρνηση και των στρατιωτικών δυνάμεων να δράσουν κατά του συγκεντρωμένου πλήθους, σήμανε το τέλος για τον Αιγύπτιο πρόεδρο. Στις 11 Φεβρουαρίου ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης *Omar Suleiman* (Ομάρ Σουλεϊμάν) σε τηλεοπτική του δήλωση, ανακοίνωσε την αποχώρηση του Μουμπάρακ, ενώ ανέθεσε στο Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων, να διαχειριστεί την κατάσταση.¹⁴⁹

Στη Λιβύη η εξέγερση είχε δραματικά αποτελέσματα. Αν και η βία, ιδιαίτερα η κρατική βία, ήταν παρούσα σε όλες τις χώρες που προέκυψαν λαϊκές εξεγέρσεις, η περίπτωση της Λιβύης ήταν η πρώτη αυτές που κατέληξε σε εμφύλιο πόλεμο.¹⁵⁰ Διαθέτοντας ένα ανομοιογενές τερέν, με μια δυσλειτουργική και διεφθαρμένη εξουσία, που υποστηρίζονταν από ανεπαρκή γραφειοκρατικό μηχανισμό – δομημένο να εξυπηρετεί τις φιλοδοξίες του δικτάτορα *Mu'ammār al-Qadhafi* (Μουαμάρ αλ-Καντάφι) – σε αδυναμία να ελέγξει την επικράτεια, αλλά και την εθνική ταυτότητα απούσα (λόγω της σχετικά πρόσφατης ιστορίας της αλλά και του τρόπου που συγκροτήθηκε ως κράτος), η Λιβύη αποτελούσε τον ορισμό του *αδύναμου κράτους* (weak state). Η βίαιη αρχική αντίδραση του καθεστώτος στις ταραχές που ξέσπασαν στις 15 Φεβρουαρίου, οδήγησε στη διάσπαση του στρατιωτικού μηχανισμού και στη διαίρεση του πολιτικού δυναμικού της χώρας σε φιλοκυβερνητικούς και αντιφρονούντες. Τοπικές πολιτοφυλακές προερχόμενες από την πληθώρα των φυλών της Λιβύης¹⁵¹ - κάποιοι Ισλαμιστές, κάποιοι όχι – άρχισαν να μάχονται για τον έλεγχο των πόρων της χώρας, της εδαφικής επικράτειας και της πολιτικής εξουσίας αμέσως μετά την εξέγερση. Με την πάροδο του χρόνου, η παρουσία ισλαμιστικών πολιτοφυλακών από τη μια πλευρά και μη ισλαμιστικών στρατιωτικών δυνάμεων και οπαδών του καθεστώτος από την άλλη, οδήγησε στη δημιουργία δύο βίαια αντιμαχόμενων παρατάξεων.¹⁵² Ακολούθησε μια ανεξέλεγκτη είσοδος επαγγελματιών (μισθοφόρων) και εξτρεμιστών απροσδιόριστης προέλευσης

¹⁴⁹ Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 61-63.

¹⁵⁰ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 56.

¹⁵¹ Ο ρόλος της φυλής στη Μέση Ανατολή, είναι μεγάλος καθόσον επί της ουσίας αποτελούν μέρος της πολιτικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Τα καθεστώτα της περιοχής χρησιμοποίησαν το σύστημα των φυλών, προκειμένου να ασκήσουν τις πολιτικές τους, λόγω της επιρροής που διέθεταν στα μέλη τους, αλλά και να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά τους. Σε αδύναμα κράτη όπως η Λιβύη (αλλά και η Υεμένη), λόγω της απουσίας ισχυρών κυβερνητικών θεσμών, οι φυλές έπαιζαν ακόμη μεγαλύτερο ρόλο. Βλ. Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 93-94.

¹⁵² Gelvin, *The New Middle East*, σσ. 39-42.

στο πλευρό των αντιφρονούντων, που σηματοδότησε την κορύφωση της εμφύλιας σύγκρουσης.¹⁵³ Στις 17 Μαρτίου 2011, μία ημέρα πριν την έναρξη γενικευμένων ταραχών στη Συρία, τα Ηνωμένα Έθνη ενέκριναν το ψήφισμα 1973 που εξουσιοδοτούσε τις δυνάμεις του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) να παρέμβει στρατιωτικά στη χώρα.¹⁵⁴

Το κύμα των αραβικών εξεγέρσεων, αποτέλεσε ένα φαινόμενο δύσκολο να προβλεφθεί μόνο ως προς το χρόνο εμφάνισής του. Οι πολίτες του αραβικού κόσμου στη Μέση Ανατολή, ζούσαν σε μια κατάσταση φόβου και ανασφάλειας, χωρίς κανένα δικαίωμα κριτικής στην εν πολλοίς διεφθαρμένη κεντρική εξουσία, με περιορισμένα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, απογοητευμένοι συνάμα από την οικονομική ύφεση, αλλά και την απουσία ευκαιριών για βελτίωση της κατάστασής τους, υπό την ηγεσία αυταρχικών ηγεμόνων, που παρόλα αυτά απαιτούσαν νομιμότητα. Κινητήριοι μοχλός των κινητοποιήσεων αποτέλεσαν οι νέοι, γεγονός που δεν πρέπει να ξαφνιάζει καθόσον αφενός μεν αποτελούσαν την πλειοψηφία στον αραβικό κόσμο, αφετέρου δε ήταν η κοινωνική ομάδα που πλήττονταν περισσότερο από τις οικονομικές συνθήκες και την ανεργία, ενώ παράλληλα είχαν περιθωριοποιηθεί πολιτικά.¹⁵⁵

Αντίθετα, αποτελώντας ενδεχομένως έκπληξη για τους μελετητές της περιοχής, το πολιτικό Ισλάμ δεν είχε τον πρώτο ρόλο στις εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης. Τα ισλαμιστικά κινήματα αποτέλεσαν σαφώς μέρος της πολυπαραγοντικής διαμαρτυρίας, προτιμώντας όμως έναν πιο παρασκηνιακό ρόλο και συνεργαζόμενα με τις υπόλοιπες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις. Βέβαια ο τρόπος που οι ισλαμιστές ανασυγκροτήθηκαν μετά από τη χρόνια καταπίεση ή διεκδίκησαν την εξουσία μετά την έκπτωση των ηγεμόνων, καταδεικνύει τόσο τη φιλοδοξία τους, όσο και τη δυνατότητα προσαρμογής στις συνθήκες της εποχής, αποφεύγοντες τις βίαιες τακτικές του παρελθόντος.¹⁵⁶ Αναλύοντας κάποιος τις κοινωνικές αναταράξεις της Μέσης Ανατολής, θα διαπιστώσει ότι ο στρατός έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην εξέλιξη και τελικά στην κατάληξή τους. Σε χώρες όπως η Τυνησία και η Αίγυπτος, όπου ο στρατιωτικός μηχανισμός δεν βρίσκονταν σε κατάσταση εξάρτησης από την κεντρική εξουσία, αλλά και σε απόλυτη ενότητα, η απόφαση να μη στραφεί εναντίον των

¹⁵³ Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σ. 154.

¹⁵⁴ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 73.

¹⁵⁵ Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σσ. 423-430.

¹⁵⁶ Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 72-76.

διαδηλωτών - γεγονός που έγειρε την κατάσταση υπέρ των διαμαρτυρομένων - δεν ήταν δύσκολη υπόθεση. Η κατάσταση του στρατού στη Λιβύη ήταν ακριβώς η αντίθετη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να σταθεί ανάμεσα στον Καντάφι και στους διαδηλωτές ως ενιαίος θεσμός, προλαμβάνοντας έτσι την εμφύλια σύγκρουση.

Οι εξεγέρσεις των αραβικών χωρών, δημιούργησαν την ελπίδα στους Σύρους, που αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα με τους υπόλοιπους λαούς, ότι η κατάσταση θα μπορούσε να βελτιωθεί. Ο κοινωνικός ιστός όμως της χώρας τους ήταν εντελώς διαφορετικός από αυτούς των άλλων κρατών, ενώ και το - σε λανθάνουσα κατάσταση μεν, υπαρκτό δε – ζήτημα του σεχταρισμού, είχε διαφορετικές διαστάσεις.¹⁵⁷ Από την άλλη πλευρά, ο Μπασάρ αλ-Ασαντ έβλεπε τη Συρία ως μια «σταθερή χώρα» που δε θα επηρεάζονταν από την Αραβική Άνοιξη, λόγω στενών ιδεολογικών δεσμών του καθεστώτος με το λαό, όπως δήλωνε τον Ιανουάριο του 2011 στη *Wall Street Journal*.¹⁵⁸ Η εξέλιξη όμως των γεγονότων θα ήταν εντελώς διαφορετική από την πρόβλεψη του προέδρου.

Καθώς η σταθερότητα εντός των αραβικών κρατών είχε διαταραχθεί, η γεωπολιτική πραγματικότητα άλλαζε με την ισορροπία ισχύος να κλίνει προς όφελος μη αραβικών χωρών. Οι αναταραχές στον αραβικό κόσμο, ενίσχυαν ολοένα και περισσότερο τη θέση κρατών στην αραβική περιφέρεια, όπως το Ισραήλ, το Ιράν και την Τουρκία.¹⁵⁹

1.3 Η Εξέλιξη του Εμφυλίου Πολέμου

1.3.1 Οι Πρώτες Συγκρούσεις. Παραδόξως, η Αραβική Άνοιξη της Συρίας, δεν ξεκίνησε από την πρωτεύουσα της Δαμασκό, αλλά από μια μικρή πόλη τη *Da'ara* (Ντεράα), κοντά στα σύνορα με την Ιορδανία, σε μια περιοχή παραδοσιακά γνωστή με το όνομα *Jabal al-Druze* (Τζαμπάλ αλ-Ντρούζ).¹⁶⁰ Αυτό που ξεκίνησε αρχικά ως ασυντόνιστες ειρηνικές διαμαρτυρίες εναντίον της διαφθοράς και της καταπίεσης του καθεστώτος, σύντομα μετατράπηκε σε μια μαζική, πανεθνική εξέγερση¹⁶¹ που έλαβε

¹⁵⁷Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 74.

¹⁵⁸Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 56-57.

¹⁵⁹Efraim Inbar, «Israel: National Security Amidst Unrest in the Arab World», CSIS, 25 July 2012, <https://bit.ly/2FeaqZd> (έγινε πρόσβαση στις 19 Φεβρουαρίου 2018).

¹⁶⁰Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 14.

¹⁶¹Τις πρώτες εβδομάδες οι διαμαρτυρίες χαρακτηρίστηκαν από αυθορμητισμό και έλλειψη

ποικίλες και πολύπλοκες μορφές. Μέσα σε λίγες εβδομάδες, κατέστη φανερό ότι το καθεστώς δεν είχε ούτε τη θέληση αλλά ούτε και τα κατάλληλα εργαλεία, προκειμένου να διαχειρισθεί ειρηνικά την κρίση.¹⁶² Η εξέγερση έφερε στην επιφάνεια τρεις διαιρέσεις που ο Χαφέζ αλ-Άσαντ είχε κατορθώσει να εξισορροπήσει ή να εξομαλύνει. Τις εθνο-θρησκευτικές μεταξύ Αλαουϊτών - Σουνιτών και Αράβων - Κούρδων, την κοινωνικό – χωροταξική μεταξύ αγροτών - αστών και μια οξεία διαίρεση μεταξύ πλούσιων και φτωχών.¹⁶³

Αρχικά, τα γεγονότα στη Συρία φάνηκαν να επιβεβαιώνουν την πρόβλεψη του Άσαντ ότι η χώρα θα παραμείνει σταθερή. Παρά τα καλέσματα των κοινωνικών δικτύων, για την οργάνωση παρόμοιων με την Αίγυπτο διαμαρτυριών, η Σύροι δεν φαίνονταν διατεθειμένοι για ανάλογες κινητοποιήσεις.¹⁶⁴ Σποραδικές διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Δαμασκό τον Ιανουάριο του 2011, δεν έτυχαν ευρείας αποδοχής και διαλύθηκαν γρήγορα από τις δυνάμεις ασφαλείας.¹⁶⁵ Το πρώτο αξιοσημείωτο περιστατικό δημόσιας διαμαρτυρίας κατά της κυβέρνησης, έλαβε χώρα στη βορειοανατολική πόλη της *al-Hasakah* (αλ-Χασάκα) στις 26 του ιδίου μήνα, όταν ένας ντόπιος, ο *Hasan Ali Akleh* (Χασάν Αλί Ακλέχ), εμπνευσμένος από την αυτοχειρία του Μπουαζίζι, αυτοπυρπολήθηκε δείχνοντας έτσι τη δυσaráσκειά του. Παρόλο που η πράξη αυτή έλαβε χώρα στο πλαίσιο της γενικότερης αναταραχής στην περιοχή, δεν προκάλεσε μεγάλης κλίμακας αντιδράσεις. Η πρώτη αυθόρμητη και μαζική διαμαρτυρία, προκλήθηκε ύστερα από μια βίαιη επίθεση εναντίον ενός καταστηματούχου στη διάσημη στοά *Souq al-Hamadiyya* (Σουκ αλ-Χαμαντίγια) της Δαμασκού από την αστυνομία στις 17 Φεβρουαρίου, όταν περίπου 5.000 άνθρωποι κατέληξαν να διαμαρτύρονται αναφωνώντας «Ο λαός της Συρίας δεν θα ταπεινωθεί!». Ήταν το πρώτο περιστατικό, όπου μια πράξη κυβερνητικής αυθαιρεσίας προκάλεσε μια δυναμική κινητοποίηση των Σύρων.¹⁶⁶

οργάνωσης. Μέσα σε λίγους μήνες, οι διαδηλώσεις εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα, από τις αγροτικές μέχρι τις αστικές περιοχές, λαμβάνοντας έτσι μια εθνική διάσταση. Βέβαια, η έλλειψη μιας και μόνης κεντρικής αρχής και η απουσία μιας ισχυρής αυτόνομης κοινωνίας των πολιτών καθιστούσαν ακόμα πιο δύσκολη την οργάνωση και την κινητοποίηση των διαδηλωτών. Βλ. Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 52-55.

¹⁶²Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 15.

¹⁶³Roussos, *The Syrian Conflict*, σ. 90.

¹⁶⁴Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στις αρχές Φεβρουαρίου, το τηλεοπτικό κανάλι *al-Jazeera* (αλ-Τζαζίρα), περιέγραψε τη Συρία ως «το βασίλειο της σιωπής». Βλ. Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 500.

¹⁶⁵Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 118-119.

¹⁶⁶Lister, *The Syrian Jihad*, σσ. 20-21.

Τρεις εβδομάδες μετά, έλαβε χώρα το περιστατικό που θα αποτελούσε τη σπίθα της εξέγερσης. Στις 6 Μαρτίου, μια ομάδα 15 εφήβων μεταξύ 10 και 15 ετών, συνελήφθη στη νότια Συριακή πόλη Ντεράα, για αντι - καθεστωτικά γκράφιτι, επαναλαμβάνοντας το σύνθημα που φώναζαν οι Αιγύπτιοι στην πλατεία Ταχρίρ τον προηγούμενο μήνα, «Ο λαός θέλει να ανατρέψει το καθεστώς».¹⁶⁷ Την επόμενη ημέρα, δεκατρείς εξέχοντες πολιτικοί ακτιβιστές, φυλακισμένοι στη διαβόητη φυλακή *Adra* (Αϊντρα) στα βορειοανατολικά προάστια της Δαμασκού, ανακοίνωσαν την έναρξη απεργίας πείνας, με αίτημα την «παύση των πολιτικών συλλήψεων» και την «αποκατάσταση των δικαιωμάτων που έχουν απολεσθεί από τους πολίτες και την πολιτική ζωή». Το καθεστώς, σε μια προσπάθεια κοινωνικού κατευνασμού, στις 8 Μαρτίου ανακοίνωσε προεδρική αμνηστία στους πολιτικούς κρατούμενους άνω των εβδομήντα ετών, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης σαράντα ετών, από την ανάληψη της εξουσίας από τον Χαφέζ αλ-Άσαντ.¹⁶⁸ Η προσοχή όμως ήταν στραμμένη στην Ντεράα. Στις 15 Μαρτίου οι οικογένειες των φυλακισμένων εφήβων, μετά από συνεχείς και αποτυχημένες εκκλήσεις για την απελευθέρωσή τους, μαζί με εκατοντάδες άλλους διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν έξω από το κεντρικό τζαμί της πόλης για να διαμαρτυρηθούν. Οι δυνάμεις ασφαλείας άνοιξαν πυρ, σκοτώνοντας τέσσερα άτομα.¹⁶⁹ Την ίδια ημέρα διαδηλώσεις, συντονισμένες αυτή τη φορά μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης¹⁷⁰, εκδηλώθηκαν και σε άλλες συριακές πόλεις. Τρεις ημέρες αργότερα και έπειτα από τις δημόσιες προσευχές της Παρασκευής, χιλιάδες διαδηλωτές κατέβηκαν στους δρόμους όλης της χώρας, για να απαιτήσουν ένα τέλος στη διαφθορά.¹⁷¹ Η συνεχιζόμενη κράτηση των εφήβων και η αντίδραση του καθεστώτος, είχε μετασχηματίσει το σκοπό των αρχικών διαδηλώσεων που ζητούσαν την απελευθέρωσή τους, σε διαμαρτυρίες κατά της κυβέρνησης για το νόμο έκτακτης ανάγκης¹⁷² που βρίσκονταν σε ισχύ από το 1963, τις κοινωνικό –

¹⁶⁷Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 58.

¹⁶⁸ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 21.

¹⁶⁹Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 66.

¹⁷⁰Οι διαδηλώσεις οργανώθηκαν κυρίως μέσω μιας σελίδας του Facebook, με τίτλο «Η Συριακή Επανάσταση Εναντίον του Μπασάρ αλ-Άσαντ 2011», ενώ οι διαμαρτυρίες ονομάστηκαν «Ημέρα της Οργής», κατά τα πρότυπα των εξεγέρσεων των άλλων χωρών. Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 22-23.

¹⁷¹Goldschmidt – Boum, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, σ. 500.

¹⁷²Ο νόμος επέτρεπε στην κυβέρνηση να παρακάμπτει το σύνταγμα και τον ποινικό κώδικα και να παραβαίνει επανειλημμένα το *habeas corpus* (το δικαίωμα των πολιτών να προσέρχονται ενώπιον δικαστηρίου πριν την οριστική κράτησή τους). Με την επιδείνωση της κατάστασης, ο νόμος έκτακτης ανάγκης αντικαταστήθηκε από άλλον που σκοπό είχε να «προστατεύει την εθνική ασφάλεια, να υπερασπίζεται την αξιοπρέπεια των πολιτών και να καταπολεμά την τρομοκρατία», χωρίς όμως να

οικονομικές συνθήκες, και την καταπίεση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁷³

Στις 23 Μαρτίου, στο επίκεντρο της εξέγερσης την Ντεράα, η αντίδραση του καθεστώτος έλαβε μια πιο βίαιη μορφή, προμηνύοντας την κλιμάκωση της αντιπαράθεσης, αν λάβει κανείς υπόψη το ανελέητο επίπεδο της κυβερνητικής καταστολής ανάλογων διαμαρτυριών στο παρελθόν. Αφού η πόλη αποκλείστηκε με άρματα μάχης, στις 01:00 δυνάμεις ασφαλείας διέκοψαν την παροχή νερού και ηλεκτρικού ρεύματος. Τμήματα της πόλης προσβλήθηκαν με πυρά πυροβολικού και αρμάτων, ενώ στον ολοένα και μεγαλύτερο καταυλισμό διαμαρτυρίας γύρω από το κεντρικό τζαμί της πόλης, στρατός και δυνάμεις ασφαλείας άνοιξαν πυρ κατά των διαδηλωτών και προέβησαν σε μαζικές συλλήψεις. Η Ντεράα όμως δε θα μετατρέπονταν σε νέα Χάμα. Τα νέα εξαπλώθηκαν γρήγορα, με αποτέλεσμα νέες μαζικότερες διαδηλώσεις να λάβουν χώρα σε όλη τη συριακή επικράτεια.¹⁷⁴ Οι πρώτες μεγάλες πόλεις στις οποίες ξέσπασαν αναταραχές ήταν η Χάμα και η *Homs* (Χόμς), τα δύο κύρια αστικά κέντρα κατά μήκος του στρατηγικής σημασίας άξονα Δαμασκός – Χαλέπι.¹⁷⁵ Σε απάντηση, το καθεστώς συνέχισε τη βίαιη καταστολή του. Τα κέντρα της εξέγερσης έγιναν ο στόχος. Πολιορκίες όπως της Ντεράα βίωσαν η Χόμς, η *Banias* (Μπάνιας), το *Telkalakh* (Τελκαλάχ) και η *Tafas* (Ταφάς).¹⁷⁶ Στη Δαμασκό, οι κάτοικοι των μεγάλων σουνιτικών συνοικιών της *Darayya* (Νταράγια) και της *Ghouta* (Γούτα), περιοχές με μεγάλη φτώχεια και ανεργία, πολίτες της μεσαίας τάξης καθώς και αγρότες που είχαν αναγκαστεί να μετακινηθούν από την επαρχία, ήταν οι πρώτοι που οργάνωσαν ειρηνικές διαδηλώσεις. Ακολούθησαν οι συντηρητικές περιοχές *Barzeh* (Μπαρζέχ) και *Midan* (Μιντάν) όπως και ο φτωχός σουνιτικός τομέας του *Qaaboun* (Κάαμπουν). Οι κάτοικοί τους ήταν έμποροι και μικροί επιχειρηματίες, που είχαν μείνει εκτός του κλειστού κύκλου του καθεστώτος.¹⁷⁷

Ο Μάρτιος και ο Απρίλιος 2011 ήταν κρίσιμοι μήνες στην εξέλιξη της εξέγερσης. Το καθεστώς, ακολουθώντας μια διττή προσέγγιση, από τη μια πλευρά υιοθέτησε μια σειρά πολιτικών μεταρρυθμίσεων, ενώ από την άλλη οι μηχανισμοί

αλλάζει δραματικό ο βαθμός καταπίεσης του καθεστώτος. Βλ. Gelvin, *The Arab Uprisings*, σσ. 120-121.

¹⁷³ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 57.

¹⁷⁴ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 54.

¹⁷⁵ Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 44.

¹⁷⁶ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 83.

¹⁷⁷ Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 45.

ασφαλείας συνέχισαν τη βίαιη καταστολή κατά των διαδηλωτών, με τους πολίτες να συλλαμβάνονται, να φυλακίζονται, να βασανίζονται και σε αρκετές περιπτώσεις να δολοφονούνται.¹⁷⁸ Στις 30 Μαρτίου 2011, ο Άσαντ από το πόντιο του συριακού κοινοβουλίου, απευθυνόμενος στη χώρα δήλωσε ότι αυτή έχει πέσει θύμα συνομωσίας κατευθυνόμενης από το εξωτερικό, ενώ δεσμεύτηκε για μεταρρυθμίσεις, σύμφωνα όμως με το προγραμματισμό της κυβέρνησης.¹⁷⁹ Στο πλαίσιο αυτό, περίπου 200.000 Κούρδοι στα βορειοανατολικά, που είχαν καταστεί απάτριδες από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, έλαβαν τη συριακή ιθαγένεια, καταργήθηκε ο νόμος έκτακτης ανάγκης, ενώ έπαψε και η λειτουργία του δικαστηρίου της Ανώτατης Κρατικής Ασφαλείας που ήταν υπεύθυνο για την εκδίκαση υποθέσεων που σχετιζόνταν με την ασφάλεια.¹⁸⁰ Για να καθησυχάσει τους μετριοπαθείς ισλαμιστές, η κυβέρνηση ενέκρινε τη δημιουργία ενός (φιλο - κυβερνητικού) ισλαμικού κόμματος, έκλεισε το μοναδικό νόμιμο καζίνο της Συρίας και υποσχέθηκε να επαναπροσλάβει δώδεκα γυναίκες δασκάλους που είχαν απολυθεί γιατί φορούσαν το *niqab*¹⁸¹ (νικάμπ) στην εργασία.¹⁸² Τέλος, σε μια αμφιλεγόμενη κίνηση, ο Άσαντ υπέγραψε νομοθετικό διάταγμα με το οποίο χορήγησε επίσημη αμνηστία σε «όλα τα μέλη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας και άλλους κρατούμενους που ανήκουν σε πολιτικά κινήματα». Κατά συνέπεια, ένας μεγάλος αριθμός ισλαμιστών¹⁸³ και τζιχαντιστών, κρατουμένων στη φυλακή *Sednaya* (Σεντάγια), αφέθηκαν ελεύθεροι.¹⁸⁴

Η αδυναμία του καθεστώτος να καταπνίξει τις διαμαρτυρίες οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερη καταστολή, με τον αριθμό των θανάτων να αυξάνεται. Η κυβέρνηση χαρακτήρισε την εξέγερση ως έργο ξένων πρακτόρων που είχαν διεισδύσει στη χώρα και ισλαμιστικών ομάδων που αποσκοπούσαν στην αποσταθεροποίηση. Οι δε διαδηλώσεις, γίνονταν όλο και πιο οργανωμένες χάρη στη σύσταση τοπικών επιτροπών (*Local Coordination Committees – LCC*), που δημιουργήθηκαν βασιζόμενες αρχικά σε κοινωνικούς, οικογενειακούς και

¹⁷⁸ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 58.

¹⁷⁹ McHugo, *Syria, A Recent History*, σσ. 222-223.

¹⁸⁰ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 58-59.

¹⁸¹ Είδος πέπλου που αφήνει ακάλυπτο το χώρο γύρω από τα μάτια.

¹⁸² Gelvin, *The Arab Uprisings*, σ. 121.

¹⁸³ Αυτοί, θα αποτελούσαν τον σκληρό πυρήνα των πρώτων ισλαμιστικών ομάδων που δημιουργήθηκαν το 2011 - αρχές του 2012. Βλ. Bacsko– Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 198.

¹⁸⁴ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 54.

τοπικιστικούς δεσμούς που είχαν οι διαδηλωτές μεταξύ τους.¹⁸⁵ Στις 28 Απριλίου η Συριακή Μουσουλμανική Αδελφότητα έδωσε την επίσημη στήριξή της στην εξέγερση, με μια δήλωση που στάλθηκε στο *Reuters* (Ρόιτερς) στην οποία προέτρεπε τους πολίτες: «ψάλλετε με μία φωνή για ελευθερία και αξιοπρέπεια. Μην επιτρέπετε στον τύραννο να σας υποδουλώσει. Ο Θεός είναι μεγάλος!». Την ίδια ημέρα, ο γνωστός τζιχαντιστής ιδεολόγος με διασυνδέσεις στην αλ-Κάιντα *Abu Mohammed al-Maqdisi* (Αμπού Μοχάμεντ αλ Μακντσίσι) εξέδωσε και αυτός μια ανακοίνωση για την υποστήριξη των εξεγερμένων, παρέχοντας έτσι στο συριακό καθεστώς μια ιδανική κάλυψη στους ισχυρισμούς του.¹⁸⁶

Δύο μήνες μετά την έναρξη των ειρηνικών διαδηλώσεων, ο συριακός στρατός και οι δυνάμεις ασφαλείας άρχισαν να υποφέρουν από αποστασίες.¹⁸⁷ Οι Σουνίτες στρατιώτες και αξιωματικοί, απωθούμενοι από το επίπεδο βίας που οι Αλαουίτες προϋστάμενοί τους ασκούσαν στους διαδηλωτές, άρχισαν να λιποτακτούν με αυξανόμενο ρυθμό. Συνενώθηκαν με ομόθρησκους τους πολίτες, κυρίως σε πόλεις με μικτούς θρησκευτικά πληθυσμούς και άρχισαν να στρέφονται προς τους Αλαουίτες και άτομα άλλων μειονοτήτων που συνεργάζονταν με το καθεστώς.¹⁸⁸ Η σύγκρουση άρχισε να λαμβάνει σεχταριστικές διαστάσεις, οι οποίες ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο από την τακτική που ακολούθησε το καθεστώς. Οργάνωσε ένοπλες λαϊκές επιτροπές για να προστατεύσει τα χωριά των Αλαουιτών, ενώ εξόπλισε τους χωρικούς με μαχαίρια και κλομπς. Παράλληλα χρησιμοποίησε Αλαουίτες κακοποιούς, γνωστούς με την επωνομασία *shabiha* (σαμπίχα: φάντασμα), για τις συμπλοκές με τους Σουνίτες.¹⁸⁹

Μέχρι τον Ιούνιο του 2011, η βία στη Συρία κλιμακώθηκε, με το καθεστώς να εμπλέκει σε κάθε ευκαιρία μεγαλύτερες και καλύτερα εξοπλισμένες δυνάμεις, ενώ ήδη από το Μάιο άρχισαν να εκδηλώνονται περιστατικά ένοπλης αντίστασης στις κυβερνητικές καταστολές. Σε μια τέτοια συμπλοκή, 120 άνδρες του καθεστωτικού στρατού σκοτώθηκαν από ένοπλους επαναστάτες. Ακολούθησε μια μαζική επίθεση με εξοπλισμένα ελικόπτερα στην επαρχία *Idlib* (Ιντλίμπ), που οδήγησε στο πρώτο

¹⁸⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 57-58.

¹⁸⁶ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 55.

¹⁸⁷ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 97.

¹⁸⁸ Gelvin, *The Arab Uprisings*, σ. 126.

¹⁸⁹ Gelvin, *The New Middle East*, σσ. 59-60.

μεγάλο κύμα προσφύγων στην Τουρκία.¹⁹⁰ Η εξέγερση είχε μετατραπεί σε εμφύλιο πόλεμο. Οι συγκρούσεις μετατράπηκαν σε θρησκευτική βία, ως αποτέλεσμα της συντονισμένης πλέον δράσης των ριζοσπαστικών σουνιτικών ισλαμικών ομάδων, στο εσωτερικό της χώρας.¹⁹¹ Μέχρι τον Αύγουστο του 2011, είχαν δημιουργηθεί αρκετές ισλαμιστικές ομάδες ανταρτών, στη Δαμασκό και στη βόρεια Συρία ενώ ένας παράγοντας που αργότερα θα διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο στη σύγκρουση, το Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ¹⁹² (*Islamic State in Iraq - ISI*), είχε αποστείλει έναν από τους διοικητές του, προκειμένου να προετοιμάσει το έδαφος, για τη δημιουργία πτέρυγας με βάση τη Συρία.¹⁹³

Αναμφισβήτητα, η αντίδραση της κυβέρνησης ήταν ο πρωταρχικός παράγοντας στην κλιμάκωση της βίας, που μετέτρεψε την εξέγερση σε εμφύλιο πόλεμο στη Συρία. Ωστόσο σε αυτό βοήθησε και η δράση εξωτερικών παραγόντων, σε μια περιοχή που ήδη υφίστατο βαθιές συστημικές αλλαγές. Οι διαδηλωτές, μετά τις ειρηνικές διαμαρτυρίες στράφηκαν στην ένοπλη βία για να αντιμετωπίσουν το καθεστώς. Αυτή η αλλαγή, εξυπηρετούσε περιφερειακούς δρώντες, όπως την Τουρκία, το Κατάρ και τη Σαουδική Αραβία, οι οποίοι είχαν αρχίσει να υποστηρίζουν την ένοπλη εξέγερση και την εξωτερική επέμβαση ως τα μόνα μέσα για την ανατροπή του καθεστώτος.¹⁹⁴

1.3.2 Η Διεθνοποίηση του Πολέμου. Για τη Δύση, η συριακή κρίση θεωρήθηκε αρχικά ως συνέχεια της Αραβικής Άνοιξης, δηλαδή μια έκφραση της - σε λανθάνουσα μέχρι τότε κατάσταση - ανάγκης για εκδημοκρατισμό των κρατών της Μέσης Ανατολής. Αρχικά, οι Ηνωμένες Πολιτείες αντέδρασαν με προσοχή στις

¹⁹⁰Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 83.

¹⁹¹Hüseyin Bağcı – Ali Serdar Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara», in İdris Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East: Under the Shadow of The Arab Spring* (Cambridge, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2017), σ. 9.

¹⁹²Το Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ, αποτελεί στην ουσία την εξέλιξη της αλ-Κάιντα στο Ιράκ. Ύστερα από την αμερικανική εισβολή στη χώρα το 2003, τζιχαντιστικές ομάδες συσπειρώθηκαν υπό τον Ιορδανό τζιχαντιστή *Abu Musab al-Zarqawi* (Αμπού Μουσάμπ αλ-Ζαρκαουί), ο οποίος το 2004 ορκίστηκε πίστη στον Μπίν Λάντεν και ίδρυσε τη θυγατρική της αλ-Κάιντα στη χώρα. Το 2006 οι ΗΠΑ ξεκίνησαν μια εκστρατεία κατά της αλ-Κάιντα στο Ιράκ, καταφέροντας της σημαντικά πλήγματα, ενώ ο Ζαρκαουί έχασε τη ζωή του. Η ομάδα επανασυστάθηκε με το όνομα Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και το 2010 αρχηγός της χρίστηκε ο *Abu Bakr al-Baghdadi* (Αμπού Μπάκρ αλ-Μπαγκνταντί). Η εμπλοκή του στη συριακή σύγκρουση, αποτέλεσε μία από τις δραματικότερες φάσεις του πολέμου. Βλ. Byman, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement*, σσ. 164-166.

¹⁹³Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 53.

¹⁹⁴Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 59-60.

πρώτες διαδηλώσεις στη Συρία, ενώ η τότε υπουργός Εξωτερικών *Hillary Clinton* (Χίλαρι Κλίντον) στις 27 Μαρτίου, σε μια συνέντευξή της στο αμερικανικό κανάλι CBS, εκφράζοντας την κοινή πεποίθηση αρκετών – όπως ανέφερε – μελών τόσο της Γερουσίας όσο και της Βουλής των Αντιπροσώπων, δήλωσε ότι ο Μπασάρ αλ-Ασαντ είναι μεταρρυθμιστής.¹⁹⁵ Μια άποψη που θα αποδεικνύονταν απλώς ευσεβείς πόθοι. Στις 29 Απριλίου οι ΗΠΑ επέβαλαν στο καθεστώς στοχευμένες οικονομικές κυρώσεις, για να ακολουθήσει η ΕΕ στις 9 Μαΐου, χωρίς όμως να έχουν κανένα αποτέλεσμα.

Στις 29 Ιουλίου 2011 στην πόλη *al-Rastan* (αλ-Ραστάν), οι Σύροι λιποτάκτες του τακτικού στρατού θα δημιουργήσουν ένα στρατιωτικό συμβούλιο, προκειμένου να προστατέψουν τον τοπικό πληθυσμό από τις βίαιες επιθέσεις των υπηρεσιών ασφαλείας του καθεστώτος. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, το συμβούλιο θα συγχωνευθεί με άλλες ομάδες εξεγερμένων [συμπεριλαμβανομένου του Κινήματος Ελεύθερων Αξιωματικών (*Free Officers Movement*)], με αποτέλεσμα τη δημιουργία του πρώτου οργανωμένου – έστω και με ασθενική ιεραρχική δομή – στρατιωτικού τμήματος της αντιπολίτευσης, τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό (*Free Syrian Army – FSA*).¹⁹⁶ Οι οργανωτές του *FSA*, οραματίστηκαν τη δημιουργία μιας εθνικής στρατιωτικής οργάνωσης, χωρίς συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση και με μοναδικό σκοπό την έξωση του καθεστώτος.¹⁹⁷ Η πρώτη μεγάλη σύγκρουση μεταξύ καθεστώτος και *FSA*, θα λάβει χώρα στην ίδια περιοχή (27 Σεπτεμβρίου-1 Οκτωβρίου) έπειτα από ενέδρα των αντικαθεστωτικών. Τους επόμενους μήνες, μια σειρά επιθέσεων θα κλιμακώσουν την αντιπαράθεση σε στρατιωτικό πλέον επίπεδο, με τους επαναστάτες να υιοθετούν αρχικά τακτικές ανταρτοπολέμου. Η κορύφωση όμως και ουσιαστικά το σημείο χωρίς επιστροφή στη σύγκρουση, αποτέλεσε μια σειρά συντονισμένων κυβερνητικών επιθέσεων από τις 31 Ιουλίου μέχρι τις 4 Αυγούστου 2011, κατά τη διάρκεια της γιορτής του *Ramadan* (Ραμαντάν ή Ραμαζάνι), σε αρκετές συριακές πόλεις, με αυτή

¹⁹⁵Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 81-82.

¹⁹⁶Επικεφαλής τους ήταν ο Συνταγματάρχης *Riad al-Assad* (Ριάντ αλ-Άσαντ) και ο αρχικός τους οπλισμός προέρχονταν αποκλειστικά από αποθήκες του στρατού τις οποίες είχαν παραβιάσει και από τον οπλισμό που διέθεταν όταν λιποτάκτησαν. Υπό τον *FSA* επιχείρησαν δύο ειδών στρατιωτικά τμήματα. Το πρώτο αφορούσε σε τμήματα συγκροτημένα από τοπικές πολιτοφυλακές και λιποτάκτες με κοινή καταγωγή, που επιχειρούσαν εγγύς του τόπου καταγωγής τους. Βασίζονταν εξ' ολοκλήρου στον *FSA* λόγω περιορισμένων πόρων. Ο δεύτερος τύπος, περιελάμβανε και αυτό πολιτοφύλακες και λιποτάκτες, ήταν όμως μεγαλύτερα σε μέγεθος, η περιοχή επιχειρήσεων τους ήταν ευρύτερη, ενώ χρηματοδοτούνταν από το εξωτερικό. Συχνά αναφέρονταν ως «Ταξιαρχίες». Βλ. Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 80-81.

¹⁹⁷Baczko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 155-156

στην πόλη Χάμα να χαρακτηρίζεται η βιαιότερη μεταξύ αυτών. Εκτιμάται ότι σκοτώθηκαν περί τους διακόσιους διαδηλωτές, ενώ οι σκηνές βίας μεταδόθηκαν μέσω κινητών τηλεφώνων σε όλο τον κόσμο.¹⁹⁸

Με πρόσφατες τις εικόνες από το λιβυκό εμφύλιο, οι κλιμακούμενες – τόσο σε ένταση όσο και σε συχνότητα – στρατιωτικές συγκρούσεις κινητοποίησαν τους μηχανισμούς των Ηνωμένων Εθνών, πλην όμως οι προσπάθειες του τότε Γ.Γ. *Ban Ki-moon* (Μπάν Κι Μουν) δεν είχαν αποτέλεσμα. Η διεθνής κοινή γνώμη πίεζε για την έκδοση ψήφισματος με σκοπό την εκτόνωση της έντασης. Το Συμβούλιο Ασφαλείας όμως, κυρίως λόγω αντίδρασης της Ρωσίας, αρκέσθηκε σε μια ανακοίνωση στις 3 Αυγούστου.¹⁹⁹ Τα αραβικά κράτη από την άλλη, στις αρχικές φάσεις της εξέγερσης, επιχείρησαν - υιοθετώντας μια ευρέως διπλωματική προσέγγιση – να επιτύχουν κάποιο ψήφισμα μέσω της Ένωσης των Αραβικών Κρατών (*League of Arab States - LAS*), χωρίς όμως να επιτύχουν κάποια συναίνεση. Οι διπλωματικές προσπάθειες κατευθύνονταν κυρίως από τη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ, καθόσον η Αίγυπτος, παραδοσιακά δραστήριος δρώντας, ταλανίζονταν από τις δικές της εσωτερικές ανησυχίες. Τον Οκτώβριο του 2011 η Ένωση ενέκρινε τελικά ένα ψήφισμα που καταδίκασε τη βία στη Συρία και τάσσονταν υπέρ του άμεσου διαλόγου, χωρίς όμως αυτό να γίνει δεκτό από τον Άσαντ. Με την αποδοχή από το καθεστώς της αναθεωρημένης έκδοσης ενός ειρηνευτικού σχεδίου,²⁰⁰ μια αποστολή παρατηρητών επιτράπηκε να εισέλθει στη Συρία στα τέλη Δεκεμβρίου του 2011, οποία όμως σύντομα αποχώρησε καθόσον η παρουσία της δεν ήταν αρκετή²⁰¹ να σταματήσει τις ολοένα και εντεινόμενες συγκρούσεις. Η αρνητική στάση του καθεστώτος, οδήγησε την Ένωση στην απόφαση να αποβάλει από τις τάξεις της τη Συρία και να της επιβάλει οικονομικές κυρώσεις, συμπεριλαμβανομένου του παγώματος των κρατικών

¹⁹⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 84.

¹⁹⁹Νικόλαος Ραπτόπουλος, «Η Κρίση στη Συρία και η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας προς τις Όμορες Χώρες της Μέσης Ανατολής» στο Κουσκουβέλης, (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη*, σ. 76.

²⁰⁰Το ειρηνευτικό σχέδιο αναφερόταν στη μετάβαση σε ένα πλουραλιστικό σύστημα, μέσω πολιτικού διαλόγου – υπό την επίβλεψη της Ένωσης – μεταξύ της συριακής κυβέρνησης και του συνόλου της αντιπολίτευσης. Το Φεβρουάριο του επόμενου έτους, σχέδιο προωθήθηκε στο Συμβούλιο των ΗΕ χωρίς όμως αποτέλεσμα, λόγω του βέτο που άσκησαν η Ρωσία και η Κίνα. Βλ. Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 134-135.

²⁰¹Η παρουσία της αποστολής των παρατηρητών προκάλεσε την αντίδραση ακόμη και των εξεγερμένων, διότι ως επικεφαλής της είχε τεθεί ο Σουδανός στρατηγός *Mohammed Ahmed Mustafa al-Dabi* (Μοχάμεντ Αχμέντ Μουσταφά αλ-Νταμπί), ο οποίος κατά τη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου στη χώρα υπηρετούσε ως επικεφαλής της υπηρεσίας στρατιωτικών πληροφοριών και θεωρούνταν ένας από τους πρωτεργάτες της γενοκτονίας του Νταρφούρ. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 107.

περιουσιακών στοιχείων. Από τη στιγμή εκείνη και μετά, η Σαουδική Αραβία και το Κατάρ θα έπαιζαν από τους σημαντικότερους ρόλους στην εξέλιξη της σύγκρουσης.²⁰²

Μετά την αποτυχία των αρχικών διαπραγματεύσεων, οι δυνάμεις των επαναστατών άρχισαν να υποστηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από τις ΗΠΑ, την Τουρκία, τη Σαουδική Αραβία, το Κατάρ, τη Γαλλία και τη Μ. Βρετανία, ενώ το καθεστώς στηρίζονταν από τη Ρωσία και το Ιράν.²⁰³ Ήδη βέβαια από το τέλος του καλοκαιριού, οι εξωτερικοί δρώντες είχαν αρχίσει να διαμορφώνουν τις προτιμήσεις τους υπέρ ή κατά του καθεστώτος, οι οποίες στη συνέχεια θα καθόριζαν και το εύρος της εν εξέλιξη εμφύλιας σύγκρουσης. Στις 18 Αυγούστου ο πρόεδρος των ΗΠΑ *Barack Obama* (Μπαράκ Ομπάμα) για πρώτη φορά από την έναρξη των αναταραχών κάλεσε τον Άσαντ να «αποχωρήσει για χάρη του συριακού λαού». Με τη δήλωση του συντάχθηκαν και οι ηγέτες της Γαλλίας, Μ. Βρετανίας και Γερμανίας, μέσω μιας κοινής δήλωσης.²⁰⁴ Οι εκκλήσεις δεν ήταν δυνατόν να διακόψουν την πορεία της σύγκρουσης. Μιας σύγκρουσης, που από τα πρώιμα στάδιά της είχε αρχίσει να επιδρά στις γειτονικές χώρες, καθώς πρόσφυγες διέσχιζαν τα σύνορα αναζητώντας καταφύγιο από την έκρηξη βίας.²⁰⁵

Έτσι η Τουρκία, που από το Σεπτέμβριο είχε διακόψει τις σχέσεις της με το καθεστώς, άρχισε να αναλαμβάνει πιο ενεργό ρόλο στη δημιουργία της συριακής αντιπολίτευσης, συνεργαζόμενη στενά με το Κατάρ, μια χώρα με παρόμοια άποψη για το μέλλον του πολιτικού Ισλάμ στη Μέση Ανατολή. Τα δύο κράτη δημιούργησαν ένα ισχυρό μέτωπο κατά του Άσαντ. Αρχικά υποστήριξαν τη συγκρότηση του πρώτου αντιπολιτευτικού σώματος και συνέβαλαν στη δημιουργία ένοπλων ομάδων ανταρτών όπως της *Liwa Al-Tawhid* (Λίβα αλ-Ταουχίντ) της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στο Χαλέπι. Το Κατάρ ανέλαβε τη χρηματοδότηση και των υπολοίπων ομάδων που υποστήριξε η Τουρκία [όπως η *Ansar Al-Sham* (Ανσάρ αλ-Σάμ) και η *Ahrar Al-Sham* (Αχράρ αλ-Σάμ)], ενώ Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) της Τουρκίας φιλοξένησαν και διευκόλυναν τις συναντήσεις με τους πρώτους λιποτάκτες και στη συνέχεια άρχισαν να παρέχουν στρατιωτική και ανθρωπιστική βοήθεια, σε

²⁰² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 106-108.

²⁰³ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 91.

²⁰⁴ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 96-99.

²⁰⁵ Sorenson, *Syria in Ruins*, σ. 12.

μεμονωμένες ένοπλες ομάδες που επιχειρούσαν στη Συρία.²⁰⁶ Το Ριάντ από την άλλη πλευρά, είδε το μέτωπο της Συρίας ως μέρος ενός ευρύτερου συνόλου περιφερειακών απειλών που αλληλεπιδρούσαν με τις εσωτερικές της ανησυχίες. Στη Συρία αποτυπώνονταν η δυναμική της Αραβικής Άνοιξης που αποτελούσε απειλή για το μοναρχικό καθεστώς, ήταν φανερά αντιληπτή η επιρροή του Ιράν με το οποίο υπήρχε ιδεολογική σύγκρουση, ενώ και η υποστήριξη της Μουσουλμανικής Αδελφότητας ως αναπόσπαστο τμήμα της πολιτικής μετάβασης, για τη Σαουδική Αραβία δεν ήταν αποδεκτή. Ιδιαίτερα το τελευταίο, υπήρξε κορυφαίο σημείο τριβής στη σχέση της με το Κατάρ. Παρόλα αυτά, αν και αρχικά υποστήριζε το καθεστώς του Άσαντ, στη συνέχεια ανέλαβε ενεργό ρόλο στην υποστήριξη ένοπλων ομάδων²⁰⁷ και πρωταγωνίστησε, ιδιαίτερα από το 2013 και μετά, στην ενίσχυση της πολιτικής αντιπολίτευσης.²⁰⁸

Από τα πρώτα στάδια της ένοπλης εξέγερσης, ο Άσαντ υποστηρίχθηκε από το Ιράν και τη Ρωσία. Το Ιράν, ανέκαθεν πιστός σύμμαχος της Συρίας, τροφοδότησε - παρά τους περιορισμούς στην εξαγωγή όπλων που του είχε επιβληθεί από το 2007 - ελαφρύ, βαρύ οπλισμό και πυρομαχικά, ακόμη και επιθετικά ελικόπτερα. Εξόπλισε τις παραστρατιωτικές ομάδες του καθεστώτος, ενώ παράλληλα παρείχε σημαντική οικονομική βοήθεια. Με την εξέλιξη του εμφυλίου πολέμου, Ιρανοί σύμβουλοι θα διεισδύσουν στη χώρα αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στη σχεδίαση των επιχειρήσεων και στη διεξαγωγή κυβερνοπολέμου. Η σημαντικότερη συμβολή στη στήριξη του καθεστώτος θα έρθει αργότερα, με την ανάπτυξη τμημάτων του Σώματος των Φρουρών της Ισλαμικής Επανάστασης (*Islamic Revolutionary Guard Corps – IRGC*) και των ειδικών του δυνάμεων Κούντς (*Quds Force*).²⁰⁹ Στον ένοπλο αγώνα θα εμπλακεί και η *Hezbollah* (Χεζμπολάχ) του Λιβάνου, παρέχοντας σημαντική βοήθεια στην οργάνωση των πολιτοφυλακών, λόγω εμπειρίας, αλλά και εξαιτίας του γεγονότος ότι τα μέλη της γνώριζαν την αραβική γλώσσα. Μαζί με το Ιράν, θα συγκροτήσουν το καλοκαίρι του 2012 τις Εθνικές Αμυντικές Δυνάμεις (*National Defence Forces – NDF*), αποτελούμενες κυρίως από Σιϊτικές πολιτοφυλακές από το

²⁰⁶David L. Phillips, *An Uncertain Ally: Turkey Under Erdogan's Dictatorship* (New Jersey: Transaction Publishers, 2017), σσ. 87-88.

²⁰⁷Η Σαουδική Αραβία, απέφυγε να υποστηρίξει αρκετές ισλαμιστικές ομάδες, ιδιαίτερα τους σαλαφιστές, επιλέγοντας τις ένοπλες ομάδες που ενεργούσαν υπό τη διοίκηση του Ελεύθερου Συριακού Στρατού. Βλ. Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 119.

²⁰⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 134-140.

²⁰⁹Gelvin, *The New Middle East*, σ. 61.

Αφγανιστάν και το Ιράκ.²¹⁰ Η δε Μόσχα, αρχικά ενεπλάκη στη σύγκρουση στο πλευρό του Άσαντ με τρεις τρόπους. Μπλόκαρε τις δυσμενείς για το καθεστώς αποφάσεις στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, παρείχε οικονομική βοήθεια και απέστειλε οπλισμό στη Συρία εκσυγχρονίζοντας παράλληλα το ήδη υπάρχον συριακό οπλοστάσιο.²¹¹

Ενώ οι διπλωματικές προσπάθειες αποτύγχαναν²¹² η μία μετά την άλλη και ολοένα και περισσότερες ομάδες ανταρτών εμφανίζονταν υποστηριζόμενες από την Τουρκία και τις χώρες του Κόλπου, η παρουσία του ISI από τον Απρίλιο του 2013 θα αποτελούσε μια δυναμική που θα άλλαζε τελείως το τοπίο της ένοπλης σύρραξης. Από τα πρώτα στάδια των συμπλοκών στη Συρία, οι διαμάχες εντοπίστηκαν μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και των επαναστατών, με ισχυρά θρησκευτικά και φυλετικά διαχωριστικά χαρακτηριστικά, ενώ εξτρεμιστικές ισλαμικές ομάδες έφταναν στο συριακό έδαφος μέσω Τουρκίας.²¹³ Ήδη από τον Αύγουστο του 2011, ο *Abu Mohammed al Jolani* (Αμπού Μοχάμεντ αλ-Τζολανί), ο εμίρης του Χαλιφάτου στο κυβερνείο²¹⁴ της *Ninawa* (Νινάουα) στο Ιράκ, μαζί με άλλους 6 διοικητές της οργάνωσης (Σύρους, Ιρακινούς και Ιορδανούς), είχαν διεισδύσει στη Συρία από το βορειοανατολικό τμήμα των συνόρων της χώρας, για να προετοιμάσουν το έδαφος.²¹⁵ Ο αλ-Τζολανί στις 24 Ιανουαρίου 2012 θα συγκροτήσει την *Jabhat al-Nusra li-Ahl al-Sham* (Τζαμπχάτ αλ-Νούσρα λι-Αχλ αλ-Σάμ, δηλαδή Το Μέτωπο Υποστήριξης των Λαών της Συρίας), σηματοδοτώντας έτσι την πρώτη στρατηγική προσπάθεια εμφύτευσης του Ισλαμικού Κράτους στη Συρία. Χάρη στην εκτεταμένη κάλυψη των μέσων μαζικής ενημέρωσης, η αλ-Νούσρα προσέλκυσε μεγάλο αριθμό μαχητών από όλο τον κόσμο και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία άλλων επαναστατικών ομάδων με παρόμοια ακραία ισλαμιστική ιδεολογία.²¹⁶ Η αποκοπή της από το ISI το Μάρτιο του 2013, θα έχει ως αποτέλεσμα την άμεση εμπλοκή της μητρικής οργάνωσης στη Συρία και την έναρξη της πιο αιματηρής φάσης του

²¹⁰Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 167.

²¹¹Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 164.

²¹²Χαρακτηριστικότερη όλων ήταν η αποτυχία εφαρμογής μιας συμφωνίας για κατάπαυση του πυρός μεταξύ του καθεστώτος και των ανταρτών τον Απρίλιο του 2012. Παρά την ανάπτυξη 300 περίπου παρατηρητών, η συμφωνία κατέρρευσε μέσα σε δύο εβδομάδες. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 116.

²¹³Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σ. 171.

²¹⁴Μορφή διοικητικής διαίρεσης, που συναντάται κυρίως στις αραβικές χώρες.

²¹⁵Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 53.

²¹⁶Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 200-202.

πολέμου. Έχοντας καταλάβει ήδη από τον Αύγουστο του 2013 τη συριακή πόλη *Raqqa* (Ράκκα) στις όχθες του ποταμού Ευφράτη, στις 10 Ιουνίου 2014, μόλις 1.300 μαχητές του *ISI* θα καταλάβουν τη *Mosul* (Μοσούλη), την τρίτη πόλη του Ιράκ με πληθυσμό πάνω από 600.000 κατοίκους, κυριεύοντας μεγάλες ποσότητες στρατιωτικού υλικού. Στο τέλος του μήνα, ο ηγέτης του Αμπού Μπάκρ αλ-Μπαγκνταντί θα δηλώσει ότι το έδαφος που ελέγχει στο δυτικό Ιράκ και την ανατολική Συρία, ήταν τώρα μέρος ενός παγκόσμιου Χαλιφάτου με πρωτεύουσα τη Ράκκα, του Ισλαμικού Κράτους στο Ιράκ και τη Συρία (*Islamic State in Iraq and al-Sham – ISIS*), με σκοπό την ένωση όλων των Μουσουλμάνων υπό την πολιτική, θρησκευτική και στρατιωτική του εξουσία.²¹⁷

Ο εμφύλιος πόλεμος έγινε πιο περίπλοκος, μετά την εμπλοκή του *ISIS* και την ενδυνάμωση των κουρδικών δυνάμεων στο Βορρά (βλ. Κεφάλαιο 2), οδηγώντας έτσι στην αλλαγή των στρατηγικών προτεραιοτήτων τόσο των ΗΠΑ και των Δυτικών συμμάχων τους, όσο και των περιφερειακών δυνάμεων.²¹⁸ Η κατάληψη της Μοσούλης, προκάλεσε την αντίδραση της Ουάσιγκτον και την είσοδό της – με στρατιωτικές δυνάμεις – στο διαμορφούμενο επιχειρησιακό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής. Οι ΗΠΑ, αρχικά διστακτικές στην ανάπτυξη στρατευμάτων στο έδαφος, συγκρότησαν 2 συμμαχίες για την πραγματοποίηση αεροπορικών προσβολών κατά του *ISIS* στο Ιράκ και τη Συρία. Στη συνέχεια και μετά την αλλαγή στο Λευκό Οίκο, η εμπλοκή τους θα περιλάβει και επίγειες δυνάμεις, κυρίως αναλαμβάνοντας το ρόλο συμβούλων και αποστολές ασφαλείας.²¹⁹ Στις αρχές του 2015, ο εμφύλιος πόλεμος της Συρίας ήταν, σύμφωνα με τους *New York Times*, ένα «χαοτικό αδιέξοδο». Οι στρατιωτικές εμπλοκές δεν είχαν κάποιο αποφασιστικό αποτέλεσμα για καμία από τις αντιμαχόμενες πλευρές, οδηγώντας έτσι τη σύγκρουση σε μια μορφή πολέμου τριβής.²²⁰ Το Σεπτέμβριο του 2015, απαντώντας σε επίσημο αίτημα του συριακού καθεστώτος, η Ρωσία παρενέβη στρατιωτικά στη Συρία, συμπληρώνοντας έτσι το πάζλ των άμεσων εμπλεκόμενων δρώντων στην αιματηρή σύγκρουση, αλλά και σηματοδοτώντας μια στρατηγική μετατόπιση της έκβασης υπέρ του Άσαντ.²²¹ Μέχρι

²¹⁷Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 212-214.

²¹⁸Bağcı – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy*, σ. 10.

²¹⁹Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 223-224.

²²⁰Gelvin, *The New Middle East*, σ. 66.

²²¹Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 166-167.

το τέλος του έτους, η χώρα χωρίστηκε σε τέσσερις μεγάλες, αναγνωρίσιμες περιοχές που κυριαρχούνταν στρατιωτικά και πολιτικά από διαφορετικές ομάδες. Περιοχές που ελέγχονταν από το καθεστώς (μεταξύ της Δαμασκού και των παράκτιων περιοχών), από τους Κούρδους στη βορειοανατολική Συρία κοντά στα σύνορα Τουρκίας-Συρίας και Συρίας-Ιράκ, από το *ISIS* στην ανατολική Συρία και τις νότιες και βορειοδυτικές περιοχές ελεγχόμενες από διάφορες επαναστατικές φατρίες.²²² Στο χαοτικό αυτό χώρο μάχης, το 2015 τουλάχιστον 150.000 αντάρτες που αντιστοιχούσαν σε περίπου 1.500 διαφορετικές ένοπλες ομάδες επιχειρούσαν είτε ανεξάρτητα, είτε υπό τη διοίκηση κάποιου συνασπισμού.²²³

²²² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 120.

²²³ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 103.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Οι Κούρδοι της Συρίας

2.1 Ιστορικό Υπόβαθρο

2.1.1 Από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Γαλλική Εντολή. Ο όρος *Κουρδιστάν*, δεν εξέφρασε ποτέ μια κρατική πολιτική οντότητα με σαφή και μόνιμα σύνορα, αλλά αποτελεί μια κοινώς αποδεκτή γεωγραφική σύμβαση.²²⁴ Σε αυτό που σήμερα ονομάζεται Κουρδιστάν [μια γεωγραφική περιοχή που διαμοιράζεται μεταξύ της Τουρκίας (βόρειο Κουρδιστάν), του Ιράκ (νότιο Κουρδιστάν), της Συρίας (δυτικό Κουρδιστάν²²⁵) και του Ιράν (ανατολικό Κουρδιστάν)], εκτιμάται ότι ζούνε περίπου 32 εκατομμύρια Κούρδοι.²²⁶ Ιστορικά και στα τέσσερα αυτά κράτη ο μειονοτικός πληθυσμός των Κούρδων θεωρήθηκε ως απειλή για την εθνική ενότητα, μια ομάδα που θα μπορούσε να προκαλέσει και να απειλήσει την κρατική νομιμότητα.²²⁷ Οι Κούρδοι δεν ανέπτυξαν καμία ιδέα για ανεξαρτησία ή εθνική φιλοδοξία μέχρι το τέλος του 19^{ου} όταν η Οθωμανική αυτοκρατορία εξασθένησε και έχασε όχι μόνο τη δύναμή της αλλά και τον έλεγχο των πληθυσμών που είχε υπό την κατοχή της. Από την αρχή του 20ου αιώνα, οι διεθνείς συνθήκες βοήθησαν στην ανάπτυξη του κουρδικού εθνικισμού, την ώρα που οι δυτικές δυνάμεις τους χρησιμοποιούσαν προς όφελός τους.²²⁸ Κατά τη διάρκεια του Α΄ ΠΠ, οι Κούρδοι υποκινήθηκαν πολλές φορές από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες είδαν στις μειονότητες αυτές ένα σημαντικό εργαλείο εγχώριας αντίστασης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.²²⁹

Οι Κούρδοι εισήλθαν στη διεθνή πολιτική ως ξεχωριστοί δρώντες με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά το Μεγάλο Πόλεμο. Το σχέδιο των 14

²²⁴Lale Yalcin Heckmann,– Martin Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός* [μτφ. Γεώργιος Σαλακίδης] (Αθήνα: Liberal Books, 2017), σ. 21.

²²⁵Το συριακό Κουρδιστάν περιλαμβάνει περιοχές στη βόρεια Συρία, όπως το *Kobani* (Κομπανί), κοντά στη *Jarabulus* (Τζαραμπλούς) και στη ΒΔ Συρία το *Afrin* (Αφρίν), που οι πεδιάδες του εκτείνονται στα τουρκικά σύνορα. Οι Κούρδοι πλειοψηφούν στην επαρχία *Jazeera* (Τζαζίρα) (ΒΑ Συρία) στις πόλεις *Qamishli* (Καμισλί) και *Hasakah* (Χασάκα). Με θρησκευτικούς όρους, οι περισσότεροι Κούρδοι είναι Σουνίτες Μουσουλμάνοι και κοσμικοί. Οι Κούρδοι της Συρίας μιλούν *Kurmanji* (Κουρμαντζί)και Αραβικά. Βλ. David L. Phillips, *The Kurdish Spring, A New Map of the Middle East* (New Jersey: Transaction Publishers, 2015), σ. 39.

²²⁶Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. xiii.

²²⁷Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σ. 126.

²²⁸Jawad Mella, *Kurdistan and the Kurds Under the Syrian Occupation* (London:, Xlibris, 2015), σσ. 7-9.

²²⁹Torelli, Stefano, «Kurdistan and the Middle East. Historical Divisions and International Plots» in ISPI, *Kurdistan, An Invisible Nation* (Milano:Edizioni Epoke, 2016), σ. 17.

σημείων του προέδρου των Η.Π.Α. *Woodrow Wilson* (Γούντροου Ουίλσον), που περιελάμβανε το δικαίωμα της *αυτόνομης ανάπτυξης* για τους μειονοτικούς πληθυσμούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας τους έδινε ελπίδες.²³⁰ Έτσι, από τη δεκαετία του 1920, οι κουρδικές μειονότητες του Ιράν, του Ιράκ, της Συρίας και της Τουρκίας οργανώθηκαν σε πολιτικά κινήματα για να ασκήσουν πίεση στις κυβερνήσεις τους για ανεξαρτησία. Ένας αγώνας που δεν ήταν απλώς πολιτικός, αλλά αγκάλιασε και τη στρατηγική της ένοπλης αντίστασης σε αρκετές περιπτώσεις.²³¹ Το κίνημα των Κούρδων έλαβε άλλη δυναμική, με τη δημιουργία οργανώσεων και σε δυτικές χώρες, όπου υπήρχαν περισσότερες ευκαιρίες για δραστηριότητες και προγραμματισμό υπό ευκολότερες συνθήκες. Η Συνθήκη των Σεβρών το 1920 δε, περιείχε άρθρα που αναγνώριζαν κάποια εθνικά δικαιώματα για τους Κούρδους, γεγονός που ενίσχυε ακόμη περισσότερο τις ελπίδες τους για αυτονομία. Οι διεθνείς συνθήκες όμως, δεν επέτρεψαν την εφαρμογή αυτών των άρθρων, ειδικά επειδή η Κεμαλική Τουρκία μετέτρεψε τη συνθήκη σε απατηλή, αλλά και λόγω των μυστικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων που μοίρασαν τη Μέση Ανατολή σε σφαίρες επιρροής.²³² Έτσι ενώ η Τουρκία προσπαθούσε σκληρά να αφομοιώσει τις κουρδικές μειονότητες μέσα στο ανανεωμένο εθνο-πολιτιστικό της πλαίσιο, οι Ιρακινοί Κούρδοι συγχωνεύθηκαν βίαια με τους Αραβες Σουνίτες και Σιίτες και οι Κούρδοι που ήταν αμέσως νότια της Τουρκίας, προσαρτήθηκαν στη Συρία, με συνέπειες που θα γίνονταν αισθητές λίγες δεκαετίες αργότερα. Τέλος, μια σημαντική μειονότητα Κούρδων συνέχισε να ζει στο Ιράν. Το 1946, χάρη στη σοβιετική υποστήριξη, δημιούργησαν ένα είδος αυτόνομης δημοκρατίας (Δημοκρατία του *Mahabad*). Το πείραμα διήρκεσε μόνο λίγους μήνες, μετά το οποίο η επικράτεια της αυτοδιοικούμενης δημοκρατίας ήρθε κάτω από την κυριαρχία της Τεχεράνης.²³³

Η Διάσκεψη του *San Remo* (Σαν Ρέμο) το 1920, έθεσε τη Συρία υπό γαλλική εντολή, η οποία ενίσχυσε την κουρδική μειονότητα, προκειμένου να ελέγχει την αραβική πλειονότητα, ιδιαίτερα τους ακτιβιστές του εθνικιστικού χώρου.²³⁴ Οι γαλλικές αρχές είχαν αναγνωρίσει πόσο δυνητικά αποσταθεροποιητικές μπορεί να

²³⁰Robert Lowe, «Kurdistan: The Eternal Dilemma of the West» in ISPI, *Kurdistan*, σ. 77.

²³¹Milton-Edwards, *Contemporary Politics in the Middle East*, σ. 125.

²³²Mella, *Kurdistan and the Kurds*, σσ. 11-13.

²³³Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan*, σ. 19.

²³⁴Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 170.

ήταν τυχόν κουρδικές αναταραχές για το νεοπαγές συριακό κράτος.²³⁵ Κατ' επέκταση οι Κούρδοι της Συρίας κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1920 και 1930, είχαν κάποια ελευθερία στην έκδοση εφημερίδων και περιοδικών [π.χ οι εφημερίδες *Ronahi* (Ρονάχι) και *Hawar* (Χάουαρ)] διέθεταν τις δικές τους λέσχες, όπως την Κουρδική Λέσχη της Δαμασκού, ενώ είχαν δημιουργήσει και την εθνικιστική οργάνωση *Khoybun*²³⁶ (Κοϊμπούν ή Χοϊμπούν), ευρισκόμενοι υπό τη γαλλική εντολή.²³⁷ Όταν μάλιστα το 1925 ο σουλτάνος *Al-Atrash* (Αλ-Ατράς) ο ηγέτης των χριστιανών Δρούζων ξεκίνησε μια εξέγερση εναντίον της γαλλικής εντολής, οι Κούρδοι αρνήθηκαν να ενταχθούν. Φοβόνταν ότι η ανεξαρτησία της Συρίας θα έφερνε στην εξουσία μια αραβική εθνικιστική κυβέρνηση, που θα αντικαθιστούσε τους αξιωματούχους των μειονοτήτων με αντίστοιχους άραβες από τη Δαμασκό, περιθωριοποιώντας τους ακόμη περισσότερο. Προτιμούσαν την κυριαρχία της Γαλλίας από αυτή των αράβων.²³⁸ Ωστόσο ορισμένοι από τους ηγέτες τους, είχαν στρατευθεί στο πλάι Σύρων εθνικιστών, μη δίνοντας βαρύτητα στα κουρδικά συμφέροντα.²³⁹

Το κίνημα του Κοϊμπούν παρέμεινε ενεργό κατά τη διάρκεια του Β' ΠΠ αλλά διαλύθηκε το 1946. Εκείνη την εποχή, οι ιδεολογίες που ήταν κυρίαρχες ήταν ο κομμουνισμός και η παναραβική ενότητα. Έτσι πολλά από τα μέλη του, που προωθούσαν την κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη, εντάχθηκαν στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Συρίας. Ο κουρδικός εθνικισμός αποτελούσε πρόκληση για τον παναραβισμό και για το λόγο αυτό, οι Κούρδοι στοχοποιήθηκαν από τους άραβες.²⁴⁰

2.1.2 Από την Ανεξαρτησία στον Εμφύλιο Πόλεμο. Μετά την ανεξαρτησία της Συρίας το 1946 και μέχρι το 1958 το συριακό καθεστώς συμπεριφέρονταν δημοκρατικά ζητώντας ισότητα για όλους. Μια τέτοια πολιτική εξασθένησε τη

²³⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 122.

²³⁶ Το *Khoybun* ήταν ένα κοσμικό εθνικιστικό κίνημα, του οποίου ο στόχος ήταν ένα ενωμένο και ανεξάρτητο Κουρδιστάν. Ιδρύθηκε από Κούρδους διανοούμενους, συμπεριλαμβανομένων του κούρδου συγγραφέα *Celabet Bedirhan* (Σελαμπέτ Μπετιρχάν) και του φιλόσοφου *Qedri Can* (Κεντρί Κάν). Επικεφαλής του ήταν ο *Ihsan Nuri*. Το *Khoybun* χρησίμευσε ως η πνευματική βάση του κουρδικού εθνικιστικού κινήματος. Βλ. Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 39.

²³⁷ Mella, *Kurdistan and the Kurds*, σ. 126.

²³⁸ Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 39.

²³⁹ Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 170.

²⁴⁰ Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 40.

δυναμική του κουρδικού εθνικιστικού κινήματος, καθώςον εκατοντάδες κούρδοι αξιωματικοί βρέθηκαν να υπηρετούν στο συριακό στρατό, ορισμένοι δε από αυτούς σε υψηλόβαθμες θέσεις, ενώ επιπλέον αρκετοί κούρδοι βουλευτές είχαν εκλεγεί στο συριακό κοινοβούλιο.²⁴¹

Το Κουρδικό Δημοκρατικό Κόμμα της Συρίας (*KDPS*), ιδρύθηκε από το *Osman Sabri* (Οσμάν Σάμπρι) και τον *Daham Miro* (Νταχάμ Μίρο) το 1956. Ο *Nur al-Din Zaza* (Νούρ αλ-Ντίν Ζάζα) ένας κορυφαίος Κούρδος διανοούμενος εξελέγη πρώτος πρόεδρος του το 1957. Το *KDPS* ήταν μια αριστερών πεποιθήσεων και εθνικιστική εναλλακτική απέναντι στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Με την ενθάρρυνση του *Jalal Talabani* (Τζαλάλ Ταλαμπανί) το *KDPS* άλλαξε το όνομά του σε Δημοκρατικό Κόμμα του Κουρδιστάν της Συρίας. Η χρήση του όρου «Κουρδιστάν» ενόχλησε τους Άραβες που υποψιάζονταν ότι το *KDPS* ήθελε να διαιρέσει τη Συρία και να δημιουργήσει το *Μεγάλο Κουρδιστάν*. Έτσι το *KDPS* υποβαθμίστηκε το 1960 με πάνω από 5.000 μέλη του να συλλαμβάνονται και να ανακρίνονται. Πολλοί από αυτούς, καταδικάστηκαν για αποσχιστικές τάσεις, φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν.²⁴² Ωστόσο, μια πολιτική διακρίσεων, είχε αρχίσει να διακρίνεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950, όταν το ρεύμα του παναραβισμού άρχισε να γίνεται πιο ισχυρό.²⁴³ Οι πολιτικές ελίτ της Συρίας εκείνη την εποχή επεδίωξαν την ανάπτυξη ενός κράτους έχοντας ως κυρίαρχη ιδεολογία τον αραβικό εθνικισμό. Παρά το γεγονός ότι πολλοί Κούρδοι θρησκευτικά ταυτίζονταν με το συριακό - κατά πλειοψηφία σουνιτικό - πληθυσμό, οι Σύροι Κούρδοι παραμερίστηκαν ως μειονοτική κοινότητα.²⁴⁴

Το 1958 το συριακό καθεστώς αποστράτευσε εκατοντάδες Κούρδους αξιωματικούς απλά επειδή ήταν Κούρδοι, μεταξύ αυτών και τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου στρατηγό *Tawfik Nizamaddin* (Ταουφίκ Νιζαμαντίν).²⁴⁵ Η μεγάλη άνοδος του κουρδικού πληθυσμού απασχόλησε επίσης τη συριακή ηγεσία. Σε μια απογραφή πληθυσμού στη διοικητική περιφέρεια αλ-Χασάκα (ΒΑ Συρία), διαπιστώθηκε ότι πολλοί Κούρδοι διέμεναν εκεί δήθεν παράνομα, ότι δηλαδή είχαν εγκατασταθεί μετά την ίδρυση της Δημοκρατίας της Συρίας, ως παράνομοι μετανάστες από την Τουρκία

²⁴¹ Mella, *Kurdistan and the Kurds*, σ. 141.

²⁴² Phillips, *The Kurdish Spring*, *ibid.*, p. 41.

²⁴³ Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 170.

²⁴⁴ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 122.

²⁴⁵ Mella, *Kurdistan and the Kurds*, σσ. 126-127.

και το Ιράκ.²⁴⁶ Συνέπεια αυτού ήταν περίπου 200.000 Σύροι Κούρδοι, να στερηθούν την ιθαγένεια τους και από το 1962 έως το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου το 2011 να ζήσουν ως *de facto* (ντε φάκτο) απάτριδες, κάτι που είχε τρομερές επιπτώσεις με όρους κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού αποκλεισμού.²⁴⁷ Μετά το πραξικόπημα του 1963, το *KDPS* κηρύχθηκε παράνομο σαν πολιτικό σώμα, αρνούμενο το νέο καθεστώς τη φωνή των Κούρδων της Συρίας στην ταραχώδη μετάβαση της χώρας. Σημαντικές τακτικές και ιδεολογικές διαφορές διαίρεσαν το *KDPS*. Με επικεφαλής τον Οσμάν Σάμπρι, η αριστερά πήρε τη στρατηγική απόφαση να συνεργασθεί με τις δημοκρατικές δυνάμεις της Συρίας, με την ελπίδα της προώθησης των κουρδικών δικαιωμάτων και ενεπλάκη σε μαζικές κινητοποιήσεις διαδηλώσεις και πορείες. Ευθυγραμμίσθηκε με το *Mustafa Barzani* (Μουσταφά Μπαρζανί) ο οποίος αγωνίζονταν για την αυτονομία των Κούρδων στο Ιράκ και στο Ιράν. Η δεξιά, που καθοδηγούνταν από το Νούρ αλ-Ντίν Ζάζα, αρνήθηκε να ενταχθεί στο ευρύτερο κουρδικό εθνικό κίνημα, εστιάζοντας πιο πολύ στα πολιτιστικά δικαιώματα. Αντί της κινητοποίησης επέλεξε τις διαπραγματεύσεις και την προσέγγιση με τη Δαμασκό.²⁴⁸

Το 1967 το κόμμα του Μπαάθ, έθεσε σε εφαρμογή μια φυλετική πολιτική που ονομάστηκε *Αραβική Ζώνη*, η οποία αποσκοπούσε στην εκδίωξη του κουρδικού πληθυσμού που ζούσε κατά μήκος των συνόρων του Ιράκ και της Τουρκίας και την εγκατάσταση αράβων στη γη και στα χωριά τους.²⁴⁹ Σκοπός ήταν να χωρισθούν αυτές οι περιοχές με τις αντίστοιχες περιοχές στη Τουρκία και το Ιράκ.²⁵⁰ Εν τω μεταξύ, ο κουρδικός εθνικισμός αυξήθηκε στη δημοτικότητα μεταξύ των Κούρδων, καθώς οι Άραβες της Συρίας όλο και περισσότερο τους αρνιούνταν τα πολιτιστικά δικαιώματα.²⁵¹ Την εποχή εκείνη οι Κούρδοι στη Συρία υπέστησαν ποικίλες διακρίσεις. Αδικήθηκαν στο χώρο της οικονομίας (Κούρδοι αγρότες αποκλείστηκαν από ευνοϊκές ρυθμίσεις), οι αρχές δεν ενέγραφαν στα μητρώα τέκνα με κουρδικά ονόματα, ενώ δεν επιτρέπονταν και η έκδοση κουρδικών βιβλίων.²⁵²

Το κίνημα που τα τελευταία χρόνια έχει αντιπροσωπεύσει το κουρδικό ζήτημα

²⁴⁶Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 171.

²⁴⁷Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan*, σ. 22.

²⁴⁸Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 41.

²⁴⁹Από την εφαρμογή αυτής της πολιτικής του Μπαάθ, οι Κούρδοι της Συρίας – σε αντίθεση με αυτούς των Ιράν, Ιράκ και Τουρκίας – δεν κατοικούν σε μια συνεχόμενη περιοχή. Βλ. Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 154-155

²⁵⁰Mella, *Kurdistan and the Kurds*, σ. 127.

²⁵¹Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 28.

²⁵²Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 172.

περισσότερο από άλλους είναι σίγουρα αυτό του *PKK* (*Partiya Karkerên Kurdistanê*). Το *PKK*, δημιουργήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '70 στην Τουρκία ως κουρδικό μαρξιστικό-λενινιστικό κίνημα και σχηματίστηκε ως πολιτικό κόμμα το 1978 υπό την ηγεσία του *Abdullah Öcalan*²⁵³ (Αμπντουλάχ Οτσαλάν). Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα στην Τουρκία, η ηγεσία του *PKK* κατέφυγε στη Συρία. Άνοιξε γραφεία στη Δαμασκό και ίδρυσε στρατόπεδα εκπαίδευσης στην, ελεγχόμενη από τη Συρία, κοιλάδα *el-Biqā* (ελ-Μπεκάα) του Λιβάνου. Προκειμένου να έχει καλές σχέσεις με την κυβέρνηση, υιοθέτησε την άποψη του συριακού καθεστώτος, ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν Σύροι Κούρδοι, αλλά Κούρδοι πρόσφυγες από την Τουρκία.²⁵⁴ Στη δεκαετία του 1990, το *PKK* χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο πολέμου δια αντιπροσώπων κατά της Τουρκίας από το καθεστώς του Σύρου προέδρου Χαφέζ αλ-Άσαντ, λόγω των τεταμένων σχέσεων των δύο χωρών. Η κατάσταση έγινε τόσο αφόρητη για την Τουρκία, που το 1998 οι δύο χώρες έφθασαν στο χείλος μιας ένοπλης σύγκρουσης.²⁵⁵ Υποκύπτοντας τελικά στην απειλή της Τουρκίας να εισβάλει στη Συρία, το καθεστώς ανάγκασε τον Οτσαλάν να εγκαταλείψει τη χώρα. Ενώ το καθεστώς ήταν πρόθυμο να υποστηρίξει την πολιτική και στρατιωτική δραστηριότητα των Κούρδων στις γειτονικές χώρες, το ίδιο δεν ήταν αποδεκτό στο εσωτερικό της Συρίας.²⁵⁶ Ο Άσαντ θα αναγνωρίσει επίσης το *PKK* ως τρομοκρατική οργάνωση. Την ίδια χρονιά, ο *Marwan Zourky* (Μαρβάν Ζούρκι) θα ιδρύσει τον Εθνικό Δημοκρατικό Συνασπισμό (NDC) ως κουρδικό πολιτικό οργανισμό στη Συρία με στενούς ιδεολογικούς δεσμούς με το *PKK*.²⁵⁷

Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Μπασάρ αλ-Άσαντ, ο κουρδικός εθνικισμός επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον πόλεμο στο Ιράκ. Η δημιουργία του *KRG* (*Kurdish Regional Government*), μια αυτοδιοικούμενη κουρδική επικράτεια, αποτέλεσε έμπνευση για τους Κούρδους εθνικιστές στη γειτονική Συρία, την Τουρκία και το Ιράν.²⁵⁸ Έτσι, το 2004 Σύροι Κούρδοι με ιδεολογική συνάφεια με το *PKK*,

²⁵³Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan*, σ. 21.

²⁵⁴Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 173.

²⁵⁵Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan*, σσ. 21-22.

²⁵⁶Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 123.

²⁵⁷Phillips, *The Kurdish Spring*, σσ. 92-93.

²⁵⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 39.

ίδρυσαν το Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης²⁵⁹ (*Partiya Yekîtiya Democrat – PYD*). Η στάση του καθεστώτος Άσαντ απέναντι στο PYD, ήταν η πιο σκληρή σε σχέση με αυτές προς τους άλλους πολιτικούς σχηματισμούς των Κούρδων, λόγω της πίεσης που ασκήθηκε από την τουρκική κυβέρνηση, η οποία το έβλεπε ως παρακλάδι του PKK και κατά συνέπεια τρομοκρατική οργάνωση.²⁶⁰ Την άνοιξη της ίδιας χρονιάς, κατά τη διάρκεια ενός ποδοσφαιρικού αγώνα σοβαρές αναταραχές ξέσπασαν στη ΒΑ Συρία με το καθεστώς να αντιδρά βίαια. Το αποτέλεσμα ήταν πολλοί Κούρδοι να χάσουν τη ζωή τους και αρκετοί να συλληφθούν.²⁶¹ Οι βίαιες καταστολές από την περίοδο εκείνη και μετά έγιναν μοτίβο για το συριακό καθεστώς, ενώ επιπλέον ο Άσαντ άρχισε να χρησιμοποιεί τόσο νόμιμα όσο και εξωδικαστικά μέτρα, τα οποία ενέτειναν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα (οικονομικής και ιδιοκτησιακής φύσεως), με σκοπό να εκτοπίσει τους Κούρδους από τα πατρογονικά τους εδάφη.²⁶²

2.2 Οι Κούρδοι και η Εμφύλια Σύγκρουση

2.2.1 Οι Πρώτες Διαδηλώσεις. Οι Κούρδοι της Συρίας ιστορικά ήταν συγκεντρωμένοι κυρίως στα βόρεια και βορειοανατολικά μέρη της χώρας, με τις μεγάλες όμως πόλεις όπως η Δαμασκός και το Χαλέπι να διαθέτουν σημαντικούς κουρδικούς πληθυσμούς. Η κουρδική συμμετοχή στην αντιπολιτευτική πολιτική πριν από την εξέγερση ήταν παραδοσιακά πολύ περιορισμένη, καθώς πολλοί Κούρδοι πολιτικοί είχαν αναπτύξει στενούς δεσμούς με το καθεστώς. Έτσι όταν ξεκίνησε η εξέγερση, η συριακή κουρδική κοινότητα αμφιταλαντεύθηκε για το αν θα πρέπει να συμμετάσχει ή όχι.²⁶³ Μέσω ενός συνδυασμού χειραγώγησης από το καθεστώς, προσωπικών και ιδεολογικών συγκρούσεων και ενός γενεαλογικού διαχωρισμού, την παραμονή της εξέγερσης οι κουρδικές πολιτικές ομάδες ήταν αδύναμες. Οι παραδοσιακοί ηγέτες δεν ανταποκρίθηκαν αμέσως στην εξέγερση του Μαρτίου 2011. Μπορεί οι νεαροί Κούρδοι να βγήκαν στους δρόμους σαν νεαροί άραβες, αλλά τα οργανωμένα κόμματα δεν κινητοποιήθηκαν ή δεν απαίτησαν την πτώση του

²⁵⁹Το Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης (PYD) ιδρύθηκε σε συνέδριο του PKK το 2004 και θεωρείται η εξέλιξη του NDC. Βλ. Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 93.

²⁶⁰Phillips, *The Kurdish Spring*, σσ. 45-46.

²⁶¹Heckmann – Strohmeier, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός*, σ. 176.

²⁶² Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 89.

²⁶³Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 90 – 122.

καθεστώτος, για τους πρώτους πέντε μήνες.²⁶⁴ Παρά τις συλλογικές τους απογοητεύσεις με το καθεστώς, πολλοί Κούρδοι και τα πολιτικά κόμματα που τους εκπροσωπούσαν επέλεξαν αρχικά μια ουδέτερη πορεία. Αν και οι Κούρδοι συμμετείχαν σχεδόν σε όλες τις διαδηλώσεις και συμπεριλήφθηκαν σε αντιπολιτευτικές δομές, τα κουρδικά πολιτικά κόμματα σκόπιμα απέφυγαν να ενταχθούν επισήμως στην αντιπολίτευση διατηρώντας παράλληλα κάποια πολιτική απόσταση από το καθεστώς.²⁶⁵ Ακόμη και όταν ο Άσαντ μοίρασε απλόχερα τη συριακή ιθαγένεια, παρέμειναν επιφυλακτικά, καθόσον ενοχλήθηκαν με τον τρόπο που το καθεστώς προσπάθησε να τους χειραφετήσει, με μια συμπεριφορά που σαφώς τόνιζε τη διαφορετικότητα.²⁶⁶

Στις 12 Μαρτίου 2011, νεαροί Κούρδοι άρχισαν να διαδηλώνουν στις πόλεις *Qamishli* (Καμισλί) και αλ-Χασάκα στη βόρεια Συρία. Οι διαμαρτυρίες όμως αυτές, αντιμετωπίστηκαν διαφορετικά από ότι οι πρώτες στη Ντεράα. Στις πόλεις αυτές που διέθεταν μικτό πληθυσμό, άρχισαν να διαδηλώνουν μόνο οι Κούρδοι, και όχι άραβες ή κοσμοπολίτες Δαμασκηνοί όπως στα υπόλοιπα κέντρα της εξέγερσης και κατά συνέπεια οι διαδηλωτές δεν αντιμετωπίστηκαν ως μια φιλελεύθερη ελίτ που αγωνίζονταν να συνδεθεί με τις μάζες. Επιπλέον, ενώ οι διαδηλωτές στη Ντεράα αντιμετωπίστηκαν βίαια με αποτέλεσμα αρκετές ανθρώπινες απώλειες, στο Καμισλί απλά συνελήφθησαν.²⁶⁷ Η πρώτη κουρδική διαδήλωση σε ένδειξη αλληλεγγύης για τα θύματα των λοιπών εξεγέρσεων, πραγματοποιήθηκε όπως σε ολόκληρη τη Συρία, στις 18 Μαρτίου 2011 στην πόλη *Amuda* (Αμούντα). Οι Κούρδοι αντιμετώπιζαν το κίνημα του 2011 εναντίον του καθεστώτος, ως συνέχεια των προηγούμενων διαμαρτυριών τους για πολιτικά δικαιώματα. Ωστόσο σε αντίθεση με εκείνες τις διαδηλώσεις, ήταν πλέον μέρος ενός εθνικού κινήματος. Εντάχθηκαν με ακόμη περισσότερη προθυμία επειδή πολλοί ήταν πεπεισμένοι, μετά από αρκετές δεκαετίες καταστολής, ότι δεν υπήρχαν παρά ελάχιστες πιθανότητες να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους με μια αυταρχική κυβέρνηση στην εξουσία. Έχοντας βέβαια συνείδηση του μειονοτικού τους καθεστώτος, οι Κούρδοι θεωρούσαν ότι αποτελούσαν και μέρος της συριακής κοινωνίας, ειδικά η νεότερη γενιά, που

²⁶⁴ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 127-128.

²⁶⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 90.

²⁶⁶ Bacsko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 179.

²⁶⁷ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 66-67.

πρωτοστάτησε στο κίνημα.²⁶⁸

Όταν το καθεστώς ξεκίνησε τις βίαιες επιθέσεις εναντίον των εξεγερμένων στις πόλεις Χόμς και Χάμα, οι διαμαρτυρίες εξαπλώθηκαν σε όλες τις κουρδικές περιοχές. Όπως και αλλού, ομάδες συντονισμού δημιουργήθηκαν για να οργανώσουν πορείες, να δημοσιεύσουν βίντεο και να επικοινωνήσουν με άλλες ομάδες σε ολόκληρη τη χώρα. Οι κούρδοι διαδηλωτές δημιούργησαν επίσης τοπικές επιτροπές και νεανικά κινήματα, το σημαντικότερο από τα οποία ήταν το Κίνημα Νεολαίας των Κούρδων (*Avahi – Αβαχί*), για την προώθηση μιας κουρδικής ατζέντας μέσα στο επαναστατικό κίνημα. Ωστόσο, η γεωγραφική διασπορά των Κούρδων και η κλίμακα καταστολής από το καθεστώς καθιστούσαν αδύνατη την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού συντονισμού μεταξύ των διαφόρων κόμβων της αντίστασης.²⁶⁹ Από την άλλη πλευρά ο Άσαντ, σε μια προσπάθεια χειραγώγησης των μακροχρόνια καταπιεσμένων Κούρδων, προκειμένου να τους αποτραβήξει από τις αναταραχές πρόσφερε υπηκοότητα σε 200.000 που είχαν παραμείνει ανιθαγενείς από προηγούμενες πολιτικές, ενώ προσκάλεσε τους ηγέτες των πολιτικών κομμάτων τους στη Δαμασκό για πρώτη φορά. Το τελευταίο ωστόσο, αυτό απορρίφθηκε. Εσωτερικές διαιρέσεις επιπλέον δεν επέτρεψαν την ενοποίηση της κουρδικής δυναμικής υπό ενιαία ηγεσία. Ενδεικτικό αυτού, αποτελεί το γεγονός ότι το Μάιο, μετά από διαβουλεύσεις, δεκαεπτά κουρδικά κόμματα δημιούργησαν το Κουρδικό Εθνικό Κίνημα (*Kurdish National Movement – KNM*), για να διαλυθεί λίγες ημέρες μετά, ύστερα από διαφωνίες σχετικά με την οργανωτική του δομή.²⁷⁰

Κατά τη διάρκεια της μετάβασης σε ένοπλη σύγκρουση, οι Κούρδοι από τις μικτές κουρδικές - αραβικές ζώνες εντάχθηκαν κυρίως σε αραβικές επαναστατικές ομάδες. Η κουρδική συμμετοχή σε αυτές βέβαια, έγινε όλο και πιο προβληματική λόγω της άρνησης της αραβικής αντιπολίτευσης να ξεκινήσει διάλογο σχετικά με το καθεστώς της κουρδικής μειονότητας. Πέραν αυτού, σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε και το γεγονός ότι το καθεστώς χρησιμοποίησε διαφορετικές τακτικές για να καταστείλει τις εξεγέρσεις, ανάλογα με την τοπική, εθνοτική και θρησκευτική σύνθεση. Ο στρατός βομβάρδιζε τις αραβικές περιοχές ανταρτών, αλλά στα κυρίως κουρδικά εδάφη η επέμβαση πραγματοποιούνταν με την ανάπτυξη μόνο

²⁶⁸ Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 178-179.

²⁶⁹ Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 180.

²⁷⁰ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 127-128.

αστυνομικών δυνάμεων.²⁷¹ Ενώ η αντιπολίτευση προσπαθούσε να προσελκύσει τους κούρδους πολιτικούς στις τάξεις της, το καθεστώς απέσυρε τις στρατιωτικές του δυνάμεις αφήνοντας μόνο δυνάμεις ασφαλείας για την αντιμετώπιση των ταραχών. Όταν και αυτές αναδιατάχθηκαν σταδιακά, δημιουργήθηκε μια ευκαιρία για το PYD να καλύψει το κενό ισχύος στα βορειοανατολικά της χώρας.²⁷² Οι δυνάμεις του καθεστώτος αποσύρθηκαν από τις Κουρδικές περιοχές, υπολογίζοντας σε μια κλιμάκωση της έντασης μεταξύ της αντιπολίτευσης και των Κούρδων, αλλά και έχοντας ως στόχο να περιπλέξουν την κατάσταση, με δεδομένη την τουρκική στάση έναντι του κουρδικού κινήματος.²⁷³

2.2.2 Ο Ένοπλος Αγώνας. Μετά την αποχώρηση και των τελευταίων δυνάμεων ασφαλείας, ο δρόμος για την επέκταση του PYD ήταν πλέον ανοιχτός. Το κόμμα, από τις αρχές του 2012 παρουσιάζονταν ενισχυμένο, αφού είχε προβεί στον επαναπατρισμό πολλών από τους μαχητές του που βρίσκονταν στην Τουρκία.²⁷⁴ Στις 19 Ιουλίου 2012 οι Κούρδοι ανέλαβαν τον πλήρη έλεγχο των κουρδικών περιφερειών της Συρίας κατά μήκος των συνόρων Συρίας-Τουρκίας, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι πόλεις *Kobani* (Κομπανί) και *Afrin* (Αφρίν) στη βόρεια Συρία και *Ras al-Ayn* (Ράς αλ-Αϊν) στα βορειοανατολικά. Τους επόμενους μήνες, οι Κούρδοι επέκτειναν σταδιακά την επικράτεια που κατείχαν αποκτώντας τον έλεγχο περισσότερων πόλεων και χωριών. Ωστόσο, οι καταληφθείσες εκτάσεις όπου ο κουρδικός πληθυσμός υπερίσχυε των υπολοίπων δεν αποτελούσαν μια συνεχή περιοχή, καθώς μικρότερες σε έκταση περιοχές που κατοικούνταν από Άραβες και άλλες εθνοτικές ομάδες χώριζαν τα κέντρα πληθυσμού τους.²⁷⁵

Το Φεβρουάριο του 2013, το PYD ισχυρίστηκε ότι ελέγχει το 80% των τριών κουρδικών περιφερειών της Συρίας²⁷⁶, ενώ στα μέσα του ιδίου έτους κοινοποίησε την πρόθεσή του να συνενώσει τις κουρδικές περιοχές σε μία, υπό ένα καθεστώς αυτονομίας.²⁷⁷ Λίγους μήνες αργότερα, θα ξεκινήσει μια αιματηρή σύγκρουση στην περιοχή, που θα διαρκέσει περίπου τρία χρόνια, μεταξύ Κούρδων και των - ολοένα

²⁷¹Baczko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 180-181.

²⁷²Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 123.

²⁷³Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 47.

²⁷⁴Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 91.

²⁷⁵Torelli, *Kurdistan and the Middle East*, σσ. 21-22.

²⁷⁶Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 151.

²⁷⁷Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 121.

και εμπλεκόμενων ως πρωταγωνιστικοί παράγοντες στη σύγκρουση - ακραίων ισλαμιστικών ομάδων. Στις 16 Ιουλίου 2013 μαχητές της αλ-Νούσρα περικύκλωσαν μια κουρδική γυναικεία ένοπλη ομάδα (*YPJ: Yekîneyên Parastina Jin - Women's Protection Units*)²⁷⁸ στην περιοχή γύρω από την πόλη Ράς αλ-Αϊν, με μαχητές του PYD αμέσως μετά να αναπτύσσει δυνάμεις και την επόμενη ημέρα να καταλαμβάνει την πόλη.²⁷⁹ Δύο ημέρες μετά οι συγκρούσεις μεταφέρθηκαν 110 χιλιόμετρα δυτικότερα, σε μια άλλη συνοριακή πόλη και ως εκ τούτου σημαντικό σημείο ανεφοδιασμού για τη δύναμη που θα την κατείχε, το *Tell Abyad* (Τέλ Αμπιάντ). Αρχικά η εμπλοκή αφορούσε το YPG και την αλ-Νούσρα, αλλά στις μάχες ενεπλάκη και το *ISIS* το οποίο τελικά στις 30 Ιουλίου κατέλαβε την πόλη, γεγονός που αποτελούσε τροχοπέδη στην προσπάθεια των Κούρδων να ενώσουν τους κουρδικούς θύλακες που ήδη κατείχαν. Επιπλέον, η κατάληψη του Τέλ Αμπιάντ, αφενός μεν διέκοπτε τις οδούς ανεφοδιασμού του Κομπανί, αφετέρου δε παρείχε σημαντικό πλεονέκτημα στο *ISIS*.²⁸⁰

Το επόμενο διάστημα οι συμπλοκές στην ευρύτερη περιοχή γύρω από το Κομπανί εντατικοποιήθηκαν με τους δύο αντιπάλους να συγκρούονται κυρίως για τον έλεγχο των διασυνοριακών περασμάτων. Στις συγκρούσεις αυτές το YPG συνεργάστηκε με τοπικές χριστιανικές, τουρκμενικές και αραβικές πολιτοφυλακές.²⁸¹ Οι Κούρδοι μαχητές κατόρθωσαν να απωθήσουν το *ISIS* από τις περισσότερες περιοχές της επαρχίας αλ-Χασάκα και το Νοέμβριο του 2013 ανακοίνωσαν την ίδρυση των καντονιών της *Rojana* (Ροζάβα, που σημαίνει Δυτικό Κουρδιστάν) κατά μήκος των Συρό - τουρκικών συνόρων, ως διοικητική δομή για τη διαχείριση των κουρδικών περιοχών που ήλεγχαν [Αφρίν, Κομπανί και *Jazeera* (Τζαζίρα)]. Μέχρι τον Ιανουάριο του 2014, τα τρία καντόνια είχαν δηλώσει την αυτονομία τους και άρχισαν να ιδρύουν μια νέα διοικητική αρχή, που ονομάστηκε επίσημα Δημοκρατική Αυτονομία της Ροζάβα Βασισμένη στο Καντόνι (*Canton Based Democratic Autonomy of Rojava - CBDAR*). Οι συριακές σημαίες αφαιρέθηκαν και αντικαταστάθηκαν από την κουρδική τρίχρωμη σημαία.²⁸²

²⁷⁸ Αποτελεί τμήμα των κουρδικών πολιτοφυλακών του PYD, που φέρουν το ακρωνύμιο YPG (*Yekîneyên Parastina Gel – People's Protection Units*).

²⁷⁹ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 139.

²⁸⁰ Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan* σ. 50.

²⁸¹ Philips, *The Battle for Syria*, σ. 214

²⁸² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 121

Η κατάληψη μεγάλων ποσοτήτων στρατιωτικού υλικού μετά την πτώση της Μοσούλης, είχε ως αποτέλεσμα την ενδυνάμωση του ISIS και από τις αρχές του καλοκαιριού 2014 άρχισε να εντατικοποιεί τις επιθέσεις του στη βορειοανατολική Συρία, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου. Οι αρχικές επιθέσεις στην περιοχή ξεκίνησαν τον Ιούλιο του 2014, ενώ στις 13 Σεπτεμβρίου εκτόξευσε μια μαζική επίθεση στο Κομπανί. Παρά την αντίσταση του YPG, στις αρχές Οκτωβρίου οι δυνάμεις του ISIS είχαν φθάσει στο κέντρο της πόλης, στέλνοντας ένα κύμα έως 200.000 Κούρδων προσφύγων στην Τουρκία. Έχοντας απολέσει το μεγαλύτερο μέρος της πόλης αλλά και υποφέροντας ταυτόχρονα από την έλλειψη μαχητών, οι Κούρδοι ζήτησαν από την Τουρκία να επιτρέψει τη μετακίνηση μαχητών του PKK ή ακόμα και να παρέμβει η ίδια. Η Άγκυρα αρνήθηκε, σαφώς προτιμώντας να δει το YPG να ηττάται.²⁸³ Οι επιθέσεις ώθησαν το PYD να σχηματίσει συμμαχίες με άλλες ένοπλες ομάδες, επιτρέποντας τους ακόμη και να χρησιμοποιήσουν τους κουρδικούς θύλακες ως βάσεις. Στο Κομπανί πολλοί μαχητές των οποίων οι μονάδες είχαν διαλυθεί από το ISIS στρατολογήθηκαν και εντάχθηκαν στις τάξεις του YPG.²⁸⁴ Η αντίσταση των Κούρδων κέρδισε την παγκόσμια προσοχή, ενώ στην Άγκυρα ασκήθηκαν πιέσεις τόσο από τις δυτικές χώρες όσο και από τον εγχώριο κουρδικό πληθυσμό που άρχισε να διαδηλώνει κατά της κυβέρνησης, για την άρνηση παροχής βοήθειας με τις δυνάμεις της σταθμευμένες μάλιστα στα σύνορα απλώς να παρακολουθούν.²⁸⁵ Καθώς η σύγκρουση εντάθηκε, η Άγκυρα συνέχισε να αδιαφορεί. Ο Ερντογάν μάλιστα, αποτυπώνοντας αυτή την αδιαφορία δημόσια, δήλωσε ότι «το Κομπανί έπεσε ή πρόκειται να πέσει».²⁸⁶ Στις αρχές Οκτωβρίου ο ISIS κατέλαβε στρατηγικά σημεία γύρω από την πόλη σφίγγοντας ακόμη περισσότερο τον κλοιό. Σε αντίθεση με την Τουρκία, οι ΗΠΑ – και ενώ το ISIS είχε καταλάβει περίπου το 80% της πόλης – ξεκίνησαν αεροπορικές αποστολές για να υποστηρίξουν το YPG, με την πρώτη από αυτές στις 19 Οκτωβρίου να ενισχύει του Κούρδους με πολύτιμο στρατιωτικό υλικό και υλικό Α΄ Βοηθειών. Στις 31 δε του ίδιου μήνα, επετράπη σε μαχητές *peshmerga* (πεσμεργκά)²⁸⁷ να εισέλθουν στο Κομπανί μέσω Τουρκίας, παρέχοντας ζωτικής σημασίας βοήθεια. Στις αρχές τελικά του 2015, οι Κούρδοι κατάφεραν να απωθήσουν

²⁸³Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 227.

²⁸⁴Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 189

²⁸⁵Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 227-228.

²⁸⁶Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 83.

²⁸⁷Πολιτοφυλακές των Κούρδων του Ιράκ.

το ISIS εκτός των ορίων της κατοικημένης περιοχής.²⁸⁸ Οι Κούρδοι κατηγόρησαν την Τουρκία για την καθυστέρηση της διάσωσής τους, υποστηρίζοντας πως αν η βοήθεια είχε δοθεί νωρίτερα, το ISIS δεν θα είχε διεισδύσει στο Κομπανί και οι απώλειες τους θα ήταν λιγότερες.

Κατά τους επόμενους μήνες οι Αμερικανοί απέστειλαν σημαντικές ποσότητες στρατιωτικού υλικού στο PYD, ενώ παράλληλα ανέπτυξαν ειδικές δυνάμεις για να εκπαιδεύσουν τους μαχητές της άγνωστης μέχρι τότε δύναμης. Η αμερικανική βοήθεια επέτρεψε στους Κούρδους να καταλάβουν μεγάλες εκτάσεις της βόρειας Συρίας από το Ισλαμικό Κράτος, κατά μήκος των τουρκικών συνόρων.²⁸⁹ Έχοντας πλέον ενισχυθεί, το YPG και οι διάφοροι σύμμαχοί του εξασφάλισαν την αλ-Χασάκα τον Απρίλιο του 2015 ενώ τον Ιούλιο του ίδιου έτους κατέλαβαν εκ νέου το Τέλ Αμπιάντ.²⁹⁰ Η κατάληψή του θεωρήθηκε μεγάλο πλήγμα για τους τζιχαντιστές, τόσο γιατί παρέμενε ο κύριος κόμβος εφοδιασμού τους, όσο και λόγω της εγγύτητάς του στην πρωτεύουσα του Ισλαμικού Κράτους. Ο τρόπος δε με τον οποίο είχε επιτευχθεί η αναχαίτιση του ISIS, πρόσθεσε περαιτέρω ένταση στις αμερικανό-τουρκικές σχέσεις.²⁹¹ Το YPG ήλεγχε περίπου τετρακόσια χιλιόμετρα της τουρκο – συριακής μεθορίου.²⁹² Συνεχίζοντας τις επιχειρήσεις τους, υποστηριζόμενοι συνεχώς πλέον από τις ΗΠΑ, οι Κούρδοι κατέλαβαν μια σημαντική βάση του ISIS (πρώην βάση της 93^{ης} Ταξιαρχίας του συριακού στρατού) και μια εβδομάδα αργότερα κατέλαβαν την πόλη Ain Issa (Αϊν Ίσα), 60 περίπου χιλιόμετρα βορείως της Ράκκα.²⁹³

Τον Οκτώβριο του 2015, το PYD δημιούργησε τις Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (*Syrian Democratic Forces - SDF*), ένα συνασπισμό ομάδων που ενσωμάτωνε όλες τις αραβικές δυνάμεις που είχαν επιχειρήσει κατά του ISIS ήδη από το 2014 συνεργαζόμενες με το YPG, το οποίο παρέμεινε η κυρίαρχη δύναμη. Το γεγονός ότι οι *SDF* περιελάμβαναν δυνάμεις πλέον των Κούρδων, τους έδινε τα χαρακτηριστικά ενός πολυεθνικού συνασπισμού, ενώ παράλληλα νομιμοποιούσε τις

²⁸⁸ Torelli, «Kurdistan and the Middle East» in ISPI, *Kurdistan* σσ. 51-52.

²⁸⁹ Bacsko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 189-190.

²⁹⁰ Βασικός στόχος για το δυτικό συνασπισμό ήταν η κατάληψη και ο έλεγχος των διασυνοριακών περασμάτων στη βόρεια Συρία. Το πέραςμα του Τέλ Αμπιάντ, κατείχε περιοπτη θέση μεταξύ αυτών, καθόσον μέσω του σημείου αυτού το ISIS λάμβανε τη μεγαλύτερη βοήθεια σε προσωπικό και υλικό. Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 317.

²⁹¹ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 228

²⁹² Suleiman Al-Khalidi – Umit Bektas, «Syrian Kurds Claim Capture of Border Town From Islamic State», *Reuters*, 15 June 2015, <https://reut.rs/2TnSQWt> (έγινε πρόσβαση στις 15 Ιουλίου 2018).

²⁹³ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 318.

ΗΠΑ να τις υποστηρίζουν, χωρίς να υποστηρίζουν επίσημα το PKK το οποίο η Ουάσιγκτον είχε συμπεριλάβει στη λίστα με τις τρομοκρατικές οργανώσεις.²⁹⁴ Λίγους μήνες αργότερα, το Δεκέμβριο του 2015, το PYD ίδρυσε το Δημοκρατικό Συμβούλιο της Συρίας (*Meclisa Demokratika Suriya - Syrian Democratic Council - SDC*) για την ενσωμάτωση των εκπροσώπων των περιοχών όπου το PYD είχε εγκαταστήσει το αυτοδιοικούμενο σύστημα της Ροζάβα.²⁹⁵

Μετά τη ρωσική παρέμβαση, οι SDF έγιναν ένας από τους πιο ισχυρούς και πολιτικά σημαντικούς παράγοντες στη συριακή σύγκρουση. Οι επιτυχίες τους στο χώρο μάχης, τους μετέτρεψε σε άμεσους δικαιούχους των αεροπορικών εξόδων, λειτουργώντας επί της ουσίας ως αντιπρόσωπος της δυτικής προσπάθειας στην καταπολέμηση του ISIS. Καθώς οι επιτυχίες έρχονταν η μία μετά την άλλη και η προέλασή τους συνεχίζονταν, ολοένα και περισσότερες ένοπλες δυνάμεις δεσμεύονταν να επιχειρούν υπό αυτές.²⁹⁶ Η αμερικανική υποστήριξη επέτρεψε στους Κούρδους να εκδιώξει από μεγάλα τμήματα της βόρειας Συρίας το Ισλαμικό Κράτος. Περνώντας στις αρχές του 2016 δυτικά του ποταμού Ευφράτη, υπήρξαν αναφορές συγκρούσεων στο βόρειο Χαλέπι μεταξύ των κουρδικών δυνάμεων και μονάδων του FSA, αλλά και ισλαμιστικών ομάδων. Στα μέσα περίπου του μήνα και αφού είχαν εξασφαλίσει τον κεντρικό δρόμο προς την πόλη Ράκκα, οι Κούρδοι κινήθηκαν για την κατάληψη και τον έλεγχο περιοχών νοτίως της πόλης Azaz (Αζάζ),²⁹⁷ μιας ακόμη συνοριακής πόλης, με την υποστήριξη αμερικανικών πολεμικών αεροσκαφών. Η Άγκυρα ζήτησε από τις ΗΠΑ να συμμετάσχουν δικές της δυνάμεις στην επίγεια επίθεση για κατάληψη της πόλης, ενώ παράλληλα μονάδες του τουρκικού πυροβολικού εκτόξευσαν πυρά κατά του YPG.²⁹⁸ Ωστόσο, οι Ηνωμένες Πολιτείες αρνήθηκαν. Οι Κούρδοι, ήταν οι πιο αξιόμαχοι σύμμαχοί τους στη Συρία.²⁹⁹

Καθώς όλο και περισσότερα εδάφη τέθηκαν υπό τον έλεγχο των Κούρδων, προέκυψε η ανάγκη δημιουργίας επικουρικών διοικητικών δομών στις SDF, που

²⁹⁴Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 244

²⁹⁵Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 191.

²⁹⁶Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 148-149.

²⁹⁷Εφόσον οι Κούρδοι καταλάμβαναν την πόλη, ο στρατηγικής σημασίας διάδρομος Τζαραμπλούς – Αζάζ θα βρίσκονταν υπό τον έλεγχό τους και κατά συνέπεια θα ήταν πιο εύκολο το έργο της ενοποίησης των τριών καντονιών. Τελικά, μετά την κατάληψη της πόλης Tall Rifat (Τάλ Ριφάτ) νοτίως της Αζάζ, οι κουρδικές δυνάμεις κινήθηκαν ανατολικά προς το Κομπανί.

²⁹⁸Mark Heinrich, «Kurdish Backed Forces Take Syrian Town Near Turkish Border», Reuters, 15 February 2016, <https://reut.rs/2CMHhT4> (έγινε πρόσβαση στις 15 Ιουλίου 2018).

²⁹⁹Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 85.

ήρθαν με τη μορφή των Στρατιωτικών Συμβουλίων (*Military Councils*). Το πρώτο συγκροτήθηκε μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου του 2016 στην πόλη *Manbij* (Μανμπίτζ).³⁰⁰ Πριν από αυτό, στις 17 Μαρτίου, οι Κούρδοι είχαν ανακοινώσει την ίδρυση της Δημοκρατικής Ομοσπονδίας της Ροζάβα – Βόρειας Συρίας (*Democratic Federation of Rojava – Northern Syria ή DFNS*), κάτι βέβαια που απορρίφθηκε από το συριακό καθεστώς. Μια κουρδική περιοχή με οποιασδήποτε μορφή αυτονομίας, ήταν - από την εποχή της διακυβέρνησης του Χαφέζ αλ-Άσαντ – ανάθεμα για τους Μπααθιστές, που οραματίζονταν ένα ενιαίο αραβικό κράτος.³⁰¹ Λίγους μήνες SDF θα συγκροτήσουν τα Στρατιωτικά Συμβούλια της al-Bab (αλ-Μπάμπ) και της Τζαραμπλούς, ενώ στα τέλη του έτους, αφού οι Κούρδοι κατόρθωσαν και ενοποίησαν του θύλακες του Καμισλί και Κομπανί, θα συγκροτηθεί και το Στρατιωτικό Συμβούλιο της *Deir ez-Zor* (Ντάιρ εζ-Ζόρ).³⁰² Στη συνέχεια η πολυπλοκότητα της συριακής σύγκρουσης, θα δημιουργήσει νέες πραγματικές με τους Κούρδους σε πρωταγωνιστικό ρόλο, καθορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τις ενέργειες των βασικών δρώντων.

³⁰⁰ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 148-149.

³⁰¹ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 114-115

³⁰² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 149.

Κεφάλαιο Τρίτο: Ο Παράγοντας Τουρκία

3.1 Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας

3.1.1 Η Τουρκία στη Μέση Ανατολή. Η Άγκυρα ιστορικά, έδινε ιδιαίτερη προσοχή στις περιφερειακές εξελίξεις. Ωστόσο, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στη συγκεκριμένη περιοχή, από την εποχή της ίδρυσής της ως κράτους το 1923, χαρακτηρίστηκε από την προτίμηση της για μη παρέμβαση στις περιοχές που μέχρι τον Α΄ΠΠ αποτελούσαν μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά ουδετερότητα.³⁰³ Οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της εθνικής στρατηγικής, με φάρο τις επιταγές του ιδρυτή του κράτους και πρώτου προέδρου της χώρας *Mustafa Kemal Atatürk* (Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ) «*ειρήνη στο εσωτερικό, ειρήνη στο εξωτερικό*», επικεντρώθηκαν στη σταθεροποίηση της εδαφικής και πολιτικής υπόστασης του νεοσύστατου κράτους, με περιορισμένη εμπλοκή στη Μέση Ανατολή. Το όραμα της Τουρκίας διαπνέονταν από μια δυτικότερη προσέγγιση, επηρεασμένο βέβαια και από τη μακρόχρονη αντίληψη ότι οι Άραβες πρόδωσαν τους Οθωμανούς Τούρκους κατά τη διάρκεια του Α΄ΠΠ.³⁰⁴ Ο Κεμαλισμός, χωρίς σημάδια αλτρωτισμού ή επεκτατικών βλέψεων, ταύτισε το τουρκικό έθνος με τα γεωγραφικά και πολιτικά όρια του κράτους, βρίσκοντας απόλυτη εφαρμογή στην εξωτερική πολιτική της χώρας, που επικεντρώνονταν στη διατήρηση του *status quo* (στάτους κβο), όπως αυτό είχε διαμορφωθεί από τη Συνθήκη της Λωζάνης.³⁰⁵ Ο Ατατούρκ έβαλε την Τουρκία στο δρόμο της εκκοσμίκευσης, προκειμένου η χώρα να γίνει ένα πραγματικά σύγχρονο κράτος ισότιμο με τους ευρωπαϊούς γείτονές του, προσπάθεια στην οποία – κατά τον Κεμάλ – η αυστηρά ισλαμική προσήλωση αποτελούσε τροχοπέδη. Βέβαια παρά τις μεταρρυθμίσεις του, το Ισλάμ διατήρησε ισχυρή επιρροή στη μουσουλμανική πλειοψηφία της χώρας.³⁰⁶

Η πορεία της εξωτερικής πολιτικής δεν άλλαξε, ακόμη και μετά το θάνατο του Ατατούρκ το 1938. Υπό την καθοδήγηση του διαδόχου του και πρώην πρωθυπουργού *Mustafa İsmet İnönü* (Μουσταφά Ισμέτ Ινονού), ενός θιασώτη του ευρωπαϊκού στυλ

³⁰³Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 8.

³⁰⁴Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 51

³⁰⁵Ζήνωνας Τζιάρρας – Νίκος Μούδουρος, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής* (Αθήνα: Τουρίκη, 2016), σσ. 66-67

³⁰⁶Phillips, *An Uncertain Ally*, σσ. 20-23.

και αυστηρά κοσμικού, η Τουρκία προσέγγισε ακόμη περισσότερο τη κοινωνία των δυτικών κρατών, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας εκδημοκρατισμού της χώρας. Μετά δε το τέλος του Β΄ΠΠ, αισθανόμενη την πίεση της Σοβιετικής Ένωσης, η ανάγκη να συμμαχήσει με τη Δύση, μετέτρεψε την προσέγγιση σε βασικό στόχο της εξωτερικής της πολιτικής. Μετά από μισή δεκαετία πίεσης από την πλευρά της Τουρκίας, η χώρα τελικά έγινε δεκτή στο NATO το 1952 και άρχισε να εφαρμόζει μια περιφερειακή πολιτική, με την ενθάρρυνση των ΗΠΑ, για την ανάσχεση του κομμουνισμού.³⁰⁷ Ως κοσμική, φιλοδυτική δημοκρατία, είχε μια μετριοπαθή επιρροή στους μουσουλμάνους στην Ευρώπη, ενώ παράλληλα χρησίμευε ως γέφυρα στις μουσουλμανικές χώρες στην Κεντρική Ασία.³⁰⁸

Η παραμέληση της Μέσης Ανατολής από την Τουρκία, συνεχίστηκε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αφού η στρατιωτική χούντα του *Kenan Evren* (Κενάν Εβρέν) παρέδωσε την ευθύνη για την οικονομία της χώρας στον *Turgut Özal* (Τουργκούτ Οζάλ), πρώην υφυπουργό και πρώην υπάλληλο της Παγκόσμιας Τράπεζας, η οικονομία της Τουρκίας μετατράπηκε από ένα στατικό σύστημα σε ένα καπιταλιστικό με έμφαση στις εξαγωγές. Ο Οζάλ, προώθησε μια σαρωτική οικονομική απελευθέρωση, ανοίγοντας το δρόμο για την οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας, η οποία παράλληλα βίωνε την ανάδυση μιας νέας μεσαίας τάξης. Η προκύπτουσα οικονομική μετάβαση οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδιωτικής βιομηχανίας³⁰⁹, η οποία άρχισε να αναζητά εξαγωγικές αγορές για τα νέα της προϊόντα. Αυτή η αναζήτηση οδήγησε τελικά τις τουρκικές επιχειρήσεις στους νότιους γείτονες της Άγκυρας στη Μέση Ανατολή. Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, εξακολούθησε να βασίζεται στην ανάγκη διατήρησης στενών σχέσεων με τη Δύση, με έμφαση στα - κατά την Τουρκία - κοινά συμφέροντα με τις ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, όπως η ανάσχεση των καθεστώτων της Συρίας και του Ιράν και του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Μια στρατηγική, που είχε τις ρίζες της στην ανησυχία των Τούρκων αξιωματούχων, ότι μετά την

³⁰⁷Soner Cagaptay, *The New Sultan, Erdogan and the Crisis of Modern Turkey* (London:I.B. Tauris, 2017), σ.42.

³⁰⁸Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 7.

³⁰⁹Η άνοδος της επιχειρηματικότητας σηματοδοτήθηκε από τη δημιουργία του Ανεξάρτητου Συνδέσμου Βιομηχάνων και Επιχειρηματιών (*Müstakil Sanayici Ve İşadamları Derneği - MÜSİAD*) το 1990. Η νέα ελίτ, δεν έκρυψε ποτέ το θρησκευτικό της υπόβαθρο, ενώ παράλληλα διατήρησε μια κριτική στάση απέναντι στην για πολλές δεκαετίες ροπή της χώρας προς την εκκοσμίκευση. Βλ. Τζιάρρας – Μούδουρος, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο*, σσ. 44-45.

κατάρρευση της ΕΣΣΔ, το NATO θα αντικαθιστούνταν από ένα άλλο μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας, αποτελούμενο αποκλειστικά από ευρωπαϊκά κράτη.³¹⁰

Οι κοινοβουλευτικές εκλογές του 2002, αποτέλεσαν σημείο καμπής για την Τουρκία. Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (*Adalet ve Kalkinma Partisi-AKP*), ένα μετριοπαθές ισλαμικό κόμμα, κέρδισε τα 2/3 των εδρών του τουρκικού κοινοβουλίου και ο ηγέτης του *Recep Tayyip Erdoğan* (Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν) έγινε πρωθυπουργός. Η νίκη αυτή σηματοδότησε την αρχή μιας προσπάθειας απογαλακτισμού της χώρας από τον κεμαλισμό, αλλά και τη μεταστροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.³¹¹ Ο φιλόδοξος ηγέτης του κόμματος από την αρχή αμφισβήτησε τη σχεδόν αυταρχική κοσμικότητα των παραδοσιακών ελίτ, περιορίζοντας τη δύναμη του στρατιωτικού και δικαστικού κατεστημένου (το «βαθύ κράτος» της Τουρκίας³¹²) στο όνομα της δημοκρατίας. Στο πλαίσιο ενός πολιτιστικού πολέμου για την τουρκική ταυτότητα, μεταξύ κοσμικών και συντηρητικών θρησκευόμενων, ο Ερντογάν προσπάθησε να απομονώσει τον κεμαλισμό, περήφανα αναφερόμενος στον εαυτό του και στους υποστηρικτές του ως απόγονους των Οθωμανών. Μια πιο ενεργή εξωτερική πολιτική στα πρώην εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στη Μέση Ανατολή, ο *νέο -οθωμανισμός*, έγινε χαρακτηριστικό αυτής της προσπάθειας.³¹³ Η κυβέρνηση του AKP, αφήνοντας αρχικά κατά μέρος τα ισλαμικά της χαρακτηριστικά και προβάλλοντας τις δημοκρατικές αρχές, την τάση για ανεξαρτητοποίηση της χώρας από το στρατιωτικό κατεστημένο, τη στρατηγική της φιλελεύθερης οικονομίας, αλλά και την πολυδιάστατη εξωτερική της πολιτική, πέτυχε την αναγνώριση της Τουρκίας, ως εν δυνάμει «περιφερειακό ηγέτη» και «ανερχόμενη δύναμη». Οι ΗΠΑ έβλεπαν την Τουρκία ως ένα παράγοντα σταθεροποίησης στο επιδεινούμενο περιβάλλον της περιοχής, ιδιαίτερα μετά την επέμβαση στο Ιράκ το 2003. Ταυτόχρονα η Τουρκία, αναζητώντας νέες αγορές, αλλά και εκμεταλλευόμενη το κενό που δημιουργούνταν λόγω της φθίνουσας αμερικανικής

³¹⁰ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σσ. 10-12.

³¹¹ Gelvin, *The New Middle East*, σ. 132.

³¹² Σύμφωνα με τον καθηγητή *Philip Robins* (Φίλιπ Ρόμπινς), η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, κατευθύνεται από την εκάστοτε κυβέρνηση, κατόπιν εισήγησης του προπεδρου της χώρας και του Υπουργείου Εξωτερικών. Η Υψηλή Στρατηγική όμως καθορίζεται από τους « ανώτατους ιερείς του κεμαλισμού», εννοώντας ένα μηχανισμό αποτελούμενο από ανώτατους στρατιωτικούς, διπλωμάτες και μέλη του γραφειοκρατικού μηχανισμού γενικότερα, που αποτελούν το «βαθύ κράτος». Βλ. *Philip Robins, Suits and Uniforms. Turkish Foreign Policy Since the Cold War* (London: Hurst&Co, 2003), σ. 69.

³¹³ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 52.

επιρροής, προσέγγισε τη Μέση Ανατολή επιδιώκοντας στενές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις.³¹⁴

Βασικός εμπνευστής αυτής της προσπάθειας, ήταν ο *Ahmet Davutoğlu* (Αχμέτ Νταβούτογλου) καθηγητής διεθνών σχέσεων και τότε σύμβουλος εξωτερικής πολιτικής, ο οποίος απορρίπτοντας την ετικέτα του νέο-οθωμανισμού, επέλεξε να διατυπώσει την εξωτερική του πολιτική ως την αναζήτηση *στρατηγικού βάθους* και την επιδίωξη *μηδενικών προβλημάτων* με τους γείτονες, προκειμένου η Τουρκία να γίνει μια *κεντρική χώρα* στη Μέση Ανατολή, αλλά και πέραν αυτής.³¹⁵ Για τον Νταβούτογλου, η προηγούμενη τουρκική λήψη αποφάσεων ήταν λανθασμένη επειδή βασίζονταν σε μια ρηχή ερμηνεία της γεωγραφίας και της ιστορίας της Τουρκίας. Υποστήριζε μια εξωτερική πολιτική που θα βασίζονταν όχι στην προβολή στρατιωτικής δύναμης, αλλά στην οικοδόμηση της *ήπιας ισχύος* της χώρας, ξεκινώντας από το εγγύς περιβάλλον.³¹⁶ Σύμφωνα με το δόγμα του, απαιτούνταν καταρχήν η καλλιέργεια στενών πολιτικών και διπλωματικών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες, μέσω μιας παράλληλης οικονομικής και πολιτισμικής αλληλεξάρτησης, αφήνοντας πίσω τις οποιεσδήποτε διαφορές του παρελθόντος.³¹⁷ Επιπλέον, ο ιδεολόγος του ΑΚΡ έβλεπε την Τουρκία ως χώρα που θα έπρεπε να προβάλλει επιρροή, με τον ισλαμικό κόσμο και τη Μέση Ανατολή ως τη βασική διαδρομή για αυτή την επιδίωξη.³¹⁸ Η προσέγγιση του στην εξωτερική πολιτική, ήταν αποτέλεσμα της πίστης του στη δύναμη του Ισλάμ ως πηγή κοινοτικής δύναμης και πολιτικής νομιμοποίησης.³¹⁹ Ως εκ τούτου, υποστήριζε την επιστροφή σε πιο συντηρητικές θρησκευτικά κυβερνήσεις, που εκπροσώπευαν καλύτερα το μουσουλμανικό κόσμο, αλλά αντανakλούσαν και την ιστορία της περιοχής. Οι χώρες της Μέσης Ανατολής ήταν μουσουλμανικές, είχαν πρόσβαση σε ζωτικούς πόρους και είχαν ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με την Τουρκία. Επομένως, η σύνδεση της Τουρκίας με αυτά τα κράτη, μέσω της κοινής τους θρησκείας, έδινε στην Άγκυρα

³¹⁴Bağcı – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy*, σσ. 10-11.

³¹⁵Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 52.

³¹⁶Cagaptay, *The New Sultan*, σ. 188-189.

³¹⁷Ραπτόπουλος «Η Κρίση στη Συρία» στο Κουσκουβέλης (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη*, σ. 81.

³¹⁸Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 88.

³¹⁹Αχμέτ Νταβούτογλου, *Εναλλακτικές Κοσμοθεωρίες. Η Επίδραση της Ισλαμικής και της Λυτικής Κοσμοθεωρίας στην Πολιτική Θεωρία* [μτφ. Κων/νος Κολιόπουλος] (Αθήνα: Ποιότητα, 2011), σσ. 262-274.

την ευκαιρία να επεκτείνει τη δύναμη της και να δημιουργήσει στρατηγικό βάθος.³²⁰

Οι περιφερειακές δυνάμεις – όπως επιθυμούσε να αυτό-προσδιορίζεται η Τουρκία, αλλά και να χαρακτηρίζεται ολόένα και περισσότερο από το δυτικό κόσμο – συχνά επεμβαίνουν στα τεκταινόμενα με δηλώσεις, απόψεις και πιέσεις και με αυτό τον τρόπο διατυπώνουν την επιθυμία τους να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στις μελλοντικές εξελίξεις στο σύνολο της περιοχής.³²¹ Οι προσπάθειες της Άγκυρας να διαδραματίσει μεγαλύτερο ρόλο στις περιφερειακές υποθέσεις από το 2002 και μετά, επικεντρώθηκαν αρχικά στην ικανότητά της να ενεργεί ως ουδέτερος διαμεσολαβητής στις μακρόχρονες συγκρούσεις της περιοχής. Έτσι, η Τουρκία υιοθέτησε μια πολιτική μη παρέμβασης σε πολιτικά σταθερά κράτη³²² στην περιοχή, παράλληλα με μια παρεμβατική πολιτική σε κράτη που υφίστανται πολιτικές αλλαγές.³²³ Από το 2005 έως το 2007, μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης του θητείας ως πρωθυπουργός, ο Ερντογάν ανέπτυξε σταδιακά μια νέα ατζέντα εξωτερικής πολιτικής για την Τουρκία, ξεφεύγοντας από την παραδοσιακή προσέγγιση της χώρας. Επέλεξε να επικεντρωθεί λιγότερο στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, χρησιμοποιώντας το διπλωματικό του δυναμικό για να οικοδομήσει δεσμούς με τις χώρες της Μέσης Ανατολής, της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας, προκειμένου να επεκτείνει τις αγορές και να αποκτήσει διεθνή επιρροή. Ωστόσο σε αυτή τη μετατόπιση, αποτυπώνονταν και θρησκευτικά κίνητρα.³²⁴ Στο Ιράκ το AKP επιδίωξε να ενισχύσει τους δεσμούς με το Ιρακινό Ισλαμικό Κόμμα (*Iraqi Islamic Party - IIP*), το πολιτικό κόμμα που εξελίχθηκε από την Ιρακινή Μουσουλμανική Αδελφότητα, ενώ στη Γάζα το 2006, αγκάλιασε με θέρμη³²⁵ την εκλογή της *Hamas*

³²⁰Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σσ. 12-14.

³²¹Μπόση, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο*, σ. 317.

³²²Χαρακτηριστικό αυτής της πολιτικής είναι το γεγονός, ότι με την Τεχεράνη, η Άγκυρα υπέγραψε μια συνθήκη εκπαιδευτικής συνεργασίας το Δεκέμβριο του 2002, ανοίγοντας το δρόμο για την ανταλλαγή σπουδαστών και προγραμμάτων σπουδών. Μια ιδιόμορφη βέβαια συμφωνία, καθώς συννομολογήθηκε ανάμεσα σε ένα τυπικό κοσμικό κράτος και μια θεοκρατία. Το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών σημείωσε άνοδο, από 1,2 δισεκατομμύρια δολάρια το 2002 σε 2,3 δισεκατομμύρια δολάρια μόνο για τους πρώτους οκτώ μήνες του 2004, ενώ ο ίδιος Ερντογάν επισκέφθηκε την Τεχεράνη για την προοπτική βαθύτερων δεσμών στην οικονομία την πολιτική και την ασφάλεια. Αργότερα οι δύο χώρες υπέγραψαν μια 25ετή σύμβαση πώλησης του φυσικού αερίου του Ιράν. Βλ. Cagaptay, *The New Sultan*, σ. 123-124.

³²³Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σσ. 16-17.

³²⁴Cagaptay, *The New Sultan*, σ. 185-186.

³²⁵Το Φεβρουάριο του 2006 μάλιστα, το AKP κάλεσε στην Άγκυρα τον εγκατεστημένο στη Δαμασκό *Khaled Mashal* (Χάλεντ Μασάλ), τον αρχηγό της στρατιωτικής πτέρυγας της Χαμάς, για συναντήσεις με ανώτερους αξιωματούχους, τους παρατηρητές της Τουρκίας. Ο εκπρόσωπός του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών - προπύργιο των κοσμικών και φιλελεύθερων γραφειοκρατών - ανακοίνωσε

(Χαμάς – η ισλαμιστική οργάνωση της Παλαιστίνης που είναι ευθυγραμμισμένη με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα) έναντι της *Fatah* (Φατάχ - ομάδα με πιο εθνικιστικό προσανατολισμό), ενέργεια βέβαια την οποία παρουσίασε ως αλτρουιστική προσπάθεια επηρεασμού της ομάδας, προκειμένου να μαλακώσει τη στάση της απέναντι στο Ισραήλ.³²⁶

Κατά την περίοδο μεταξύ του 2007, όταν το ΑΚΡ ήρθε στην εξουσία για δεύτερη φορά και της Αραβικής Άνοιξης, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας έναντι των χωρών της Μέσης Ανατολής είχε αποκτήσει μεγάλη σημασία. Η Άγκυρα, είχε μετατραπεί σε ένα πρότυπο διαμεσολάβησης, με την αναγνώριση του ρόλου της στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική συνεργασία όσον αφορά την εξασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στους κοντινούς της γείτονες, ιδίως στη Μέση Ανατολή. Έτσι η Άγκυρα έλαβε καθεστώς παρατηρητή στον Αραβικό Σύνδεσμο και την Αφρικανική Ένωση, ενώ απέκτησε το πρεστίτζ μιας εν δυνάμει περιφερειακής δύναμης με την εκλογή Τούρκου υπηκόου στη θέση του Γ.Γ. του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας, ενεργώντας ως μεσολαβητής στις ειρηνευτικές συνομιλίες μεταξύ Ισραήλ και Συρίας, με την ανάληψη πρωτοβουλιών για τη Συρία, το Ιράν, το Ιράκ και την Παλαιστίνη, αλλά και δια της εκλογής της ως μη-μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε., με την υποστήριξη των αραβικών χωρών.³²⁷ Έως τα τέλη του 2010, η περιφερειακή πολιτική του ΑΚΡ ακολούθησε ένα διακριτό πρότυπο. Σε πολιτικά σταθερές χώρες με ισχυρές κεντρικές κυβερνήσεις, όπως τη Συρία και το Ιράν, επικεντρώθηκε στην ενίσχυση των οικονομικών και πολιτικών δεσμών. Αντίθετα, σε περιοχές όπου υφίσταντο πολιτικές αναταραχές, όπως η Παλαιστίνη και το Ιράκ, το ΑΚΡ επεδίωξε να διαμορφώσει την εσωτερική πολιτική, υποστηρίζοντας θρησκευτικά συντηρητικά πολιτικά κόμματα, που συνδέονταν με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα.³²⁸

Έχοντας επίγνωση ότι δεν είχε την ικανότητα να αλλάξει σημαντικά το πολιτικό στάτους κβο της περιφέρειας, η Άγκυρα προσπάθησε να ελιχθεί έτσι ώστε να επωφεληθεί από τις αλλαγές που ζυμώνονταν ανεξάρτητα στη Μέση Ανατολή. Για το

ότι ο Μασάλ ήταν προσκεκλημένος του ΑΚΡ και όχι του υπουργείου. Παρ' όλα αυτά, ο Μασάλ συναντήθηκε με τον Ερντογάν, τον Νταβούτογλου, αλλά και με αξιωματούχους του υπουργείου. Βλ. Cagaptay, *The New Sultan*, σ. 186.

³²⁶ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 16.

³²⁷ Bağcı, – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy* σ. 7.

³²⁸ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 21.

λόγο αυτό το ΑΚΡ επέλεξε να παίζει το μεγάλο παιχνίδι και να επικεντρωθεί σε περιοχές που θα εμβάθυναν την επιρροή του, ενώ προετοιμάζονταν για την ενδεχόμενη κατάρρευση της πολιτικής τάξης του αραβικού κόσμου.³²⁹

3.1.2 Τουρκία και Αραβική Άνοιξη. Η Αραβική Άνοιξη που ξεκίνησε στην Τυνησία το 2010 και αργότερα επεκτάθηκε και στα άλλα κράτη της Μέσης Ανατολής, προκάλεσε την παρέκκλιση της Τουρκίας από την προορατική (*proactive*) εξωτερική της πολιτική του Νταβούτογλου, που είχε ως βασικό πυλώνα την αρχή των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες. Οι ραγδαίες - και λίγο ως πολύ μη αναμενόμενες ως προς το χρόνο - εξελίξεις στην περιοχή, απαιτούσαν την αναθεώρηση της εξωτερικής πολιτικής και την προσαρμογή στα νέα δεδομένα.³³⁰ Η Άγκυρα είχε επενδύσει μεγάλο μέρος της περιφερειακής πολιτικής της στη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης, αναπτύσσοντας στενότερες σχέσεις με τους ηγεμόνες των κρατών. Ως εκ τούτου, καθώς τα γεγονότα ξεδιπλώνονταν, η Τουρκία αντέδρασε με προσοχή στις αναταραχές, τασσόμενη αρχικά υπέρ των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων σε όλες τις χώρες, πλην της Αιγύπτου.³³¹ Οι λαϊκές εξεγέρσεις απαιτούσαν δημοκρατία και την απομάκρυνση των εδραιωμένων απολυταρχικών καθεστώτων. Δεδομένης της φήμης της Τουρκίας για εναρμόνιση της κοσμικής δημοκρατίας και των ισλαμικών αξιών, το ΑΚΡ τέθηκε ως πρότυπο για τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και του αραβικού κόσμου. Ο Ερντογάν οραματίστηκε τον εαυτό του ως τον ηγέτη του κινήματος.³³² Πριν το ξέσπασμα των αναταραχών στον αραβικό κόσμο, οι λαοί της Μέσης Ανατολής, έβλεπαν την Τουρκία ως ένα κράτος με σταθερή οικονομία (η οικονομική κρίση του 2008 δεν είχε επηρεάσει σοβαρά τη χώρα), η οποία παρείχε στους πολίτες της δημοκρατικές ελευθερίες που οι ίδιοι δεν απολάμβαναν (ή δεν είχαν γνωρίσει ποτέ), ενώ παράλληλα διατηρούσε τις πολιτισμικές και τις θρησκευτικές της αξίες.³³³

Με την έναρξη των ταραχών στην Τυνησία, ο Ερντογάν παρέμεινε σιωπηλός για τη μοίρα του Μπεν Αλί., καθώςον υφίσταντο παραλληλισμοί με τον Τυνήσιο

³²⁹ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 21.

³³⁰ Bağcı – Erdurmaz, «*The Middle East Seen From Ankara*» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy* σ. 7.

³³¹ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 53.

³³² Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 72.

³³³ Τζιάφρας – Μούδουρος, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο*, σ. 103.

ηγέτη, με τον οποίο μοιράζονταν σχεδόν το ίδιο αυταρχικό προφίλ. Ο Τούρκος πρόεδρος, φοβόνταν μήπως η υποστήριξη των διαδηλωτών και τυχόν απομάκρυνσή του από την εξουσία, ενέπνεε τον τουρκικό λαό. Η σταθερότητα για τη διατήρηση της εξουσίας, αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα στη Μέση Ανατολή και ο Ερντογάν βασίζονταν σε αυτή.³³⁴ Στην ουσία βέβαια Τυνησία δεν υπήρξε ποτέ προτεραιότητα για την εξωτερική πολιτική του AKP και έτσι η Τουρκία επέλεξε την πολιτική της μη παρέμβασης στις εγχώριες υποθέσεις άλλου κράτους, αγνοώντας τις διαμαρτυρίες που ξέσπασαν στη χώρα το Δεκέμβριο του 2010. Η πρώτη δήλωση για τις αναταραχές, εξεδόθη μόλις στις 14 Ιανουαρίου 2011 – την ημέρα που ο Τυνήσιος πρόεδρος έφευγε από τη χώρα – εκφράζοντας «*ανησυχία και βαθιά λύπη για τα γεγονότα που συμβαίνουν στην Τυνησία*». Δύο εβδομάδες ωστόσο αργότερα, όταν οι πολιτικές εξελίξεις έφερναν πιο κοντά στην εξουσία το ισλαμικό – με ρίζες στη Μουσουλμανική Αδελφότητα - Κόμμα της Αναγέννησης (ή *Ennahda* – Έϊναντα), η Άγκυρα εξέδωσε μια δεύτερη ανακοίνωση, με την οποία καλωσόριζε τη δημοκρατική αλλαγή στη χώρα.³³⁵

Στην Αίγυπτο, όταν ξεκίνησαν οι διαδηλώσεις εναντίον του Αιγύπτιου προέδρου Χόσνι Μουμπάρακ, η Άγκυρα ήταν μία από τις πρώτες κυβερνήσεις που υποστήριξαν την αντιπολίτευση, μέρος της οποίας αποτελούσε και η Αιγυπτιακή Μουσουλμανική Αδελφότητα.³³⁶ Οι σχέσεις μεταξύ του Ερντογάν και του Μουμπάρακ ήταν τεταμένες. Ο Αιγύπτιος πρόεδρος ήταν επιφυλακτικός, καθόσον έβλεπε τις προσπάθειες χειραγώγησης του αραβικού κόσμου από τον Ερντογάν, αλλά και συνάμα ενοχλημένος λόγω των διπλωματικών πρωτοβουλιών της Τουρκίας σχετικά με το Παλαιστινιακό. Κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων στην πλατεία Ταχρίρ, ο Ερντογάν ήταν ο πρώτος ηγέτης που απαίτησε την παραίτηση του προέδρου Μουμπάρακ.³³⁷ Έξι ημέρες μετά την έναρξη της αιγυπτιακής επανάστασης, ο Ερντογάν ανέβαλε ένα προγραμματισμένο ταξίδι στο Κάιρο και ζήτησε από τον Αιγύπτιο πρόεδρο να «*ακούσει τις κραυγές των ανθρώπων και τις εξαιρετικά ανθρώπινες απαιτήσεις*», προσθέτοντας ότι «*καμία κυβέρνηση δεν μπορεί να επιβιώσει ενάντια στη βούληση του λαού της*». Η συνέπεια της ρητορικής του AKP

³³⁴Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 72.

³³⁵Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 55-56.

³³⁶Bağcı – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy* σ. 16.

³³⁷Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 73.

στην περίπτωση του Μουμπάρακ, καταδείκνυε μια πιο συνεκτική τουρκική πολιτική, εκπορευόμενη από την προτίμηση της Άγκυρας υπέρ ενός πολιτικού συστήματος που θα κυριαρχούνταν από τη Μουσουλμανική Αδελφότητα στην Αίγυπτο. Μια πολιτική απόλυτα συμβατή με τη θεωρία του Νταβούτογλου, που υποστήριζε ότι η δημιουργία ενός άξονα Άγκυρας – Καΐρου, ως μια από τις πλευρές του τριγώνου που σχηματίζεται από τα τρία πιο ισχυρά κράτη της περιοχής Ιράν – Αίγυπτο – Τουρκία, θα οδηγούσε στην αύξηση της τουρκικής ισχύος στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής.³³⁸

Η ανταπόκριση της Τουρκίας σε γεγονότα στη Λιβύη ήταν αμφίθυμη. Ο Ερντογάν και ο Καντάφι είχαν μια στενή προσωπική σχέση που είχε κορυφωθεί το 2010 όταν ο Λίβυος ηγέτης είχε απονείμει το Διεθνές Βραβείο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων στον Τούρκο πρόεδρο.³³⁹ Πέραν των προσωπικών σχέσεων, οι δύο χώρες, κατά τη διάρκεια επίσημης επίσκεψης του τότε Τούρκου πρωθυπουργού στη Λιβύη το Νοέμβριο του 2009, είχαν υπογράψει μεταξύ των υπολοίπων μεγάλες οικονομικές συμφωνίες για συνεργασία σε διάφορους τομείς όπως ο τραπεζικός, ο γεωργικός και ο τομέας των αεροπορικών μεταφορών, ενώ παράλληλα είχαν δεσμευθεί για από κοινού επενδύσεις στον κατασκευαστικό τομέα.³⁴⁰ Η Άγκυρα ήταν πρόθυμη να διατηρήσει τις οικονομικές της σχέσεις με το καθεστώς του Καντάφι και ανησυχούσε ότι οποιαδήποτε πολιτική αλλαγή θα είχε ως αποτέλεσμα οι τουρκικές επιχειρήσεις να μην λάβουν τα δισεκατομμύρια δολάρια που οφείλονταν για τις παρεχόμενες υπηρεσίες. Ανησυχούσε επίσης και για την ασφάλεια των εργαζομένων της στη χώρα, καθόσον όταν ξεκίνησαν οι διαμαρτυρίες, περίπου 30.000 Τούρκοι εργάζονταν στη Λιβύη.³⁴¹ Με την εξέγερση της 17^{ης} Φεβρουαρίου 2011, ο Ερντογάν σχολίασε ότι η σύγκρουση στη Λιβύη ήταν μια εσωτερική σύγκρουση και έπρεπε να επιλυθεί εσωτερικά, ενώ παράλληλα πρότεινε να ενεργήσει ως διαμεσολαβητής μεταξύ των ανταρτών και της κυβέρνησης.³⁴² Όταν δε ο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο άρχισε να εξετάσει το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης, ο Τούρκος πρόεδρος υποστήριξε ότι αυτή η επιλογή είναι «εκτός συζήτησης», χαρακτηρίζοντας την

³³⁸Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 56-58.

³³⁹Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 73.

³⁴⁰Bağcı – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy* σ. 14.

³⁴¹Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 66.

³⁴²Bağcı – Erdurmaz, «The Middle East Seen From Ankara» in Demir, (ed.), *Turkey's Foreign Policy* σ. 14.

μάλιστα «παράλογη».³⁴³ Η πολιτική της Τουρκίας άρχισε να αλλάζει στα μέσα Μαρτίου 2011, μετά από μια σειρά διαδηλώσεων που ξέσπασαν στην ανατολική Λιβύη κατά της Τουρκίας, με την Άγκυρα να καλεί τον Καντάφι για μια πολιτική λύση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Μετά την έγκριση του ψηφίσματος 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο επέτρεψε τη χρήση βίας για την προστασία των αμάχων, η Τουρκία άρχισε να μετριάζει τον τόνο της για την επέμβαση των Συμμάχων στη Λιβύη.³⁴⁴ Στις 3 Μαΐου 2011 – ένα περίπου μήνα πριν τις εκλογές στην Τουρκία - ο Ερντογάν κατέρριψε τη ρητορική του, καταδικάζοντας τις αιματοχυσίες και κάλεσε τον Καντάφι να παραιτηθεί «για χάρη του μέλλοντος της χώρας». Τελικά υποστήριξε την επιχείρηση του ΝΑΤΟ, συμβάλλοντας με αεροσκάφη και πολεμικά πλοία. Η Τουρκία συμμετείχε επίσης στις συζητήσεις σχετικά με μια πολιτική μετάβαση.³⁴⁵

Η Αραβική Άνοιξη, εκείνη την εποχή μετατρέπονταν σε πλεονέκτημα για την Τουρκία. Καθώς μεταβατικές κυβερνήσεις σχηματίστηκαν στην Αίγυπτο και την Τυνησία, το ΑΚΡ παρουσιάζονταν τόσο στον αραβικό κόσμο όσο και στη Δύση, ως ένα πρότυπο που μπορούσε να ακολουθήσει κάποιος επιτυγχάνοντας τη σωστή ισορροπία μεταξύ ισλαμισμού και δημοκρατίας. Τα μηδενικά προβλήματα ήταν η πρώτη φάση επέκτασης της τουρκικής περιφερειακής επιρροής και η Αραβική Άνοιξη – που εκείνη τη στιγμή φαινόταν πιθανό να φέρει στην εξουσία δημοφιλείς μετριοπαθείς Ισλαμικές κυβερνήσεις – θα μπορούσε να είναι το επόμενο βήμα. Όπως μάλιστα αργότερα θα δήλωνε ο Νταβούτογλου, «η Τουρκία θα οδηγήσει τους ανέμους της αλλαγής στη Μέση Ανατολή».³⁴⁶ Σε αντίθεση με τη Σαουδική Αραβία, η οποία θεωρούσε τις εξεγέρσεις ως μια καταστροφή, η τουρκική κυβέρνηση τις θεώρησε ως μια ευκαιρία να προωθήσει μετριοπαθή ισλαμικά λαϊκιστικά καθεστώτα σε ολόκληρη την περιοχή. Εξέχοντες διεθνείς παράγοντες και προσωπικότητες³⁴⁷ υποστήριξαν με ενθουσιασμό το τουρκικό μοντέλο για τη σύμπραξη της δυτικού τύπου δημοκρατίας με το Ισλάμ. Αυτό, πίστευαν, θα εξασφάλιζε τη λαϊκή υποστήριξη των δημοκρατικών

³⁴³Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 73.

³⁴⁴Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 67.

³⁴⁵ Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 73.

³⁴⁶Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 91-92.

³⁴⁷Μεταξύ αυτών που δημόσια τοποθετήθηκαν υπέρ της προώθησης του τουρκικού μοντέλου ως εργαλείο εκσυγχρονισμού των χωρών της Μέσης Ανατολής, ήταν η τότε υπουργός Εξωτερικών Χίλαρυ Κλίντον και ο Ελβετός ακαδημαϊκός και καθηγητής ισλαμικών σπουδών στο πανεπιστήμιο της Οξφόρδης *Tariq Ramadan* (Ταρίκ Ραμαντάν). Βλ. Τζιάρρας – Μούδουρος, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο*, σ. 34.

θεσμών στον αραβικό κόσμο.³⁴⁸ Κεφαλαιοποιώντας τη δυναμική που του έδινε η υποστήριξη της Δύσης, αλλά και πεπεισμένος ότι η Τουρκία ήταν η καταλληλότερη *τρίτη δύναμη* να αναλάβει το ρόλο του περιφερειακού ηγεμόνα - με τη δημοφιλή ισλαμική δημοκρατία, την ισχυρή της οικονομία και την κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – ο Ερντογάν οραματίστηκε τη δημιουργία μιας νέας περιφερειακής τάξης. Χαρακτηριστικό των φιλοδοξιών του, αποτελεί η δήλωση στο νικητήριο λόγο μετά την επανεκλογή του το 2011, ότι «*η Βυρπητός έχει κερδίσει όπως και η Σμύρνη. Η δυτική όχθη, η Γάζα, η Ραμάλα, η Ιερουσαλήμ, έχουν κερδίσει όπως και το Ντιγιαρμπακίρ. Η Μέση Ανατολή, ο Καύκασος και τα Βαλκάνια έχουν κερδίσει όπως ακριβώς κέρδισε και η Τουρκία*».³⁴⁹ Για μια στιγμή μάλιστα, η ήπια ισχύς της Τουρκίας, φάνηκε να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα για την Άγκυρα. Σε μια δημοσκόπηση του *Brookings Institution* το 2011 μεταξύ 3.000 πολιτών από πέντε αραβικές χώρες, η Τουρκία κατέλαβε την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών που πιστεύεται ότι έπαιξαν εποικοδομητικό ρόλο στην Αραβική Άνοιξη. Στην ίδια έρευνα μάλιστα η δημοτικότητα του Ερντογάν σημείωσε τρομερή άνοδο, φέρνοντάς τον στην πρώτη θέση μεταξύ των άλλων ηγετών του κόσμου.³⁵⁰

Η συνολική προσέγγιση βέβαια της Τουρκίας στις αραβικές εξεγέρσεις, δεν χαρακτηρίστηκε από συνεκτικότητα. Στην Τυνησία, μένοντας αρχικά σιωπηλή, υποστήριξε την αλλαγή καθεστώτος μόνο από τη στιγμή που ο Μπεν Αλί κατέστη σίγουρο ότι θα έπεφτε από την εξουσία. Στην Αίγυπτο αντίθετα, όπως οι γεωπολιτικές της επιταγές αλλά και οι θρησκευτικές της ανησυχίες επέβαλαν, υπήρξε ένθερμη υποστηρικτής της καθεστωτικής αλλαγής, προς όφελος των συντηρητικών Ισλαμιστών. Στη Λιβύη δε, η προάσπιση των οικονομικών της συμφερόντων αρχικά υπερίσχυσε των δημοκρατικών της ανησυχιών και επέλεξε να αγνοήσει τη βίαιη καταστολή των διαδηλωτών. Στην Υεμένη και στο Μπαχρέιν, όπου οι Σιΐτες αντιφρονούντες επαναστάτησαν εναντίον των μοναρχιών που υποστηρίζονταν από τη Σαουδική Αραβία, η Τουρκία αντέδρασε ελάχιστα.³⁵¹ Στη συνέχεια και ενόσω η πολιτικές ζυμώσεις στα πληγέντα κράτη προχωρούσαν, υποστήριξε τις πολιτικές φιλοδοξίες θρησκευτικών συντηρητικών κομμάτων που συνδέονταν με τη

³⁴⁸ Gelvin, *The New Middle East*, σ. 133.

³⁴⁹ Christopher, *The Battle for Syria*, σ. 91.

³⁵⁰ Cagaptay, *The New Sultan*, σ. 189.

³⁵¹ Phillips, *An Uncertain Ally*, σσ. 73-74.

Μουσουλμανική Αδελφότητα, ακολουθώντας το υπόδειγμα που υιοθέτησε για πρώτη φορά στο Ιράκ το 2005 και στην Παλαιστίνη το 2006.³⁵²

Αυτό βέβαια στο οποίο δε δόθηκε σημασία ή δεν αναλύθηκε αρκετά από την τουρκική ηγεσία λίγο πριν ξεσπάσει η συριακή εξέγερση, ήταν το γεγονός ότι η επιρροή της Άγκυρας στους ηγέτες των χωρών της περιοχής, δεν ήταν τόσο μεγάλη όσο πίστευαν. Η ήπια ισχύς, όπως θα αποδειχθεί αργότερα, δεν ήταν το καταλληλότερο εργαλείο στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μέσης Ανατολής.

3.1.3 Οι Σχέσεις Συρίας – Τουρκίας. Οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να επιδεινώνονται από το 1938, όταν η Κοινωνία των Εθνών επέτρεψε στην Τουρκία να προσαρτήσει την επαρχία *Hatay* (Χατάι), αποσπώντας την από τη Συρία η οποία τότε βρίσκονταν υπό τη Γαλλική κυριαρχία. Η διαμάχη για την περιοχή αποτέλεσε σημείο τριβής για τις δύο χώρες οι οποίες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, βρέθηκαν σε αντίπαλα ιδεολογικά στρατόπεδα, καθόσον η Τουρκία ενεργούσε ως η ανατολική πτέρυγα του NATO, ενώ η Συρία ήταν ο στενότερος αραβικός σύμμαχος της ΕΣΣΔ. Σημείο τριβής υπήρξε και η διαμάχη γύρω από τον έλεγχο των υδάτων του ποταμού Ευφράτη, που κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1980, όταν η Τουρκία ξεκίνησε το έργο της Νοτιοανατολικής Ανατολίας που περιελάμβανε ένα εκτεταμένο δίκτυο φραγμάτων, υδροηλεκτρικών σταθμών και αρδευτικών συστημάτων για τη ρύθμιση των ροών, με αρνητικές όμως επιπτώσεις στην οικονομία της Συρίας.³⁵³ Η αλληλεπίδραση μεταξύ της Συρίας και της Τουρκίας από την περίοδο εκείνη και μετά, συνδέθηκε με ορισμένα βασικά σημεία καμπής και με προσπάθειες εκατέρωθεν για βελτίωση των διμερών σχέσεων. Λόγω όμως της πολυπλοκότητας των συνθηκών της περιόδου μεταξύ του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1980 και του τέλους της δεκαετίας του 1990, οι συμφωνίες που προσέφεραν κίνητρα για τη βελτίωση των σχέσεων δεν είχαν αίσιο τέλος. Η πρώτη διαπραγμάτευση που πραγματοποιήθηκε το 1987 οδήγησε στην υπογραφή ορισμένων πρωτοκόλλων ασφάλειας και οικονομικών, ενώ το 1992 υπογράφηκε μια συμφωνία συνεργασίας σύμφωνα με την οποία και οι δύο πλευρές βεβαίωναν ότι δεν θα επέτρεπαν οποιαδήποτε δραστηριότητα στην επικράτειά τους, που θα έβλαπτε το άλλο κράτος. Το αγκάθι όμως στις σχέσεις των

³⁵² Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 16-17.

³⁵³ Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 43.

δύο κρατών, ήταν η υποστήριξη της Συρίας στο PKK.³⁵⁴

Η Συρία αποτελούσε τον κεντρικό κόμβο της επιθετικής στρατηγικής του PKK, από όπου συντονίζονταν οι επιχειρήσεις του. Ο Χαφέζ αλ-Άσαντ παρείχε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ασφαλές καταφύγιο στην οργάνωση, ενώ φιλοξενούσε και τον ηγέτη της Αμπντουλάχ Οτσαλάν. Το ιδρυτικό της συνέδριο είχε πραγματοποιηθεί στη Συρία το 1991, ενώ το 1992 επισημοποίησε τον ένοπλο αγώνα της σε σύσκεψη που έλαβε χώρα στη Δαμασκό. Μάλιστα αργότερα το ίδιο έτος η έδρα του PKK μεταφέρθηκε από την κοιλάδα ελ-Μπεκάα του Λιβάνου στη Συρία. Ο Οτσαλάν ζούσε σε μια βίλα στη Δαμασκό³⁵⁵, ενώ η Συρία είχε επιτρέψει στην οργάνωση να διατηρεί εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις στις πόλεις *Sahnaya* (Σαϊνάγια), *Shebaa* (Σεμπαά) και *Al-Nashabiya* (αλ-Νασαμπίγια). Επιπλέον, περίπου το ένα τρίτο των μαχητών του PKK ήταν στην πραγματικότητα Κούρδοι από τη Συρία.³⁵⁶ Το 1998, η Τουρκία και η Συρία βρέθηκαν στα πρόθυρα ένοπλης σύγκρουσης. Οι συνεχιζόμενες διεκδικήσεις της Συρίας για τη Χατάι, καθώς και εντεινόμενες διαμάχες για τον ποταμό Ευφράτη³⁵⁷ είχαν παγώσει τις διπλωματικές σχέσεις για περίπου δύο χρόνια. Όμως μετά από μια εντατικοποίηση των επιθέσεων του PKK, η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο. Τουρκικά στρατεύματα συγκεντρώθηκαν στα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών, με το τουρκικό Γενικό Επιτελείο να απειλεί με εισβολή για να καταστρέψει τα στρατόπεδα εκπαίδευσης, εάν η Συρία δεν έδιωχνε τον ηγέτη του PKK. Η ένταση μεταξύ των 2 χωρών υποχώρησε τον Οκτώβριο του ιδίου έτους, όταν ο Άσαντ τερμάτισε την υποστήριξη του προς τον Οτσαλάν, αναγκάζοντας τον έτσι να εγκαταλείψει τη Συρία. Στις 20 Οκτωβρίου 1998 οι δύο χώρες υπέγραψαν το Σύμφωνο των Αδάνων (*Adana Record*), με το οποίο η Συρία αναγνώριζε το PKK ως τρομοκρατική οργάνωση και υποχρεούνταν να

³⁵⁴Berna Süer «Ripeness Theory and Coercive Diplomacy as a Road to Conflict Resolution: The Case of the Turkey-Syria Showdown in 1998» in Raymond Hinnebusch, - Özlem Tür (ed.) 2nd Edition *Turkey-Syria Relations, Between Enmity and Amity* (London:Routledge, 2016), σσ. 39-40.

³⁵⁵Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ασφάλειας που απολάμβανε η οργάνωση στη Συρία, αποτελεί το γεγονός ότι το 1998, ο Αμπντουλάχ Οτσαλάν αποφάσισε να δώσει μια συνέντευξη σε αμερικανικό περιοδικό, όχι μέσα από κάποιου είδους καταφύγιο, αλλά από τη βίλα του στη Δαμασκό. Βλ. Cagartay, *The New Sultan*, σ. 123.

³⁵⁶Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 77

³⁵⁷Ένα από τα σοβαρά περιστατικά συνέβη τον Ιούνιο του 1990, όταν ο τότε Τούρκος πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ, αποφάσισε να σταματήσει την υδροδότηση της Συρίας και να αντιστρέψει τα νερά του ποταμού, για την πλήρωση του φράγματος Ατατούρκ (*Atatürk Dam*). Βλ. Anil Emel, «Turkey Cuts Off Euphrates Waters to Syria, Iraq», *AP News*, 13 Ιανουαρίου 1990, <https://bit.ly/2GQHBV5> (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2018).

καταστρέψει όλες τις βάσεις της οργάνωσης³⁵⁸. Ένα ικανοποιητικό πρώτο βήμα για την πολιτική προσέγγιση.³⁵⁹ Η συριακή κυβέρνηση υπερέβη τις απαιτήσεις της Συμφωνίας των Αδάνων. Με δική της πρωτοβουλία και σε συνεννόηση με την Τουρκία, ξεκίνησε στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον του PKK και παράλληλα εντατικοποίησε τους συνοριακούς ελέγχους. Μέλη της οργάνωσης με τουρκική υπηκοότητα που κατοικούσαν στη Συρία συγκεντρώθηκαν και απελάθηκαν, ενώ οι συμπαθούντες το PKK αποκλείστηκαν από τη διεκδίκηση αξιωματών στις τοπικές και εθνικές εκλογές.³⁶⁰

Ο θάνατος του Χαφέζ αλ-Άσαντ το 2000, θωρήθηκε ότι μπορούσε να αποτελέσει σημείο καμπής στις σχέσεις των δύο χωρών. Η παρουσία μάλιστα του τότε Τούρκου προέδρου *Ahmet Necdet Sezer* (Αχμέτ Νετζντέντ Σεζέρ) στην κηδεία του Σύρου ηγέτη, χαρακτηρίστηκε ως κίνηση υψηλού συμβολισμού, σηματοδοτώντας μια νέα αρχή. Όταν ο Ερντογάν ανέλαβε την εξουσία το 2002, οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Συρίας είχαν βελτιωθεί σε σημαντικό βαθμό. Το Σεπτέμβριο μάλιστα του ιδίου έτους, η ετήσια έκθεση αξιολόγησης κινδύνου από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας, διακήρυξε ότι η Συρία δεν αποτελούσε πλέον κίνδυνο για την Τουρκία.³⁶¹ Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία ξεκίνησε μια πρωτοβουλία για περαιτέρω προσέγγιση των δύο χωρών, μέσω διμερών επισκέψεων στις οποίες φρόντιζε να προσδίδει μεγάλη δημοσιότητα. Ο Ερντογάν επέλεξε μια πολιτική με στόχο την προώθηση των οικονομικών σχέσεων,³⁶² ενώ παράλληλα επεδίωξε και την ενίσχυση των προσωπικών δεσμών με τον Άσαντ, παρά την απόρριψη από μέρους του της Μπααθικής ιδεολογίας, η οποία θεωρούσε τον κοσμικό αραβικό εθνικισμό και όχι το Ισλάμ, ως πηγή πολιτικής νομιμοποίησης. Μια πολιτική που ο Νταβούτογλου περιέγραψε ως *ostpolitik* (οστπολιτίκ), ταυτίζοντάς την με την πολιτική της Δυτικής Γερμανίας απέναντι στην Ανατολική, κατά τη διάρκεια

³⁵⁸ Σύμφωνα με τον τότε Τούρκο πρόεδρο *Süleyman Demirel* (Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ), η υπογραφή της Συμφωνίας των Αδάνων ήταν η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία των τελευταίων 25 ετών.

³⁵⁹ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 21-22.

³⁶⁰ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 78.

³⁶¹ Sürer, «Ripeness Theory and Coercive Diplomacy» in Hinnebusch, - Özlem Tür (ed.) 2nd Edition *Turkey-Syria Relations*, σ. 40.

³⁶² Ο Ερντογάν όταν επισκέπτονταν τη Συρία, συνοδεύονταν από μεγάλες αντιπροσωπείες Τούρκων επιχειρηματιών. Θεωρούσε ότι οικονομική αλληλεξάρτηση των δύο χωρών, με την Τουρκία ως το ισχυρό μέλος, θα μπορούσε να αποτελέσει μοχλό για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Συρίας. Πέραν του ο ένας ότι επωφελούνταν από τις αγορές του άλλου, ο Ερντογάν θεωρούσε τη Συρία ως πύλη για την Τουρκία σε άλλες αραβικές χώρες. Βλ. Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 79.

του Ψυχρού Πολέμου.³⁶³

Έτσι, μέσα στα δύο πρώτα χρόνια μετά την εκλογή του ΑΚΡ, πραγματοποιήθηκαν περισσότερες από 30 επισκέψεις σε υπουργικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου του ταξιδιού του Άσαντ στην Άγκυρα τον Ιανουάριο του 2004. Ήταν η πρώτη επίσημη επίσκεψη Σύρου προέδρου σε διάστημα 57 ετών, με τον Άσαντ και τη σύζυγό να γίνονται δεκτοί με ενθουσιασμό από τα τουρκικά ΜΜΕ. Σε αυτό το διάστημα οι δύο χώρες, υπέγραψαν συμφωνίες συνεργασίας όπως τη Συμφωνία για την Αποφυγή Διπλής Φορολογίας, τη Συμφωνία Αμοιβαίας Προώθησης και Προστασίας Επενδύσεων και συμφωνίες στον ενεργειακό τομέα. Ως αποτέλεσμα, ο όγκος συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών, ο οποίος ανέρχονταν σε 241 εκατομμύρια δολάρια το 1999, αυξήθηκε σε 910 εκατομμύρια δολάρια το 2003.³⁶⁴ Αργότερα, θα υπογραφεί και μια συμφωνία για την απαλλαγή από την υποχρέωση θεώρησης βίζας εκατέρωθεν, η οποία όμως, τουλάχιστον κατά τα πρώτα στάδια του συριακού εμφυλίου, θα έχει σοβαρό αντίκτυπο στην Τουρκία. Οι δύο χώρες όμως είχαν και κοινές ανησυχίες ασφαλείας. Τόσο η Τουρκία όσο και η Συρία, μετά από την εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ και την επακόλουθη κατάρρευση του Μπααθικού καθεστώτος της χώρας, ανησυχούσαν για τυχόν ίδρυση ενός ανεξάρτητου κουρδικού κράτους. Και οι δύο διέθεταν μεγάλο κουρδικό πληθυσμό και κατ' επέκταση ήταν πρόθυμοι να καταπνίξουν κάθε πιθανότητα κουρδικής πολιτικής ενδυνάμωσης. Προς επίρρωση των κοινών τους πεποιθήσεων, ο Άσαντ κατά την επίσκεψη του στην Τουρκία το 2004, είχε δηλώσει *CNN Turk* ότι «αν δεν υπάρχει εδαφική ακεραιότητα στο Ιράκ, δεν μπορούμε να μιλάμε για σταθερότητα στο Ιράκ ή στις χώρες μας ... Δεν είμαστε μόνο εναντίον ενός κουρδικού κράτους, αλλά κάθε πολιτικής οντότητας που θα απειλήσει την ακεραιότητα του Ιράκ ». Η υιοθέτηση μιας τέτοιας πολιτικής στάσης σε ένα ζήτημα που πριν λίγα χρόνια ήταν το βασικότερο σημείο τριβής μεταξύ των δύο χωρών, παρότρυνε τον Ερντογάν να επιδιώξει βαθύτερους δεσμούς με το καθεστώς στη Δαμασκό.³⁶⁵

Μετά από χρόνια σταθερής αλληλεπίδρασης, ο Ερντογάν και ο Άσαντ ανέπτυξαν μια στενή προσωπική σχέση. Ο Άσαντ χαρακτήριζε την Τουρκία ως τον καλύτερο φίλο της Συρίας. Από την άλλη πλευρά ο Ερντογάν αναφερόταν στους

³⁶³ Stein, Turkey's New Foreign Policy, σσ. 21-22.

³⁶⁴ Cagaptay, The New Sultan, σ.123-124.

³⁶⁵ Stein, Turkey's New Foreign Policy, σ. 24.

Σύρους ως αδέρφια, τη στιγμή που ο Νταβούτογλου περιέγραφε την πολιτική της Τουρκίας στη Συρία, ως ένα εντυπωσιακό παράδειγμα της επιτυχίας της εξωτερικής πολιτικής των μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες. Ο Τούρκος πρόεδρος πραγματοποίησε μια ανταποδοτική επίσκεψη στη Δαμασκό τον Απρίλιο του 2007. Την παραμονή της άφιξης του, επτά μέλη του PKK, συμπεριλαμβανομένου ενός ανώτατου διοικητή, παραδόθηκαν στις τουρκικές αρχές ως χειρονομία καλής θέλησης. Τον Απρίλιο του 2009, οι δύο χώρες διεξήγαγαν την πρώτη κοινή τουρκο – συριακή άσκηση, επεκτείνοντας τη συνεργασία τους και στον στρατιωτικό τομέα. Μια συνεργασία που θα επισημοποιηθεί στις 16 Σεπτεμβρίου 2009, με τη σύσταση του Συμβουλίου Στρατηγικής Συνεργασίας Υψηλού Επιπέδου (*High Level Strategic Cooperation Council - HLSCC*). Η σύσταση του συμβουλίου, θα οδηγήσει στη σύναψη δεκατριών συμφωνιών συμπεριλαμβανομένου και ενός ιστορικού συμφώνου για την αντιτρομοκρατία.³⁶⁶ Η Τουρκία είχε αγκαλιάσει τον Μπασάρ αλ-Άσαντ, παρά τον ισχυρισμό του Νταβούτογλου το 2001, ότι η κυβέρνηση του Μπαάθ είχε χάσει τη νομιμότητά της στη χώρα μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου και το θάνατο του πατέρα του. Οι στενές σχέσεις με τη Συρία, ήταν αποφασιστικής σημασίας για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας και την επιδιωκόμενη αύξηση της τουρκικής επιρροής σε μια περιοχή που, όπως θεωρούσε, ανήκε στη φυσική ενδοχώρα της.³⁶⁷

Στις 6 Φεβρουαρίου 2011, βορειοδυτικά της Συρίας, εκεί που τα σύνορα με την Τουρκία ακολουθούν τον ποταμό *Orontes* (Ορόντης) για περίπου 30 χλμ. σηματοδοτώντας μια πρόσφατη άνθιση των δεσμών, ο Ερντογάν συναντήθηκε με το Σύρο ομόλογό του *Muhammad Naji al-Otari* (Μουχαμάντ Νατζί αλ-Οταρί) για να θέσει το θεμέλιο λίθο σε ένα όπως χαρακτήρισε «*φράγμα φιλίας*», ένα κοινό έργο κόστους 28,5 εκατομμυρίων. «*Θέλουμε ολόκληρη την περιοχή να ευημερήσει μαζί με την Τουρκία*», δήλωσε ο Ερντογάν στις τηλεοπτικές κάμερες. «*Προσπαθούμε να μην ποδοπατάμε ο ένας τον άλλον, αλλά να βοηθάμε ο ένας τον άλλον. Και το έχουμε πετύχει αυτό με τη Συρία*». Εντούτοις, μέσα σε λίγους μήνες η Συρία θα έπεφτε σε αναταραχή και οι σχέσεις της με την Τουρκία θα βυθίζονταν στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο.³⁶⁸

³⁶⁶ Philips, *An Uncertain Ally*, σσ. 79-80

³⁶⁷ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 80.

³⁶⁸ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 76.

3.2 Η Εμπλοκή της Τουρκίας στον Πόλεμο

3.2.1 Στήριξη στο Καθεστώς. Έως την έναρξη των αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων, η Συρία αποτελούσε για την Τουρκία μια χώρα πρότυπο φιλίας και συνεργασίας, αποτέλεσμα της, κατά κοινή ομολογία, επιτυχούς εφαρμογής του δόγματος Νταβούτογλου.³⁶⁹ Η Τουρκία, όπως και οι περισσότεροι ξένοι ηγέτες και αναλυτές, είχαν συνταχθεί με την υπόθεση του Σύρου προέδρου ότι η χώρα θα παρέμενε απρόσβλητη από τις αναταραχές που ξέσπασαν στα κράτη της Μέσης Ανατολής.³⁷⁰ Όταν οι εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης επεκτάθηκαν και στη Συρία, η Τουρκία υιοθέτησε μια προσεκτική προσέγγιση, καθόσον η αμφισβήτηση του στάτους κβο του καθεστώτος Άσαντ, δεν αντανάκλασε καμία πτυχή της – μέχρι τότε – επιτυχημένης εξωτερικής της πολιτικής.³⁷¹ Η πρώτη αντίδραση της Τουρκίας, ήταν να προσπαθήσει να πείσει τη Δαμασκό να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του λαού. Ο Ερντογάν δήλωσε ότι είχε μιλήσει με τον Άσαντ και ότι τον συμβούλευσε για την εφαρμογή κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων, προσφέροντας ταυτόχρονα βοήθεια για την επίτευξη των αλλαγών. Η προσέγγιση αυτή βασίστηκε στην υπόθεση ότι οι σχέσεις (ακόμη και οι προσωπικές) που είχαν αναπτύξει οι δύο ηγέτες, θα έδινε τη δυνατότητα στην Άγκυρα να επηρεάσει τη Δαμασκό.³⁷²

Η χρήση βίας από το καθεστώς στη Ντεράα, δεν άλλαξε τη στάση της Τουρκίας. Η εξάπλωση όμως των διαμαρτυριών στην κουρδική περιφέρεια Τζαζίρα στη βορειοανατολική Συρία – η οποία συνορεύει με την τουρκική επαρχία *Mardin* (Μαρντίν) με τους κατοίκους των 2 περιοχών να έχουν τόσο πολιτιστικές όσο και οικογενειακές σχέσεις - προκάλεσε ανησυχίες για μια εξέγερση παρόμοια με τις εξεγέρσεις του 2004. Μία από τις προτεραιότητες για την Άγκυρα, ήταν η διατήρηση ενός ισχυρού και ενιαίου συριακού κράτους, ώστε να αποφευχθεί η εμφάνιση μιας κουρδικής αυτόνομης ζώνης κατά μήκος των τουρκό - συριακών συνόρων.³⁷³ Ο Ερντογάν, προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τη στενή του προσωπική σχέση με τον

³⁶⁹ Ραπτόπουλος, *Η Κρίση στη Συρία*, σ. 71.

³⁷⁰ Philips, *The Battle for Syria*, σ. 76.

³⁷¹ Osman Bahadir Dincer, – Mehmet Hecan, «Turkey's Changing Syria Policy: From Desired Proactivism to Reactivism» in Andis Kudors – Artis Pabriks (ed.), *The War in Syria: Lessons for the West* (Riga: University of Latvia Press, 2016), σ. 151.

³⁷² Francesco D'Alema, «The Evolution of Turkey's Syria Policy» *IAI Working Papers*, 2017, 28 October 2017, <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1728.pdf> (έγινε πρόσβαση 19 Φεβρουαρίου 2018).

³⁷³ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 83.

Άσαντ για να τον αποτρέψει από περαιτέρω επιθετικότητα. Επανειλημμένα μέσω προσωπικών τηλεφωνικών συνομιλιών, προέτρεψε το Σύρο ηγέτη να σταματήσει τις επιθέσεις και να υιοθετήσει μια «θετική, μεταρρυθμιστική προσέγγιση».³⁷⁴ Αντίθετα με την αντίδρασή στην αιγυπτιακή κρίση, η Άγκυρα στην περίπτωση της Συρίας επεδίωξε αρχικά όπως το καθεστώς μεταρρυθμισθεί και παραμείνει στην εξουσία. Για την Τουρκία, η Συρία είχε τόσο οικονομικό όσο και γεωπολιτικό ενδιαφέρον και κατ' επέκταση – όπως στην περίπτωση της Λιβύης - η διατήρηση του Άσαντ στην εξουσία ήταν κρίσιμη.³⁷⁵ Η μη συμμόρφωση του καθεστώτος στις εκκλήσεις, η συνεχιζόμενη βίαιη καταστολή των διαμαρτυριών και η αιματοχυσία, προκάλεσαν διπλωματικό δίλημμα για πολλούς δρώντες, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας. Παρόλα αυτά, η Τουρκία προσπάθησε να διατηρήσει τους δεσμούς της.³⁷⁶ Στις 6 Απριλίου 2011, ο Νταβούτογλου, ενεργώντας ως προσωπικός απεσταλμένος του Τούρκου πρωθυπουργού, συναντήθηκε με τον Άσαντ στη Δαμασκό για να επιδιώξει τη συναίνεσή του στις προτροπές του Ερντογάν και να ανταποκριθεί θετικά στις προσκλήσεις για μεταρρυθμίσεις, προκειμένου να ξεπεραστούν τα προβλήματα πιο εύκολα. Ωστόσο, μόλις λίγες μέρες μετά οι δυνάμεις ασφαλείας της Συρίας σκότωσαν περίπου ογδόντα άτομα, προτρέποντας το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών να εκφράσει τη «βαθιά ανησυχία του» και να επαναλάβει τις προτάσεις για μεταρρυθμίσεις.³⁷⁷

Η Άγκυρα, άρχισε να προσεγγίζει την κρίση υιοθετώντας μια διπλή στρατηγική. Από τη μια πλευρά, ο Ερντογάν ανέβασε τον τόνο των δηλώσεών του σχετικά με την ολοένα και κλιμακούμενη βίαιη αντίδραση του καθεστώτος, ενώ παράλληλα στάθηκε αρωγός στην προσπάθεια δημιουργίας μιας συριακής αντιπολίτευσης με την οργάνωση μιας από τις πρώτες συσκέψεις στην Τουρκία.³⁷⁸ Για να επιδείξει ισορροπημένη αντιμετώπιση μεταξύ των αντιπάλων, σε αυτές κλήθηκε να συμμετάσχει και η συριακή κυβέρνηση, χωρίς όμως θετική ανταπόκριση. Από την άλλη πλευρά ο Τούρκος πρωθυπουργός συνέχισε την ιδιωτική διπλωματία

³⁷⁴Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 81

³⁷⁵Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σσ. 83-84.

³⁷⁶Dincer – Hecan, «Turkey's Changing Syria Policy» in Kudors – Pabriks (ed.), *The War in Syria*, σ. 151.

³⁷⁷Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σ. 83.

³⁷⁸Η πρώτη συνάντηση εξόριστων πολιτικών οντοτήτων, πραγματοποιήθηκε στην *Antalya* (Αττάλεια) της Τουρκίας το Μάιο του 2011. Η συνάντηση είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση μιας κοινής δήλωσης για το πολιτικό μέλλον της Συρίας, ενώ οι συμμετέχοντες θα αποτελέσουν πέντε μήνες αργότερα τον κορμό του Εθνικού Συμβουλίου της Συρίας. Βλ. Gelvin, *The Arab Uprisings*, σ. 130.

με το καθεστώς.³⁷⁹ Στο πλαίσιο αυτό ο *Hakan Fidan* (Χακάν Φιντάν), διευθυντής του Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Τουρκίας (*Milli İstihbarat Teşkilatı -MIT*), με εντολή του Ερντογάν περί τα τέλη Απριλίου μετέβη και αυτός με τη σειρά του στη Δαμασκό, προκειμένου να πείσει το Σύρο ηγέτη, να σταματήσει τις αιματηρές καταστολές και να προβεί στις απαραίτητες πολιτικές μεταρρυθμίσεις, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Γεγονός που κατέδειξε την περιορισμένη φύση της πραγματικής επιρροής της Τουρκίας στο συριακό καθεστώς, παρά τις μακροχρόνιες προσπάθειές της να καλλιεργήσει αυτού του είδους τη σχέση.³⁸⁰ Επιπλέον η Τουρκία (όπως και το Κατάρ), εξέφρασε δημόσια την αντίθεσή της για τις επιβληθείσες από τις ΗΠΑ και την ΕΕ οικονομικές κυρώσεις, υποστηρίζοντας ότι οι προσωπικές επαφές με τον Άσαντ θα τον έπειθαν να συμβιβασθεί.³⁸¹

Όταν η κρίση φάνηκε να ότι βαδίζει στα ίχνη εμφύλιου πολέμου – όπως συνέβη στη Λιβύη - η Τουρκία αντιμετώπισε ένα κρίσιμο δίλημμα. Να υποστηρίξει τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης, διακινδυνεύοντας έτσι τα οφέλη που απέρρεαν από τη συνεργασία με το καθεστώς ή να παραμείνει στο πλευρό του Σύρου προέδρου. Και τα δύο σενάρια περιελάμβαναν ευκαιρίες και κινδύνους για τη χώρα, με τις επιπτώσεις να διαμορφώνουν θετικά ή αρνητικά το προφίλ που τα προηγούμενα χρόνια είχε κατορθώσει να δημιουργήσει.³⁸² Με την εξέγερση της Συρίας σε πλήρη εξέλιξη, ο Ερντογάν προέτρεψε τον Άσαντ να εμπλέξει τη Μουσουλμανική Αδελφότητα³⁸³ σε ένα κυβερνητικό συνασπισμό. Υπό την αιγίδα του *εκδημοκρατισμού*, οι Σουνίτες μουσουλμάνοι της Συρίας θα μπορούσαν να συνεργασθούν και οι εχθροπραξίες θα τελείωναν. Αλλά ήταν ένα βήμα που ο Άσαντ δεν ήταν πρόθυμος να πάρει.³⁸⁴ Οι προηγούμενες προσπάθειες του ΑΚΡ κατά τη δεκαετία του 2000, να διαμεσολαβήσει μεταξύ του συριακού καθεστώτος και της συριακής Μουσουλμανικής Αδελφότητας είχαν αποτύχει. Η κλιμάκωση της συριακής κρίσης, έδινε την ευκαιρία στον Ερντογάν να επαναλάβει την προσπάθεια για τη νομιμοποίηση της και τη συμμετοχή της τελικά σε ένα νέο πλουραλιστικό πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης. Η υπεράσπιση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, όχι

³⁷⁹Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 88-89.

³⁸⁰Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 84.

³⁸¹Hokayem, *Syria's Uprising*, σ. 112.

³⁸²Μούδουρος – Τζιάρρας, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο*, σσ. 98-99.

³⁸³Το ΑΚΡ της Τουρκίας είχε ιστορικούς δεσμούς με την Αδελφότητα. Μάλιστα ο David L. Phillips, χαρακτηρίζει το ΑΚΡ ως ένα «ντε φάκτο κλάδος της» Βλ. Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 82.

³⁸⁴Phillips, *The Kurdish Spring*, σσ. 90-91.

μόνο στη Συρία αλλά και σε ολόκληρη την περιοχή, ήταν βασικός πυλώνας για το ΑΚΡ στην απαίτηση για την πολιτική νομιμοποίηση του Ισλάμ, που με θέρμη υποστήριζε ο Νταβούτογλου.³⁸⁵ Κλιμακώνοντας δε τη διττή της προσέγγιση, τον Ιούλιο η Τουρκία παρείχε ασφαλές καταφύγιο στην πρόσφατα συγκροτηθείσα στρατιωτική οργάνωση του Ελεύθερου Συριακού Στρατού, επιτρέποντας να οργανώσει το πρώτο στρατηγείο του στην τουρκική επαρχία Χατάι.³⁸⁶

Τον Αύγουστο του 2011 και ενώ οι επιθέσεις κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού βρίσκονταν σε εξέλιξη, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών πέρασε ώρες παρακαλώντας τον Σύρο ηγέτη να σταματήσει τη δολοφονία αμάχων και να αποδεχθεί την πρόταση για το σχηματισμό κυβέρνησης με μέλη της Συριακής Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Ο Άσαντ, δείχνοντας σημάδια συμβιβασμού, ανέκοψε τις επιχειρήσεις, αλλά μέσα σε λίγες ώρες από την αναχώρηση του Τούρκου αξιωματούχου από τη Δαμασκό, επιτέθηκε ξανά ενισχύοντας μάλιστα τις δυνάμεις του στη Χάμα – ένα από τα κέντρα της εξέγερσης – με την αποστολή επιπλέον αρμάτων μάχης.³⁸⁷ Μετά την επίθεση ο Ερντογάν εκφράζοντας δημόσια την προσωπική του αγανάκτηση και εξαπάτηση, προειδοποίησε ότι *«Μέχρι τώρα ήμασταν πολύ υπομονετικοί και αναρωτηθήκαμε πολλές φορές αν μπορούμε να λύσουμε αυτό το ζήτημα, κάνοντας τα λόγια μας πράξεις ... Αλλά τώρα έχουμε έρθει στις τελευταίες στιγμές της υπομονής μας»*. Κάλεσε τον Άσαντ να *«σταματήσει κάθε είδους βία και αιματοχυσία»* εντός δεκαπέντε ημερών, ενώ ο Νταβούτογλου ταξίδεψε και πάλι στη Δαμασκό. Ωστόσο και αυτές οι - τελευταίες όπως αποδείχθηκε - προσπάθειες απέτυχαν, εκθέτοντας εκ νέου τα όρια της επιρροής της χώρας πάνω στον γείτονά της.³⁸⁸

Η δήλωση του προέδρου των ΗΠΑ στις 18 Αυγούστου για την αναγκαιότητα αποχώρησης του Άσαντ, ενεργοποίησε τα αντανakλαστικά των περιφερειακών δυνάμεων της Μέσης Ανατολής. Τόσο στην Τουρκία όσο και στις χώρες του κόλπου δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι οι ΗΠΑ δεσμεύτηκαν να ανατρέψουν το Σύρο πρόεδρο και ενδεχομένως να προσφέρουν οποιουσδήποτε πόρους χρειαζόνταν.³⁸⁹ Στις 23 Αυγούστου στην Κωνσταντινούπολη, η Τουρκία φιλοξένησε για δεύτερη φορά

³⁸⁵ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σσ. 84-85.

³⁸⁶ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 127-128.

³⁸⁷ Cagaptay, *The New Sultan*, σσ.192-193.

³⁸⁸ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. σ. 85.

³⁸⁹ Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 93.

μέσα σε λίγους μήνες τις πολιτικές δυνάμεις που σε λίγο καιρό θα συγκροτούσαν το πρώτο αντιπολιτευτικό σώμα.³⁹⁰ Η κυβέρνηση του Ερντογάν, άρχισε πλέον σαφώς να υποστηρίζει τους επαναστάτες, παρέχοντας καταλύματα για τις αντιπολιτευτικές ομάδες σε μέρη όπως η *Gaziantep* (Γκαζιαντέπ) και η *Antakya* (Αντάκεια) κοντά στα σύνορα με τη Συρία. Πολλοί δε αντιπολιτευόμενοι από την εξορία, είχαν αρχίσει να εγκαθίστανται και στην Κωνσταντινούπολη, καθιστώντας την έτσι ένα επαναστατικό κέντρο.³⁹¹

Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία συνέχισε να ασκεί πιέσεις στο συριακό καθεστώς, οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είχαν κλονισθεί. Στις 23 Σεπτεμβρίου 2011 επέβαλε εμπάργκο όπλων στη Συρία, ενώ στις 30 Νοεμβρίου ανέστειλε όλες τις σχέσεις με την κεντρική τράπεζα της χώρας και πάγωσε τα περιουσιακά στοιχεία της συριακής κυβέρνησης.³⁹² Παράλληλα, ύστερα από την αποτυχία του Συμβουλίου Ασφαλείας να επιτύχει ψήφισμα για την επιβολή κυρώσεων τον Οκτώβριο – εξαιτίας βέτο που έθεσαν η Ρωσία και η Κίνα – προχώρησε στην επιβολή μονομερών κυρώσεων, ενώ ανακοίνωσε και τη διεξαγωγή στρατιωτικών ασκήσεων στα νότια σύνορά της, για την άσκηση επιπλέον πίεσης στο Σύρο ηγέτη. Οι αποφάσεις αυτές, σηματοδοτούσαν μια διαφορετική προσέγγιση της συριακής κρίσης και την επιλογή μιας νέας συγκρουσιακής στάσης απέναντι στον Άσαντ.³⁹³

3.2.2 Αλλαγή Στάσης. Έχοντας επιλέξει από τις αρχές του Φθινοπώρου την αλλαγή καθεστώτος ως τον τρόπο επίλυσης της συριακής κρίσης, η Τουρκία αρχικά επεδίωξε με θέρμη τη συγκρότηση και νομιμοποίηση ενός αντιπολιτευτικού σώματος που θα αποτελούσε την εναλλακτική πρόταση έναντι του Άσαντ και παράλληλα θα κατεύθυνε πολιτικά τον *FSA* - την ένοπλη πτέρυγά του – και θα εξασφάλιζε την οικονομική και υλικοτεχνική του υποστήριξη.

Το Εθνικό Συμβούλιο της Συρίας (*Syrian National Council - SNC*) ήταν ο πρώτος συνασπισμός της πολιτικής αντιπολίτευσης και αποτέλεσε μια σοβαρή αν και, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, προβληματική προσπάθεια να οργανωθεί η πολιτική ενέργεια της εξέγερσης σε μια συνεκτική φωνή. Η συγκρότησή του έλαβε χώρα στην

³⁹⁰Ivan Watson, «Syrian Activists Form a National Council», *CNN*, 24 August 2011, <https://cnn.it/2s63ghJ> (έγινε πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2018).

³⁹¹Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 148.

³⁹²Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 103-104

³⁹³Stein, *Turkey's New Foreign Policy*. Davutoglu, σ. 85-86.

Κωνσταντινούπολη στις 2 Οκτωβρίου 2011, αποτελούνταν από 230 μέλη υπό την προεδρία του *Burhan Ghalioun* (Μπουρχάν Γκαλιούν) και συγκέντρωσε πάνω από τριάντα ομάδες αντιπολίτευσης, όπως τη Μουσουλμανική Αδελφότητα,³⁹⁴ τους συμμετέχοντες στη Διακήρυξη της Δαμασκού αλλά και ανεξάρτητους ακτιβιστές.³⁹⁵ Αρχικά, η πολιτική εξουσία της SNC δεν αμφισβητήθηκε τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και εντός της Συρίας. Έτσι, στις 10 Οκτωβρίου 2011, η Γαλλία αναγνώρισε το SNC ως νόμιμη πολιτική αρχή που εκπροσωπεί τη χώρα - μια κίνηση που ώθησε και άλλες δυτικές χώρες να ακολουθήσουν το παράδειγμα - με τον FSA να πράττει το ίδιο στο τέλος Νοεμβρίου.³⁹⁶ Με την Κωνσταντινούπολη πλέον κέντρο της συριακής αντιπολίτευσης και τον FSA εγκατεστημένο στο νότο της τουρκικής επικράτειας να οργανώνει την ένοπλη αντίσταση στο εσωτερικό της Συρίας, η Τουρκία είχε *de facto* κηρύξει τον πόλεμο στον Άσαντ.³⁹⁷

Με πρόθεση να παρακινήσει περισσότερο τη διεθνή κοινότητα, ο Ερντογάν σε μια έξαρση της ρητορικής του στις 22 Νοεμβρίου 2011, αφού πρώτα εξομοίωσε τον Άσαντ με το Μουαμάρ αλ-Καντάφι, τον κάλεσε για μια ακόμη μια φορά να παραιτηθεί: *«Απλά παραιτήσου προτού χυθεί περισσότερο αίμα, προτού ακόμη περισσότεροι βασανισθούν. Για την ευημερία τόσο της χώρας όσο και της περιοχής»*. Συνεχίζοντας συμβούλευσε το Σύρο ηγέτη ότι *«δεν είναι ηρωισμός να πολεμά κάποιος εναντίον του λαού του»* και αποτυπώνοντας τις προθέσεις του, προειδοποίησε πως *«όταν ένα έθνος - ειδικά συγγενικό - υφίσταται βασανιστήρια, δεν έχουμε απολύτως καμία πρόθεση να κλείσουμε τα μάτια, δεν μπορούμε να γυρίσουμε την πλάτη μας στη Συρία»*.³⁹⁸ Παράλληλα, με την υποστήριξη τόσο της Γαλλίας όσο και της Σαουδικής Αραβίας, η Άγκυρα τον ίδιο μήνα άρχισε να υποστηρίζει τη διεθνή παρέμβαση στη Συρία με την πρόταση δημιουργίας μιας ζώνης ασφαλείας (*buffer zone*) κατά μήκος των νοτίων συνόρων της, η οποία θα προστατευόταν από μια ζώνη χωρίς πτήσεις (*no-fly zone*). Ήταν σαφές, ότι η διπλωματία με τη γειτονική χώρα δεν αποτελούσε πλέον

³⁹⁴ Ο Μπουρχάν Γκαλιούν είχε συνδέσει το όνομά του με την Αδελφότητα. Προκειμένου να εξασφαλίσει τη νομιμότητα που απαιτούνταν το Συμβούλιο δημιούργησε διπλωματικές σχέσεις με όλες τις κύριες ευρωπαϊκές χώρες και τα κράτη του Κόλπου. Βλ. Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 149-150.

³⁹⁵ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 106-108.

³⁹⁶ Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 150-156.

³⁹⁷ Phillips, *The Kurdish Spring*, σσ. 91-92.

³⁹⁸ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 81

επιλογή του Τούρκου προέδρου.³⁹⁹

Από τις αρχές του 2012 εμφανίσθηκαν τριβές μεταξύ των μελών του SNC που αφορούσαν στην επιρροή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, η οποία και κατείχε την πλειοψηφία των εδρών του Συμβουλίου. Η Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και το Μπαχρέιν τους έβλεπαν ως απειλή, ενώ και οι φιλελεύθεροι ισχυρίζονταν ότι η ενδυνάμωσή τους, απέτρεπε κυρίως τις μειονότητες από το να στηρίζουν την προσπάθεια. Από την άλλη πλευρά, το Κατάρ και η Τουρκία, έχοντας την ισχυρότερη σχέση με την ομάδα, έβλεπαν θετικά την άνοδο της Αδελφότητας στις θέσεις κλειδιά του SNC – με την Τουρκία επιπλέον να φιλοξενεί το Συμβούλιο στην Κωνσταντινούπολη – και δε φαίνονταν πρόθυμοι να την πιάσουν να βελτιώσει τις σχέσεις τους με τα άλλα μέλη.⁴⁰⁰ Το αποτέλεσμα ήταν οι διαιρέσεις αυτές να περιορίζουν την αποτελεσματικότητα του SNC ως το πολιτικό όργανο που θα συντόνιζε τις διπλωματικές προσπάθειες εναντίον του καθεστώτος και θα υποστήριζε τον ένοπλο αγώνα στο εσωτερικό της Συρίας. Αναποτελεσματικότητα, οι οποία γίνονταν αντιληπτή και από τους δυτικούς υποστηρικτές.

Με εδραιωμένη την πεποίθηση ότι το καθεστώς θα πέσει, οι δυτικές χώρες ξεκίνησαν διπλωματικούς ελιγμούς για να απονομιμοποιήσουν τη κυβέρνηση στη Δαμασκό, με την πρωτοβουλία της Διεθνούς Διάσκεψης των Φίλων του Συριακού Λαού (*International Conference of the Friends of the Syrian People*)⁴⁰¹ το Φεβρουάριο του 2012, να αποτελεί το πρώτο βήμα.⁴⁰² Η τουρκική κυβέρνηση στην προσπάθειά της να ενισχύσει την αντιπολίτευση αλλά και να συσπειρώσει τη διεθνή κοινότητα, φιλοξένησε τη δεύτερη σύσκεψη στην Κωνσταντινούπολη τον Απρίλιο του ιδίου έτους,⁴⁰³ αποτυγχάνοντας όμως να αναγνωρισθεί το SNC ως το «μοναδικό νόμιμο εκπρόσωπο του συριακού λαού» παρά μόνο ως το «κύριο σημείο επαφής».⁴⁰⁴ Είχε γίνει σαφές, ότι οι βασικοί περιφερειακοί δρώντες (μεταξύ αυτών και η Τουρκία) ακολουθούσαν τις δικές τους προτεραιότητες για την υποστήριξη των ένοπλων

³⁹⁹ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 86-87.

⁴⁰⁰ Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 124-125.

⁴⁰¹ Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που ξεκίνησε η Γαλλία, με έναν αριθμό χωρών που κυμαίνονταν από 70 μέχρι 114 να συμμετέχουν στις τέσσερις πρώτες συσκέψεις εντός του 2012. Αργότερα, μετά από μια διάσκεψη που έλαβε χώρα στο Λονδίνο, ονομάστηκε «Οι Έντεκα του Λονδίνου». Μεταξύ αυτών ήταν και η Τουρκία. Βλ. Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 137.

⁴⁰² Baczko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 163.

⁴⁰³ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 114.

⁴⁰⁴ «Istanbul Summit Tries to Increase Pressure on Syria», *BBC News*, 1 April 2012, <https://bbc.in/2LHMQFm> (έγινε πρόσβαση στις 6 Νοεμβρίου 2018).

επαναστατικών ομάδων που συγκροτούνταν για να αντιταχθούν στο καθεστώς Άσαντ και ως εκ τούτου η Δύση παρουσιάζονταν επιφυλακτική. Υπό την πίεση των δυτικών αλλά και των χωρών του Κόλπου (πλην του Κατάρ), το Νοέμβριο του 2012 το SNC⁴⁰⁵ θα απορροφήσει επιπλέον αντιπολιτευτικές ομάδες και θα μετονομασθεί σε Εθνικό Συνασπισμό για τις Συριακές Επαναστατικές και Αντιπολιτευτικές Δυνάμεις (*National Coalition for Syrian Revolutionary and Opposition Forces* ή απλά SOC). Με το SNC να κατέχει πλέον 22 από τις 63 έδρες της Γενικής Συνέλευσης, η επιρροή της Μουσουλμανικής Αδελφότητας είχε μειωθεί δραματικά και κατ' επέκταση και αυτή της τουρκικής κυβέρνησης.⁴⁰⁶

Έχοντας αναδειχθεί αρχικά ως το κυρίαρχο μέρος στο SNC, η επιρροή της Αδελφότητας επεκτάθηκε και στον FSA. Η εγκατάσταση της ηγεσίας του στην Τουρκία, είχε ως αποτέλεσμα να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την τουρκική κυβέρνηση και τον ευρύτερο μηχανισμό ασφαλείας της.⁴⁰⁷ Κατ' επέκταση, το SNC πλέον της επιρροής, μετέφερε και τις εγγενείς του αδυναμίες. Έτσι ένας αγώνας για την εξουσία εξερράγη στις τάξεις του, με αρκετούς ανώτερους αξιωματικούς να εγκαταλείπουν την οργάνωση, ενοχλημένοι από την παρουσία πολιτοφυλάκων που υποστηρίζονταν από τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και ισχυριζόμενοι ότι λόγω εμπειρίας θα έπρεπε να έχουν το μονοπώλιο στη στρατιωτική ηγεσία.⁴⁰⁸ Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι οι τρεις βασικοί περιφερειακοί δρώντες είχαν ως κοινό στόχο την ανατροπή του Άσαντ, η υλικοτεχνική υποστήριξη των ένοπλων ομάδων δεν ήταν ούτε συντονισμένη, αλλά ούτε και απευθύνονταν σε συγκεκριμένες ομάδες.⁴⁰⁹ Η ασθενής οργανωτική δομή του FSA και η επακόλουθη αναποτελεσματικότητα οφείλονταν στο γεγονός ότι οι υποστηρικτές του έδιναν προτεραιότητα στις δικές τους πολιτικές,⁴¹⁰ γεγονός που έκανε τη Δύση να αντιμετωπίζει την ένοπλη αντιπαράθεση με ακόμη περισσότερο σκεπτικισμό.⁴¹¹

⁴⁰⁵Ο Γκαλιούν είχε αντικατασταθεί, μετά από πίεση κυρίως των συμμετεχόντων στη Διακήρυξη της Δαμασκού, από το Μάϊο του 2012 και τη θέση του ως επικεφαλής του SNC είχε αναλάβει ένας αντιφρονούντας Κούρδος ο Abdel Basset Sayda (Αμπντέλ Μπασέ Σαΐντα), ο οποίος όμως θα αποδειχθεί αδύναμος να επιβάλλει την εξουσία του. Βλ. Bacsko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 150.

⁴⁰⁶Phillips, *The Battle for Syria*, σ.132.

⁴⁰⁷Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 81.

⁴⁰⁸Bacsko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σσ. 155-156.

⁴⁰⁹Phillips, *The Battle for Syria*, σ.155.

⁴¹⁰Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 98.

⁴¹¹Η παρουσία της αλ-Νούσρα ήδη από τον Ιανουάριο του 2012 στη Συρία, δημιούργησε επιπλέον επιφυλάξεις τόσο στους Αμερικανούς όσο και στους Ευρωπαίους αξιωματούχους. Χαρακτηριστική

Η συμπεριφορά της Τουρκίας ήταν για μια ακόμη μια φορά εξαιρετικά αμφίθυμη. Η Άγκυρα άρχισε να παρέχει εκπαίδευση και να εξοπλίζει τον FSA,⁴¹² ενώ συνεργαζόμενη με το Κατάρ και τη Σαουδική Αραβία στα μέσα του 2012 θα αναπτύξει ένα κέντρο επιχειρήσεων στο *Incirlik* (Ιντσιρλίκ), για το συντονισμό της ένοπλης αντίστασης.⁴¹³ Παράλληλα όμως, άρχισε να ενισχύει μεμονωμένες ομάδες,⁴¹⁴ εκτός της επίσημης δομής του FSA, υπονομεύοντας έτσι το συνασπισμό που η ίδια επεδίωκε να ενδυναμώσει.⁴¹⁵ Η αδυναμία ενοποίησης της αντιπολίτευσης και κατ' επέκταση η έλλειψη επαρκούς υποστήριξης προς τις μετριοπαθείς ένοπλες ομάδες, άνοιξε το δρόμο σε αντάρτικες ομάδες με ακραίες ισλαμιστικές αντιλήψεις να αναλάβουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη Συρία.⁴¹⁶ Καθώς η ένοπλη σύγκρουση προχωρούσε, η Τουρκία, απογοητευμένη από την αρχική της προσπάθεια, φάνηκε πρόθυμη να συνεργαστεί με αυτούς που ήταν πιο αποτελεσματικοί στην καταπολέμηση του καθεστώτος, με το Χακάν Φιντάν να αναλαμβάνει να φέρει σε πέρας το νέο έργο.⁴¹⁷ Η τούρκικη Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών αποτέλεσε το εργαλείο της αναζωπύρωσης του ένοπλου κινήματος. Από το 2012, η τουρκική κυβέρνηση δημιούργησε ένα διασυνοριακό κανάλι για την οικονομική και υλικοτεχνική υποστήριξη ακραίων ισλαμιστικών ομάδων. Η Τουρκία, αφενός μεν επεδίωκε την πτώση του καθεστώτος, αφετέρου δε άρχισε να ανησυχεί για τις επιτυχίες που την ίδια εποχή σημείωνε το κουρδικό PYD στη βορειοανατολική Συρία.⁴¹⁸

Παρά τις διαρθρωτικές της αδυναμίες και τους στρατιωτικούς της περιορισμούς, η αντιπολίτευση τον Ιούνιο του 2012 ήλεγχε μεγάλες περιοχές της

είναι η δήλωση του στρατηγού *Martin Dempsey* (Μάρτιν Ντέμσεϊ), τότε Αρχηγού των ΕΔ των ΗΠΑ, κατά την οποία αφού εξέφρασε τις ανησυχίες για το «*ποιοί αποτελούν το αντιπολιτευτικό κίνημα στη Συρία*», στη συνέχεια ανέφερε ότι «*υπάρχουν ενδείξεις για εμπλοκή της αλ- Κάιντα στη σύγκρουση*» και ότι παρά το γεγονός ότι ενδιαφέρονται να στηρίξουν την αντιπολίτευση «*είναι πρόωρο να μιλήσουμε για την υποστήριξη με οπλισμό του FSA*». Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σσ. 64-65.

⁴¹²Michael Weiss, «Syrian Rebels Say Turkey is Arming and Training Them», *The Telegraph*, 22 May 2012, <https://bit.ly/2Vpwbem> (έγινε πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου 2017).

⁴¹³Regan Doherty – Amena Bakr, «Secret Turkish Nerve Center Leads Aid to Syria Rebels», *Reuters*, 22 July 2012, <https://reut.rs/2EXDcxK> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017).

⁴¹⁴Μία από αυτές ήταν η Λίβα αλ-Ταουχίντ (ιδεολογικά ευθυγραμμισμένη με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα), που μάλιστα έλαβε μέρος - μία ημέρα μετά τη συγκρότησή της - στην επίθεση στο Χαλέπι στις 19 Ιουλίου 2012, η οποία ήταν αποτυχημένη ως επιχείρηση, δείγμα της έλλειψης συντονισμού από πλευράς ανταρτών. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ.145.

⁴¹⁵Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 89.

⁴¹⁶Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 104.

⁴¹⁷Phillips, *The Battle for Syria*, σ.157.

⁴¹⁸Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 117.

βόρειας Συρίας, μεταξύ αυτών και σημαντικές συνοριακές διελεύσεις. Από τα σημεία αυτά, παρέχονταν μέσω της Τουρκίας⁴¹⁹ σχεδόν όλη η υποστήριξη των αντάρτικων ομάδων.⁴²⁰ Η τουρκική επικράτεια είχε μετατραπεί σε ζωτική παράμετρο του ένοπλου αγώνα, με την κυβέρνηση να επιτρέπει και να συντονίζει τη διοχέτευση όπλων και άλλων ενισχύσεων μέσω των σημείων διελεύσεως *Bab al-Hawa* (Μπάμπ αλ-Χάουα), *Bab al-Salamah* (Μπαμπ αλ-Σαλαμάχ) και *Jarabulus* (Τζαραμπλούς).⁴²¹ Προϊόντος δε του χρόνου η οραματισθείσα από την Τουρκία ενιαία ένοπλη αντιπολίτευση γίνονταν όλο και πιο αδύναμη. Στα μέσα του 2012 μόνο οι μισές από τις ενεργές πολιτοφυλακές βρίσκονταν υπό τη διοίκηση του FSA, έχοντας αποσπαστεί είτε για να σχηματίσουν νέες δομές είτε για να ενωθούν σε νέα μέτωπα με ριζοσπαστικές ομάδες, εξαπλώνοντας τη βία και καθιστώντας δύσκολες τις όποιες προσπάθειες ενοποίησης.⁴²²

3.2.3 Πορεία προς το Αδιέξοδο. Πέραν της υποστήριξης των ένοπλων ομάδων, η τουρκική εμπλοκή στη σύγκρουση γινόταν ολοένα και πιο βαθιά. Τον Ιούνιο του 2012, ένα τουρκικό αεροσκάφος *RF-4E Phantom* καταρρίφθηκε από τη συριακή αεράμυνα στον εναέριο χώρο πάνω από την πόλη *Latakia* (Λατάκια), με την Τουρκία να συγκεντρώνει στρατιωτικές δυνάμεις στα σύνορά της με τη Συρία, ενώ παράλληλα ζήτησε τη σύγκλιση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου επικαλούμενη το Άρθρο 5, που αφορά στη συλλογική ασφάλεια, με το NATO να απορρίπτει το αίτημα. Η διασυνοριακή βία συνεχίστηκε όταν τον Οκτώβριο του ιδίου έτους όταν η Συρία βομβάρδισε την τουρκική συνοριακή πόλη *Akcakale* (Ατσάκαλε) σκοτώνοντας πέντε αμάχους και τις τουρκικές δυνάμεις να ανταποδίδουν με μια σειρά σφοδρών πυρών πυροβολικού κατά των βόρειων συριακών πόλεων. Η Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, μετά την έξαρση των επεισοδίων, εξέδωσε ψήφισμα με το οποίο εξουσιοδοτούσε τον Ερντογάν να χρησιμοποιήσει τις ΕΔ της χώρας στο

⁴¹⁹ Σύμφωνα με μια έκθεση των ΗΕ που αφορούσε στις μεταφορές όπλων από τη Λιβύη, σημείωνε ότι τα όπλα μεταφέρονταν αεροπορικά στην Γκαζιαντέπ, την Αγκυρα και την Αντάκια και δια θαλάσσης προς το *Mersin* (Μερσίνα) και το *Iskenderun* (Ισκεντερούμ) προτού παραληφθούν από φορητά στα σύνορα. Επίσης ανέφερε ότι πολλές πηγές, συμπεριλαμβανομένων αξιωματούχων της Λιβύης αλλά και αλλοδαπών αντιπροσώπων στη χώρα, ισχυρίστηκαν ότι το Κατάρ οργάνωνε στρατιωτικό υλικό για να μεταφερθεί αεροπορικά από τη Λιβύη στο Κατάρ και στη συνέχεια στην Τουρκία. Όταν ζητούνταν λεπτομέρειες σχετικά με το φορτίο για αρκετές πτήσεις μεταξύ Λιβύης, Κατάρ και Τουρκίας, η Ντόχα αρνούνταν να τις παρέξει. Βλ. Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 154.

⁴²⁰ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 81-82.

⁴²¹ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 79-80.

⁴²² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 82.

εξωτερικό, εφόσον απαιτούνταν.⁴²³ Στις τελευταίες ημέρες του 2012, ο πρόεδρος της Τουρκίας ανακοίνωσε ξαφνικά ότι η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών της χώρας συζητούσε με τον φυλακισμένο ηγέτη του *PKK*, Αμπντουλάχ Οτσαλάν, για μια πιθανή ειρηνευτική διαδικασία. Καθώς οι συνομιλίες προχώρησαν, το Μάρτιο του 2013 το *PKK* ανακοίνωσε την κατάπαυση του πυρός και την απόσυρση των δυνάμεών του στο βόρειο Ιράκ τον επόμενο μήνα. Σε αρκετούς, γεννήθηκε η ελπίδα ότι αυτό ίσως σηματοδοτούσε το τέλος της μακράς αντιπαράθεσης Τουρκίας και *PKK* που κρατούσε από τα μέσα της δεκαετίας του 1980.⁴²⁴ Στην πραγματικότητα, η ενέργεια του Τούρκου προέδρου, συνδέονταν άμεσα με τη νέα πραγματικότητα που διαμορφώνονταν στη βόρεια Συρία.

Όταν το Μάιο του 2013, η τουρκική πόλη *Reyhanli* (Ρεϋχανλί) - μια πόλη στην επαρχία Χατάι που μοιράζεται ένα παρόμοιο εθνοτικό και σεχταριστικό μείγμα με τη Συρία - συγκλονίστηκε με βομβιστικές επιθέσεις αυτοκινήτων⁴²⁵ που σκότωσαν 43 άτομα και τραυμάτισαν άλλα 140, ο Ερντογάν κατηγόρησε τις υπηρεσίες ασφαλείας του Άσαντ ως υπεύθυνες για την επίθεση.⁴²⁶ Ωστόσο, ούτε τα περιστατικά αυτά αλλά ούτε και η επιθυμία της Τουρκίας να ανατρέψει τον Άσαντ οδήγησαν σε επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας. Οι τουρκικές ΕΔ ήταν οι μεγαλύτερες σε μέγεθος στη Μέση Ανατολή, πλην όμως – βασιζόμενες κυρίως σε κληρωτούς – ήταν αμφίβολη η αποτελεσματικότητά τους. Επιπλέον, πιθανή στρατιωτική παρέμβαση, ενδεχομένως δε θα είχε τη στήριξη του τουρκικού λαού. Σύμφωνα με μια δημοσκόπηση ενός ερευνητικού κέντρου με έδρα την Ουάσιγκτον (*Pew Research Center*) το Μάιο του 2013, το 65% των Τούρκων ήταν αντίθετοι με την υποστήριξη των αντάρτικων ομάδων, ενώ το 68% δεν ήταν θετικοί σε μια στρατιωτική επέμβαση στη Συρία.⁴²⁷ Παρά την αρνητική στάση του τουρκικού λαού, η χώρα παρέμενε άμεσα εμπλεκόμενη στη σύγκρουση, μέσω της συνεχούς υποστήριξης του ένοπλου αγώνα. Στρατιωτικά κέντρα διοίκησης είχαν εγκατασταθεί τόσο στη νότια Τουρκία όσο και

⁴²³Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 92.

⁴²⁴Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 226-227.

⁴²⁵Την ίδια περίοδο άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια ότι ο ISIS επιχειρούσε ως διακριτή οντότητα στη Συρία, με την κοινοποίηση στο Youtube βίντεο τραβηγμένων στην πόλη Ράκκα, που έδειχναν τρεις άνδρες να πυροβολούνται στο κεφάλι, από μαχητές που φορούσαν κουκούλες. Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 123.

⁴²⁶Kareem Fahim-Sebnem Arsu, «Car Bombings Kill Dozens in Center of Turkish Town Near the Syrian Border», *The New York Times*, 11 May 2013, <https://nyti.ms/2Qh8RLN> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017)

⁴²⁷Phillips, *The Battle for Syria*, σσ. 189-190

στην Ιορδανία από τα μέσα του 2013, για να διοχετεύουν στρατιωτική υποστήριξη σε ένοπλες ομάδες αντιπολίτευσης στη βόρεια και νότια Συρία αντίστοιχα. Στην Τουρκία, το MOM (*Müşterek Operasyon Merkezi – Διακλαδικό Επιχειρησιακό Κέντρο*) και στην Ιορδανία (Αμάν) το MOC (*Military Operation Center - Κέντρο Στρατιωτικών Επιχειρήσεων*).⁴²⁸ Η αμερικανική Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (*Central Intelligence Agency – CIA*) με την παρουσία της εκεί, εξασφάλιζε ότι η παρεχόμενη υποστήριξη θα κατευθύνονταν στις ομάδες εκείνες που οι ΗΠΑ δεν είχαν κατατάξει ως ακραίες ή τρομοκρατικές.⁴²⁹

Στις 21 Αυγούστου 2013, ένα από τα πλέον τραγικά περιστατικά του πολέμου στη Συρία έλαβε χώρα στο βορειοανατολικό προάστιο της Δαμασκού *Ghouta* (Γούτα). Οι καθεστωτικές δυνάμεις φέρεται⁴³⁰ να χρησιμοποίησαν χημικά όπλα (αέριο νεύρων σαρίν) στο πλαίσιο επιθετικής τους ενέργειας με στόχο την απώθησή τους από την περιοχή, με αποτέλεσμα εκατοντάδες αμάχων να χάσουν τη ζωή τους ή να υποστούν σημαντικές σωματικές βλάβες.⁴³¹ Η χρήση από το καθεστώς όπλων μαζικής καταστροφής και δη χημικών στη σύγκρουση, αποτελούσε για τον πρόεδρο των ΗΠΑ «κόκκινη γραμμή», όπως είχε δηλώσει ακριβώς ένα χρόνο πριν.⁴³² Με δεδομένη τη δέσμευση του αμερικανού προέδρου μια επέμβαση με τη μορφή ενδεχομένως συντονισμένων βομβαρδισμών σε συριακές βάσεις φαίνονταν αρκετά πιθανή, με αρκετά κράτη υποστηρικτές της αντιπολίτευσης να καλούν για αντίποινα.⁴³³ Η αγωνία για το συριακό καθεστώς και οι προσδοκίες της αντιπολίτευσης έλαβαν τέλος περίπου τρεις εβδομάδες αργότερα. Αρχικά το θέμα της διεθνούς παρέμβασης καταψηφίστηκε στο βρετανικό Κοινοβούλιο, ενώ δύο ημέρες μετά, ο πρόεδρος των ΗΠΑ δήλωσε ότι θα επιδιώξει την εξουσιοδότηση του Κογκρέσου για την πραγματοποίηση στρατιωτικών προσβολών.⁴³⁴ Τελικά η δυτική

⁴²⁸ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 98-99.

⁴²⁹ Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σ. 91-92.

⁴³⁰ Σύμφωνα με τον καθηγητή *Tim Anderson* (Τιμ Άντερσον), η επίθεση προήλθε από την ισλαμιστική οργάνωση αλ-Νούσρα, η οποία το Δεκέμβριο του 2012 είχε καταλάβει ένα εργοστάσιο χημικών κοντά στο Χαλέπι, με την παρότρυνση της τουρκικής κυβέρνησης για να προκαλέσουν τη στρατιωτική επέμβαση των δυτικών. Βλ. *Tim Anderson*, «The Dirty War on Syria: Chemical Fabrications, The East Ghouta Incident», *Global Research*, 12 December 2015, <https://bit.ly/2rZfysm> (έγινε πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου 2017).

⁴³¹ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 82

⁴³² James Ball, «Obama Issues Syria a “Red Line” Warning on Chemical Weapons», *The Washington Post*, 20 August 2012, <https://wapo.st/2EX1AkZ> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017).

⁴³³ Bacsko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 164.

⁴³⁴ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 150.

παρέμβαση δεν ήρθε ποτέ, αφού τα ΗΕ – κατόπιν πρωτοβουλίας της Ρωσίας – ενέκριναν ψήφισμα για τη συγκέντρωση και καταστροφή των συριακών αποθεμάτων. Η απόφαση του Άσαντ να συνεργασθεί με τον Οργανισμό για την Απαγόρευση Διάδοσης των Χημικών όπλων (*Organization for the Prohibition of Chemical Weapons-OPCW*), προκάλεσε την απογοήτευση του Τούρκου προέδρου.⁴³⁵

Ο Ερντογάν γινόταν ολοένα και πιο εριστικός, καλώντας τις Ηνωμένες Πολιτείες να επέμβουν και να σταματήσουν τη σφαγή. Η Τουρκία είχε αρχίσει να αντιμετωπίζει άλλο ένα εξίσου σοβαρό πρόβλημα, αποτέλεσμα της κλιμάκωσης των ενόπλων συγκρούσεων στο εσωτερικό της γειτονικής της χώρας. Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ, μέχρι τον Ιανουάριο του 2013 περισσότεροι από εξήντα χιλιάδες άνθρωποι είχαν χάσει τη ζωή τους, ενώ περισσότεροι από δύο εκατομμύρια είχαν εκτοπισθεί από τον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας.⁴³⁶ Σύμφωνα με τουρκικές πηγές, οι εξακόσιες χιλιάδες ζούσαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς στη νότια Τουρκία.⁴³⁷ Η τουρκική κυβέρνηση, μετά τις πρώτες μαζικές εισόδους προσφύγων στην επικράτεια της, είχε κλείσει τα σημεία διέλευσης των συνόρων της, τα οποία και ξανάνοιξε όταν οι επαναστάτες άρχισαν να ελέγχουν μεγάλες περιοχές στη Βόρεια Συρία. Λόγω της συμφωνίας που είχε συνομολογηθεί με τον Άσαντ στις αρχές της δεκαετίας του 2000, εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες με συριακά διαβατήρια διέσχισαν τα σύνορα εγκαθιστάμενοι είτε σε προσφυγικούς καταυλισμούς, είτε οπουδήποτε αλλού στη χώρα.⁴³⁸ Παράλληλα, όταν η Δύση απέτυχε να επέμβει μετά τη χρήση των χημικών, η τουρκική κυβέρνηση ενίσχυσε την υποστήριξή της στις ακραίες ισλαμιστικές ομάδες.⁴³⁹ Ολόκληρη η τουρκική επικράτεια, είχε γίνει διαμετακομιστικός κόμβος για τους τζιχαντιστές που επιχειρούσαν στη βόρεια Συρία. Η νότια Τουρκία έβριθε ασφαλών καταφυγίων, ενώ

⁴³⁵Baczko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 166.

⁴³⁶Philips, *An Uncertain Ally*, σσ. 81-82.

⁴³⁷Humeyra Pamuk, «Number of Syrian Refugees in Turkey Exceeds 600,000: Turkish Official», *Reuters*, 21 October 2013, <https://reut.rs/2LilbUD> (έγινε πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2017).

⁴³⁸Baczko–Dorrnsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 172.

⁴³⁹Η συμμετοχή της Τουρκίας επιβεβαιώθηκε αργότερα από τον Αντιπρόεδρο Joe Biden (Τζο Μπάιντεν) όταν κατά τη διάρκεια ομιλίας του στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ τον Οκτώβριο του 2014, δήλωσε ότι οι σύμμαχοί των ΗΠΑ στην περιοχή ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα. Χαρακτηριστικά ανέφερε ότι «οι Τούρκοι, οι Σαουδάραβες, τα Εμιράτα ήταν τόσο αποφασισμένοι να διώξουν τον Assad που έριξαν εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια και δεκάδες χιλιάδες τόνους όπλων σε οποιονδήποτε θα πολεμούσε εναντίον του Άσαντ» Για να συμπληρώσει στη συνέχεια ότι «οι άνθρωποι που προμηθεύονταν ήταν η αλ-Νούσρα και η αλ-Κάιντα και τα εξτρεμιστικά στοιχεία των τζιχαντ που προέρχονταν από άλλα μέρη του κόσμου». Βλ. Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 89.

η Κωνσταντινούπολη μαχητές που επιχειρούσαν στη Συρία διατηρούσαν σπίτια για τη φιλοξενία των νέων αφίξεων. Η ασφάλεια των συνόρων ήταν χαλαρή, ενώ στο αεροδρόμιο του Χατάι νέοι αντάρτες έφταναν ντυμένοι ακόμη και με στρατιωτική περιβολή.⁴⁴⁰ Δίχως άλλο, οι μεταβαλλόμενες συνθήκες στο έδαφος έπαιξαν και αυτές το ρόλο τους. Το φθινόπωρο του 2013, οι Κούρδοι ανακοίνωσαν την ίδρυση των καντονιών της Ροζάβα για τη διαχείριση των περιοχών που ήλεγχαν πλέον. Έχοντας να αντιμετωπίσει και την προοπτική ενός οιονεί κουρδικού κράτους, η Τουρκία έκλεισε ακόμα περισσότερο τα μάτια στα ακραία ισλαμιστικά στοιχεία που διέσχιζαν τα νότια σύνορά της.⁴⁴¹

Στις αρχές του 2014 και μετά από μια σειρά επιτυχιών των κυβερνητικών δυνάμεων, το καθεστώς προχώρησε σε μια σειρά συμφωνιών, που αναφέρονται ως *συμφωνίες συμφιλίωσης*, με αντικαθεστωτικές δυνάμεις που βρίσκονταν κυκλωμένες. Το καθεστώς παρείχε μια οδό διαφυγής, με τις αντάρτικες ομάδες να συγκεντρώνονται κυρίως στο Ιντλίμπ.⁴⁴² Ενώ η κατάσταση στο Χαλέπι στη Χάμα και στη Χόμς φαίνονταν να αποκλιμακώνεται, οι συγκρούσεις μεταξύ των Κούρδων και του ISIS στα βορειανατολικά της χώρας εντεινόνταν. Έχοντας απολέσει το βασικό κόμβο ανεφοδιασμού, το YPG άρχισε να υστερεί έναντι των τζιχαντιστών που στρατολογούσε συνεχώς μαχητές και οι οποίοι εισέρχονταν στην περιοχή μέσω της Τουρκίας.⁴⁴³ Τον Φεβρουάριο του 2014 το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ εξέδωσε ομόφωνα το Ψήφισμα 2139, ζητώντας από όλα τα μέρη να επιτρέψουν την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, να παύσουν να στερούν τους αμάχους από τρόφιμα και φάρμακα που είναι απαραίτητα για την επιβίωσή τους και να επιτρέπουν την ταχεία, ασφαλή και απρόσκοπτη εκκένωση όσων πολιτών επιθυμούν να φύγουν.⁴⁴⁴ Η τουρκική κυβέρνηση εμπόδισε την ανθρωπιστική βοήθεια προς την ελεγχόμενη από τους Κούρδους περιοχή, επιτρέποντας μόλις στις αρχές Μαρτίου μια φάλαγγα των ΗΕ στην επαρχία Μαρντίν, ως μια συμβολική και βραχύβια χειρονομία αλληλεγγύης. Για να αποτρέψει μάλιστα μαχητές του YPG ή Κούρδους πολίτες να αναζητήσουν βοήθεια στην τουρκική επικράτεια, κατασκεύασε ένα φράγμα επτά χιλιομέτρων μεταξύ του Nusaybin (Νίσιαμπιν) στην Τουρκία και του Καμισλί. Η Τουρκία είχε

⁴⁴⁰Lister, *The Syrian Jihad*, σσ. 141-142.

⁴⁴¹Phillips, *The Battle for Syria* σ. 203

⁴⁴²Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 145.

⁴⁴³Torelli, *Kurdistan and the Middle East*, σ. 50.

⁴⁴⁴Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 127-128.

μετατρέψει την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε εργαλείο πολέμου.⁴⁴⁵

Στις 23 Μαρτίου 2014, τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη κατέρριψαν πάνω από την πόλη Kessab (Κεσάμπ) ένα συριακό MIG -23 που παρείχε εναέρια υποστήριξη σε δυνάμεις του καθεστώτος στη βορειοδυτική Συρία. Η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι το αεροσκάφος είχε παραβιάσει τον τουρκικό εναέριο χώρο, με τη Συρία να το αντικρούει. Το περιστατικό, ενίσχυσε ακόμη περισσότερο τους ισχυρισμούς ότι η Τουρκία παρέχει βοήθεια⁴⁴⁶ σε ριζοσπαστικές ισλαμιστικές οργανώσεις, καθόσον το συριακό αεροσκάφος υποστήριζε την αμυντική προσπάθεια καθεστωτικών δυνάμεων απέναντι σε ένα μέτωπο ομάδων με επικεφαλής την αλ-Νούσρα, που φέρεται να ξεκίνησαν την επίθεσή τους στην επαρχία της Λατάκια, από την τουρκική επικράτεια.⁴⁴⁷ Οι ισχυρισμοί αυτοί ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο, όταν στις 27 Μαρτίου, διέρρευσαν οι καταγραφές μιας συνομιλίας του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας με άλλους αξιωματούχους, μεταξύ αυτών και ο Χακάν Φιντάν, στις οποίες ο επικεφαλής Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών φέρεται να προτείνει την οργάνωση μιας επίθεσης από το εσωτερικό της Συρίας. Η επίθεση θα σχεδιάζονταν έτσι ώστε να δείχνει τον ISIS, προκειμένου η Τουρκία να αποκτήσει τη νομιμότητα για μια στρατιωτική επιχείρηση στο εσωτερικό της γείτονας χώρας.⁴⁴⁸

Τον Ιούνιο του ίδιου έτους η Τουρκία, άλλαξε τη στάση της απέναντι στην αλ-Νούσρα, αναγνωρίζοντάς την ως τρομοκρατική οργάνωση. Η μέχρι τώρα ανοχή της, την είχε φέρει σε αντίθεση με τις ΗΠΑ⁴⁴⁹ αλλά και με τους υπόλοιπους δυτικούς συμμάχους και τα περισσότερα κράτη του Κόλπου. Η αλ-Νούσρα, είχε σε πολλές περιπτώσεις συνεργασθεί τόσο με τις ευνοούμενες ομάδες της Τουρκίας (όπως με την Αχράρ αλ-Σάμ), όσο και με άλλες αντάρτικες ομάδες που επιχειρούσαν υπό τον FSA.⁴⁵⁰ Από την άλλη πλευρά η διστακτικότητά της να ενταχθεί στο διεθνή

⁴⁴⁵Phillips, *The Kurdish Spring*, σ. 96.

⁴⁴⁶Ο Τούρκος αντιπολιτευόμενος βουλευτής *Mehmet Ali Adipoğlu* (Μεχμέτ Αλί Αντίπογλου), ο οποίος βρισκόταν στην περιοχή, ισχυρίστηκε ότι είχε δει «δεκάδες αυτοκίνητα με συριακές πινακίδες να μεταφέρουν συνεχώς τρομοκράτες και να πυροβολούν το συριακό φυλάκιο [Κεσάμπ] από το στρατιωτικό δρόμο μεταξύ του χωρικού *Gozlekçiler* (Γκοζλεκτσιλέρ) και της στρατιωτικής μας βάσης στο *Kayapınar* (Καγιαπινάρ)». Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 189.

⁴⁴⁷Fehim Tastekin, «Fall of Kessab Will Be Costly For Turkey», *Al-Monitor*, 31 March 2014, <https://bit.ly/2QhpQ0E> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

⁴⁴⁸«Turkish ISI's Problem», *FDD's Long War Journal*, 31 March 2014, <https://bit.ly/2R3RjYZ> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

⁴⁴⁹Η αμερικανική κυβέρνηση είχε συνδέσει την αλ-Νούσρα με τον ISIS από το Δεκέμβριο του 2012. Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 114.

⁴⁵⁰Stein, *Turkey's New Foreign Policy*, σσ. 90-91.

συνασπισμό κατά του *ISIS*, αλλά και η άρνησή της να χρησιμοποιηθεί το αεροδρόμιο του Ιντσιρλίκ ως βάση για τις αεροπορικές επιδρομές κατά της οργάνωσης, αναδείκνυε την ολοένα και προβληματικότερη σχέση της με τις ΗΠΑ. Η Άγκυρα, μετά το καλοκαίρι του 2014, έβλεπε το *PKK* και το θυγατρικό του *PYD* ως τη μεγαλύτερη περιφερειακή απειλή - περισσότερο από τον Άσαντ και σίγουρα περισσότερο από το *ISIS*.⁴⁵¹ Επανειλημμένα τόσο ο στρατηγός *John Allen* (Τζόν Άλεν), συντονιστής του συνασπισμού, όσο και ο στρατηγός *Lloyd Austin* (Λόιντ Όστιν), διοικητής της Κεντρικής Διοίκησης των ΗΠΑ (*Central Command – CENTCOM*), είχαν ταξιδέψει στην Τουρκία για το Ιντσιρλίκ, με τον Ερντογάν να θέτει ως όρους για την παραχώρηση την ανάπτυξη τουρκικών στρατευμάτων στο συριακό έδαφος ως ζώνη ασφαλείας και την προσβολή των καθεστωτικών δυνάμεων δια αέρος.⁴⁵²

Στις 29 Νοεμβρίου 2014, ένα μήνα μετά την πρώτη εναέρια παροχή υποστήριξης των ΗΠΑ στους Κούρδους στο Κομπανί και ενώ το *YPG* άρχισε να ανακάμπτει στον αγώνα με τον *ISIS* για τον έλεγχο της πόλης, οι τζιχαντιστές για πρώτη φορά εκτόξευσαν επίθεση από την τουρκική επικράτεια, ενισχύοντας τις υποψίες για συγκαλυμμένη συνεργασία με την Τουρκία.⁴⁵³ Την ίδια περίπου περίοδο, οι ΗΠΑ θα ξεκινήσουν ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης Σύρων αντικαθεστωτικών για την καταπολέμηση του *ISIS* (το πρόγραμμα ονομάστηκε *train and equip*) επενδύοντας το ποσό των πεντακοσίων εκατομμυρίων δολαρίων σε εγκαταστάσεις και εξοπλισμό στην Τουρκία, το Κατάρ και την Ιορδανία. Αν και το πρόγραμμα τελικά αποδείχθηκε αποτυχημένο,⁴⁵⁴ η Τουρκία ήταν η μοναδική χώρα από τις εμπλεκόμενες, που καθυστέρησε στην κατασκευή των υποδομών.⁴⁵⁵

Στις αρχές του 2015, ο θάνατος του βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας *Abdullah Al Saud* (Αμπντουλάχ Αλ Σαούντ) και η άνοδος στο θρόνο του αδελφού του – και περισσότερο πρόθυμου να επέμβει στις υποθέσεις άλλων κρατών – *Salman Al Saud* (Σαλμάν Αλ Σαούντ), επέτρεψε μια επαναπροσέγγιση με την Τουρκία και το Κατάρ

⁴⁵¹Phillips, *The Battle for Syria*, σ. 226.

⁴⁵²Phillips, *An Uncertain Ally*, σσ. 84-85.

⁴⁵³Ahmet Insel, «Is Islamic State Finding Refuge in Turkey?» 2 December 2014, <https://bit.ly/2F6Fude> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

⁴⁵⁴Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι πρώτοι εκπαιδευμένοι μαχητές, ήταν έτοιμοι για την επάνδρωση των ένοπλων ομάδων, έξι μήνες μετά την έναρξη του προγράμματος. Βλ. Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 336.

⁴⁵⁵Phillips, *An Uncertain Ally*, σ. 83.

για τη δημιουργία μιας συνεκτικότερης στρατηγικής στο συριακό εμφύλιο.⁴⁵⁶ Στις 28 Μαρτίου 2015, ένας συνασπισμός αντάρτικων ομάδων με την ονομασία *Jaysh al-Fateh* (Τζαΐς αλ-Φατέχ, δηλαδή ο Στρατός της Κατάκτησης), στον οποίο συμμετείχαν μεταξύ των άλλων, η αλ-Νούσρα, η υποστηριζόμενη από την Τουρκία Αχράρ αλ-Σάμ και μία ομάδα της τοπικής Μουσουλμανικής Αδελφότητας, θα καταλάβει το Ιντλίμπ. Μετά από συνεχείς επιτυχίες του αντάρτικου συνασπισμού, τόσο η Άγκυρα όσο και η Ντόχα, προσπάθησαν να προωθήσουν στη διεθνή κοινότητα τον Αχράρ αλ-Σάμ ως την πλέον αξιόπιστη δύναμη που μάχεται τις καθεστωτικές δυνάμεις, με το Ριάντ να συνυπογράφει τις προτιμήσεις τους.⁴⁵⁷ Οι τουρκικές πρωτοβουλίες την εποχή εκείνη, καταδείκνυαν για μια ακόμη φορά τη βούληση της Άγκυρας να συνεργασθεί με εξτρεμιστικές ισλαμιστικές ομάδες, προκειμένου να επιτύχει την έξωση του Άσαντ. Οι ΗΠΑ και γενικότερα ο δυτικός κόσμος, είχαν στρέψει αλλού την προσοχή τους, γεγονός που έκανε ακόμη πιο ανήσυχη την Τουρκία.⁴⁵⁸

Εν μέσω πιέσεων από τη διεθνή κοινότητα για τη στάση της στον αγώνα κατά του *ISIS*, η τουρκική επικράτεια έγινε στόχος τρομοκρατικών επιθέσεων. Στις 20 Ιουλίου 2015, συγκεντρωμένο πλήθος που ετοιμάζονταν να διασχίσει τα σύνορα στην πόλη *Suruc* (Σουρούκ) προκειμένου να μεταφέρει ανθρωπιστική βοήθεια στη βόρεια Συρία, δέχθηκε βομβιστική επίθεση με αποτέλεσμα τριάντα τρεις άνθρωποι να χάσουν τη ζωή τους. Τρεις ημέρες μετά, πέντε μαχητές του *ISIS* άνοιξαν πυρ κατά με Τούρκων στρατιωτών κοντά στην πόλη *Kilis* (Κιλίς). Την ίδια ημέρα η Τουρκία ανακοίνωσε ότι διέθετε το Ιντσιρλίκ για την εκτέλεση αεροπορικών επιδρομών κατά των τζιχαντιστών. Το πιο σημαντικό ήταν η συμμετοχή της Άγκυρας στις αεροπορικές αποστολές, με τα τουρκικά αεροσκάφη να προσβάλουν κυρίως τις δυνάμεις του *YPG* παρά του *ISIS*.⁴⁵⁹ Επιπλέον, έλαβε αυξημένα μέτρα ασφάλεια συνόρων, ενώ άρχισε να συλλαμβάνει και να απελαύνει μαχητές, παρακολουθώντας ταυτόχρονα στενά ύποπτα άτομα που έφταναν στην Τουρκία.⁴⁶⁰ Στη διεθνή κοινότητα, η Τουρκία φαίνονταν πλέον ως ενεργός αντίπαλος του *ISIS*, ενώ μέχρι πριν λίγο καιρό η καταπολέμηση του Άσαντ μέσω των αεροπορικών προσβολών,

⁴⁵⁶ Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 305.

⁴⁵⁷ Philips, *The Battle for Syria*, σσ. 231 – 233.

⁴⁵⁸ Tim Arango – Eric Shmitt, «Turkey Uneasy as US Support of Syrian Kurds Grows», *The New York Times*, 29 June 2015, <https://nyti.ms/2C1mvxH> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2018).

⁴⁵⁹ Lister, *The Syrian Jihad*, σ.σ. 327-328.

⁴⁶⁰ Philips, *An Uncertain Ally*, σσ. 94-95.

αποτελούσε βασικό στοιχείο της ρητορικής της. Οι στρατηγικές της επιλογές φάνηκαν ότι αρχίζουν να τροποποιούνται, όταν στις 25 Ιουλίου τουρκικά αεροσκάφη προσέβαλαν στόχους κουρδικών πολιτοφυλακών στο Ιράκ, ουσιαστικά δίνοντας τέλος στη συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός που είχε επιτευχθεί λίγα χρόνια πριν.⁴⁶¹ Καθώς το PYD κέρδιζε ολοένα και περισσότερες μάχες με τον ISIS και επέκτεινε τα ελεγχόμενα από τους Κούρδους εδάφη, η ανάσχεση του στη βόρεια Συρία, αναδύθηκε ως ένας ακόμη στόχος της τουρκικής πολιτικής. Μια πολιτική που φάνηκε να έχει αποτέλεσμα με τη συμφωνία μεταξύ της Άγκυρας και της Ουάσιγκτον για τη δημιουργία μιας «ασφαλούς ζώνης χωρίς το ISIS στη βορειοδυτική Συρία».⁴⁶² Η δημιουργία της, απαιτούσε τη συνεργασία με τις ένοπλες ομάδες της περιοχής. Έτσι στα τέλη Ιουλίου, η τουρκική Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, οργάνωσε σειρά συναντήσεων στο Χαλέπι, προκειμένου να διαπιστωθεί η προθυμία συνεργασίας των ανταρτών. Η υποστήριξη ήταν ομόφωνη. Στις 11 Αυγούστου μάλιστα η πλέον ισχυρή ένοπλη ομάδα της περιοχής, η Αχράρ αλ-Σάμ, εξέδωσε μια ανακοίνωση με την οποία χαρακτήριζε την Τουρκία ως «τον σημαντικότερο σύμμαχο της Συριακής επανάστασης».⁴⁶³ Με το καθεστώς δια στόματος Άσαντ να αντιμετωπίζει έλλειψη σε στρατιωτικό προσωπικό, αναγκαζόμενο μάλιστα να αποσυρθεί από περιοχές για να υπερασπίσει άλλες πιο σημαντικές,⁴⁶⁴ ο δρόμος φαίνονταν ανοιχτός για μια τουρκική επέμβαση στη Συρία. Σύντομα όμως ο δρόμος αυτός θα έφτανε σε αδιέξοδο.

3.2.4 Η Ρωσική Επέμβαση. Από τον Απρίλιο του 2015 η σύγκρουση στη Συρία έδειχνε να εισέρχεται σε μια νέα φάση στην οποία άρχισαν να αναδύονται με μεγαλύτερη σαφήνεια τόσο η έλλειψη σε ανθρώπινο δυναμικό από πλευράς του καθεστώτος όσο και άλλοι περιορισμοί, με αποτέλεσμα οι κυβερνητικές δυνάμεις να συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες περιοχές.⁴⁶⁵ Στις 26 Ιουλίου 2015, ο Σύρος πρόεδρος σε δημόσια ομιλία του, για πρώτη φορά παραδέχτηκε τις εν λόγω αδυναμίες αλλά και τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε, με την μετατόπιση της

⁴⁶¹Liz Sly, «Turkey Strikes Kurdish Militants in Iraq, Ends Truce of More Than 2 Years», *The Washington Post*, 26 July 2015, <https://wapo.st/2LPxLl7> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

⁴⁶²Karen De Young – Liz Sly, «US-Turkey Deal Aims to Create de Facto “Safe Zone” in Northwest Syria», *The Washington Post*, 26 July 2015, <https://wapo.st/2QnlRQe> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

⁴⁶³Lister, *The Syrian Jihad*, σσ. 328-329.

⁴⁶⁴Philips, *The Battle for Syria*, σ. 234.

⁴⁶⁵Lister, *The Syrian Jihad*, σ. 304.

στρατιωτικής ισχύος να τείνει εις βάρος του.⁴⁶⁶ Λίγο αργότερα, στις 26 Αυγούστου, η Ρωσία και η Συρία υπέγραψαν μια συμφωνία που επέτρεπε στις ρωσικές αεροπορικές δυνάμεις τη χρήση της βάσης *Khmeimim* (Χμεϊμίμ) για απεριόριστο χρόνο. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, τουλάχιστον 28 αεροσκάφη προσγειώθηκαν στη βάση με περίπου δύο χιλιάδες προσωπικό, ενώ ταυτόχρονα ο στόλος της Μαύρης Θάλασσας απέπλεε για την ανατολική Μεσόγειο.⁴⁶⁷ Τον ίδιο μήνα, αποδεχόμενη επίσημο αίτημα του συριακού καθεστώτος, η Ρωσία παρενέβη στρατιωτικά στη Συρία, χαρακτηρίζοντας την επέμβασή της ως μέρος του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και ιδιαίτερα κατά του Ισλαμικού Κράτους.⁴⁶⁸ Η επέμβαση της Ρωσίας ξεκίνησε με σφοδρές αεροπορικές επιθέσεις στις περιοχές γύρω από τις πόλεις Χάμα και Χόμς, περιοχές με έντονη παρουσία ανταρτών. Οι αεροπορικές επιθέσεις προσέβαλαν τόσο μονάδες του FSA, όσο και ισλαμιστικές ένοπλες ομάδες. Λίγο αργότερα, οι επιθέσεις θα στρέφονταν στην ανατολική Συρία, προσβάλλοντας μαχητές και εγκαταστάσεις του *ISIS*, ειδικά γύρω από την Παλμύρα και τη Ράκκα.⁴⁶⁹

Η ρωσική παρέμβαση, αποτέλεσε σοβαρό ανασχετικό παράγοντα στις βλέψεις της Τουρκίας σχετικά με την επίλυση της συριακής σύγκρουσης. Εξάλειψε κάθε πιθανότητα για τη δημιουργία μια ζώνης χωρίς πτήσεις (*no-fly zone*)⁴⁷⁰, ενώ η παρουσία ρωσικών επίγειων δυνάμεων, έκανε αδύνατη την παρουσία τουρκικών στρατευμάτων στο συριακό έδαφος και κατ' επέκταση τη δημιουργία μιας ζώνης ασφαλείας.⁴⁷¹ Για τους υπεύθυνους χάραξης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, καμία χώρα δεν φοβίζεται περισσότερο για τη στρατιωτική της δύναμη και τις επεκτατικές τάσεις της από τη Ρωσία. Μεταξύ του 1568, όταν Οθωμανοί και Ρώσοι συγκρούστηκαν για πρώτη φορά και το 1917, οι δύο χώρες έχουν έρθει αρκετές φορές αντιμέτωπες. Σε κάθε πολεμική σύγκρουση, η Ρωσία ήταν ο υποκινητής και στις περισσότερες περιπτώσεις ο νικητής, με την Οθωμανική Αυτοκρατορία να χάνει απέραντες εδαφικές εκτάσεις.⁴⁷²

Καθώς οι αεροπορικές επιδρομές συνεχίζονταν, πλέον των κέντρων ή

⁴⁶⁶ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 107-108.

⁴⁶⁷ Philips, *The Battle for Syria*, σ. 234.

⁴⁶⁸ Bacsko–Dorransoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 166.

⁴⁶⁹ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 143.

⁴⁷⁰ Sam Jones, «Moscow Scuppers US Coalition Plans For no-fly zone in Syria», *Financial Times*, 4 October 2015, <https://on.ft.com/2s97zsy> (έγινε πρόσβαση στις 14 Οκτωβρίου 2018).

⁴⁷¹ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 68.

⁴⁷² Cagaptay, *The New Sultan*, σσ.197-198.

σταθμών διοίκηση και των χώρων εκπαίδευσης, στόχους υψηλής αξίας αποτέλεσαν οι κύριοι αυτοκινητόδρομοι με σκοπό να αποκοπούν οι βασικές γραμμές ανεφοδιασμού των ανταρτών. Σύντομα δε έγινε σαφές, ότι οι καθεστωτικές δυνάμεις είχαν αναπτύξει υψηλό βαθμό συνεργασίας με τη ρωσική αεροπορία. Κάθε αεροπορική επιδρομή διαδέχονταν επίθεση επίγειων δυνάμεων για την κατάληψη των περιοχών που εγκαταλείπονταν από τους αντάρτες.⁴⁷³ Η στρατιωτική ισορροπία, είχε αρχίσει να αποκαθίσταται. Στις 24 Νοεμβρίου ένα τουρκικό μαχητικό αεροσκάφος, κατέρριψε ένα ρωσικό Sukhoi-24 στον εναέριο χώρο πάνω από την ευρύτερη περιοχή της Λατάκια. Οι Τούρκοι ισχυρίστηκαν ότι είχε παραβιάσει τον εθνικό εναέριο χώρο και πριν την κατάρριψη εξέδωσαν δέκα προειδοποιήσεις. Τόσο ο πιλότος όσο και ένας πεζοναύτης που απεστάλη σε αποστολή διάσωσης μάχης, φονεύθηκαν από Τουρκμένους της περιοχής.⁴⁷⁴ Ο Ρώσος πρόεδρος εξοργισμένος μετά το περιστατικό δήλωσε ότι αυτό «θα έχει σοβαρές συνέπειες για τις ρωσο-τουρκικές σχέσεις», ενώ χαρακτήρισε τους Τούρκους ως «συνεργούς τρομοκρατών», προειδοποιώντας παράλληλα με κυρώσεις που λίγο καιρό αργότερα έγιναν πραγματικότητα. Δήλωσε επίσης, ότι θα κατέστρεφε τυχόν τουρκικά αεροπλάνα ή στρατεύματα που θα παραβίαζαν τα σύνορα της Συρίας, απειλώντας έτσι με αποτυχία τα οποιαδήποτε τουρκικά σχέδια για ενεργό υποστήριξη των ένοπλων ομάδων.⁴⁷⁵ Ο Ερντογάν πίστεψε ότι θα μπορούσε να βασιστεί στην υποστήριξη του NATO. Η διεθνής κοινότητα υποστήριξε την Τουρκία, με τον αμερικανό πρόεδρο να δηλώνει ότι «η Τουρκία, όπως κάθε χώρα, έχει το δικαίωμα να υπερασπίζεται την επικράτειά της και τον εναέριο χώρο της». Στο ίδιο μήκος πλαίσιου κινήθηκαν και οι δηλώσεις του Γ.Γ της Συμμαχίας Jens Stoltenberg (Γενς Στόλτενμπεργκ) ο οποίος ανέφερε ότι «είμαστε αλληλέγγυοι με την Τουρκία». Οι δηλώσεις αλληλεγγύης όμως απείχαν πολύ από την εφαρμογή του Άρθρου 5, όπως ήλπιζε η Τουρκία. Οι ηγέτες της διεθνούς κοινότητας είχαν στραμμένη την προσοχή τους στις εντάσεις στο εσωτερικό της Συρίας και στην αντιμετώπιση του ISIS.⁴⁷⁶ Η ρωσική επέμβαση στη συριακή σύγκρουση, είχε αρχίσει να περιορίζει τις επιλογές της Τουρκίας. Πλέον αυτού, παρά την επαναπροσέγγιση των βασικών περιφερειακών δυνάμεων στις αρχές του έτους, η συριακή

⁴⁷³ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 143.

⁴⁷⁴ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 68.

⁴⁷⁵ Cagaptay, *The New Sultan*, σ.198.

⁴⁷⁶ Philips, *An Uncertain Ally*, σσ. 68-69.

αντιπολίτευση παρέμενε αναποτελεσματική τόσο πολιτικά όσο και στρατιωτικά – με το Ριάντ να ανησυχεί περισσότερο για την εμπλοκή του στην Υεμένη - καθόσον οι υποστηρικτές της, συνέχισαν να δρούν ανεξάρτητα συχνά δε σε διαφορετικές κατευθύνσεις.⁴⁷⁷

Την περίοδο εκείνη, ένα ακόμη σημαντικό γεγονός, αυτή τη φορά σε πολιτικό επίπεδο, έλαβε χώρα. Μετά από διάφορες ανεπιτυχείς διεθνείς πρωτοβουλίες, στις 14 Νοεμβρίου ιδρύθηκε στη Βιέννη η Διεθνής Ομάδα Υποστήριξης της Συρίας (*International Syria's Support Group - ISSG*) με περίπου 20 συμμετέχουσες χώρες και διεθνείς οργανισμούς. Η σημασία του ISSG έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά (εκτός των Ηνωμένων Εθνών) συμμετείχαν τόσο οι υποστηρικτές όσο και οι αντίπαλοι του συριακού καθεστώτος – μεταξύ των οποίων και το Ιράν - κάνοντας έτσι την προοπτική μιας λύσης πιο ρεαλιστική. Στο ISSG προΐστατο από κοινού η Ρωσία και οι Ηνωμένες Πολιτείες.⁴⁷⁸ Επιπλέον, η στάση της διεθνούς κοινότητας, έδειξε να αλλάζει και σε ότι αφορά στην τύχη του Άσαντ, του οποίου μέχρι τότε η αποχώρηση ήταν δεδομένη και μέρος της λύσης του προβλήματος στη Συρία. Γεγονός που αποτυπώνεται στη δήλωση του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ το Δεκέμβριο του ιδίου έτους, που σημειώνει ότι «*οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι εταίροι τους δεν επιδιώκουν την αλλαγή καθεστώτος*» αν και αμερικανοί αξιωματούχοι αργότερα διευκρίνισαν ότι αυτό σήμαινε ότι δεν περίμενα τον Άσαντ να αποχωρήσει αμέσως, εφόσον ήταν αυτός ο ηττημένος της σύγκρουσης. Πριν από τη δήλωση αυτή, οι συμμετέχοντες στις συνομιλίες της Βιέννης είχαν εκδώσει ένα κοινό ανακοινωθέν με το οποίο δήλωναν ότι «*η ενότητα, η ανεξαρτησία, η εδαφική ακεραιότητα και ο κοσμικός χαρακτήρας της Συρίας είναι θεμελιώδεις*», ότι «*οι κρατικοί της θεσμοί πρέπει να παραμείνουν άθικτοι*», ότι πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες για τον τερματισμό του πολέμου και ότι μια «*πολιτική διαδικασία κατευθυνόμενη από Σύρους*», είναι απαραίτητο να ξεκινήσει σύντομα. Ένας από τους συμμετέχοντες στις συνομιλίες, ήταν και η Τουρκία.⁴⁷⁹ Στις 18 Δεκεμβρίου 2015, το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ, υιοθέτησε ομόφωνα το ψήφισμα 2254, που καλούσε τα μέλη να επιτρέψουν σε οργανισμούς ανθρωπιστικής βοήθειας την ταχεία, ασφαλή και ανεμπόδιστη πρόσβαση σε όλη τη Συρία, απαιτώντας παράλληλα μια κατάπαυση του

⁴⁷⁷ Lister, *The Syrian Jihad*, σσ. 339-340.

⁴⁷⁸ Van Dam, *Destroying a Nation*, σσ. 137-138.

⁴⁷⁹ Philips, *The Battle for Syria*, σσ. 241-242.

πυρός. Καθόριζε επίσης την έναρξη ειρηνευτικών συνομιλιών εντός έξι μηνών, καθώς και το σχηματισμό μιας μεταβατικής κυβέρνησης.⁴⁸⁰

Παρά την έντονη διπλωματική δραστηριότητα, αποτέλεσμα και αυτή της ρωσικής επέμβασης, οι προτεραιότητες των αντιμαχόμενων στο έδαφος ήταν διαφορετικές. Στις αρχές του 2016 και ενώ η ρωσική επέμβαση είχε επεκταθεί με τη χρησιμοποίηση πλέον και ομάδων πλοίων επιφανείας, που προσέβαλαν με πυραύλους τις θέσεις των ανταρτών, το μεγαλύτερο τμήμα του κυβερνείου της Λατάκεια βρίσκονταν υπό την κατοχή των ένοπλων ομάδων της αντιπολίτευσης. Μετά από συντονισμένη επιθετική ενέργεια των καθεστωτικών δυνάμεων, υποστηριζόμενες τους συμμάχους τους, μέχρι το τέλος του Ιανουαρίου 2016 το μεγαλύτερο μέρος της περιφέρειας βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του Άσαντ. Η συμμετοχή των κουρδικών δυνάμεων στις επιχειρήσεις, σηματοδοτούσε μια νέα μορφή συνεργασίας, που ταρακούνησε την Τουρκία. Οι *SDF* από το καντόνι του Αφρίν, προσέβαλαν τους αντάρτες από τα βορειοδυτικά γύρω από την πόλη Αζάζ, λίγα χιλιόμετρα νοτίως των τουρκικών συνόρων.⁴⁸¹ Ταυτόχρονα οι δυνάμεις της Χεζμπολάχ ανακατέλαβαν τις περιοχές βόρεια του Χαλεπίου, κοντά στα πολιορκημένα χωριά *Nubl* (Νούμπλ) και *al-Zahra* (αλ-Ζάχρα). Το αποτέλεσμα ήταν ο στρατηγικής σημασίας άξονας ανεφοδιασμού που ξεκινούσε από την τουρκική πόλη Κιλίς και μέσω Αζάζ κατέληγε στο Χαλέπι – ισχυρό οχυρό των ανταρτών - να αποκοπεί. Ήταν η πρώτη φορά από την έναρξη του εμφυλίου πολέμου, που το καθεστώς ήλεγχε συνεχόμενο έδαφος εκτεινόμενο από τα τουρκικά σύνορα μέχρι τη Δαμασκό.⁴⁸² Η Ρωσία, είδε το *PYD* ως ένα πολύτιμο σύμμαχο παρέχοντάς του μάλιστα εναέρια υποστήριξη στις επιχειρήσεις του,⁴⁸³ ενώ παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη τις αριστερές καταβολές των μελών του, ήλπιζε να το απομακρύνει από την Ουάσιγκτον. Στην προσπάθεια μάλιστα περαιτέρω ενίσχυσης των δεσμών, επέτρεψε στο κουρδικό κόμμα να ανοίξει γραφείο στη Μόσχα το Φεβρουάριο του 2016.⁴⁸⁴ Η Τουρκία, λαμβάνοντας υπόψη και τις τεταμένες σχέσεις της με τις ΗΠΑ λόγω της πρότερης στάσης της στην

⁴⁸⁰ Denis Dyomkin-John Irish-Sabine Siebold, «UN Endorses Syria peace Plan in Rare Show of Unity Among Big Powers», *Reuters*, 19 December 2015, <https://reut.rs/2LTycL6> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

⁴⁸¹ Philips, *The Battle for Syria*, σσ. 235-236.

⁴⁸² Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 143-144.

⁴⁸³ Jeffrey Mankoff, «Russia and Turkey's Rapprochement», *Foreign Affairs*, 20 July 2016, <https://fam.ag/29R5wP0> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

⁴⁸⁴ Philips, *The Battle for Syria*, σ. 239.

αντιμετώπιση του *ISIS*, άρχισε να νιώθει μεγαλύτερη πίεση.

Σύντομα ενδείξεις ρωσικής εμπλοκής και σε άλλους τομείς (όπως στον κυβερνοχώρο) στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης Μόσχας – Άγκυρας λόγω της κατάρριψης του ρωσικού αεροσκάφους, άρχισαν να αναδύονται. Η δημοσίευση ενός βίντεο στις 13 Μαΐου που απεικόνιζε μαχητές του *PKK* μετά την κατάρριψη τουρκικού ελικοπτέρου να κρατούν οπλισμό ρωσικής κατασκευής που προορίζονταν για εσωτερική χρήση και όχι για εξαγωγές, ενέτεινε τις τουρκικές ανησυχίες. Εάν και η Μόσχα παρείχε στρατιωτική υποστήριξη στους Κούρδους, δεν είχε καμία ελπίδα σε τυχόν αντιπαράθεση μαζί τους.⁴⁸⁵ Εν τω μεταξύ, μια συμφωνία κατάπαυσης του πυρός τέθηκε σε εφαρμογή στις 27 Φεβρουαρίου 2016, ύστερα από συνάντηση που είχαν στο Μόναχο στις 11 του ίδιου μήνα οι υπουργοί Εξωτερικών ΗΠΑ και Ρωσίας. Η συμφωνία - αν και δεν εφαρμόσθηκε σε όλη τη συριακή επικράτεια - ήταν ότι πιο κοντινό σε τερματισμό εχθροπραξιών είχε συμφωνηθεί ποτέ, από την έναρξη της σύγκρουσης, ενώ παράλληλα αποτελούσε και ένδειξη μιας προσέγγισης μεταξύ των δύο χωρών, η οποία λίγο αργότερα θα γίνονταν πιο φανερή. Από την άλλη μεριά, δημιούργησε υποψίες στην αντιπολίτευση και τους υποστηρικτές της, ότι δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια προσπάθεια εδραίωσης των κερδών από την πρόσφατη επίθεση των συριακών δυνάμεων, μέχρι να ξεκινήσει η επόμενη.⁴⁸⁶

Τους αμέσως επόμενους μήνες, η Άγκυρα θα αντιμετώπιζε προκλήσεις τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό της περιβάλλον, που θα αποδεικνύονταν καθοριστικές στην αλλαγή της στάσης της απέναντι στη συριακή κρίση. Πριν από αυτές, μια σημαντική αλλαγή προσώπων στην πολιτική ηγεσία της Τουρκίας έλαβε χώρα. Ο Ερντογάν, απογοητευμένος κυρίως από τις ηγετικές ικανότητες του Νταβούτογλου, αλλά και από τις πρωτοβουλίες που λάμβανε χωρίς την έγκριση του Τούρκου προέδρου,⁴⁸⁷ τον απομάκρυνε από τη θέση του πρωθυπουργού. Το νέο πρόσωπο ήταν ο *Binali Yildirim* (Μπιναλί Γιλντιρίμ), πρώην υπουργός Μεταφορών και Ναυτιλίας και σύμβουλος του Ερντογάν. Ο Γιλντιρίμ, στην πρώτη ομιλία του ως πρωθυπουργός στις 24 Μαΐου 2016, αναφερόμενος στην εξωτερική πολιτική της Τουρκία ανακοίνωσε μια νέα προσέγγιση που διαπνέονταν από το σύνθημα «περισσότεροι φίλοι, λιγότεροι εχθροί», σαφώς διαφοροποιημένη από αυτή τα

⁴⁸⁵ Cagaptay, *The New Sultan*, σσ.198-199.

⁴⁸⁶ Philips, *The Battle for Syria*, σσ. 245-246.

⁴⁸⁷ Philips, *An Uncertain Ally*, σσ. 101-103.

προηγούμενα χρόνια.⁴⁸⁸ Τον Ιούνιο του 2016 ο Ερντογάν πήρε την πρωτοβουλία να εξομαλύνει τις σχέσεις με το Ρώσο ομόλογό του,⁴⁸⁹ αποστέλλοντάς του αρχικά μια επιστολή ενώ στο επόμενο διάστημα οι δύο ηγέτες αποκατέστησαν συχνή τηλεφωνική επικοινωνία. Τον ίδιο μήνα όμως η Τουρκία έγινε μάρτυρας μιας από τις αιματηρότερες τρομοκρατικές επιθέσεις των τελευταίων ετών. Στις 29 Ιουνίου, σαράντα πέντε άνθρωποι σκοτώθηκαν και περισσότεροι από διακόσιοι τραυματίστηκαν, ύστερα από μια επίθεση αυτοκτονίας στο αεροδρόμιο Ατατούρκ, από τρομοκράτες που - όπως αναγνωρίστηκαν αργότερα - κατάγονταν από το Νταγκεστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Κιργιζιστάν. Η επίθεση, αν και καμία οργάνωση δεν ανέλαβε την ευθύνη, είχε τα χαρακτηριστικά του ISIS. Επιπλέον, η ημέρα της επίθεσης ήταν η δεύτερη επέτειος της ανακοίνωσης του Χαλιφάτου. Παρά την ρητορική αλληλεγγύη από τους ηγέτες των δυτικών - και όχι μόνο - κρατών, η Τουρκία αισθάνθηκε απομονωμένη και με λίγους φίλους.⁴⁹⁰

Στα μέσα του επόμενου μήνα, ο Ερντογάν θα αντιμετώπιζε μια ακόμη πιο σοβαρή πρόκληση, όταν μια ομάδα στρατιωτικών επιχείρησε να αναλάβει την εξουσία δια της βίας, απειλώντας μάλιστα και τη ζωή του Τούρκου προέδρου.⁴⁹¹ Για ακόμη μια φορά, η αντίδραση της Δύσης ενίσχυσε τις ανησυχίες της Τουρκίας για εγκατάλειψη. Αντίθετα, ο Ρώσος πρόεδρος, μία ημέρα μετά την απόπειρα, κάλεσε τον Τούρκο πρόεδρο, εκφράζοντας τη στήριξη του. Η επαναπροσέγγιση των δύο ηγετών εδραιώθηκε με την επίσκεψη του Ερντογάν στην Αγία Πετρούπολη στις 9 Αυγούστου, στην οποία οι δύο ηγέτες συνομίλησαν για μια σειρά θεμάτων οικονομικής κυρίως φύσεως, χωρίς όμως να καταλήξουν σε συμφωνία για το μέλλον της Συρίας.⁴⁹² Από την άλλη πλευρά η ρητορική του Ερντογάν άρχισε να εμπλέκει τις ΗΠΑ ως τον υποστηρικτή της προσπάθειας απομάκρυνσης του από την εξουσία. Ζήτησε μάλιστα από τη χώρα να εκδώσει το *Fethullah Gülen* (Φετουλάχ

⁴⁸⁸ «New PM Signals Shift in Foreign Policy: More Friends than Enemies», *Hürriyet Daily News*, 24 May 2016, <https://bit.ly/2Aw3pzE> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

⁴⁸⁹ Στις αρχές του μήνα, οι SDF είχαν αρχίσει να πολιορκούν την πόλη του Μανμπίτζ με σκοπό να την καταλάβουν από τον ISIS, μια εκστρατεία που είχε ξεκινήσει από το Μάιο του ίδιου έτους. Βλ. Aaron Stein, «Ankara's Look East: How Turkey's Warming Ties With Russia Threaten its Plaxe in the Transatlantic Community», *War On The Rocks*, 27 December 2017, <https://bit.ly/2LVkHKV> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

⁴⁹⁰ Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 106.

⁴⁹¹ Patrick Kingsley - Ghaith Abdul-Ahad, «Military Coup Attempted in Turkey Against Erdogan Government», *The Guardian*, 16 July 2016, <https://bit.ly/29IKvWb> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

⁴⁹² Philips, *An Uncertain Ally*, σ. 69.

Γκιουλέν)⁴⁹³, την ίδια στιγμή που τόσο μέλη του *AKP* όσο και φιλοκυβερνητικές εφημερίδες, αναπαρήγαγαν τις κατηγορίες.⁴⁹⁴ Οι σχέσεις των δύο χωρών, γινόνταν ολοένα πιο ψυχρές.

Παράλληλα και τα γεγονότα στο έδαφος άρχισαν να εξελίσσονται εις βάρος των τουρκικών συμφερόντων. Στις 27 Ιουλίου 2016, οι συριακές δυνάμεις σε συνεργασία με τις *SDF*, μετά την αποκοπή της κύριας οδού ανεφοδιασμού των ανταρτών από την Τουρκία, άρχισαν να επιτίθενται στο Χαλέπι.⁴⁹⁵ Πριν την επέμβαση της Ρωσίας όλες οι κύριες ένοπλες ομάδες του εμφυλίου πολέμου διεκδικούσαν το μερίδιο τους στην πόλη, λόγω της συμβολικής του σημασίας, αλλά και της εγγύτητάς σε οδούς ανεφοδιασμού. Η κατοχή και ο έλεγχος της πόλης, παρείχε σημαντικό στρατιωτικό και πολιτικό πλεονέκτημα για τη συνολική εξέλιξη της σύγκρουσης.⁴⁹⁶ Παράλληλα, ύστερα από περίπου δύο μήνες πολιορκίας, οι κουρδικές δυνάμεις στις 14 Αυγούστου είχαν κατορθώσει να θέσουν υπό τον έλεγχό τους την πόλη του *Manbij* (Μανμπίτζ)⁴⁹⁷, δυτικά του ποταμού Ευφράτη, κάτι που για τον Τούρκο πρόεδρο αποτελούσε «κόκκινη γραμμή».⁴⁹⁸ Η Τουρκία, υπό πίεση πλέον, έπρεπε να δράσει.

3.2.5 Η Τουρκική Στρατιωτική Επέμβαση

3.2.5.1 Επιχείρηση *Euphrates Shield* (Ασπίδα του Ευφράτη).⁴⁹⁹ Στις 24 Αυγούστου 2016 – ένα μήνα μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΤΕΔ) συνεργαζόμενες με ένοπλες μονάδες του Ελεύθερου Συριακού Στρατού ξεκίνησαν την επιχείρηση *Ασπίδα του Ευφράτη*. Σύμφωνα με τον

⁴⁹³Τούρκος μάμης, πρώην συνεργάτης και ομοϊδεάτης του Ερντογάν, ο οποίος στη συνέχεια αφού ήρθε σε ρήξη με τις πολιτικές του *AKP* απέσυρε την υποστήριξή του σε αυτό το 2013 και αποχώρησε από την Τουρκία ζητώντας άσυλο στις ΗΠΑ.

⁴⁹⁴Cagaptay, *The New Sultan*, σ.215.

⁴⁹⁵Baczko–Dorronsoro – Quesnay, *Civil War in Syria*, σ. 211.

⁴⁹⁶Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 146-147.

⁴⁹⁷«Syria War: Manbij Celebrates Liberation From ISIS», *Aljazeera*, 14 August 2016, <https://bit.ly/2F7McAv> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

⁴⁹⁸Fehim Tastekin, «Erdogan Looks For Military Victory to Avenge Electoral Defeat», *Al-Monitor*, 2 July 2015, <https://bit.ly/2CPXW8m> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

⁴⁹⁹Λεπτομέρειες για την επιχείρηση αντλήθηκαν από Χρήστος Μηνάγιας, *Μέτωπα Σύγκρουσης και Πολέμου της Τουρκίας*, (Αθήνα: ΤΥΕΣ, 2018), από «Operation Euphrates Shield and the al-Bab Campaign: A Strategic Assessment», *EDAM*, 2017, <https://bit.ly/2RcQeOv> (έγινε πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2018) και «Operation Euphrates Shield. Implementation and Lessons Learned», *SETA*, 2017 <https://bit.ly/2FdueMc> (έγινε πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2018).

Ερντογάν η διασυνοριακή φύση της επιχείρησης ήταν επιβεβλημένη, καθόσον η επιθετική ενέργεια είχε σκοπό να πλήξει το ISIS αλλά και «τρομοκρατικές ομάδες που απειλούν την χώρα μας». Ο δε υπουργός Εξωτερικών *Mevlut Cavusoglu* (Μεβλούτ Τσαβούσογλου), υποσχέθηκε ότι η Τουρκία «θα κάνει ότι είναι απαραίτητο για να κρατήσει τους κούρδους μαχητές ανατολικά του ποταμού *Ευφράτη*».⁵⁰⁰ Ο Τούρκος πρόεδρος, είχε συνδέσει μια του κίνηση, τον εθνικό και δημόσια διακηρυγμένο στόχο της χώρας του, με το διεθνή στόχο της καταπολέμησης των τζιχαντιστών.⁵⁰¹

Η ιδιαιτερότητα της επιχείρησης εστιάζονταν στο γεγονός ότι οι Τούρκοι, έπρεπε να αντιμετωπίσουν δύο αντιπάλους. Το ISIS στο μεγαλύτερο τμήμα της Περιοχής Επιχειρήσεων (ΠΕ), και τους Κούρδους των *SDF*, ανατολικά από το θύλακα του Μανμπίτζ και δυτικά από το καντόνι του Αφρίν. Η ΠΕ δεν παρουσίαζε ιδιαίτερα προβλήματα στην κίνηση μηχανοκίνητων και τεθωρακισμένων οχημάτων, καθόσον το έδαφος ήταν κυρίως αναπεπταμένο, γεγονός όμως που καθιστούσε δυσχερή την κάλυψη και απόκρυψη των επιτιθεμένων. Επιπλέον πλέον των 2 κύριων υδάτινων κωλυμάτων (Ευφράτης και Σαγιούρ), τα μικρά ρέματα δε συνιστούσαν εμπόδια.

Σύμφωνα με τους Τούρκους επιτελείς, οι μεγαλύτερες απειλές της δύναμης που θα επιχειρούσε, ήταν η αβεβαιότητα, παρά οι επιχειρησιακές και τακτικές δυνατότητες των δύο αντιπάλων, που συνίστατο τόσο στη δυνατότητα ασύμμετρων επιθετικών ενεργειών από τους αντιπάλους (π.χ βομβιστικές επιθέσεις, παγιδεύσεις ή ενέδρες σε μη αναμενόμενο τόπο και χρόνο), όσο και στη δυνατότητα αιφνιδιασμού, καθόσον δεν επιχειρούσαν πάντοτε σε διακριτά τμήματα και με σταθερό μοτίβο. Ένα άλλο στοιχείο προβληματισμού ήταν ο αριθμός των κατοικημένων τόπων της ΠΕ, που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως γραμμές αμύνης σε βάθος, για την καθυστέρηση και τη φθορά των επιτιθεμένων. Ως εκ τούτου η δύναμη θα έπρεπε να διαθέτει αφενός μεν ευελιξία, ταχύτητα και ισχυρή θωράκιση αφετέρου δε τη δυνατότητα να μάχεται σε αστικό περιβάλλον και να δύναται στη συνέχεια να εξασφαλίζει το καταληφθέν έδαφος και τους πόρους.

Η δύναμη συγκροτήθηκε με βάση το δόγμα των συνδυασμένων διακλαδικών επιχειρήσεων, ενσωματώνοντας παράλληλα ένοπλες μονάδες αντίστασης. Το

⁵⁰⁰ Philips, David L., *An Uncertain Ally*, σ. 86.

⁵⁰¹ Cagaptay, *The New Sultan*, σ.200.

αποτέλεσμα ήταν η Διακλαδική Δύναμη Ειδικών Αποστολών (*Musterek Ozel Gorev Kuvveti – MOGK*), υπό τη διοίκηση του αντιστρατήγου *Zekal Aksakalli* (Ζεκάλ Ακσακαλί) της Διοίκησης Ειδικών Δυνάμεων (*Bordo Bereli – Μπορντό Μπερελί*) του τουρκικού Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων. Αποτελούνταν από το Στρατηγείο, το Σχηματισμό Μάχης επιπέδου Ταξιαρχίας και τις δυνάμεις του FSA. Ο τακτικός στρατός διέθεσε τμήματα των 2^{ης} - 5^{ης} Τεθωρακισμένων Ταξιαρχιών, των 1^{ης} - 2^{ης} - 4^{ης} - 10^{ης} - 49^{ης} Ταξιαρχιών Καταδρομών, των Μπορντό Μπερελί της Διοίκησης Βατραχανθρώπων Επιθετικών Αποστολών (SAT) και Αμυντικών Αποστολών (SAS), μονάδες ΠΒ (πυροβόλα και πολλαπλοί εκτοξευτές πυραύλων), μονάδες Μηχανικού Μάχης, μονάδες Διαβιβάσεων και τμήματα πυροτεχνουργών της Διοίκησης Αεροπορικών Δυνάμεων. Οι βασικές μονάδες του Σχηματισμού Μάχης ήταν το Τακτικό Συγκρότημα Τάγματος Πεζικού και Τακτικό Συγκρότημα Επιλαρχίας Αρμάτων. Τις δυνάμεις του FSA αποτελούσαν οι Αχράρ αλ-Σάμ, Μεραρχία *Sultan Murad* (Σουλτάν Μουράντ), η *Jays al-Tahrir* (Τζαΐς αλ- Τχρίρ), η Ταξιαρχία *Al-Mutasim* (αλ-Μουτασίμ), το κίνημα *Nour al-Din al-Zinki* (Νούρ αλ-Ντίν αλ-Ζίνκι), η Ταξιαρχία *Salahaddin* (Σαλαχαντίν) και η Μεραρχία *Hamza* (Χάμζα). Συνολικά 4.000 στρατιώτες των ΤΕΔ και περίπου 7.000 πολιτοφύλακες του FSA συμμετείχαν στην επιχείρηση. Η επιθετική ενέργεια ξεκίνησε τις πρωϊνές ώρες της 24^{ης} Αυγούστου 2016 και κατατμήθηκε σε τέσσερις φάσεις.

Η πρώτη φάση (Τζαραμπλούς – ποτ. Σαγιούρ, 24 – 28 Αυγούστου 2016) ξεκίνησε με εντατικά πυρά πυροβολικού στις θέσεις του ISIS πλησίον της Τζαραμπλούς και του χωριού *Keklice* (Κεκλιτσέ) στις 04:00 και συνεχίστηκε με αεροπορικές επιδρομές σε στρατηγικά σημεία από αεροσκάφη F-16 με πυρομαχικά υψηλής ακρίβειας. Στις 10:30 π.μ., δύο Λόχοι ξεκίνησαν την προώθηση των δυνάμεων ξηράς από τη γραμμή εξορμήσεως και διέσχισαν τα σύνορα Τουρκίας-Συρίας. Οι δυνάμεις που επιτέθηκαν στη Τζαραμπλούς δε συνάντησαν ιδιαίτερη αντίσταση από το ISIS⁵⁰² και η πόλη καταλήφθηκε την ίδια ημέρα, ενώ μέχρι το απόγευμα είχε καταληφθεί και αριθμός κατοικημένων τόπων γύρω από την πόλη. Μέχρι τη δύση, οι μαχητές του FSA που εισήλθαν στην πόλη είχαν πάρει τον έλεγχο όλων των κυβερνητικών κτιρίων. Οι μαχητές του ISIS υποχώρησαν στη *Tabqa* (Τάμπκα) δυτικά της Ράκκα και στο *al-Bab* (αλ-Μπάμπ), βορειοανατολικά του

⁵⁰²Γεγονός που ήταν μη αναμενόμενο, καθόσον η Τζαραμπλούς ήταν από τα πιο ισχυρά οχυρά του για σχεδόν τρία χρόνια, λόγω της δυνατότητας ελέγχου του διασυνοριακού περάσματος.

Χαλεπίου. Η επίθεση υποστηρίχθηκε από την τουρκική πολεμική αεροπορία (σύμφωνα με τουρκικές και αραβικές πηγές, προσβλήθηκαν μεταξύ 60 και 80 στόχων), ενώ έλαβε και αμερικανική αεροπορική υποστήριξη (το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας δήλωσε ότι είχε διαθέσει οκτώ συνολικά εξόδους). Μαχητές του YPG έπληξαν με αντιαρματικούς πυραύλους δύο τουρκικά άρματα στο χωριό Amerne (Αμερνέ), με τις τουρκικές δυνάμεις στη συνέχεια να αντεπιτίθεται σκοτώνοντας είκοσι πέντε Κούρδους και συλλαμβάνοντας επτά.

Η τουρκική δύναμη, μέχρι τις 28 Αυγούστου κατόρθωσε να θέσει υπό τον έλεγχό της ικανό αριθμό μικρότερων κατοικημένων τόπων κατά μήκος του ποταμού Ευφράτη, εξασφαλίζοντας έτσι το ανατολικό της όριο. Έχοντας πλησιάσει στο Μανμπίτζ, έλαβαν διαβεβαίωση από τις ΗΠΑ ότι οι SDF θα αποσυρθούν ανατολικά του ποταμού και κατά συνέπεια δε συνέχισαν την προώθησή τους, ορίζοντας τον ποταμό Σαγιούρ ως το νότιο όριο της ΠΕ. Η πρώτη αυτή φάση ήταν κρίσιμη για τη συνέχεια της επιχείρησης, αφενός μεν γιατί κατέδειξε τις δυνατότητες των επιτιθεμένων, αφετέρου δε αποτέλεσμα ικανό δείγμα της τακτικής των αντιπάλων. Επιπλέον, η εξασφάλιση της Τζαραμπλούς αποτελούσε ανασχετικό παράγοντα στις όποιες προσπάθειες των Κούρδων του PYD.

Η δεύτερη φάση [*Cobanbey* (Τσομπάνμπεϊ) - *Dabiq* (Νταμπίκ)], ξεκίνησε στις 3 Σεπτεμβρίου και ολοκληρώθηκε στις 16 Οκτωβρίου. Οι τουρκικές δυνάμεις κινούμενες δυτικά, εκτόξευσαν επιθετική ενέργεια για την κατάληψη της πόλης Τσομπάνμπεϊ, εφαρμόζοντας την ίδια τακτική με την προηγούμενη φάση, δηλαδή προπαρασκευαστικά πυρά πυροβολικού αρχικά και στη συνέχεια επίθεση επίγειων δυνάμεων υποστηριζόμενες από μαχητικά αεροσκάφη. Σε αυτή την περίπτωση άρματα μάχης ηγήθηκαν της επίθεσης, καθόσον εκτιμήθηκε ότι η αντιαρματικές ικανότητες του αντιπάλου ήταν μεγαλύτερες. Οι δυνάμεις του FSA εισήλθαν στην Τουρκία, προκειμένου να αποκόψουν τμήματα του ISIS που τυχόν επιχειρούσαν να διαφύγουν. Οι εκτιμήσεις αποδείχθηκαν ορθές, καθόσον μέσα σε δύο ημέρες οι τουρκικές δυνάμεις έχασαν δύο άρματα μάχης. Επιπλέον έγινε φανερό ότι λόγω διαφορετικής διαμόρφωσης του εδάφους, οι δυνατότητες απόκρυψη των μαχητών του ISIS εκτός κατοικημένων τόπων ήταν μεγαλύτερες, γεγονός που τους επέτρεπε ενεργώντας σε μικρές ομάδες και φέροντες αντιαρματικά, να προσβάλουν με ευκολία από κοντινές αποστάσεις τα άρματα μάχης, που αποδείχθηκαν ευάλωτα στους χώρους συγκέντρωσης. Για το λόγο αυτό οι Τούρκοι από τις πρώτες ημέρες της δεύτερης

φάσης, χρησιμοποίησαν περισσότερους μαχητές του *FSA* για την προστασία των μηχανοκίνητων τμημάτων. Μια επιπλέον απειλή που αντιμετώπισαν σε μεγαλύτερο βαθμό σε αυτή τη φάση οι επιτιθέμενοι, ήταν οι αυτοσχέδιοι εκρηκτικοί μηχανισμοί.

Μετά την κατάληψη του Τσομπάνμπεϊ, οι δυνάμεις κινήθηκαν νοτιοδυτικά προς το χωριό Νταμπίκ, συμβολικό για το *ISIS* λόγω της ισλαμιστικής του ιδεολογίας, αλλά τακτικά χρήσιμο, καθόσον από εκεί εκτόξευαν πυραύλους στοχεύοντας την τουρκική πόλη Κιλίς. Οι μαχητές του *ISIS* στη φάση αυτή επέδειξαν ισχυρές αμυντικές ικανότητες και ικανότητες οχύρωσης, ενώ χρησιμοποίησαν μικρά μη επανδρωμένα αεροσκάφη για την οργάνωση των επιθέσεών τους. Οι τουρκικές δυνάμεις υπέστησαν αρκετά πλήγματα, τόσο λόγω των άμεσων πυρών, όσο και εξαιτίας επιθέσεων αυτοκτονίας. Η Τουρκία χρησιμοποίησε άρματα μάχης νεότερης γενιάς και πολλαπλούς εκτοξευτές πυραύλων, τα οποία και ουσιστικά συνέβαλαν στην επιτυχή ολοκλήρωση της φάσης, με το πέρας της οποίας ήλεγχε ένα τομέα περίπου χιλίων τριακοσίων τετραγωνικών χιλιομέτρων, συμπεριλαμβανομένου του μεγαλύτερου τμήματος, του στρατηγικής σημασίας άξονα Τζαραμπλούς – Αζάζ.

Η τρίτη φάση (Νταμπίκ – αλ-Μπάμπ) είχε διάρκεια από 17 Οκτωβρίου μέχρι 20 Δεκεμβρίου 2016 και εξελίχθηκε σε ένα πολύπλοκο χώρο μάχης, λόγω της παρουσίας, τόσο δυνάμεων του καθεστώτος που από τις 15 Νοεμβρίου θα ξεκινούσαν μια νέα επίθεση στο Χαλέπι⁵⁰³, όσο και των *SDF* που από τις αρχές του έτους ήλεγχαν τον άξονα Αζάζ – Χαλέπι και επιπλέον συμμετείχαν στην επίθεση. Κατά την έναρξη μάλιστα της τρίτης φάσης, η τουρκική αεροπορία έπληξε κουρδικούς στόχους, προκειμένου να αποτρέψει οποιαδήποτε μετακίνηση δυνάμεων από το καντόνι του Αφρίν που θα απειλούσαν το πλευρό της δύναμης. Οι δυνάμεις των Τούρκων δέχθηκαν ανάλογα πλήγματα από τις δυνάμεις του Άσαντ στις 24 Νοεμβρίου, όταν μονοκινητήρια αεροσκάφη προσέβαλαν μια φάλαγγα τροχοφόρων βορείως του Χαλεπιού. Στη φάση αυτή, οι τουρκικές δυνάμεις προχώρησαν με σαφώς μικρότερα ρυθμό δημιουργώντας χώρους συγκέντρωσης που υποστηρίζονταν μεταξύ τους, για λόγους ασφαλείας. Παρόλα αυτά το *ISIS*, αποδείχθηκε αποτελεσματικό για ακόμη μια φορά στις αμυντικές επιχειρήσεις προκαλώντας αρκετές απώλειες. Η υπεροχή όμως της τουρκικής δύναμης ήταν καταλυτική και στις 20 Δεκεμβρίου έφτασε έξω από την πόλη αλ-Μπάμπ.

⁵⁰³ Emma Graham-Harrison, «Aleppo Airstrikes Restart as Russia Announces Major Syria Offensive», *The Guardian*, 15 November 2016, <https://bit.ly/2fSl7R2> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

Η τέταρτη και τελευταία φάση διήρκεσε από 21 Δεκεμβρίου 2016 μέχρι και τις 30 Μαρτίου 2017. Η κατάληψη της πόλης ήταν ο βασικός στόχος της επιχείρησης, καθώς η παρουσία τουρκικών δυνάμεων και ο έλεγχος της πόλης, απέτρεπε τους Κούρδους από οποιαδήποτε προσπάθεια συνένωσης των καντονιών του Αφρίν και Κομπανί. Για την κατάληψη της πόλης χρειάστηκαν τρεις μικρότερες επιχειρήσεις, καθώς η άμυνα είχε ενισχυθεί με προσωπικό και υλικό από τη Ράκκα. Ο έλεγχος της πόλης επετεύχθη στις 27 Φεβρουαρίου 2017, οι τουρκικές όμως δυνάμεις αποχώρησαν ένα μήνα περίπου μετά. Η επιχείρηση Ασπίδα του Ευφράτη, ήταν μια πολύπλοκη επιχείρηση τόσο λόγω του επιχειρησιακού περιβάλλοντος, όσο και γιατί συνδύαζε ανομοιογενείς δυνάμεις, όχι απολύτως στρατιωτικές. Με την ολοκλήρωσή της, είχαν καταληφθεί 243 κατοικημένοι τόποι, ενώ είχε εξασφαλισθεί μια ασφαλής ζώνη μήκους ενενήντα χιλιομέτρων και βάθους σαράντα χιλιομέτρων, μεταξύ μάλιστα των περιοχών που οι Κούρδοι του PYD οραματίζονταν να συνδέσουν. Παράλληλα ο τουρκικός στρατός, απέδειξε ότι δεν είχε επηρεασθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό από τις μαζικές διώξεις στελεχών από την τουρκική κυβέρνηση, στα απόνερα του αποτυχημένου πραξικοπήματος. Ωστόσο, η απόληξη των Κούρδων ανατολικά του Ευφράτη δεν επετεύχθη, κυρίως λόγω της στήριξης των ΗΠΑ προς τους τακτικούς τους εταίρους.⁵⁰⁴ Το σημαντικότερο όλων ήταν το γεγονός, ότι η Τουρκία αφενός μεν ενίσχυσε το – υποβαθμισμένο μέχρι τότε – προφίλ της στη Μέση Ανατολή, αφετέρου δε άρχισε να προωθεί ένα νέο ρόλο ως ένας από τους δρώντες που θα είχε λόγο στη μετά-πολεμική Συρία.

Κατά τη διάρκεια της επιχείρησης Ασπίδα του Ευφράτη, έλαβαν χώρα δύο σημαντικές εξελίξεις που με διαφορετικό τρόπο η καθεμία, επηρέασε την εξέλιξη σύγκρουσης. Η πρώτη, αφορά στην επί δίμηνο επιθετική ενέργεια του συριακού καθεστώτος, που ισχυροποιημένο πλέον με τη βοήθεια των υποστηρικτών του - ξένων και εγχώριων - κατόρθωσε να θέσει την πόλη του Χαλεπίου υπό τον έλεγχό του το Δεκέμβριο του 2016. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε μια σημαντική καμπή στον πόλεμο στη Συρία, προς όφελος του Άσαντ.⁵⁰⁵ Για τους πιστούς του καθεστώτος, η κατάληψη της πόλης σηματοδοτούσε την αρχή του τέλους της συριακής σύγκρουσης,

⁵⁰⁴ Οι ενέργειες της Τουρκίας θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές συνέπειες για τη συνεχιζόμενη με αμερικανική υποστήριξη επίθεση των SDF στη Ράκκα την πρωτεύουσα του ISIS. Μια τουρκική επίθεση εναντίον του Μανμπίτζ θα υποχρέωνε τις SDF να μεταφέρει δυνάμεις.

⁵⁰⁵ Van Dam, *Destroying a Nation*, σ. 111.

ενώ οι περισσότερες από τις ένοπλες ομάδες παραδέχθηκαν την ήττα, καθώς αφενός μεν οι βασικοί οδοί ανεφοδιασμού είχαν χαθεί, αφετέρου δε η ρωσική παρουσία γενικότερα δεν τους άφηνε τον απαραίτητο στρατιωτικό χώρο.⁵⁰⁶

Η δεύτερη σημαντική εξέλιξη, ήταν η πρωτοβουλία της Ρωσίας σε συνεργασία με την Τουρκία, να ξεκινήσουν μια σειρά συναντήσεων στην πρωτεύουσα του Καζακστάν Αστάνα, σχετικά με το μέλλον της Συρίας.⁵⁰⁷ Η διαδικασία ξεκίνησε όχι ως πολυμερής προσπάθεια μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών αλλά ως συμφωνία μεταξύ των δύο ηγετών. Λίγο αργότερα το Ιράν κλήθηκε να συμμετάσχει και αυτό επιβλέποντας τις συνομιλίες. Τα Ηνωμένα Έθνη καλωσορίζοντας την πρωτοβουλία ενέκριναν το ψήφισμα υπ' αριθμ. 2336 προς υποστήριξη της διαδικασίας της Αστάνα.⁵⁰⁸ Το Σεπτέμβριο του 2017, κατά τη διάρκεια του έκτου γύρου των συνομιλιών, αποφασίσθηκε η δημιουργία τεσσάρων ζωνών από-κλιμάκωσης σε ολόκληρη τη συριακή επικράτεια, με σκοπό την κατάπαυση του πυρός. Οι ζώνες αυτές θα ελέγχονταν με σημεία ελέγχου και παρατηρητήρια, για την αποφυγή εχθροπραξιών.⁵⁰⁹

Αμέσως μετά την επιχείρηση και την επίδειξη ισχύος του Ερντογάν, η Τουρκία, θεωρώντας ότι είχε αναβαθμίσει το ρόλο της απαίτησε από τις ΗΠΑ, να συμμετάσχει αυτή στην επιχείρηση για την ανακατάληψη της Ράκκα, του τελευταίου οχυρού του ISIS, αντί για τις δυνάμεις των SDF, οι οποίες ήδη διεξήγαγαν την επιχείρηση υποστηριζόμενες από το διεθνή συνασπισμό. Η ηχηρή απάντηση των ΗΠΑ⁵¹⁰ απογοήτευσε την Τουρκία. Ο για χρόνια στρατηγικός εταίρος της, προτιμούσε ένα τακτικό σύμμαχο. Ένα μήνα μετά, η Άγκυρα θα βομβαρδίσει θέσεις των Κούρδων τόσο στη Συρία, όσο και στο Ιράκ.⁵¹¹ Σε μια προσπάθεια να ασκήσει ακόμη μεγαλύτερη πίεση στις ΗΠΑ, τρεις ημέρες μετά η Τουρκία θα ανακοινώσει μια συμφωνία για αγορά ρωσικών συστημάτων αεράμυνας υψηλής τεχνολογίας.⁵¹² Στις

⁵⁰⁶ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σ. 90.

⁵⁰⁷ Patrick Wintour, «Russia in Power-Broking Role as Syria Peace Talks Begin in Astana», *The Guardian*, 23 January 2017, <https://bit.ly/2joAUcQ> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

⁵⁰⁸ Abboud, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, σσ. 151-152.

⁵⁰⁹ «6th Astana Process Talks Produce de-Escalation Zone Agreement», *Astana Calling*, 27 September 2017, <https://bit.ly/2FdFHLN> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

⁵¹⁰ Murat Yetkin, «Antalya Meet Fails to Convince US, Russia on Turkish Role in Raqqa», *Hurriyet Daily News*, 18 March 2017, <https://bit.ly/2LSDUgw> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

⁵¹¹ Michael R. Gordon – Kamil Kakol, «Turkish Strikes Target Kurdish Allies of US in Iraq and Syria», *The New York Times*, 25 April 2017, <https://nyti.ms/2oHBMl6> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

⁵¹² «Turkey, Russia Clinch Agreement on S-400 Air Defense System Deliveries», *TASS*, 28 April 2017,

αρχές του 2018 και μετά από μια ανακοίνωση των ΗΠΑ περί δημιουργίας δύναμης ασφαλείας συνόρων, η Άγκυρα θα αναλάβει τη διεξαγωγή και δεύτερης διασυνοριακής επιχείρησης κατά των Κούρδων.

3.2.5.2 Επιχείρηση Olive Branch(Κλάδος Ελαίας).⁵¹³ Στις 20 Ιανουαρίου 2018, η Άγκυρα ξεκίνησε την επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας» στο κουρδικό καντόνι Αφρίν, στη βορειοδυτική Συρία. Σύμφωνα με τους Τούρκους αξιωματούχους, βασικός στόχος της επιχείρησης ήταν να εξουδετερώσει την απειλή που υφίστατο στα νότια σύνορα της χώρας από «το PKK και τις ένοπλες πολιτοφυλακές του το YPG». Στις 11 Ιανουαρίου 2018, ο David Satterfield (Ντέβιντ Σάτερφιλντ) υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ για τις Εγγύς Ανατολικές Υποθέσεις, είχε δηλώσει σε μια ακρόαση στη Γερουσία ότι «οι SDF προχώρησαν ως εταίροι σε αυτόν τον αγώνα [κατά του Ισλαμικού Κράτους]. Ήταν οι μόνοι που το έκαναν. Κανένα άλλο κράτος, κανένα άλλο μέρος, παρά τις προσφορές μας δεν ήταν πρόθυμο να αναλάβει αυτή τη μάχη ». Λίγες ημέρες αργότερα, οι ΗΠΑ θα ανακοινώσουν ότι προτίθενται να αναλάβουν τη συγκρότηση και εκπαίδευση μιας συνοριακής δύναμης ασφαλείας στη βόρεια Συρία, που θα ανέρχεται στους 30.000 άνδρες, με τους μισούς από αυτούς να είναι μέλη των SDF. Αν και οι ΗΠΑ προσπάθησαν στη συνέχεια να κρατήσουν αποστάσεις από την αρχική τους ανακοίνωση, η αντίδραση της Τουρκίας ήταν άμεση με τον Ερντογάν να δηλώνει ότι «η Τουρκία θα στραγγαλίσει τον τρομοκρατικό στρατό πριν γεννηθεί». Η προετοιμασία είχε ξεκινήσει.

Το καντόνι του Αφρίν βρίσκεται στη βορειοδυτική Συρία και ήταν μία από τις περιοχές που οι Κούρδοι επεδίωκαν να συνενώσουν. Η συνολική έκταση της ΠΕ του Αφρίν είναι περίπου δύο χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα με περίπου τετρακόσιους κατοικημένους τόπους. Το ανάγλυφο του εδάφους ήταν τελείως διαφορετικό από αυτό της ΠΕ που πριν δύο χρόνια οι ΤΕΔ είχαν ενεργήσει, με το υψόμετρο της περιοχής να κυμαίνεται από επτακόσια μέχρι 1300 περίπου μέτρα, γεγονός που επιβάλλει την κίνηση των μηχανοκίνητων τμημάτων αποκλειστικά από τις υφιστάμενες οδικές αρτηρίες. Επιπλέον η βλάστηση της περιοχής περιόριζε την

<https://bit.ly/2qJSajE> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

⁵¹³ Λεπτομέρειες για την επιχείρηση αντλήθηκαν από: Μηνάγιας, *Μέτωπα Σύγκρουσης και Πολέμου της Τουρκίας* και από ανακοινώσεις του τουρκικού Γενικού Επιτελείου.

ορατότητα και τα πεδία βολής, καθιστώντας την περιοχή ένα δύσκολο χώρο μάχης. Η δύναμη που αναμένονταν να αντιμετωπίσουν οι Τούρκοι σύμφωνα με τον Τούρκο πρωθυπουργό *Binali Yildirim* (Μπιναλί Γιλντιρίμ), ανέρχονταν σε οκτώ με δέκα χιλιάδες άνδρες. Πριν την επιχείρηση, οι Κούρδοι ενισχύθηκαν με περίπου τρεις χιλιάδες άνδρες από τις περιοχές ανατολικά του ποταμού Ευφράτη, με αποτέλεσμα – σύμφωνα με κουρδικές πηγές – οι αμυντικές δυνάμεις να ανέρχονται στις δεκαπέντε χιλιάδες. Εκτός των Κούρδων, υπήρχαν Άραβες, Ασσύριοι, ένας μικρός αριθμός ισλαμιστών μαχητών, ενώ το Διεθνές Τάγμα του Αφρίν αποτελούνταν από προσωπικό διαφόρων εθνικοτήτων.

Απέναντι σε αυτές, οι Τούρκοι συγκρότησαν εκ νέου τη Διακλαδική Δύναμη Ειδικών Αποστολών υπό τον αντιστράτηγο *Metin Temel* (Μετίν Τεμέλ) ο οποίος διεύθυνε την επιχείρηση από στρατηγείο στη Χατάι. Η συγκρότηση της δύναμης ήταν η ίδια σε ότι αφορά στο είδος των τμημάτων, με τον FSA να διαθέτει αυτή τη φορά πέντε χιλιάδες πολιτοφύλακες, ενώ στη συγκεκριμένη επιχείρηση εντάχθηκαν και τμήματα έρευνας και διάσωσης μάχης, καθώς και η Διακλαδική Δύναμη Ειδικής Αποστολής του υπουργείου Εσωτερικών, αποτελούμενη από μονάδες Στρατοχωροφυλακής. Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα του χώρου μάχης, η επιλογή της τουρκικής στρατιωτικής ηγεσίας ήταν η χρησιμοποίηση επιπλέον προσωπικού από τον τακτικό στρατό, σε σχέση με την προηγούμενη επιχείρηση. Για τη συγκέντρωση των δυνάμεων, που θεωρήθηκε η μαζικότερη των τελευταίων ετών, χρησιμοποιήθηκαν όλα τα είδη των στρατηγικών μεταφορών.

Αν και δεν υφίστανται λεπτομερείς πληροφορίες για τον τρόπο που διεξήχθη η επιχείρηση, από τις συμμετέχουσες δυνάμεις, τις διαστάσεις και τις ιδιαιτερότητες της ΠΕ και τις ανακοινώσεις του τουρκικού Γενικού Επιτελείου, εκτιμάται ότι σε γενικές γραμμές, αυτή συμπεριέλαβε αρχικά την απομόνωση του χώρου μάχης – μέσω αεροπορικών προσβολών και αεροκίνητων ενεργειών μικρής κλίμακας – και στη συνέχεια την ταυτόχρονη προσβολή του μετώπου, για τη δημιουργία μικρών εισχωρήσεων. Η ενέργεια κλιμακώθηκε με τη διεύρυνση των προγεφυρωμάτων, την κατάληψη σημείων επιχειρησιακής αξίας, για να καταλήξει σε αγώνα εντός αστικού περιβάλλοντος για την επίτευξη του τελικού αντικειμενικού σκοπού. Σε όλες τις φάσεις, εκτιμάται ότι διεξήχθησαν ειδικές επιχειρήσεις από το προσωπικό των Μπορντό Μπερελί, ενώ εκτελέστηκαν και αστυνομικές αποστολές για τον έλεγχο των κατοικημένων τόπων.

Ειδικότερα για τις αεροπορικές προσβολές - όπως αναφέρθηκε από το Τούρκικο Γενικό Επιτελείο - την πρώτη ημέρα της επιχείρησης εκτέλεσε εξόδους το ένα τέταρτο του τουρκικού αεροπορικού δυναμικού, συνιστώντας έναν από τους υψηλότερους επιχειρησιακούς ρυθμούς. Ένας ρυθμός, που δε θα ήταν δυνατόν να επιτευχθεί, εάν δεν υπήρχε η συναίνεση για την εκτέλεση της επιχείρησης από τη Ρωσία, η οποία κάλυπτε τον εναέριο χώρο δυτικά του ποταμού Ευφράτη. Η πραγματοποίηση μεγάλου αριθμού εξόδων, δικαιολογείται από την ισχυρή αμυντική οργάνωση του εδάφους από τους Κούρδους στο Αφρίν, από την επιθυμία της Άγκυρας να μειώσει τις απώλειες του φίλιου προσωπικού στο υβριδικό περιβάλλον της ΠΕ, αλλά και της πρόθεσης της να επηρεάσει αρνητικά την ψυχολογία των αμυνομένων. Ο υψηλός ρυθμός αλλά και η ακρίβεια των πληγμάτων, κατέδειξαν για μια ακόμη φορά ότι οι ΤΕΔ δεν είχαν επηρεασθεί από την απομάκρυνση μεγάλου αριθμού χειριστών μετά την προσπάθεια πραξικοπήματος. Εκτιμάται ότι η Μόσχα, πέραν της άδειας εισόδου στον εναέριο χώρο πάνω από το Αφρίν, διαβεβαίωσε την Άγκυρα για την ασφάλεια του Ιντλίμπ από τον Άσαντ, καθόσον οι δυνάμεις των πολιτοφυλακών που χρησιμοποιήθηκαν στο Αφρίν, μετακινήθηκαν από την εν λόγω επαρχία. Ενδεικτικό της παραπάνω υπόθεσης, αποτελεί το γεγονός ότι την ίδια ημέρα που η Τουρκία ξεκίνησε την επιχείρησή της, καθεστωτικές δυνάμεις ανέκτησαν τον έλεγχο της αεροπορικής βάσης του *Abu al-Duhur* (Αμπού αλ-Νταχάρ) στα νοτιοανατολικά του Ιντλίμπ, χωρίς καν εμπλοκή. Κατά τη διάρκεια δε συνεχιζόμενων βομβαρδισμών της περιοχής, η Τουρκία αρκέστηκε σε ένα χλιαρό διάβημα προς τη Ρωσία, μέσω του πρέσβη της στην Άγκυρα.

Στις 13 Μαρτίου 2018, οι δυνάμεις των Τούρκων είχαν φτάσει έξω από το Αφρίν, ενώ μέχρι τις 24 Μαρτίου οι τουρκικές δυνάμεις και οι Σύροι αντάρτες κατέλαβαν τα τελευταία εναπομείναντα χωριά και εξασφάλισαν τον πλήρη έλεγχο της πόλης. Σύμφωνα με τον Ερντογάν, περίπου τέσσερις χιλιάδες «τρομοκράτες» είχαν εξουδετερωθεί από την αρχή της επιχείρησης. Η επιχείρηση «Κλάδος Ελαίας», επιβεβαίωσε το ρόλο της Τουρκίας στις διαπραγματεύσεις για τη μελλοντική τάξη πραγμάτων στη Συρία, ενώ ταυτόχρονα διέλυσε κάθε ελπίδα των Κούρδων για τη συνένωση των περιοχών στα βόρεια της χώρας. Δημιουργήθηκε μια ασφαλής ζώνη νοτίως της επαρχίας Χατάι και το Αφρίν συνενώθηκε με το Ιντλίμπ στο νότο, αποκτώντας έτσι ζωτική σημασία ο χώρος που καταλήφθηκε στην προηγούμενη επιχείρηση. Τέλος, η Τουρκία με τη επιχείρησης Κλάδος Ελαίας, είχε στείλει ένα

ισχυρό μήνυμα στις ΗΠΑ, για τη συνεργασία στο πεδίο με τους Κούρδους εταίρους τους.

Αμέσως μετά την επιχείρηση και προκειμένου οι ΗΠΑ να καταστείλουν τις τουρκικές ανησυχίες, συνέλαβαν έναν «οδικό χάρτη για το Μανμπίζ», τη μοναδική πλέον περιοχή που ελέγχονταν από τις SDF.⁵¹⁴ Σε ότι αφορά στη διαδικασία της Αστάνα, η μοναδική ζώνη που ακόμη δεν έχει εφαρμοσθεί πλήρως η συμφωνία είναι αυτή του Ιντλίμπ στην οποία η Τουρκία, ως υπεύθυνη για την περιοχή, δείχνει να καθυστερεί την εκκένωση των ένοπλων αντάρτικων ομάδων.⁵¹⁵ Το Ιντλίμπ, κατά τη διάρκεια του πολέμου, μέσω συμφωνιών μεταξύ καθεστώτος και αντιπολίτευσης, είχε συγκεντρώσει μεγάλο αριθμό εξτρεμιστών, οι οποίοι δεν έχουν αποχωρήσει πλήρως. Αυτό εξηγεί και τη στάση της Τουρκίας.

3.2.6 Ανάλυση Τουρκικής Στοχοθεσίας. Ανατρέχοντας κάποιος στα κύρια γεγονότα της συριακής σύγκρουσης, στην οποία η Άγκυρα είχε από τα πρώτα στάδια πρωταγωνιστικό ρόλο, μπορεί να διακρίνει μια συνεχή εναλλαγή των τουρκικών πολιτικών στόχων και προτεραιοτήτων. Και αν αυτό είναι θεμιτό για μια χώρα προκειμένου να διασφαλίσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα - ιδιαίτερα όταν βρίσκεται σε ένα δυναμικό και συνεχώς μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό περιβάλλον – ο τρόπος με τον οποίο η Τουρκία επεδίωξε την ολοκλήρωσή τους, αλλά και τα αποτελέσματα αυτών των πολιτικών, καταδεικνύουν σαφώς ατυχείς επιλογές βασισμένες σε λανθασμένες αντιλήψεις και αδυναμία κατανόησης των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής.

Με την έναρξη των πρώτων διαδηλώσεων στη Συρία, η Τουρκία επέλεξε την πολιτική υποστήριξης στο καθεστώς Άσαντ, αποφεύγοντας την ιδέα της εξωτερικής παρέμβασης και προσπαθώντας να τον πείσει να προβεί σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Ο Άσαντ είχε δείξει και στο παρελθόν ότι μπορούσε να βαδίσει σε αυτή την κατεύθυνση με την *Άνοιξη της Δαμασκού*⁵¹⁶ στις αρχές της δεκαετίας του

⁵¹⁴Tuvan Gumrucku – Ece Toksabai, «Turkey, YS Agree Roadmap to Avert Crisis in Syria's Manbij», *Reuters*, 4 June 2018, <https://reut.rs/2HitDX2>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2018).

⁵¹⁵Ahmad Talmiz, «Turkish Opportunism in Idlib Frustrating Astana Partners», *Arab News*, 09 December 2018, <http://www.arabnews.com/node/1417996> (έγινε πρόσβαση στις 9 Δεκεμβρίου 2018).

⁵¹⁶Έτσι είχε ονομασθεί η προσπάθεια εφαρμογής ενός πιο πλουραλιστικού πολιτικού διαλόγου στις αρχές της δεκαετίας του 2000, όταν ο Άσαντ ανέλαβε την εξουσία. Βλ. McHugo, *Syria, A Recent History*, σ. 206.

2000. Οι πρωτοβουλίες του Ερντογάν μέσω των προσωπικών επαφών με το Σύρο ηγέτη αλλά και της αποστολής Τούρκων αξιωματούχων, βασίζονταν στην αντίληψη ότι τόσο οι στενοί δεσμοί που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ τους, αλλά και ο τρόπος που είχε επιτευχθεί η επαναπροσέγγιση των δύο χωρών, είχαν συμβάλει στην αύξηση της τουρκικής επιρροής. Μιας επιρροής όμως, που λίγο καιρό πριν – βασιζόμενη και αυτή τόσο σε προσωπική φιλία όσο και σε στενές οικονομικές σχέσεις – δεν είχε φέρει αποτέλεσμα στη λιβυκή κρίση. Η Τουρκία, είχε κάθε λόγο να επιθυμεί τη σταθερότητα του συριακού καθεστώτος, καθόσον μια ασταθής χώρα στο μαλακό υπογάστριό της και με ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού της να είναι Κούρδοι, αποτελούσε απειλή.

Οι Κούρδοι σε μια αποδυναμωμένη Συρία, θα μπορούσαν να αποκτήσουν ένα βαθμό αυτονομίας, γεγονός που θα πυροδοτούσε εξελίξεις και στο εσωτερικό της Τουρκίας, ενώ επιπλέον θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν την περιοχή και ως βάση για προετοιμασία τρομοκρατικών χτυπημάτων, σε συνεργασία με το *PKK* όπως είχε γίνει στο παρελθόν. Πέραν αυτού, η συνέχιση της βίας σε μια κατά βάση σουνιτική χώρα με μηχανισμούς ασφαλείας που κυριαρχούνταν από μια Σιϊτική μειονότητα, ενείχε τον κίνδυνο σεχταριστικής βίας, με πιθανότητες διάχυσης και στο εσωτερικό της Τουρκίας. Η πολιτική της Τουρκίας ευθυγραμμίζονταν και με τις μέχρι τότε πολιτικές των αραβικών χωρών του Κόλπου που είχαν ήδη βιώσει εξεγέρσεις και δεν επιθυμούσαν να επαναληφθούν. Επιπλέον, η Συρία αποτελούσε βασικό στοιχείο της ανάδειξης της ως μια χώρα με μεγάλο πολιτικό βάρος, ειδικά στις υποθέσεις της Μέσης Ανατολής. Ο Ερντογάν υπέθεσε λανθασμένα, ότι το πολιτικό κεφάλαιο που είχε επενδύσει στη χώρα – ιδιαίτερα στην περίπτωση του Λιβάνου μετά την *Επανάσταση του Κέδρου*, αλλά και στη διαδικασία μεσολάβησης με το Ισραήλ - είχε μετατραπεί σε επιρροή και για το λόγο αυτό καθυσάχαζε τη Δύση «να μην ανησυχούν». Η επιρροή της όμως ήταν περιορισμένη.

Με την αύξηση της καθεστωτικής βίας στην καταστολή των εξεγέρσεων, η Τουρκία άλλαξε εν μέρη της στάση της, στηρίζοντας από το παρασκήνιο τη δημιουργία της αντιπολίτευσης, παραμένοντας όμως προσηλωμένη στο στόχο της, τη διατήρηση του καθεστώτος. Για το λόγο αυτό, αφού ανέβασε τον καταδικαστικό του τόνο για την αντίδραση του Άσαντ, άρχισε να προτρέπει τον ηγέτη της Συρίας να προχωρήσει σε εκλογές, με τη συμμετοχή μάλιστα της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Ο αφορισμός της βίας κατά του συριακού λαού από τον Ερντογάν, που

ηγούνταν μιας χώρας «*πρότυπο*» με έμφαση στη δημοκρατία, ήταν επιβεβλημένη ενόψει μάλιστα και των Τουρκικών εκλογών. Από την άλλη πλευρά, οι παροτρύνσεις του Τούρκου προέδρου για πολιτική μεταρρύθμιση προκειμένου να αποκλιμακωθεί η κατάσταση, αν και εκ πρώτης όψεως φαίνονταν λογικές και ευθυγραμμισμένες με την επιλογή του για διατήρηση του καθεστώτος, προκύπτουν πτυχές που αξίζει να επισημανθούν. Ο Σύρος ηγέτης, είχε ανατραφεί σε ένα πολιτικό περιβάλλον όπου ο αυταρχικότητα του καθεστώτος ήταν ο κανόνας και ο τρόπος που εξασφαλιζόνταν η επιβίωσή του. Ακόμη και η απόπειρα, στις αρχές της δεκαετίας του 2000 για έναν πιο φιλελεύθερο πολιτικό διάλογο, προσέκρουσε στην αντίδραση της «*παλαιάς φρουράς*» που από τότε είχε φροντίσει να το νουθετήσει ανάλογα. Κατά συνέπεια οποιαδήποτε σκέψη για ελεύθερες εκλογές αποκλείονταν. Πλέον αυτού η πρόταση του Ερντογάν για επαναπατρισμό της Αδελφότητας, μιας οργάνωσης που είχε αμφισβητήσει το Μπααθικό καθεστώς, που οι αναταραχές που προκάλεσε τη δεκαετία του 1980 είχαν κατασταλεί με τη χρήση υπερβολικής βίας, που είχε εξορισθεί και που η συμμετοχή οποιουδήποτε Σύρου σε αυτή τιμωρούνταν με τη μέγιστη των ποινών, αποτελούσε ουτοπία. Η πρόταση του Τούρκου προέδρου, αν και εύλογη λόγω της στενής ιδεολογικής συγγένειας του *AKP* με την αδελφότητα, αφενός μεν ήταν καταδικασμένη να αποτύχει, αφετέρου δε μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους. Είτε ο Ερντογάν είχε αποφασίσει να στηρίξει την αλλαγή στη Συρία ενωρίτερα από ότι η στάση του έδειχνε, άρα σαφή ένδειξη πολιτικής ανακολουθίας, είτε δε γνώριζε τόσο καλά τον Άσαντ και τη Συρία όπως νόμιζε, δηλαδή λανθασμένη αντίληψη του περιφερειακού περιβάλλοντος.⁵¹⁷

Σε κάθε περίπτωση, η αλλαγή του καθεστώτος ως πολιτικό στόχος της Τουρκίας, ήρθε το καλοκαίρι του 2011 μετά την κλιμάκωση της βίας κατά την περίοδο του Ραμαζανιού. Η μη συμμόρφωση του Άσαντ στις προτροπές τόσο του Ερντογάν όσο και των τούρκων αξιωματούχων που επανειλημμένα επισκέφθηκαν το Σύρο πρόεδρο στη Δαμασκό, ήταν ένα πλήγμα για το τουρκικό κύρος σε σχέση με την εικόνα που μέχρι τότε είχε διαμορφωθεί για τη χώρα. Στη μεταστροφή της πολιτικής

⁵¹⁷ Χαρακτηριστικό πάντως των αναντιστοιχιών της τουρκικής φιλοδοξίας να αναδειχθεί ως το μοντέλο που θα οδηγούσε τον αραβικό κόσμο, αποτελεί το γεγονός ότι από τους εκατόν τριάντα πέντε Τούρκους διπλωμάτες που εργάζονταν στη Μέση Ανατολή, μόνο έξι μιλούσαν αραβικά. Βλ. Philips, *The Battle for Syria*, σ. 90.

της κάποιο ρόλο – έστω και σε μικρό βαθμό - έπαιξε και το προσωπικό στοιχείο. Ο Ερντογάν, παρορμητικός ως χαρακτήρας, ένιωσε εξοργισμένος από το γεγονός ότι ο Άσαντ, με τον οποίο είχαν καλλιεργήσει στενές προσωπικές σχέσεις, δεν ακολούθησε τις συμβουλές του. Σημαντικότερο ρόλο βέβαια έπαιξε το γεγονός, ότι ο Τούρκος πρόεδρος οραματίστηκε μια νέα Συρία, που καθοδηγούμενη πλέον από τη Μουσουλμανική Αδελφότητα θα ήταν στη σφαίρα επιρροής της Τουρκίας. Η προσήλωση του δε στο όραμα αυτό, τον οδήγησε σε λάθος υπολογισμούς. Η εκτίμηση του ότι το καθεστώς «θα πέσει μέσα έξι μήνες», καταδεικνύει ότι η ιδεολογική αγκύλωση στις θρησκευτικές πεποιθήσεις που τόσο αυτός όσο και ο Νταβούλντογλου πρέσβευαν, απέτρεψε και τους δύο να προσαρμόσουν την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στη συριακή κρίση, σύμφωνα με τη γεωπολιτική πραγματικότητα της περιοχής και τις ιδιαιτερότητες της γείτονας χώρας. Η αποσταθεροποίηση του Ιράκ μετά την αποτυχημένη εισβολή των ΗΠΑ το 2003, είχε εκθρέψει ακραία ισλαμιστικά στοιχεία και είχε αναζωπυρώσει την ιδεολογική διάσταση Σιϊτών – Σουνιτών με σοβαρές συνέπειες για την περιοχή. Από την άλλη, η στήριξη της αντιπολίτευσης έναντι ενός καθεστώτος με εδραιωμένους και δοκιμασμένους μηχανισμούς ασφαλείας, με ιστορικό βίαιης αντίδρασης χωρίς δισταγμό, σε μια κοινωνία που οι θρησκευτικές αλλά και οι κοινωνικές διαιρέσεις ήταν ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της, ήταν ο σίγουρος τρόπος αποσταθεροποίησης. Μια αποσταθεροποίηση, που πριν λίγους μήνες αποτελούσε ανάθεμα για την Τουρκία.

Ακόμη και αν δεχθεί κάποιος ότι η αποσταθεροποίηση της Συρίας ήταν ενσυνείδητη πολιτική επιλογή, τότε ο τρόπος με τον οποίο η Τουρκία προσπάθησε να τον πετύχει, καταδεικνύει πολιτικό παραλογισμό. Ο Ερντογάν, αφοσιωμένος πλέον στην έξωση του Άσαντ και την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, με θέρμη επεδίωξε τη συγκρότηση μιας πολιτικής εναλλακτικής λύσης με τη μορφή του *SNC* και της ένοπλης πτέρυγας του, του *FSA*. Συνεργαζόμενος τόσο με το Κατάρ όσο και με τη Σαουδική Αραβία, που πλέον είχαν ευθυγραμμισθεί σε ότι αφορά στην τύχη της Συρίας, επεδίωξε αφενός μεν σε διπλωματικό επίπεδο να εξασφαλίσει τη νομιμοποίηση του *SNC* ως του μόνου νόμιμου εκπροσώπου των Σύρων, αφετέρου δε σε επιχειρησιακό επίπεδο να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα του *FSA* στο πεδίο. Η εμμονή στη Μουσουλμανική Αδελφότητα, αποτέλεσε και σε αυτή την προσπάθεια τροχοπέδη για την Τουρκία. Η υπερβολική στήριξη της οργάνωσης είχε ως

αποτέλεσμα την ανισόρροπη εκπροσώπησης της και στα δύο σώματα, κάτι που αφενός μεν φόβιζε τη Σαουδική Αραβία και τις λοιπές χώρες του Κόλπου (πλην του Κατάρ), αφετέρου δε δημιουργούσε επιφυλάξεις στις δυτικές χώρες. Ο Ερντογάν οραματίζονταν τη δημιουργία μιας ασφαλούς ζώνης (*safe zone*) προστατευμένη από μια ζώνη χωρίς πτήσεις (*no-fly zone*) η οποίες θα επέτρεπαν στην αντιπολίτευση να εγκατασταθεί στη Συρία, να γίνει αποδεκτή από τους Σύρους επαναστάτες και να συντονίζει τον αγώνα κατά του Άσαντ.

Η προσπάθεια της Τουρκίας υπονομεύθηκε, από τη συμπάθειά της για τη Μουσουλμανική Αδελφότητα, την οποία ευνόησε εις βάρος των υπολοίπων ομάδων της αντιπολίτευσης, μειώνοντας έτσι την αποτελεσματικότητα και των δύο σωμάτων που η ίδια επιθυμούσε διακαώς να στηρίζει. Επιπλέον δεν αντιλήφθηκε, ότι μπορεί ο στόχος απομάκρυνσης του Άσαντ να ήταν κοινός τόσο για το Κατάρ όσο και για τη Σαουδική Αραβία, πλην όμως και οι δύο χώρες είχαν διαφορετικούς λόγους για αυτό. Η μεν Σαουδική Αραβία επεδίωκε την έξωση του Άσαντ, για τη μείωση της επιρροής του Ιράν, το δε Κατάρ εποφθαλμιούσε τη θέση της Σαουδικής Αραβίας ως ηγέτης του αραβικού κόσμου. Όσο η σύγκρουση προχωρούσε και η αναποτελεσματικότητα της αντιπολίτευσης γινόταν ολοένα και πιο εμφανής, τόσο οι δύο χώρες του Κόλπου επεδίωξαν την ολοκλήρωση των στόχων τους εκτός των επίσημων δομών του SNC και του FSA, αποδυναμώνοντας τα ακόμη περισσότερο. Από την άλλη πλευρά, όσο αυτή η αναποτελεσματικότητα γινόταν ορατή, τόσο πιο διστακτική παρουσιάζονταν η Δύση στη στήριξή της αντιπολίτευσης. Η δημιουργία δε των ασφαλών περιοχών, αποτελούσε απατηλό στόχο, καθόσον η δημιουργία τους απαιτούσε ισχυρή στρατιωτική παρουσία. Η Τουρκία μόνη της, δεν είχε αυτή τη δυνατότητα και επιπλέον τη διάθεση να δράσει μονομερώς, κάτι στο οποίο και ο τουρκικός λαός ήταν αντίθετος. Η Δύση χωρίς τη στήριξη των ΗΠΑ, που παρέμεναν διστακτικές μετά τις επεμβάσεις στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, δεν ήταν διατεθειμένη να αναλάβει το έργο.

Από το τέλος του 2012, η εμφάνιση των Κούρδων του PYD, σήμανε συναγερμό στην Άγκυρα. Η πιθανότητα δημιουργίας ενός αυτόνομου κουρδικού κράτους ήταν εφιάλτης. Η Τουρκία άρχισε να αφιερώνει μέρος του πολιτικού της σχεδιασμού, για την αντιμετώπιση μιας απειλής που η ίδια είχε δημιουργήσει, αποσταθεροποιώντας τη Συρία. Αρχικά, με την προσπάθεια συμφιλίωσης με το PKK θέλησε να φέρει με το μέρος του, τους Σύρους Κούρδους. Παράλληλα,

χρησιμοποιώντας τις καλές του σχέσεις με τους Κούρδους της αυτόνομης περιοχής του Ιράκ, προσπάθησε να χειραγωγήσει την κατάσταση μέσω μιας στρατηγικής *διαίρει και βασίλευε*. Η δεύτερη προσπάθεια ήταν αποτυχημένη από την αρχή. Όταν το PYD, άρχισε να επεκτείνει τις περιοχές που ήλεγχε, ήταν σίγουρο – με δεδομένο τους φόβους της Άγκυρας – ότι και η πρώτη θα είχε την ίδια τύχη. Η Τουρκία, είχε ανοίξει και άλλο μέτωπο.

Παρά τη διστακτικότητα των δυτικών κρατών να επέμβουν, η Άγκυρα διαβεβαίωνε τους επαναστάτες για το αντίθετο. Όταν, μετά την υποτιθέμενη χρήση χημικών από το καθεστώς αυτή δεν ήρθε, η Τουρκία επέλεξε άλλη στρατηγική. Η αναποτελεσματική δομή του FSA και η έλλειψη υποστήριξης από το SNC, ανάγκασε το Κατάρ να στηρίζει πιο ριζοσπαστικές ισλαμιστικές ομάδες, που αποδείχθηκαν πιο αποτελεσματικές στην καταπολέμηση του καθεστώτος. Η Τουρκία ακολούθησε το ίδιο πρότυπο. Η στήριξη ακραίων ένοπλων οργανώσεων, ήταν ο δρόμος για την Άγκυρα που θα της έφερνε την επιτυχία. Η Τουρκία έγινε ο κόμβος του σουνιτικού εξτρεμισμού. Όπλα, μαχητές και υλικό, διέρχονταν από τα νότια σύνορα της χώρας με προορισμό τις σαλαφιστικές ομάδες που υποστήριζε η Τουρκία, υπό την ανοχή των συνοριακών δυνάμεων και με το συντονισμό των τουρκικών θεσμών ασφαλείας. Η συνεχή άνοδο του PYD και κατά συνέπεια η διεύρυνση των μετώπων της Τουρκίας, την ώθησε να συνεργασθεί ακόμη και με το παρακλάδι της αλ-Κάϊντα, την αλ-Νούσρα για να επιτύχει τους στόχους της, γεγονός που την έφερε σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ και γενικότερα με τη Δύση, που πλέον ακόμη πιο διστακτικοί, δεν παρείχαν υψηλής τεχνολογίας πολεμικό υλικό. Η στρατηγική όμως αυτή επιλογή, είχε άλλο ένα ακόμη πιο σοβαρό αποτέλεσμα. Οι αντάρτες των μετριοπαθών ομάδων βλέποντας αφενός μεν την αποτελεσματικότητα των ριζοσπαστών ισλαμιστών, αφετέρου δε την καλύτερη υποστήριξη τόσο σε υλικό όσο και σε οικονομικές αποζημιώσεις, δε δίσταζαν να προσχωρούν σε αυτές με αποτέλεσμα να γιγαντώνεται ο εξτρεμισμός. Όσο οι ομάδες μεγάλωναν, τόσο περισσότερες αναδύονταν από τις διασπάσεις τους. Από την άλλη πλευρά, η παροχή βοήθειας από το Ιράν και τη Χεζμπολάχ στο καθεστώς για την αντιμετώπιση των ακραίων σουνιτικών ομάδων, έδωσε στη σύγκρουση ένα σεχταριστικό χαρακτήρα που τη διεξήγαγαν όχι κρατικές οντότητες, αλλά αντιπρόσωποι. Η Άγκυρα, δεν είχε καμία εμπειρία σε έναν τέτοιο πόλεμο. Όσο πλέον ο αριθμός των ομάδων μεγάλωνε, τόσο η βία διαχέονταν στη συριακή επικράτεια, με αποτέλεσμα ο τακτικός στρατός του Άσαντ να αδυνατεί να προσβάλει

το κέντρο βάρους του αντιπάλου. Η σύγκρουση είχε μετατραπεί σε έναν πόλεμο τριβής, στον οποία η Άγκυρα έχει μεγάλο ποσοστό ευθύνης. Υπό αυτές τις συνθήκες ο πόλεμος επιμηκύνθηκε και τα θύματα πολλαπλασιάστηκαν. Όσο η θρησκευτική πλέον βία κλιμακώνονταν, γιγαντώνονταν και τα κύματα των προσφύγων. Εκατομμύρια Σύρων, εκτοπισμένοι από τα πατρογονικά τους εδάφη, έφευγαν από τη χώρα με την τουρκική επικράτεια να είναι ο πιο κοντινός προορισμός. Η Τουρκία άρχισε να φιλοξενεί ολοένα και περισσότερους εκτοπισμένους και ουσιαστικά άρχισε να αντιμετωπίζει ένα νέο πρόβλημα, για την ανάδειξη του οποίου όμως, είχε συνδράμει σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Η εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους στο συριακό έδαφος, μετατόπισε τις στρατηγικές προτεραιότητες της Δύσης. Η καταπολέμηση πλέον των τζιχαντιστών και όχι το συριακό καθεστώς, ήταν ο βασικός στόχος. Η Τουρκία δεν προσαρμόστηκε. Μετά την ανακήρυξη της Ροζάβα, η ανάσχεση των Κούρδων του PYD είχε αποκτήσει την ίδια σημασία με την απομάκρυνση του Άσαντ στην πολιτική ατζέντα της Άγκυρας. Μια Άγκυρα η οποία έβλεπε το κουρδικό κίνημα ως μεγαλύτερη απειλή ακόμη και από το ISIS, το οποίο δε δίστασε να διευκολύνει μέσω των χαλαρών ελέγχων στα διασυνοριακά περάσματα, της παροχή ενεργούς εκπαίδευσης, αλλά και της αδιαφορία για την παρουσία εν δυνάμει και ενεργών τζιχαντιστών από όλο τον κόσμο, στην επικράτειά της. Η μάχη του Κομπανί το 2014 υπήρξε κομβικό σημείο. Η διστακτικότητα της Τουρκίας να ενταχθεί στο συμμαχικό συνασπισμό και να διαθέσει τα αεροδρόμια της, σε συνδυασμό με την άρνηση παροχής βοήθειας στους υπό πολιορκία Κούρδους, δημιούργησαν ένταση στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ, οι οποίες έβλεπαν πλέον το PYD, ως έναν αξιόμαχο σύμμαχο στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Όταν δε συμμετείχε εκτόξευσε επιθέσεις εναντίον των Κούρδων, γεγονός που αφενός μεν επιβράδυνε το έργο των συμμάχων, αφετέρου δε διέλυσε την εκεχειρία με το PKK που πλέον απειλούσε τη χώρα και τους πολίτες της και στο εσωτερικό. Η νικηφόρα έκβαση του αγώνα και η περαιτέρω υποστήριξη των Αμερικανών, έκανε ακόμη πιο νευρική την Άγκυρα που έβλεπε να αποξενώνεται από τους συμμάχους της. Αν και η απομάκρυνση του Σύρου ηγέτη υπήρχε ως στόχος της Τουρκικής πολιτικής μέχρι τα μέσα του Φθινοπώρου του 2015, η άρνηση στους Κούρδους να δημιουργήσουν ένα αυτόνομο κράτος, άρχισε να αποκτά μεγαλύτερη σημασία. Οι κόκκινες γραμμές για την επέκταση των Κούρδων δυτικά του ποταμού Ευφράτη, ήταν κυρίαρχο πλέον στοιχείο της ρητορικής του Ερντογάν.

Η Ρωσική επέμβαση το Σεπτέμβριο του 2015, αποτέλεσε γενικότερα μια κρίσιμη καμπή στην πορεία του πολέμου στη Συρία. Ιδιαίτερα μετά την Άνοιξη του 2016, δημιούργησε νέες πραγματικότητες σε όλα τα επίπεδα. Το καθεστώς Άσαντ πλέον ήταν εξαιρετικά δύσκολο να πέσει με τη Ρωσία να το υποστηρίζει πλέον και στρατιωτικά.. Η δημιουργία μιας ασφαλούς ζώνης, με τα ρωσικά στρατεύματα στο έδαφος ήταν αδύνατη, ενώ η βοήθεια και της Ρωσίας πλέον στους Κούρδους της Ροζάβα, ισχυροποιούσαν και τον άλλο αντίπαλο της Άγκυρας. Πέραν αυτού η προσέγγιση ΗΠΑ – Ρωσίας, έδειχνε ότι η Άγκυρα περνούσε στο περιθώριο σε ότι αφορά στη Συρία, ιδιαίτερα μετά την επιδείνωση των σχέσεων με τη Μόσχα, συνέπεια της ατυχούς κατάρριψης του ρώσικου μαχητικού. Η Τουρκία, έπρεπε να αλλάξει πορεία.

Στο σημείο αυτό, παρατηρείται η πλέον δραματική μεταστροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Με την απομάκρυνση του Νταβούτογλου το Μάιο του 2016, η εξωτερική πολιτική της Άγκυρας άρχισε να λαμβάνει μια πιο *realpolitik* χροιά. Ο στόχος δεν ήταν πλέον ο Άσαντ, αλλά η εύρεση συμμάχων για την εξάλειψη της κουρδικής απειλής. Η Ρωσία, αποτελούσε το διέξοδο από την απομόνωση της χώρας και η αναθέρμανση των σχέσεων Ερντογάν – Πούτιν ήταν επιβεβλημένη για αυτό. Για να συμβεί αυτό, η Τουρκία αναγκάστηκε να αναθεωρήσει την υποστήριξή της στις ένοπλες ομάδες της αντιπολίτευσης. Οι παλιοί συνεργάτες έγιναν πλέον εχθροί και η Τουρκία βίωσε την αιματηρή επίθεση στο αεροδρόμιο Ατατούρκ. Σαν να μην έφτανε αυτό, η απόπειρα πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016, απέδειξε εμπράκτως πλέον στην Τουρκία, ότι ήταν όντως απομονωμένη. Η προσέγγιση με τη Ρωσία στο τέλος Αυγούστου, σήμαινε ότι ο Ερντογάν έπρεπε να συμβιβαστεί με τις πολιτικές του Πούτιν και να αναθεωρήσει τις πριν από πέντε χρόνια επιλογές του σχετικά με το συριακό καθεστώς. Σύντομα σημάδια αυτής της αλλαγής έγιναν ορατά. Η προσέγγιση με τη Ρωσία, έδωσε την ευκαιρία στην Άγκυρα, να δημιουργήσει τις αρχικές συνθήκες για την επίτευξη των νέων στόχων. Η εθνική ασφάλεια μέσω της ανάσχεσης των Κούρδων και η επιστροφή των προσφύγων πίσω στη Συρία έγιναν οι άμεσες προτεραιότητες για την Άγκυρα. Η επιχείρηση *Ασπίδα του Ευφράτη*, υπήρξε προϊόν πολιτικής συναλλαγής με τη ρωσική κυβέρνηση. Επιπλέον, επανασύστησε στη διεθνή κοινότητα την Τουρκία, ως χώρα που καταπολεμά την τρομοκρατία, αν και η πλήρης αποκατάστασή της, παραμένει αμφίβολη.

Πέραν από τη επίτευξη των προφανών στόχων, το πολιτικό κέρδος για τον

Ερντογάν, ήταν η προτροπή του Πούτιν για την έναρξη διαλόγου σχετικά με το μέλλον της Συρίας, που έδινε την ευκαιρία στην Τουρκία να ξαναμπεί στο παιχνίδι, προσβλέποντας πλέον όχι στην αλλαγή του καθεστώτος, αλλά στον ενεργό ρόλο μεταπολεμικά. Οι ζώνες από-κλιμάκωσης, ιδιαίτερα αυτή του Ιντλίμπ, ουσιαστικά παρέχουν την ευκαιρία στην Άγκυρα να δημιουργήσει μια περιοχή επιρροής, όταν η συριακή σύγκρουση λάβει τέλος. Η Τουρκία επεδίωξε την ολοκλήρωση του πρωταρχικού της πλέον στόχου, παρά την ένταση στις αμερικανό – τουρκικές σχέσεις και τη συνεχιζόμενη υποστήριξη των ΗΠΑ στο PYD, με την επιχείρηση *Κλάδος Ελαίας* προσπαθώντας να στείλει ακόμη ένα ηχηρό μήνυμα. Η πρωτοβουλία των ΗΠΑ για τον «οδικό χάρτη του Μανμπίτζ» έδειξε ότι υπήρξε κάποιο αποτέλεσμα.

Επιχειρώντας μια πρόβλεψη, κατά την άποψη του γράφοντα η επόμενη κίνηση της Τουρκίας θα είναι η άμβλυνση της κουρδικής απειλής, είτε με ένα πόλεμο φθοράς, είτε με απευθείας στρατιωτική αντιπαράθεση στις περιοχές ανατολικά του ποταμού Ευφράτη. Για να το επιτύχει αυτό απαιτείται η συναίνεση των ΗΠΑ. Με δεδομένη την παρουσία της Ρωσίας και του Ιράν στην περιοχή, εκτιμάται ότι η επιλογή θα είναι η προφανής, δηλαδή αυτή του επί πολλά χρόνια στρατηγικού συμμάχου και όχι αυτή του τακτικού εταίρου. Οι ΗΠΑ παρά το γεγονός ότι η Μέση Ανατολή δεν έχει για αυτές τη σημασία του παρελθόντος, λόγω των δυναμικών που δύνανται να αναπτυχθούν στην περιοχή, επιθυμούν ένα σύμμαχο και μάλιστα με το δεύτερο σε μέγεθος στρατό στο NATO, παρά έναν μη κρατικό δρώντα με ελάχιστες δυνατότητες επιρροής. Η Τουρκία θα εκμεταλλευθεί οποιαδήποτε ευκαιρία της δοθεί για την αναθέρμανση των σχέσεων της με τη Δύση, αρκεί να τις δοθούν οι ανάλογες διαβεβαιώσεις για την εξασφάλιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Σε ότι αφορά στο εσωτερικό της Συρίας, η Τουρκία ως υπεύθυνη για τη ζώνη του Ιντλίμπ, η οποία συνορεύει και με τις δύο εδαφικές εκτάσεις που κατέλαβε με τις διασυνοριακές της επιχειρήσεις, εκτιμάται ότι θα επιδιώξει την αύξηση της επιρροής στην περιοχή, μέσω της παροχής υπηρεσιών και της ανάληψης έργων ανασυγκρότησης, προκειμένου εφόσον εξευρεθεί μια συνολική λύση για τη Συρία, να δύναται να ελέγχει ικανή έκταση της συριακής επικράτειας (λύση βορείου τμήματος Κύπρου).

Συμπεράσματα

Η Αραβική Άνοιξη υπήρξε μια ευκαιρία για την Τουρκία, να επιβεβαιώσει την εικόνα που είχε δημιουργήσει, ως ένα ισλαμικό κράτος *μοντέλο* για τη Μέση Ανατολή, που μπορούσε και συνδύαζε τα δημοκρατικά ιδεώδη, την οικονομική ανάπτυξη, ενώ ταυτόχρονα δεν απαρνούνταν τις ρίζες της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η αμφίθυμη αντίδρασή της στις αραβικές εξεγέρσεις, ανέδειξαν ορισμένα στοιχεία που δεν έγιναν αντιληπτά από τους υπεύθυνους για τη χάραξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως τη δυνατότητα επιρροής στα άλλα κράτη, παρά τον υψηλό βαθμό ελκυστικότητας του τουρκικού κρατικού στάτους, αλλά και την ουσιαστική άγνοια για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που οι αραβικές χώρες διαθέτουν.

Η κληρονομιά αυτή συνόδευσε την Τουρκία κατά τα αρχικά στάδια της συριακής σύγκρουσης. Αν και ο πρωταρχικός στόχος της Άγκυρας για την παραμονή του Άσαντ στην εξουσία ήταν ευθυγραμμισμένος με το δόγμα Νταβούτογλου που επέβαλε σχέσεις καλής γειτονίας και απόλυτα δικαιολογημένος, τόσο από πλευράς πολιτικού κεφαλαίου που είχε επενδύσει στη Δαμασκό, όσο από πλευράς ασφαλείας, σύντομα η προσέγγιση της Τουρκίας άρχισε να μετατρέπεται. Η ιδεολογική της αγκύλωση στο συντηρητικό Ισλάμ, οι λανθασμένες αντιλήψεις για το Σύρο ηγέτη και τη χώρα του και η υπερεκτίμηση των τουρκικών δυνατοτήτων, οδήγησαν την Άγκυρα σε λάθος επιλογές από την αρχή. Η αστάθεια που η ίδια προκάλεσε, ανέδειξε από την αρχή ως δρώντα, τη νέμεσή της, το κουρδικό αυτονομιστικό κίνημα, που προϊόντος του χρόνου θα αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη σημασία, στο πολύπλοκο πεδίο της συριακής επικράτειας.

Πέραν αυτού, η προσπάθεια στήριξης της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, υπονόμευσε την αποτελεσματικότητα της αντιπολίτευσης που η ίδια η Τουρκία βοήθησε να συγκροτηθεί, προκειμένου να επιτύχει το στόχο της. Επί της ουσίας, η αποτυχία απομάκρυνσης του Άσαντ οφείλεται εν πολλοίς στις τουρκικές επιλογές. Πλέον της αποτυχίας συγκρότησης μιας ισχυρής και λειτουργικής εναλλακτικής λύσης, ο τρόπος που η Τουρκία επεδίωξε την ολοκλήρωση της πολιτικής επιλογής, υποβάθμισε την εικόνα της και την έφερε σε σύγκρουση με τους περισσότερους από τους περιφερειακούς συμμάχους της.

Όταν αντιλήφθηκε ότι η στρατηγική της δεν έφερνε τα επιθυμητά αποτελέσματα, η Τουρκία αποφάσισε να κινηθεί σε πιο ριζοσπαστικά μονοπάτια. Μια

χώρα που παρά το μακροχρόνιο αγώνα της κατά των «τρομοκρατών» του PKK, υποστήριξε τον εξτρεμισμό. Η επιλογή της αυτή δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα για την Άγκυρα, καθόσον από τη μια πλευρά μετέτρεψε τον πόλεμο σε μια σεχταριστική σύγκρουση δια αντιπροσώπων, που μαίνονταν για χρόνια στο κατώφλι της, από την άλλη υποβάθμισε ακόμη περισσότερο τόσο το προφίλ της, όσο και τις σχέσεις της με τους δυτικούς συμμάχους. Η υποστήριξη τζιχαντιστικών οργανώσεων, όταν η παγκόσμια κοινότητα θορυβημένη από την εμφάνιση του ISIS, αναλάμβανε εκστρατεία για την καταπολέμηση του, κατέδειξε ότι η Τουρκία είχε ξεμείνει από επιλογές. Η μεταστροφή των πολιτικών της προτεραιοτήτων, για την ανάσχεση της επέκτασης των Κούρδων της Συρίας σε μια τέτοια συγκυρία, ήταν μια άστοχη επιλογή. Μέχρι και τα μέσα του 2016, η Άγκυρα δεν είχε επιτύχει κανέναν από τους στόχους που έθεσε, ενώ παράλληλα είχε απομονωθεί από όλους τους συμμάχους της.

Η εμφάνιση της Ρωσίας και η ανάκαμψη του καθεστώτος Άσαντ, πυροδότησε μια πιο ρεαλιστική γεωπολιτική στάση και μια αναθεώρηση του τουρκικών στρατηγικών προτεραιοτήτων. Η επαναπροσέγγιση με τη Ρωσία έδωσε νέες επιλογές για την Τουρκία που πλέον άπτονται της εθνικής ασφάλειας της χώρας λόγω της δυναμικής των Κούρδων αυτονομιστών και του επαναπροσδιορισμού του ρόλου της, ως ρυθμιστής των περιφερειακών εξελίξεων μέσω της ευκαιρίας που της δόθηκε. Τα μεγάλα στοιχήματα πλέον για τον Ερντογάν είναι η άμβλυνση της κουρδικής απειλής, η αναθέρμανση των σχέσεων με τις ΗΠΑ και παράλληλα η διατήρηση της συνεργατικής σχέσης με τη Ρωσία, για το μέλλον της Συρίας.

Η Τουρκία έκανε λάθος επιλογές. Αντί να επιλέξει το ρόλο που την ανέδειξε ως διαμεσολαβητής, στη συριακή κρίση, προτίμησε το δρόμο της αντιπαράθεσης. Η εικόνα της στη διεθνή σκηνή, έχει αμαυρωθεί λόγω της στήριξης των ακραίων ισλαμιστικών ρευμάτων. Πλέον είναι στο χέρι της να επανέλθει, αν και θα απαιτηθεί αρκετός δρόμος ακόμη.

Πηγές Εργασίας

Βιβλιογραφία

Heckmann, Lale Yalcin,– Strohmeier, Martin, *Οι Κούρδοι, Ιστορία, Πολιτική Πολιτισμός* [μτφ. Γεώργιος Σαλακίδης] (Αθήνα: Liberal Books, 2017).

Kissinger, Henry, *Η Παγκόσμια Τάξη, Σκέψεις Γύρω από το Χαρακτήρα των Εθνών και την Πορεία της Ιστορίας* [μτφ. Χρήστος Καψάλης] (Αθήνα: Λιβάνη, 2014).

Κουσκουβέλης, Ηλίας (επιμ.), *Η Αραβική Άνοιξη, Μελέτες Διεθνών Σχέσεων*, (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012).

Κούτσης, Σ, Αλέξανδρος, *Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*, Τόμος Α΄, (Αθήνα: Παπαζήση, 1992).

Μηνάγιας, Χρήστος, *Μέτωπα Σύγκρουσης και Πολέμου της Τουρκίας* (Αθήνα: ΤΥΕΣ, 2018).

Μπόση, Μαίρη, *Η Διεθνής Ασφάλεια στο Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο, Οι Αραβικές Εξεγέρσεις και η Περίπτωση Της Συρίας* (Αθήνα: Ποιότητα, 2014).

Νταβούτογλου, Αχμέτ *Εναλλακτικές Κοσμοθεωρίες. Η Επίδραση της Ισλαμικής και της Δυτικής Κοσμοθεωρίας στην Πολιτική Θεωρία* [μτφ. Κων/νος Κολιόπουλος] (Αθήνα: Ποιότητα, 2011).

Τζιάρρας, Ζήνωνας – Μούδουρος, Νίκος, *Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής* (Αθήνα: Τουρίκη, 2016).

Abboud, N. Samer, *Syria, Hot Spots in Global Politics*, 2nd Edition (Cambridge, UK: Polity Press, 2018).

Baczko, Adam – Dorronsoro, Gilles – Quesnay, Arthur, *Civil War in Syria, Mobilization and Competing Social Orders* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017).

Byman, Daniel, *Al Qaeda, the Islamic State and the Global Jihadist Movement. What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2015).

Cagaptay, Soner, *The New Sultan, Erdogan and the Crisis of Modern Turkey* (London:I.B. Tauris, 2017).

Demir, İdris (ed.), *Turkey's Foreign Policy Towards the Middle East: Under the Shadow of The Arab Spring* (Cambridge, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2017).

Gelvin, L. James, *The New Middle East: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2018).

Gelvin, L. James, *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2012).

Goldschmidt, Jr. Arthur – Boum, Aomar, *Ιστορία της Μέσης Ανατολής*, (Αθήνα: Επίκεντρο, 2016).

Hinnebusch, Raymond – Imady, Omar (ed.), *The Syrian Uprising. Domestic Origins and Early Trajectory* (London: Routledge, 2018).

Hinnebusch, Raymond – Tür, Özlem (ed.) 2nd Edition *Turkey-Syria Relations, Between Enmity and Amity* (London: Routledge, 2016).

Hinnebusch, Raymond, *The International Politics of the Middle East* (Manchester: Manchester University Press, 2003).

Hokayem, Emile, *Syria's Uprising and the Fracturing of Levant*, (London: Routledge, 2013).

ISPI, *Kurdistan, An Invisible Nation* (Milano:Edizioni Epoke, 2016).

Kudors, Andis – Pabriks, Artis (ed.), *The War in Syria: Lessons for the West* (Riga: University of Latvia Press, 2016).

Lister, R. Charle, *The Syrian Jihad, Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of an Insurgency*, (New York: Oxford University Press, 2015).

Ma'oz, Moshe – Yaniv, Anver (ed.), *Syria Under Assad. Domestic Constraints and Regional Risks* (London: Routledge, 2014).

Mason, Robert, *Reassessing Order and Disorder in the Middle East: Regional Imbalance or Disintegration?* (New York: Rowman & Littlefield, 2017).

McHugo, John, *Syria, A Recent History* (London: Saqi Books, 2014).

Mella, Jawad, *Kurdistan and the Kurds Under the Syrian Occupation* (London:, Xlibris, 2015).

Milton-Edwards, Beverley, *Contemporary Politics in the Middle East*, 4th Edition (Cambridge, UK: Polity Press, 2018).

Phillips, Christopher, *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2016).

Phillips, L. David, *An Uncertain Ally: Turkey Under Erdogan's Dictatorship* (New Jersey: Transaction Publishers, 2017).

Phillips, L. David, *The Kurdish Spring, A New Map of the Middle East* (New Jersey: Transaction Publishers, 2015).

Roberts, David , *The Ba'th and the Creation of Modern Syria*, (London: Routledge, 2015).

Robins, Philip, *Suits and Uniforms. Turkish Foreign Policy Since the Cold War* (London: Hurst&Co, 2003).

Sorenson, S. Davis, *Syria in Ruins, The Dynamics of the Syrian Civil War*, (Santa Barbara, California: Praeger, 2016).

Stein, Aaron, *Turkey's New Foreign Policy: Davutoglu, the AKP and the Pursuit of Regional Order* (Milton, UK: Routledge Journals, 2014).

Tsaltas, Grigorios – Cheila, Eirini – Koliopoulos, Constantinos (ed.), *Security & Cooperation in the Mediterranean: Challenges & Opportunities* (Αθήνα: Ποιότητα, 2013).

Van Dam, Nikolaos, *The Struggle For Power in Syria, Politics and Society Under Asad and the Ba'th Party*, (London: I.B. Tauris, 2011).

Van Dam, Nikolaos, *Destroying a Nation, The Civil War in Syria* (London: I.B. Tauris, 2017).

Διαδίκτυο

Κιάρρα Τζιβραΐλη, «Στρατηγικό Αλφαβητάρι για τη Σύγκρουση στη Συρία», *ΕΛΙΑΜΕΠ*, 31 Οκτωβρίου 2017, <https://bit.ly/2TxbBXo> (έγινε πρόσβαση στις 10 Φεβρουαρίου 2018).

Al-Khalidi, Suleiman– Bektas Umit, «Syrian Kurds Claim Capture of Border Town From Islamic State», *Reuters*, 15 June 2015, <https://reut.rs/2TnSQWr> (έγινε πρόσβαση στις 15 Ιουλίου 2018).

Anderson, Tim, «The Dirty War on Syria: Chemical Fabrications, The East Ghouta Incident», *Global Research*, 12 December 2015, <https://bit.ly/2rZfysm> (έγινε

πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου 2017).

Arango, Tim – Shmitt, Eric, «Turkey Uneasy as US Support of Syrian Kurds Grows», *The New York Times*, 29 June 2015, <https://nyti.ms/2C1mvxH> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2018).

Ball, James, «Obama Issues Syria a “Red Line” Warning on Chemical Weapons», *The Washington Post*, 20 August 2012, <https://wapo.st/2EXlAkZ> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017).

Byman Daniel, «Comparing Al Qaeda and ISIS: Different Goals, Different Targets», *Brookings*, 29 April 2015, <https://brook.gs/2SADPAp> (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2018).

D’Alema, Francesco , «The Evolution of Turkey’s Syria Policy» *IAI Working Papers*, 2017, 28 October 2017, <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1728.pdf> (έγινε πρόσβαση 19 Φεβρουαρίου 2018).

Doherty, Regan – Bakr, Amena, «Secret Turkish Nerve Center Leads Aid to Syria Rebels», *Reuters*, 22 July 2102, <https://reut.rs/2EXDcxK> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017).

Dyomkin, Denis – Irish, John – Siebold, Sabine, «UN Endorses Syria peace Plan in Rare Show of Unity Among Big Powers», *Reuters*, 19 December 2015, <https://reut.rs/2LTycL6> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

Emel, Anil, «Turkey Cuts Off Euphrates Waters to Syria, Iraq», *AP News*, 13 Ιανουαρίου 1990, <https://bit.ly/2GQHbV5> (έγινε πρόσβαση στις 20 Νοεμβρίου 2018).

Fahim, Kareem – Sebnem, Arsu, «Car Bombings Kill Dozens in Center of Turkish Town Near the Syrian Border», *The New York Times*, 11 May 2013, <https://nyti.ms/2Qh8RLN> (έγινε πρόσβαση στις 30 Οκτωβρίου 2017).

Graham-Harrison, Emma, «Aleppo Airstrikes Restart as Russia Announces Major Syria Offensive», *The Guardian*, 15 November 2016, <https://bit.ly/2fSI7R2> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

Gordon, R. Michael, – Kamil Kakol, «Turkish Strikes Target Kurdish Allies of US in Iraq and Syria», *The New York Times*, 25 April 2017, <https://nyti.ms/2oHBML6> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

Gumrucku, Tuvan– Toksabai, Ece, «Turkey, YS Agree Roadmap to Avert Crisis in Syria's Manbij», *Reuters*, 4 June 2018, <https://reut.rs/2HitDX2>, (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2018).

Inbar, Efraim, «Israel: National Security Amidst Unrest in the Arab World», *CSIS*, 25 July 2012, <https://bit.ly/2FeaqZd> (έγινε πρόσβαση στις 19 Φεβρουαρίου 2018).

Insel, Ahmet «Is Islamic State Finding Refuge in Turkey?» 2 December 2014, <https://bit.ly/2F6Fude> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

«Istanbul Summit Tries to Increase Pressure on Syria», *BBC News*, 1 April 2012, <https://bbc.in/2LHMQFm> (έγινε πρόσβαση στις 6 Νοεμβρίου 2018).

Kingsley, Patrick - Ghaith Abdul-Ahad, «Military Coup Attempted in Turkey Against Erdogan Government», *The Guardian*, 16 July 2016, <https://bit.ly/29IKvWb> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018)

Mankoff, Jeffrey, «Russia and Turkey's Rapprochement», *Foreign Affairs*, 20 July 2016, <https://fam.ag/29R5wP0> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

Mark Heinrich, «Kurdish Backed Forces Take Syrian Town Near Turkish Border», *Reuters*, 15 February 2016, <https://reut.rs/2CMHhT4> (έγινε πρόσβαση στις 15 Ιουλίου 2018).

«New PM Signals Shift in Foreign Policy: More Friends than Enemies», *Hürriyet Daily News*, 24 May 2016, <https://bit.ly/2Aw3pzE> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

«Operation Euphrates Shield. Implementation and Lessons Learned», SETA, 2017 <https://bit.ly/2FdueMc> (έγινε πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2018).

«Operation Euphrates Shield and the al-Bab Campaign: A Strategic Assesment», *EDAM*, 2017, <https://bit.ly/2RcQeOv> (έγινε πρόσβαση στις 23 Αυγούστου 2018)

Pamuk, Humeyra, «Number of Syrian Refugees in Turkey Exceeds 600,000: Turkish Official», *Reuters*, 21 October 2013, <https://reut.rs/2LilbUD> (έγινε πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2017).

Sam, Jones, «Moscow Scuppers US Coalition Plans For no-fly zone in Syria», *Financial Times*, 4 October 2015, <https://on.ft.com/2s97zsy> (έγινε πρόσβαση στις 14 Οκτωβρίου 2018).

Sly, Liz, «Turkey Strikes Kurdish Militants in Iraq, Ends Truce of More Than 2 Years», *The Washington Post*, 26 July 2015, <https://wapo.st/2LPxLl7> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

Stein, Aaron, «Ankara's Look East: How Turkey's Warming Ties With Russia Threaten its Plaxe in the Translantic Community», *War On The Rocks*, 27 December 2017, <https://bit.ly/2LVkHKV> (έγινε πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2018).

«Syria War: Manbij Celebrates Liberation From ISIS», *Aljazeera*, 14 August 2016, <https://bit.ly/2F7McAv> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

Talmiz, Ahmad, «Turkish Opportunism in Idlib Frustrating Astana Partners», *Arab News*, 09 December 2018, <http://www.arabnews.com/node/1417996> (έγινε πρόσβαση στις 9 Δεκεμβρίου 2018).

Tastekin, Fehim, «Erdogan Looks For Military Victory to Avenge Electoral Defeat», *Al-Monitor*, 2 July 2015, <https://bit.ly/2CPXW8m> (έγινε πρόσβαση στις 17 Δεκεμβρίου 2018).

«The World Factbook», *CIA*, 17 March 2018, <https://bit.ly/JZ2o63> (έγινε πρόσβαση στις 17 Μαρτίου 2018).

Tastekin, Fehim, «Fall of Kassab Will Be Costly For Turkey», *Al-Monitor*, 31 March 2014, <https://bit.ly/2QhpQ0F> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

«Turkey, Russia Clinch Agreement on S-400 Air Defense System Deliveries», *TASS*, 28 April 2017, <https://bit.ly/2qJSajE> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

«Turkish ISI's Problem», *FDD's Long War Journal*, 31 March 2014, <https://bit.ly/2R3RjYZ> (έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

Watson, Ivan «Syrian Activists Form a National Council», *CNN*, 24 August 2011, <https://cnn.it/2s63ghJ> (έγινε πρόσβαση στις 5 Νοεμβρίου 2018).

Weiss, Michael, «Syrian Rebels Say Turkey is Arming and Training Them», *The Telegraph*, 22 May 2012, <https://bit.ly/2Vpwbem> (έγινε πρόσβαση στις 1 Δεκεμβρίου 2017).

Wintour, Patrick «Russia in Power-Broking Role as Syria Peace Talks Begin in Astana», *The Guardian*, 23 January 2017, <https://bit.ly/2joAUcQ> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).

Yetkin, Murat, «Antalya Meet Fails to Convince US, Russia on Turkish Role in Raqqa», 18 March 2017, <https://bit.ly/2LSDUgw> (έγινε πρόσβαση στις 25 Σεπτεμβρίου 2018).

Young, Karen De – Sly, Liz, « US-Turkey Deal Aims to Create de Facto “Safe Zone” in Northwest Syria», *The Washington Post*, 26 July 2015, <https://wapo.st/2QnlRQe>

(έγινε πρόσβαση στις 27 Οκτωβρίου 2017).

«6th Astana Process Talks Produce de-Escalation Zone Agreement», *Astana Calling*, 27 September 2017, <https://bit.ly/2FdFHLN> (έγινε πρόσβαση στις 24 Σεπτεμβρίου 2018).